De taal van Stijn Streuvels. Deel 1. Het woord bij Streuvels

Hubert Lemeire

bron
Hubert Lemeire, *De taal van Stijn Streuvels. Deel 1. Het woord bij Streuvels*. Z.p. 1970

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/leme001taal01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

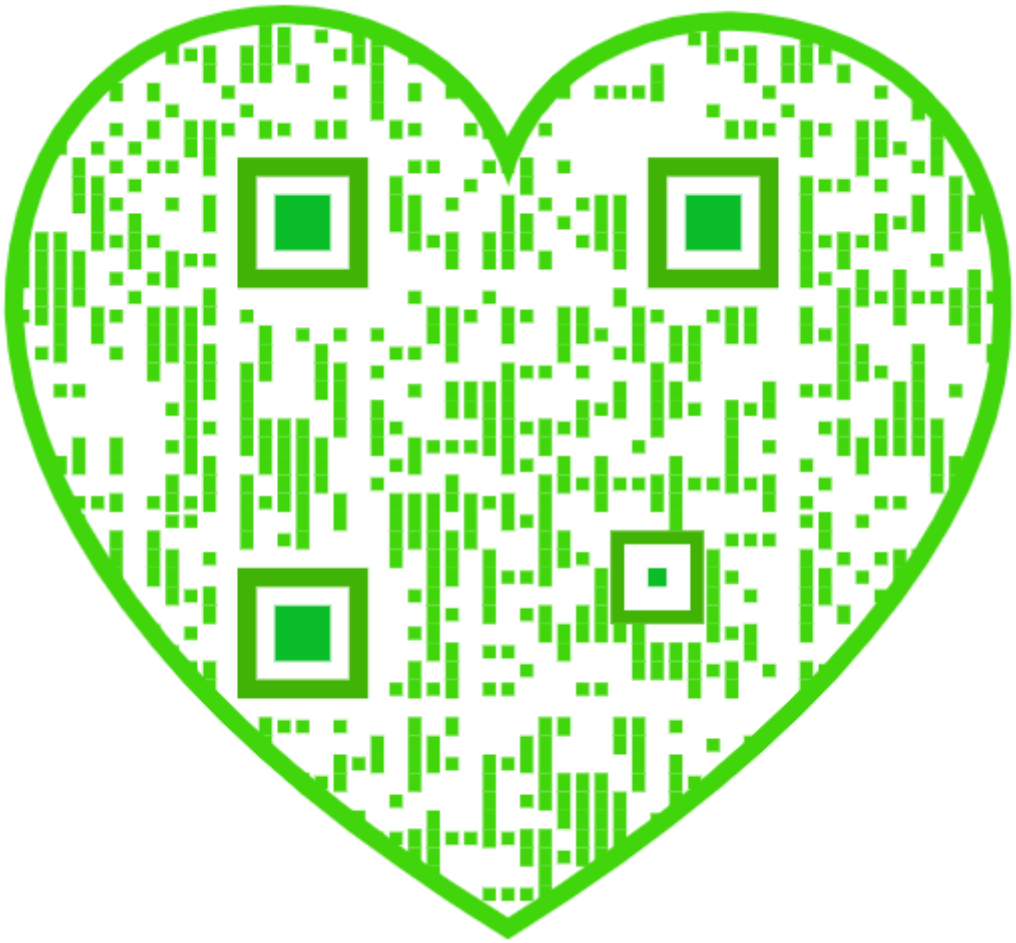

[Band 1]

Inleiding.

Enkele jaren geleden stelde Prof. Dr. J.L. Pauwels me voor ‘een grondige studie te maken over de taal van Streuvels’.

Ik citeer verder uit zijn brief waarin hij de te volbrengen taak omschrijft: ‘Voor zover ik weet, bestaat die nog niet. Uiteraard zou het vooral gaan om die woorden en uitdrukkingen die geheel of tot op zekere hoogte aan Streuvels eigen zijn. Ook die woorden die bij Streuvels een andere semantische inhoud hebben dan in de gewone taal, verdienen onze aandacht. Het werk dat ik u voorstel, zou m.i. zeer nuttig kunnen zijn. Het zou later misschien onmisbaar worden voor de studie en het begrijpen van Streuvels' werken. U moet ook de nodige aandacht wijden aan Streuvels' voorkeur voor bepaalde opvallende zinsconstructies. Hoofdzaak blijft het taalkundig aspect van Streuvels' literaire produktie, dat dan kan dienen om stilistische aspecten toe te lichten’.

Dit voorstel heb ik onmiddellijk en met enthousiasme aanvaard. In het begin nochtans hebben allerlei omstandigheden van familiale en professionele aard het werk aanzienlijk bemoeilijkt en vertraagd.

Maar toen kwam ook de vraag of ik eveneens een verklarend woordenboek op de taal van Streuvels wilde opstellen. Van Noorden Zuidnederlandse zijde werd de behoefte aan een dergelijk woordenboek aangevoeld en ook uitgesproken. Tevens zou het kunnen dienen als een ruimer en volledi ger materiële basis voor mijn dissertatie. Dit woordenboek is dan het tweede deel geworden van deze studie. Voor de opzet en de methode ervan verwijs ik naar de inleiding aldaar.

Eigenlijk heb ik me vooraf nooit kunnen voorstellen dat dit werk me zo lange tijd zou bezighouden en zoveel van mijn energie zou vergen.

Over Streuvels en zijn werk zijn reeds heel wat boeken en talloze tijdschriftartikelen en talrijke speciale nummers van tijdschriften gepubliceerd. In de meeste gevallen echter wordt vooral aandacht besteed aan zijn levensvisie, zijn thematiek, zijn personages, zijn romankunst, zijn evolutie. De taal van Streuvels wordt echter nooit systematisch onderzocht; men beperkt zich in de meeste gevallen tot de aanduiding en de bespreking van enkele, weliswaar belangrijke aspecten ervan.

Op het eerste gezicht zou men nu kunnen menen dat zulks een voordeel is voor een studie die zich exclusief met dit aspect van Streuvels' werk bezighoudt. Maar deze toestand heeft ook als gevolg dat ik mij op geen enkele voorafgaande studie kon baseren, dat ik mijn weg moest banen door een onontgonnen en zeer uitgestrekt gebied zonder vooraf te weten of de ingeslagen weg de goede zou zijn, of elk punt van het onderzoek wel relevant zou zijn, met het tragische gevolg dat pas aan het einde duidelijk werd hoe er eigenlijk gewerkt had moeten worden.

Het feit dat ik omwille van het woordenboek **alle** werken, en van verschillende werken meer dan één uitgave heb gelezen, in totaal meer dan twintigduizend bladzijden, bracht mij ertoe het terrein van het onderzoek nogal ruim te nemen.

Toch bleef het taalkundig onderzoek de voornaamste bekommernis. Deze studie wil inderdaad een nauwkeurig onderzoek zijn van het materiële element, de taal waarmede Streuvels zijn literair oeuvre opbouwde. Dat Streuvels taalgebruikend is geweest is duidelijk: hij heeft zowel uit zijn dialect als uit de algemene taal alles gebruikt wat hem dienen kon. Maar hij was ook taalscheppend. En daarom hebben wij, en dit was ook de opdracht mij door mijn promotor gegeven, vooral aandacht besteed aan het eigene van Streuvels: de nieuwvormingen of afwijkingen in het woordgebruik en de geliefkoosde wendingen en zinsconstructies. In zekere zin heeft het er dus de schijn van dat ik mij beperk tot de zogezegde afwijkingen van Streuvels. Toch gaven wij hieraan de voorkeur in plaats van het uitstekend werk dat door anderen over de verschillende aspecten van het Nederlands reeds werd geleverd, nog eens over te doen. Wat in **alle** werken

terugkwam, met een zekere **frequentie** en **relevantie** werd in het onderzoek betrokken.

Uiteraard wordt het grensgebied tussen taalkunde en stilistiek geregeld betreden, maar de opzet was niet een stilistische studie te leveren. De sober gehouden opmerkingen van stilistische aard zijn dan ook slechts bedoeld als verklaring van en toelichting bij de taalkundige feiten. Aan gelijkhebberij hebben wij hierbij niet gedacht. Vele verschijnselen stippen wij terloops aan, al zij het slechts ter discussie.(1)

De enorme omvang van de te lezen en de te bewerken materie, de overtuiging dat de lectuur van het volledig oeuvre mij ertoe in staat stelde en er mij meteen toe verplichtte verschillende aspecten in het onderzoek mee te betrekken verklaart de indeling van deze studie.

Vertrekkend van de initiale opdracht van mijn promotor, heb ik mij verder laten inspireren door wat door de auteurs van '**Linguistics and Style'** als noodzakelijk wordt geacht en voorgesteld bij het onderzoek van de taal van een auteur.(2)

In elk taalonderzoek moeten de lexicografie, de grammatica, de fonologie en de grafologie betrokken worden.

Met **lexicografie** bedoelen ze het onderzoek van het woordgebruik, de studie van de woordvorming, de woordbetekenis, de beeldspraak, de synoniemen en de 'sleutelwoorden'.

Het derde hoofdstuk van deze studie onderzoekt *het woordgebruik*; het tweede behandelt *de woordvorming*, en het tweede deel is volledig gewijd aan de verklaring van *de woordbetekenis.*

(1) In **Wetenschappelijke Tijdingen**, 28e jg., 1969, 5, september-oktober, p. 321-324, schrijft Prof. Dr. M. Janssens: bij de wetenschappelijke Streuvels-studie moeten de linguïst en de literaire analyticus samengaan.

(2) N.E. ENKVIST, J. SPENCER and M.J. GREGORY, **Linguistics and Style**, Edited by John Spencer. London, Oxford University Press, 1965, 109 p.

Bij het geven van de voorbeelden heb ik er voortdurend naar gestreefd dat Streuvels' rijke *synonymiek* duidelijk werd, en de meeste voetnoten hebben betrekking op de *beeldspraak* en de '*sleutelwoorden*' in Streuvels' werk.

De **grammatica** vormt de tweede rubriek bij het onderzoek, en hierbij moet de morfologie en de syntaxis onderzocht worden.

De *morfologie* wordt in het eerste hoofdstuk uitvoerig besproken. De *syntaxis* heb ik niet expliciet behandeld omdat ik weet dat dit gebied het onderwerp is van een andere studie. Wel wordt dit terrein geregeld betreden en ik heb een aantal interessante verschijnselen van syntactische aard die ik had opgetekend meegedeeld, telkens op de m.i. meest geschikte plaats. Daarmee hoop ik een dienst te bewijzen aan andere onderzoekers.

Op de derde plaats komt **de fonologie** aan de orde, d.w.z. de *alliteratie*, de *assonantie*, de *klanknabootsing* en het *ritme.*

Aan deze rubrieken is een paragraaf gewijd in het hoofdstuk over de woordvorming en ook het ganse vierde hoofdstuk. Beschouwingen hierover liggen eveneens over de ganse studie verspreid zoals moge blijken uit het register.

Als laatste punt komt **de grafologie**: de *spelling* en de *interpunctie.* Dit is het inleidend hoofdstuk van deze studie.

Zo bekomen we de volgende algemene indeling van dit proefschrift:

1. Het inleidend hoofdstuk handelt over **de spelling en de interpunctie**.

2. Het eerste hoofdstuk bespreekt **de woordleer of de woordsoorten**.

3. In het tweede hoofdstuk wordt **de woordvorming** onderzocht.

4. Het derde hoofdstuk is gewijd aan **het woordgebruik**, en bevat tevens een inleidende paragraaf over **de herkomst** van de door Streuvels gebruikte woorden.

5. Het vierde en laatste hoofdstuk behandelt **de woordverbinding**.

Het tweede deel bevat uiteraard de verklaring van Streuvels' **woordenschat** en meteen de context en de vindplaats van de in het eerste deel gegeven voorbeelden en illustratiemateriaal.

Deze studie is niet volledig noch definitief. De te onderzoeken materie was zo uitgebreid en zo omvangrijk dat ze onmogelijk door een persoon (met een volledige leeropdracht in het onderwijs) en in een beperkte tijd voldoende en bevredigend onderzocht kon worden. Dit proefschrift wil een bijdrage zijn tot wat nog kan en zou moeten gedaan worden op het gebied van de Streuvels-studie.

Van de andere kant mag ik zeggen dat wat hier besproken werd, werkelijk tot de constanten behoort van Streuvels' werk, en dat is meteen een van de redenen waarom dit onderzoek zich eerder in de breedte heeft ontwikkeld. Het was inderdaad een van mijn bedoelingen in de eerste plaats die constanten aan te duiden (wat door herhaalde lectuur van alle werken, vertalingen en bewerkingen, aan het licht kwam) omdat precies deze aspecten, naar mijn mening bij een verder onderzoek wellicht ook het eerst aan de beurt zouden moeten komen.

Een ogenblik had ik gedacht ook de evolutie in Streuvels' taal en werk in het onderzoek te betrekken. Maar hiervoor dient men te beschikken over alle uitgaven en herdrukken van alle werken en het is buitengewoon moeilijk dit alles bijeen te krijgen. Dit onderzoek zou ongetwijfeld een interessante bijdrage zijn tot de studie van Streuvels' schrijverschap.

Als basistekst voor deze studie diende de Leieschip-editie (12 dln., Kortrijk, 1952-1957) waaraan Streuvels zelf buitengewoon veel zorg besteedde. Zie in dit verband p. XIX-XXIII in het tweede deel.

Nu ik mijn proefschrift voltooid heb, rest mij nog de aangename taak een woord van hartgrondige dank te richten tot mijn promotor, Prof. Dr. J.L. Pauwels aan wie ik grote verplichting heb. Ik heb zeer veel kunnen leren van zijn scherpe, uitermate kritische geest, zijn buitengewoon uitgebreide kennis van het Nederlands en van de taalkunde. Daarnaast ben ik hem warme dank verschuldigd voor zijn onverflauwde belangstelling, bereidwillige hulp en voortdurende steun en aanmoediging, waarmee hij mij bij de bewerking van deze dissertatie onverpoosd heeft terzijde gestaan.

Mijn erkentelijkheid gaat ook naar allen die op een of andere manier hebben bijgedragen tot de voltooiing van deze studie van de taal van Stijn Streuvels.

Bibliografie.

I. Werken van Streuvels.

(alfabetisch; tussen haakjes, na de titel, datum eerste uitgave)

1. ALMA MET DE VLASSEN HAREN - (1931)
    a) Volledige Werken - Dl. 11. Kortrijk, (1952-1957), p. 9-226.
    b) Leuven (Davidsfonds) 1931, ill. 232p.

2. AVELGHEM - (1946)[1] Tielt - Antwerpen, 1946. 367 p.

3. BEROERING OVER HET DORP - (1948) Volledige Werken. Dl. 12. Kortrijk, (1952-1957), p. 303-590.

4. DE BLIJDE DAG - (1909)
    a) 3de druk[2] Tielt - Antwerpen, 1944. 196 p.
    b) Volledige Werken. Dl. 7. Kortrijk (1952-1957). p. 9-158.

5. HET BRUIDSLIED - (1911)
   Van Bj. Björnson. Uit het Noors vertaald
   (Duimpjesuitgave. Nr. 89) Maldeghem, 1911. 71 p.

6. DAGEN - (1903)
   Volledige Werken. Dl. 2. Kortrijk, (1952-1957), p. 155-331.
   Inhoud:
    1. De Kalfkoe (zie ook nr 11)
    2. Naar buiten (zie ook nr 11)
    3. St. Jan
    4. St. Jozef (zie ook nr 11)
    5. Vrede
    6. Verovering

7. DODENDANS - (1901)
    a) 3de druk. (De Lijsternestreeks. Nr. 4.) Tielt-Antwerpen, 1946. 222p.
    b) Volledige Werken. Dl. 2. Kortrijk, (1952-1957). p. 9-151.
       Inhoud:
        1. Dodendans (zie ook nr 11)
        2. Kindertijd
        3. In de wijde wereld (zie ook nr 11)
        4. Een speeldag (zie ook nr 11)

(1) (De Lijsternestreeks Nr. 27)
(2) (De Lijsternestreeks Nr. 14)

5. In de Weide
6. Noorse Liederen
7. Honden
8. Dodendans

8. DORPSGEHEIMEN - (1904)
   Volledige werken. Dl. 3. Kortrijk, (1952-1957). p. - 350.
   Inhoud:
   I. 1. De lawine
      2. Een beroerde maandag
      3. Jantje Verdure (zie ook nr 22)

   II. 1. Kinderzieltje
      2. Martje Maertens en de misdadige grafmaker
      3. Op het kasteel

9. DORPSLUCHT - (1914)
   2 dln. Amsterdam, s.d. 332 es 544 p.

10. DE DRIE KONINGEN AAN DE KUST - (1927)
    a) Antwerpen, 1927. ill., 55 p.
    b) Volledige Werken. Dl. 10. Kortrijk, (1952-1957); p. 64-92

11. DUIMPJESBUNDEL. - (1903)
    (Duimpjesuitgave. Nr 36.) Maldeghem, 1903. 269 p.
    Inhoud:
    's Zondags (zie ook nr 30)
    Zomerzondag
    In de wijde wereld (zie ook nr 7)
    Een speeldag (zie ook nr 7)
    Dodendans (zie ook nr 7)
    Naar buiten (zie ook nr 6)
    Sint Jozef (zie ook nr 6)
    De Kalfkoe (zie ook nr 6)
    Verhuizen

12. GELUK IN HET HUISHOUDEN. - (1903)
    L. Tolstoï. Bewerkt door St. Streuvels. Tielt, 1926. 128 p.

13. GENOVEVA VAN BRABANT. - (1920)
    a) 2 dln. Amsterdam, s.d. VII - 261 en 216 p.
    b) Volledige Werken. Dl. 8. Kortrijk, (1952-1957). 536 p.
    c) DE SCHONE EN STICHTELIJKE HISTORIE VAN GENOVEVA VAN BRABANT. Leuven., 1921. ill. 95 p.

14. HET GLORIERIJKE LICHT. - (1912) - Volledige Werken. Dl. 4. Kortrijk, (1952-1957). p. 357-374.

15. DE GRAUWE RUITER. - (1942)
    Herbert von Holzner. Vertaling uit het Duits.
    (Kantekleerserie. Nr 8.) Amsterdam, 1944. 284 p.

16. GROOTMOEDERTJE. - (1922)
    Een spel van Sinterklaas voor meisjes in drie taferelen. Waregem, 1922. 31 p.

17. HERINNERINGEN UIT HET VERLEDEN. - (1924)
    a) Tielt, 1924. 280 p.
    b) Volledige Werken. Dl. 9. Kortrijk, (1952-1957). p. 9-396. Inhoud:
        1. Hoe men schrijver wordt
        2. Onze streek
        3. Mijn rijwiel
        4. Volkslectuur
        5. Voor de Oorlog
        6. Onze fiets in Oorlogstijd
        7. Damme
        8. Mijn Schooltijd
        9. Na de Oorlog
        10. De schoonste Deugd
        11. Veurn - Ambacht
        12. Schoonheid
        13. Kinderlectuur
        14. Het Lied van de Weemoed
        15. Mijn Loopbaan op de Planken
        16. Na vijf en twintig Jaren
        17. De Terechtstelling van een Onschuldige

18. HEULE. - (1942) - Kortrijk, 1942. 394 p.

19. INGOYGHEM 1904 - 1914 - (1951); Kortrijk-Brugge, (1951). 84 p.

20. INGOYGHEM II, 1914 - 1940 - (1957) - Brugge, 1957. 208 p.

21. IN LEVENDEN LIJVE. - Brugge, 1966. 156 p.

22. JANTJE VERDURE. - (1903)
    a) Gent, 1943. ill., 132 p.
    b) Volledige Werken. Dl. 3. Kortrijk, (1952-1957). p. 94-202.

23. HET KERSTEKIND. - (1911)
    a) 21e druk. Brugge-Utrecht, (1962), ill. 66 p.
    b) Tielt - Antwerpen,
    c) 7de uitg. Antwerpen, (1942). 68 p.
    d) Volledige Werken. Dl. 10. Kortrijk, (1952-1957). p. 9-63.

24. KERSTVERTELLINGEN. - (1939)
    Volledige Werken. Dl. 10. Kortrijk, (1952-1957). p. 9-219. Inhoud:
    1. Het Kerstekind (zie ook nr 22)
    2. De drie Koningen aan de Kust (zie ook nr 10)
    3. Kerstwake (zie ook nr 25)
    4. Het Kerstvertelsel
    5. Kerstmis der vier Evangelisten
    6. Kotters Kerstvertelsel
    7. Bethlehem
    8. Op Zoek naar het Kerststalletje

25. KERSTWAKE. - (1928)
    a) Antwerpen, 1928. ill., 69 p.
    b) Volledige Werken. Dl. 10. Kortrijk, (1952-1957) p. 93-129.

26. KLEINE VERHALEN. - (1910)
    Bj. Börnson. Uit het Noors vertaald.
    (Duipjesuitgave. Nr. 80.) Maldeghem, 1910. XI - 142 p. Inhoud:
    1. Thrond
    2. De Vader
    3. Het Adelaarsnest
    4. De Berenjager
    5. Een gevaarlijke vrijerij
    6. Uit de hoge bergen
    7. Een vrolijke knaap (zie ook nr 65)

27. KRONIEK VAN DE FAMILIE GEZELLE. - (1960) - Brugge, 1960. 157 p.

28. LAND EN LEVEN IN VLAANDEREN. - (1923)
    a) Volledige Werken. Dl. 9. Kortrijk, (1952-1957) p. 401-612. p.
    b) Amsterdam, S.d. 359 p.
       Inhoud:
       1. Het Uitzicht
       2. De landse Dorpen
       3. De landse Woningen

4. De landse Bevolking
5. Dertig Jaar later

29. LANGS DE WEGEN. - (1902)
    a) Volledige Werken. Dl. 4. Kortrijk, (1952-1957). p. 9-211.
    b) 6de druk. Tielt, 1944, 265 p.
    c) 's Graveland, 1948. 243 p.

30. LENTELVEN. (1899)
    a) (Duimpjesuitgave, nr 12) Maldegem, 1899. 297 p.
    b) 10de druk. (Lijsternestreeks nr. 1.) Tielt-Antwerpen, 1942. 241 p.
    c) Volledige Werken. Dl. 1. Kortrijk, (1952-1957). p. 9-197.
    d) 12de druk. Brugge, 1960. 193 p.
    Inhoud:
        1. De witte Zandweg
        2. In de voorwinter
        3. Kerstavond
        4. Slenteren
        5. Op den dool
        6. Van ongroei
        7. Lente
        8. In de vlage
        9. Een pijpe of geen pijpe
        10. 's Zondags (zie ook nr 11)
        11. Een ongeluk
        12. Wit leven
        13. Het einde

31. HET LEVEN EN DE DOOD IN DEN AST. - (1926)
    a) Volledige Werken. Dl. 10. Kortrijk, (1952-1957). p. 335-413.
    b) (Humanitas-boekje. Nr. E 12.) Tielt, 1954. 61 p.
    c) Brugge, 1966, 70 p.

32. LEVENSBLOESEM. - (1938)
    a) Volledige Werken. Dl. 11. Kortrijk, (1952-1957) p. 229-547.
    b) Antwerpen, s.d. 334 p.

33. LEVENSWIJSHEID UIT CHINA. - (1928)
    Drie Chinese novellen. Vertaald door Stijn Streuvels.
    Kortrijk, s.d. Ill. 138 p.

Inhoud:

De vrouw die niet lachen wou
De geheimzinnige beeltenis
De dochter van den bedelaarskoning

34. DE MAANDEN. - (1940)
    a) Kortrijk, s.d. Ill. 194 p.
    b) Volledige Werken. Dl. 6. Kortrijk, (1952-1957) p. 295-433.
    c) 2de druk. (De Lijsternestreeks. Nr 25.) Tielt-Antwerpen, 1942. 232

35. MINNEHANDEL. (1904)
    a) 2de druk. 2dln. Amsterdam, s.d. 168 en 204 p.
    b) 4de druk. (De Lijsternestreeks. Nr. 7.) Tielt-Antwerpen, (1942) 222
    c) Volledige Werken. Dl. 5. Kortrijk, (1952-1957). p. 9-322.

36. MORGENSTOND. - (1912)
    Volledige Werken. Dl. 7. Kortrijk, (1952-1957). p. 161-178.

37. DE MOURLONS. - (1910)
    Bewerkt naar het Frans van Ferdinand Bouché.
    Amsterdam, s.d. 272 p.

38. NAJAAR. - (1909) - Volledige Werken. Dl. 3. Kortrijk, (1952-1957). p. 353-485.

    Inhoud:
    1. Najaar
    2. De Bomen
    3. Jacht
    4. De Aanslag

39. IN OORLOGSTIJD. Uit het dagboek van Stijn Streuvels. - (1914-1916) - 6 dln.
    Amsterdam, s.d. VII - 64, 79, 85, 54, 64 en 62 p.

40. OPENLUCHT. - (1905)
    a) 4de druk. (De Lijsternestreeks. Nr 9.) Tielt-Antwerpen, 1943. 164 p
    b) Volledige Werken. Dl. 2. Kortrijk, (1952-1957). p. 335-447.
       Inhoud:
       1. Najaar
       2. De Bomen
       3. Jacht
       4. De Aanslag

41. DE OUDE VIKING. - (1931) - Hilversum, 1931. Ill. 40 p.

42. PARADIJSSPROOKJES. - (1938)
Opgetekend in Oostenrijk door Max Mell en door Stijn Streuvels naverteld.

Brugge, (1939). ILL. 51 p.

43. PRUTSKE. - (1922)
    a) Amsterdam, s.d., 231 p.
    b) Volledige Werken. Dl. 7. Kortrijk, (1952-1957). P; 181-427.

44. PRUTSKE'S VERTELSELBOEK. - (1935)
    8e druk. Bussum, (1955) Ill. 79 p.
    Inhoud:
        Platteboon
        Mijnheer de Maan
        Van één graantje drie
        Pier met zijn zwijn
        De opperdief
        Vuiltje-vaagt-de-oever
        Van 't vissertje in de Rode Zee
        Duimke
        Smetje Viole met al zijn alaam

45. DE RAMPZALIGE KAPROEN. - (1933)
    Middeleeuwse boerenroman van Wernher de Tuinder. Bewerkt door Stijn Streuvels.
    a) Amsterdam-Antwerpen, 1957. ILL 58 p.
    b) Antwerpen, 1933. Ill., 74 p.

46. REINAERT DE VOS - (1917)
    a) Bewerking uit het Middelnederlands.
       Leuven, 1910. Ill. 200 p.
    b) (Reinaert-reeks. Nr. 64) Brussel, (1956); 106 p.
    c) REINAERT DE VOS II
       (Reinaert-reeks. Nr. 64.) Brussel, (1956). p. 107-219.
    d) Herwerking.
       3de druk. Amsterdam, 1918. 206 p.
    e) Voor de jeugd.
       Gent, 1926. 99 p.

47. DRIE RUSSISCHE NOVELLEN. - (1933)
    Michail Prischwin, S. Ssergejew-Zensky, Maxim Gorky.
    Antwerpen, s.d. 179 p.
    Inhoud:
        M. Prischwin: De zwarte Arabier
        J. Ssergejew-Zensky: De Koekoek
        M. Gorky: Malma

48. SAGEN UIT HET HOGE NOORDEN. - (1934)
Den Haag-Brussel, s.d. 216 p.

49. SMEDJE SMEE. - (1942)
Charles De Coster. Uit het Frans vertaald.
Antwerpen, 1942. 107 p. (zie ook nr 62)

50. SOLDATENBLOED. - (1904)
Drama
(Duimpjesuitgave. Nr. 44.) Maldeghem, 1904. 58 p.

51. STILLE AVONDEN. - (1905)
    a) 3de druk. Amsterdam-Antwerpen, s.d. 146 p.
    b) Volledige Werken. Dl. 5. Kortrijk, (1952-1957). p. 327-448. Inhoud:

1. Een lustige Begraving	p. 327
2. Horieneke	341
3. Zomerdagen op het vlakke land	359
4. Zonnebloemen	396
5. Ingoyghem	426

52. DE TELEURGANG VAN DE WATERHOEK. - (1927)
    a) Brugge, 1927. 297 p.
    b) Volledige Werken. Dl. 12. Kortrijk, (1952-1957). p. 9-300.
    c) 6de druk. Brugge, 1964. 305 p.

53. TIEGHEM. HET VLAAMSCHE LUSTOORD. - (1908)
    a) Gent, (1908). 149 p.
    b) 2de bifgewerkte uitg. Tielt, s.d., 176 p.

54. DE TIJD DER KOLLEBLOEMEN. - (1927)
D. - J. D'Orbaix. Uit het Frans vertaald.
Amsterdam, 1927. 186 p.

55. TRISTAN EN ISOLDE. - (1924)
Naar het oude volksboek herschreven.
Amsterdam, 1924. 261 p.

56. HET UITZICHT DER DINGEN. - (1906)
    a) Amsterdam, s.d. 195 p.
    b) Volledige Werken. Dl. 4 Kortrijk, (1952-1957). p. 215-354.

Inhoud:

1. De kwade Dagen
2. De Veeprijskamp
3. De Ommegang

57. VERTELLINGEN VAN TOLSTOI. - (1924)
Bewerking.
Tielt, 1924. Ill. 150 p.
Inhoud:

De drie eenzaten
Goud
's Duivels knecht
De eerste brandewijnstoker
De kleine meisjes
De kaars
Waar liefde is, daar is God
Waarom de mensen leven
De twee pelgrims
De banneling
Iljas
Blust het vuur zolang het glimt
Hoeveel grond heeft de mens nodig

58. TWEE VERTELLINGEN VAN TOLSTOI. - (1908)
Vertaling
(Duimpjesuitgave. nr. 67.) Maldeghem, 1908. 98 p.
Inhoud:

De gevangene
Meester en knecht

59. VERTELSEL VAU GOKKEL EN HINKEL. - (1912)
Clemens Brentano. Uit het Duits vertaald.
Amsterdam, s.d. Ill. 163 p.

60. VERTELSELS VAN 'T JAAR NUL. - (1923)
Kortrijk, 1951. Ill. 93 p.

61. OP DE VLAAMSCHE BINNENWATEREN. - (1925)
2de druk. Kortrijk, 1951. Ill. 160 p.

62. VLAAMSCHE VERTELSELS. - (1917)
Charles De Coster, Uit het Frans vertaald.
Amsterdam, (1917). 191 p.

Inhoud:

De mannen van Smeerop
Blanca, Clara en Candida
Heere Halewijn
Smedje Smee (zie ook nr 49)

63. DE VLASCHAARD. - (1907)
    a) Volledige Werken. Dl. 6. Kortrijk, (1952-1957). p. 9-291.
    b) Brugge-Utrecht, 1967. 303 p.
    c) 12 de druk. Tielt-Antwerpen, 1941. 303 p.
    d) 13 de druk. Tielt-Antwerpen, 1943. 197 p.

64. DE VREEMDE VERTELLER. - (1938)
    Amsterdam, s.d. 29 p.

65. EEN VROLIJKE KNAAP. - (1926)
    Bj. Björnson. Uit het Noors vertaald.
    3 de uitgave. Tielt, 1925. XV - 109 p. (zie ook nr 26)

66. WAAROM IK VLAANDEREN LIEFHEB. (1925)
    G Blachon. Uit het Frans vertaald.
    Tielt, (1925). 160 p.

67. DE WERKMAN. - (1913)
    a) Amsterdam, s.d. 152 p.
    b) Volledige Werken. Dl. 10. Kortrijk, (1952-1957). p. 223-294.

68. WERKMENSEN. - (1926)
    a) Brugge, s.d., 219 p.
    b) Volledige Werken. Dl. 10. Kortrijk, (1952-1957). p. 223-413. Inhoud:
        1. De Werkman (zie ook nr 67)
        2. Kerstmis in Niemandsland
        3. Het Leven en de Dood in den Ast (zie ook nr 31)

69. YSLANDSCHE GODENSAGEN. - (1933) - Amsterdam, s.d. 176 p.

70. ZEELIEDEN EN ZEEVISSCHERIJ. - (1934)
    Brugge, s.d., ill. 63 p.

71. ZOMERLAND. - (1900)
    a) Volledige Werken. Dl. 1. Kortrijk, (1952-1957). p. 201-346.
    b) Amsterdam. s.d. 173 p.

Inhoud:

1. Groeikracht
2. Zomerland
3. Meimorgen
4. Het Woud

72. ZONNETIJ. - (1900)
Volledige Werken. Dl. 1. Kortrijk, (1952-1957). p. 349-537. Inhoud:

1. De Oogst
2. In 't Water
3. Avondrust

II. Bloemlezingen.

1. J. ALEIDA NIJLAND. *Bloemlezing uit de Werken van Stijn Streuvels.* Amsterdam, 1906. 278 p.

2. J. GEURTS. *Uit Stijn Streuvels' werken.* 3 dln. Amsterdam, 1914, 175, 156 en 176 p.

3. A. HERCKENRATH. *Vlaamse Oogst. Proza en Poëzie van hedendaagse Zuid-Nederlandse schrijvers.* Amsterdam, 1904. 318 p.

III. Woordenboeken en Idiotica.

A. *Woordenboeken.*

1. A.C. OUDEMANS.
   Bijdrage tot een Middel- en Oudnederlandsch Woordenboek. 7 dln. Arnhem, 1870-1880.

2. VAN DALE
   Groot Woordenboek der Nederlandse Taal.
   Bewerkt door Dr. C. Kruyskamp. 8e druk. 's Gravenhage - Antwerpen, 1961.

3. P. WEILAND.
   Nederduitsch Letterkundig Woordenboek.
   Antwerpen, 1845.

4. *Woordenboek der Nederlandsche Taal.*
   's Gravenhage-Leiden, 1882-

5. E. VERWIJS EN J. VERDAM.
   Middelnederlandsch Woordenboek.
   's Gravenhage, 1885-1941.

B. *Idiotica.*

1. L.L.. DE BO.
   Westvlaamsch Idioticon.
   Brugge, 1873.

2. L.L. DE BO.
   Westvlaamsch Idioticon.
   Uitgegeven door J. Samyn, Gent. 1892.

3. Guido GEZELLE.
   Loquela tot woordenboek omgewerkt door J. Craeynest
   Amsterdam-Antwerpen, 1907

4. *Verklarend Glossarium. Getrokken uit het Gezelle Lexicon* van Prof. Dr. Fr. Baur.
   5de herziene druk. Antwerpen, s.d.

5. L.W. SCHUERMANS.
   Algemeen Vlaamsch Idioticon
   Leuven 1865-1870
   Bijvoegsel aan het Algemeen Vlaamsch Idioticon
   Leuven, 1883.

6. I. TEIRLINCK.
   Zuid-Oostvlaamsch Idioticon.
   Gent, 1908

7. P.J. CORNELISSEN en J.B. VERVLIET.
   Idioticon van het Antwerps Dialect
   Gent, 1899. Bijvoegsel in drie delen door J. Cornelissen in 1936-1939. (Kon. vla. Acad. Reeks VI Nr. 60)

8. LIEVEVROUW-COOPMAN (Lodewijk):
   Gents Woordenboek
   Gent, Erasmus, 1950-1954 (Kon. Vla. Acad. v. Taal- en Letterkunde. Reeks VI. Nr. 68).

C. *Vakwoordenboeken.*

1. L.L. DE BO.
   Kruidwoordenboek
   Bewerkt door J. Samyn, Gent, 1888.

2. A.P.J. BROUWERS.
   De vlasserij in het Nederlands van de eerste helft der twintigste eeuw.
   Nijmegen, 1957.

3. L. VANDENBUSSCHE.
Onze volkstaal voor kruiden en artsenijen.
Menen, 1955.

D. *Encyclopedie.*

WINKLER PRINS GEILLUSTREERDE ENCYCLOPAEDIE,
6 e dr., Dl. I-XVIII, Amsterdam, Elsevier 1947-1954, + supplementen.

Lijst der afkortingen.

Alma	zie: BIBLIOGRAFIE	I, 1, a.
Alma II		I, 1, b.
Avelghem		I, 2
Avonden		I, 51, b.
Beroering		I, 3.
Binnenwateren		I, 61.
Blijde Dag		I, 4, b.
Bloemlezing		II, 1.
Bruidslied		I, 5.
China		I, 33.
Dagen		I, 6.
Dodendans		I, 7.
Dorpsgeheimen		I, 8.
Dorpslucht I		I, 9.
Dorpslucht II		I, 9.
Duimpjesbundel		I, 11.
Geluk Huishouden		I, 12.
Genoveva		I, 13, b.
Genoveva II		I, 13, c.
Genoveva III		I, 13, a.
Geurts I		II, 2.
Geurts II		II, 2.
Geurts III		II, 3.
Glorierijke Licht		I, 14.
Gockel		I, 59.
Godensagen		I, 69.
Grauwe Ruiter		I, 15.
Grootmoedertje		I, 16.
Herinneringen en Herinneringen II		I, 17, b en I, 17, a.
Heule		I, 18.
Ingoyghem I		I, 19.
Ingoyghem II		I, 20.
Jaar Nul		I, 60.

Kaproen		I, 45, b.
Kaproen II		I, 45, a.
Kerstvertellingen		I, 24.
Kollebloemen		I, 54.
Kroniek Gezelle		I, 27.
Langs Wegen		I, 29, a.
Lenteleven		I, 30, c.
Lenteleven IV		I, 30, b.
Levensbloesem		I, 32, a.
Maanden		I, 34, b.
Minnehandel		I, 35, c.
Minnehandel II		I, 35, a.
Minnehandel III		I, 35, b.
Morgernstond		I, 36.
Mourlons		I, 37.
Najaar		I, 38.
Novellen		I, 47.
Oorlogsdagboek	- augustus = 1e deel - september = 2e deel - oktober = 3e deel - november = 4e deel - december = 5e & 6e deel	I, 39.
Openlucht		I, 40, b.
Paradijssprookjes		I, 42.
Prutske		I, 43.
Prutske II		I, 33, a.
Sagen		I, 48.
Smedje Smee		I, 49.
Soldatenbloed		I, 50. 3
Tieghem		I, 53, a.
Tieghem II		I, 53, b.
Tolstoï		I, 57.
Tolstoï II		I, 58.
Tristan		I, 55.
Uitzicht		I, 56, b.

Uitzicht II I, 56, a.

Verhalen	I, 26.
Verteller	I, 64.
Vertelselboek	I, 44.
Vertelsels	I, 62.
Viking	I, 41.
Vlaamse Oogst	II, 3.
Vlaanderen	I, 28, a.
Vlaschaard	I, 63, a.
Vlaschaard II	I, 62, b.
Vos	I, 46, a.
Vos II	I, 46, b.
Vos III	I, 46, c.
Vrolijke Knaap	I, 65.
Waarom Vlaanderen	I, 66.
Waterhoek	I, 52, b.
Werkman	I, 67, a.
Werkmensen	I, 68, b.
Zeelieden	I, 70.
Zomerland	I, 71, a.
Zonnetij	I, 72.

Inleidend hoofdstuk.

A. *Spelling en klank.*

Dit hoofdstuk heeft niet de bedoeling het verband tussen de Westvlaamse klanken en Streuvels' spelling grondig te onderzoeken. Wij willen slechts wijzen op enkele der voornaamste constanten die in Streuvels' werken geregeld en veelvuldig voorkomen.

In het werk van Streuvels treffen wij, buiten de Westvlaamse woordenschat, ook talrijke fonetische en spraakkunstige eigenaardigheden van het dialect aan, zoals uit de volgende hoofdstukken zal blijken.

Streuvels is een auteur die zijn taal hóórt. In de loop van deze studie zullen wij geregeld kunnen aanduiden dat de klank in zijn taal een zeer grote rol vervult.

I. *Klinkers.*

Dit blijkt o.a. uit de spelling van bepaalde woorden waar hij de Westvlaamse klank wil bewaren.

1. Frequent is bij Streuvels de *ee-vorm* voor de Nederlandse aa-vorm, vooral in de verbinding *ee + r + dentaal.*
   Op het eerste gezicht doet die spelling archaïstisch aan, en in de meeste gevallen vinden we de spelling *ee* in het Middelnederlands inderdaad terug, maar het is duidelijk dat Streuvels door middel van deze spelling de Westvlaamse klank [ę̄] wil behouden. In de 'Volledige Werken'[1] en in alle uitgaven en herdrukken van zijn werken stond Streuvels erop dat deze spelling bewaard bleef.
   Nu laten we de voornaamste voorbeelden volgen:[2]

1. eerde: In bijna alle gevallen, en dit in zijn ganse oeuvre, vervangt Streuvels *aarde* door *eerde.* Zeer talrijk zijn ook de

(1) 12 dln. Kortrijk, (1952-1957)
(2) Voorbeelden en vindplaatsen: zie Tweede Deel: Verklarend Woordenboek on de taal van Streuvels.

samenstellingen met eerde-:
eerdappel,eerdberm, eerdebane,
eerdebank, eerdebrok, eerdehoop,
eerdeknuiste, eerdelaag, eerderede,
eerdestof, eerdestraat, eerdestreep,
eerdetrekker, eerdeturf, eerdevlak,
eerdevlakte, eerdeweg, eerdewerk,
eerdewerker, eerdhoop, eerdkamer,
eerdklomp, eerdschudding, eerdschuile,
eerdsmoor, kleieerde, eerdebruin,
eerdkleurig.

2. heerd : *Heerd* vervangt in de meeste gevallen het Nederlandse haard. Ook in samenstellingen: heerdasse, heerdmantel, heerdrook, heerd schoot, heerdstede, heerdvier, heerdvlam, heerdziele.

3. peerd : Altijd spelt Streuvels paard als *peerd.* Ook hier zijn de samenstellingen talrijk: peerdebeul, peerdegast, peerdeknecht, peerdemage, peerdemand, peerdenaam, peerdeboon, peerdenhemel, peerde(n)keutel, peerdenknie, peerdenkoets, peerdenkoop, peerdenkop, peerdenkweker, peerde(n)span, peerdenstal, peerstap, peerdentaal, peerdenwachter, peerdepijne, peerdjesmate, peerdsbel, peerdshaar, peerdshoef, peerdspoot, prijspeerd, raspeerd, stokpeerd. trekpeerd, peerdrijden.

4. steert : Dezelfde regel geldt voor: *steert* en samenstellingen: steertsterre; kattesteert, kwiksteert, plaagsteert, vraagsteert, plaagsteerten.

5. weerde, -weerdig weerdigheid : Eigenweerde, geldweerde, prijsweerde; weerdigheid, merkweerdigheid; verontweerdiging; nietweerd; beklagensweerdig, eerbiedweerdig, merkweerdig, onweerdig, minderweerdig, verontweerdigen, geweerdigen.

6. veerdigheid : Boetveerdigheid, daadveerdigheid, hoveerdigheid, onrechtveerdigheid, rechtveerdigheid; hoveerdigaard, hoveerdij, dienstveerdig, onrechtveerdig, rechtveerdig, slagveerdig, rechtveerdigen.

7. keern : *Keern* is de gewone spelling voor karn. Ook in samenstellingen: keernkamer, keernkuip, keernmolen, melkkeern.

8. keers : Hetzelfde geldt voor *keers(e)* en: keersdoek, keersedopper, keerslicht, keerslucht, keerspan, keersvlamme; waskeers; keersrecht.

9. lanteern : Geregeld komt *ee* voor in *lanteern* en samenstellingen: lanteernhaak, lanteernhuis, lanteernlicht, lanteernman, lanteernontsteker, lanteernopsteker.

10. leers : *Leers*, *leerze* wordt overwegend gebruikt voor: laars. Ook in de samenstellingen: halfleerze, kapleers, waterleers.

11. perel : Pereldauw, perelgeerste, perelgierst, perelkraal, perelregen, pereltand, perelblauw, perelgrijs, perelklaar, perelrood, perelen.

2. De e- vorm in plaats van de a- vorm komt vooral voor in *hert(e)*, *terwe* en *verken* en samenstellingen: hertekoe, -nagel, -punt, -zeer,...
   Dit is voor het geval in de werken geschreven vóór 1905, in de latere werken komen deze vormen slechts sporadisch voor. Met deze spelling wil Streuvels de Westvlaamse uitspraak [ae] weergeven.
   Andere voorbeelden: zie Tweede Deel: sperre, spertelen.

3. *Andere vormen.*

1. In de eerste werken (tot 1905) verving Streuvels het Nederlandse *vuur* geregeld door *vier*; *klein* door *kleen.*

2. Geregeld ook vinden we *eu* voor *oo.*
   a) Zie in het tweede deel: deural, deureen, en samenstellingen
   b) Andere voorbeelden:
   ‘Alevenwel waren er die (...) heimelijk uitzagen naar een ander gelegenheid, om in geval er moest vertijkeld worden, *ene weuning* gereed te hebben’ (Waterhoek, 109).
   ‘Het huiselijk leven en bestaan - zes dochters en vier *zeuns*’. (Waterhoek, 11).

3. Frequent ook is de wisseling **i/e** in: lekken, messe, reb, pekken in plaats van likken, mis(se), rib en pikken.
   Hypercorrect daarentegen is: *uitlikken*: ‘Iedere morgen werd het onderzoek hernomen; (...). Maar niets likte er uit, - degenen die van de zaak wisten, hielden het geheim met een strak gelaat verborgen.’
   (Waterhoek, 77).

4. Volledigheidshalve vermelden we nog de schrijfwijze: gr*eu*welijk (Lenteleven, 1e uitgave) die later overal vervangen werd door: gr*u*welijk.

II. *Medeklinkers.*

1.

In de eerste werken (tot 1907 en 1908) schreef Streuvels **-waart(s)** geregeld als: **-waa rd(s)**, maar in de herdrukken en heruitgaven verdween deze archaïstische vorm. *Voorbeelden*:

> 'Zekere dag ontwaarde zij mensen op ene baan waar zij vroeger nooit levend wezen gezien had, veel mensen met grote vrachten beladen; zij naderden haar *toewaart*' (Zomerland, 239) In de eerste uitgave: *toewaard.*
>
> En rekewijs werden zij (= de bladeren) stillekes *nerewaarts* dansende, te vallen, bij hele zwermen' (Lenteleven, 19).
> In de eerste uitgave: *nerewaards.*
>
> 'Van in de laagte naar omhoog gezien of van op de hoogte naar *benedenwaard*, overal is de aanblik even wijd, even groots, even open'. (Tieghem, 6).
>
> 'Te *westwaard* loopt de heuvel neer naar de laagte in een bos dat heel de diepte vult met donkerheid' (Tieghem, 7).
>
> 'De geheven kop draaide *voorwaards* aan de uitgestoken hals'. (Geurts III, 107).
>
> 'Door steunde hem op bij de voeten tot hij de knie *opwaards* had'. (Bloemlezing, 24).
>
> *Grondewaards*: zie Tweede Deel.
>
> *Toch bewaard in:*
>
> 'Te *noenewaard* bond Zalia een lange koord aan de halsband en trok het (geitje) uit de stal' (Zonnetij, 534).

2.

Wegvallen van consonanten. Dit is meestal van assimilatorische aard. In afleidingen en samenstellingen verdwijnen **d** of **t** voor andere medeklinkers.

voor dentalen: lest, honderst, 's nuchtens
in auslaut: kwa (= kwaad, kwade).

III. *De woordtekens.*

A. *Het Koppelteken.*

a) Ontelbaar zijn de woorden, samenstellingen en uitdrukkingen waar Streuvels het koppelteken gebruikt. In alle werken maakt hij er een overvloedig, en soms overbodig gebruik van.
Zoals uit de voorbeelden blijkt, zijn de meeste aldus gevormde samenstellingen of samenvoegingen louter additief, en konden dus evengoed aaneengeschreven of verbonden met het voegwoord *en* (dit gebeurt dan ook in enkele gevallen en, eigenaardig genoeg, Streuvels behoudt toch het koppelteken), maar de beide leden vormen toch een hogere eenheid: de betekenis is anders dan de som der elementen.
In de meeste van deze gevallen zien we Streuvels' voorliefde voor binaire verbindingen (zie hiervoor het vierde hoofdstuk).
Bij de tweeledige compositie trekt het koppelteken de aandacht op elk deel van het compositum. Geregeld zullen we dit emfatische aspect van Streuvel's taal ontmoeten.
Vele van de meerledige woordkoppelingen en composita, die eigenlijk kunnen aaneengeschreven worden, zijn in het Westvlaams zo gewoon en zo frequent, dat Streuvels ze door het koppelteken eveneens bijeen wil houden. Ook hier zien we dus de invloed van de spreektaal op de spelling.
In het tweede hoofdstuk dat handelt over de woordvorming, worden de samenstellingen uitvoerig beschreven.

b) Tegenover deze gewoonte van samenkoppeling en samenstelling op grote schaal, staat bij Streuvels de stelselmatige splitsing van samenvoegingen in de onderdelen, al of niet bijeengehouden door het koppelteken. Op die manier worden versleten composita door scheiding der delen weer opgefrist.

Het opnieuw doen beseffen van de etymologische betekenis en de verzwaarde accentuatie versterken de plastiek, wat het doel en in de regel ook het resultaat is van dit procédé.
Volledigheid na te streven blijft een illusie, daar Streuvels te hooi en te gras vrijwel alle combinaties heeft beproefd.
In het hoofdstuk over de woordvorming, komen we op deze samenstellingen uitvoeriger terug.
Uit de voorbeelden blijkt ook duidelijk dat het koppelteken in alle werken voorkomt.

c) Voorbeelden van het gebruik van het koppelteken bij:

1. *Nomina*:

a. *substantief + substantief*

-) het compositum is een korte vorm van een genitivus explicativus of van een bepaling met *van* van gelijke kracht. Het eerste lid vervangt die genitief of die bepaling.
Voorbeelden:

paradijs-weelde (Herinneringen, 375)
fiets-geschiedenis (Herinneringen, 187)
ras-eigenschap (Vlaanderen, 505)
familie-traditie (Beroering, 503.)
wereld-literatuur (Herinneringen, 123)
studenten-beweging (Herinneringen, 250)
dibbe-gril (Dorpsgeheimen, 74)
nonnen-gedachten (Alma, 282)
verf-kladje (Avonden, 387)
levens-periode (Herinneringen, 375)
artisten-natuur (Herinneringen, 379).

-) *tijdsaanduidingen*:

Maandag-morgen (Beroering, 501)
Donderdag-avond (Beroering, 343)
Vrijdag-uchtend (Heule, 103)
Zaterdag-avond (Alma, 115)
Zondag-namiddag (Heule, 18)
Zondag-avond (Herinneringen, 352)
Juni-zondag (Werkmensen, 342)
Lieve-vrouwe-maand (Maanden, 344)
Sint-Jans-nacht (Maanden, 348)
lente-avond (Vlaschaard, 36)

-) *namen van feestdagen*:

goe-vrijdag-avond (Herinneringen, 392)
Palmen-zondag (Vlaschaard, 55)
Heilig-Sakramentsdag (Alma, 149)
ons-Heer-Hemelvaart (Alma, 149)
ons-lieve-Vrouwendag (Alma, 24)
Drie-Koningen-avond (Vlaanderen, 461)
Paas-avond (Avelghem, 252)
Palm-Zondag (Avelghem, 252)
Passie-Zondag (Avelghem, 252)

-) *splitsing*:

missie-zuster (Alma, 177)
engel-bewaarder (Lenteleven, 68).

b. *adjectief + nomen.*

oude-dag (Zonnetij, 533)
witte-brood (Dorpsgeheimen, 136)
bolle-lijfjes (Uitzicht, 321)
blij-lied (Avonden, 328)

klein-man (Vlaschaard, 151)
goede-week (Alma, 123)
half-Oogst (Vlaschaard, 70)
Witte-Donderdag (Avelghem, 252)
half-Maart (Vlaschaard, 22)

c. *verbaal stam + nomen.*

kraak-gerucht (Dodendans, 73)
fonkel-oog (Dodendans, 134)
rochel-adem (Dagen, 256)
klauw-vuist (Zomerland, 228)
eet-honger (Prutske, 189)
weet-honger (Prutske, 189)

d. *telwoord + nomen.*

achturen-arbeid (Maanden, 346) en
acht-uren-arbeid (Vlaanderen, 591)
drie-getal (Prutske, 344)
elf-ure-mis (Heule, 26)
tweede-Pasen (Langs Wegen, 105)

e. *meerledige samenstellingen.*

Heel wat woordkoppelingen met *en*, *van*, *zonder* en meerledige samenstellingen worden door Streuvels *bijeengehouden* door het koppelteken.

Voorbeelden:

linten-en-strikken (Lenteleven, 33)
licht-en-stilte (Alma, 38)
leven-en-dood (Alma, 92)
lijden-en-geluk (Alma, 175)
vuur-en-vernieling (Herinneringen, 160)
kerk-en-misse-spel (Herinneringen, 354)
Mevrouw-van-de-Brouwer (Dorpsgeheimen, 209)
mensen-van-jaren (Dorpsgeheimen, 320)
fleur-van-een-meid (Minnehandel, 287)

dutske-van-niemendal (Alma, 48)
het wezen-der-dingen (Alma, 117)
ijs-van-een-nacht (Alma, 208)
als-kind-van-den-huize (Alma, 216)
leerzen-van-zeven-mijlen (Prutske, 362)
stalletje-van-Bethlehem (Kerstvertellingen, 166).
tijd-van-nood (Herinneringen, 149)
Land-van-Belofte (Alma, 143)
kalf-zonder-kop (Zomerland, 337)
kar-zonder-peerden (Openlucht, 411)
straat-zonder-eind (Dagen, 276)
liedje-zonder-eind (Maanden, 321)
man-zonder-vrees (Kerstvertellingen, 164)
oorlog-zonder-de-vrede (Vlaanderen, 585)
schaal-voor-de-arme (Dorpsgeheimen, 100)
kalle-met-de-haak (Najaar, 307)
kunstenaar-met-de-pen (Herinneringen, 128)
wereld-in-'t-klein (Alma, 289)
leven-in-de-werkelijkheid (Levensbloesem, 421)
een huizetje-in-'t-klein (Avelghem, 25)
vrouwen-in-'t-algemeen (Herinneringen, 11)
koek-aan-'t-hert (Waterhoek, 22)
mans-te-peerd (Vlaanderen, 461)
eerbaarheid-op-straat (Waterhoek, 22)
oude-boeken-verkoper (Herinneringen, 20)
klein-mensen-gedoe (Maanden, 317)
kinder-garde-robe (Heule, 335)
koek-koek-uurwerk (Heule, 50)
avond-met-zonsondergang (Heule, 153)
lezer-van-toen (Herinneringen, 120)
stommen-ambacht-spel (Avelghem, 10)

In deze lijst zijn de voornaamste typen vertegenwoordigd. We herhalen dat we niet naar volledigheid hebben gestreefd.

2. *Adjectieven.*

a. *adjectief + adjectief.*

De samenvoeging van twee (of meer) adjectieven is een uitstekend hulpmiddel voor een nauwkeurig gedetail - leerde en genuanceerde (impressionistische) beschrijving. De samenkoppeling suggereert de gelijktijdig waargenomen eigenschappen of kenmerken van het waargenomen object.

Het eerste adjectief kan aan het tweede ondergeschikt zijn, het kan ook adverbiaal zijn.

Het koppelteken trekt de aandacht op elk lid van de samenstelling.

-) de *kleuraanduidende* adjectieven vormen de talrijkste groep.

In enkele gevallen bewaart Streuvels het voegwoord *en*:

zwart-en-blauw	(Waterhoek, 24)
zwart-en-wit	(Blijde Dag, 16)
witen-rood	(Alma, 9)
wit-en-blauw	(Avonden, 376)
wit-en-groen	(Vlaanderen, 478)
blauwen-wit	(Dorpsgeheimen, 235)
blauw-en-rood	(Dagen, 215)
blond-en-blauw	(Maanden, 314)
bruin-en-wit	(Prutske, 227)

De adjectieven komen gewoonlijk gepaard voor. Het is werkelijk opvallend hoeveel kleurencomposita Streuvels gebruikt.

grijs-wit	(Avonden, 367)
blauw-wit	(Avonden, 385)
zwart-wit	(Avonden, 348)
hel-wit	(Blijde Dag, 155)
hard-wit	(Avonden, 442)

stil-wit	(Dorpsgeheimen, 113)
wazig-wit	(Lenteleven, 63)
vuil-wit	(Lenteleven, 146)
wit-blauw	(Vlaanderen, 477)
wit-geel	(Vlaanderen, 477)
bruin-geel	(Uitzicht, 217)
bruin-zwart	(Dodendans, 39)
bruin-groen	(Zomerland, 309)
dof-bruin	(Dodendans, 99)
warm-bruin	(Vlaanderen, 477)
geel-groen	(Avonden, 385)
geluw-groen	(Vlaschaard, 132)
geel-blond	(Uitzicht, 298)
geel-gouden[1]	(Lenteleven, 79) naast: geelgouden
goud-geluw	(Vlaschaard, 146)
licht-geel	(Avonden, 353)
oud-geel	(Zonnetij, 503)
grijs-grauw	(Dodendans, 50)
grijs-blauw	(Avonden, 378)
grijs-klaar	(Avonden, 348)
zwart-blauw	(Zomerland, 327)
rein-blauw	(Maanden, 366)
rood-gouden	(Lenteleven, 86)
bont-rood[1]	(Avonden, 438) naast: bontrood
hel-rood	(Glorierijke Licht, 350)
goud-blond	(Lenteleven, 89)
heet-groen	(Uitzicht, 215)
blij-groen	(Uitzicht, 217)
purper-grijs	(Dodendans, 55)
teder-groen	(Avonden, 349)
teer-blauw	(Avonden, 430)
teder-geel	(Uitzicht, 238)
bleek-blauw	(Dagen, 260)
bleek-groen	(Lenteleven, 63)

(1) p. 310.

(1) p. 310.

bleek-bruin	(Heule, 337)
hoog-groen	(Vlaanderen, 477)

Om een bepaalde nuance te treffen, gebruikt Streuvels soms drie of meer adjectieven.

blauw-roze-teergeel (Avonden, 366)
brons-bruin-geel-oranje (Herinneringen, 54)
bleek-teer-roze (Herinneringen, 54)

-) *andere*, niet-kleuraanduidende adjectieven.

Ook hier komen de adjectieven paarsgewijs voor. Het eerste kan aan het tweede ondergeschikt zijn, en kan ook adverbiaal gebruikt zijn. In veel van deze samenstellingen is de verbinding additief, en konden dus verbonden worden met het voegwoord *en* maar de beide leden vormen toch een hogere eenheid: de betekenis is anders dan de som der elementen.

Het gebeurt ook wel dat Streuvels twee adjectieven naast elkaar plaatst, en in de regel blijft het eerste dan onverbogen.

‘Zij keek met *groot opene* ogen en openen mond’ (Kerstvertellingen, 21)

naast:

‘Aan vader hadden ze 't intussen gevraagd, met *groot-opene*, blauwe ogen’. (Kerstvertellingen 15). Kennelijk durft Streuvels nog geen compositum gebruiken hoewel hij als impressionist de beide kenmerken van de ogen in één indruk vat.

Het koppelteken is inderdaad in veel gevallen een stadium naar het compositum, dat in Lenteleven, 25 bereikt wordt:

‘Een reusachtige, *grootronde*, goudene mane’

Bepaalde verbindingen worden in het Nederlands in één woord geschreven. Kennelijk splitst Streuvels deze om meer nadruk te leggen op elk der samenstellende delen.

Voorbeelden:

dood-moe (Beroering, 443)
dood-gemakkelijk (Dodendans, 210)
groot-rond (Zomerland, 206) naast: grootrond (Lenteleven, 25)
groot-open - (Kerstvertellingen, 15)
groot-ernstig (Vlaschaard, 56)
zwaar-ernstig (Levensbloesem, 526)
hoog-ernstig (Uitzicht, 319)
kalm-ernstig (Avonden, 381)
ernstig-droog (Langs Wegen, 119)
verstrooid-nors (Openlucht, 385)
stil-innig (Dagen, 250)
dom-koppig (Openlucht, 413)
blij-blond (Zonnetij, 475)
hels-kwaad (Dodendans, 136)
teer-jong (Kerstvertellingen, 63)
klein-menselijk (Lenteleven, 175)
jong-hel (Zonnetij, 488)
blond-bloot (Avonden, 332)
edel-bleek (Blijde Dag, 157)
rein-wijd (Zonnetij, 480)
zacht-deugdelijk (Avonden, 329)
vast-veilig (Avonden, 395)
zonne-zondags (Zonnetij, 477)
koud-klaar (Lenteleven, 69)
laf-heet (Lenteleven, 143)
mals-vlezig (Vlaschaard, 88)
gebloemd-porseleinen (Dodendans, 27)
zijig-zacht (Prutske, 415)
zwaar-massief (Lenteleven, 146)
bot-ijzeren (Lenteleven, 147)
vlak-rond (Zomerland, 202)
lang-zwart (Zonnetij, 349)
lutter-droog (Dodendans, 73)
diep-rond (Dodendans, 192)
zwart-rijp (Openlucht, 435)
fris-koud (Avonden, 352)

dol-roerig (Levensbloesem, 373)
bitter-zoet (Levensbloesem, 380)
gemoedelijk-lands (Maanden, 301)
rijs-rilde (Dodendans, 50)

b. *substantief + adjectief.*

Aan deze verbinding ligt in de meeste gevallen een vergelijking ten grondslag.
Voorbeelden:
kastanje-bruin (Waterhoek, 12)
vlas-wit (Alma, 100)
pap-wit (Dodendans, 63)
fluweel-zwart (Minnehandel, 42)
honde-gierig (Kerstvertellingen, 169)
jeugd-kraohtig (Herinneringen, 165)
sprookjes-zacht (Herinneringen, 123)
as-grijs (Oorlogsdagboek, September 56)
brons-groen (Herinneringen, 233)
koraal-rood (Prutske, 389)
porselein-teder (Glorierijke Licht, 361)
inkte-zwart (Dodendans, 185)

c. *substantief + participium*

Het substantief fungeert instrumentaal. De voorbeelden zijn niet zo talrijk.[1]
Voorbeelden:
goud-omrand (Morgenstond, 174)
goud-geblest (Lenteleven, 104)

d. *adjectief + participium.*

De voorbeelden zijn weinig talrijk.
Voorbeelden:
zwart-gelokt (Dodendans, 127)
ruw-gedoornd (Uitzicht, 276)
blauw-dooraderd (Avonden, 403)

(1) vgl. p. 318 en 327.

e. *adverbium + participium.*

Voorbeelden:

dof-ronkend (Lenteleven, 27)
dom-lachend (Lenteleven, 156)
dwaas-glarend
leuter-pruttelend (Zomerland, 203)
voos-klinkend (Dodendans, 50)
fel-glanzend (Alma, 26)
groen-glanzend (Glorierijke Licht, 370)
blauw-speierend (Dodendans, 86)
bruin-blinkend (Dodendans, 91)
geel-glimmend (Dorpsgeheimen, 322)

Hiermede zijn de voornaamste verbindingen aangegeven. Andere ‘groepen’ komen slechts sporadisch voor of zijn op-zich-zelf staande gevallen.

Voorbeelden:

achttiend-eeuws	(Beroering, 363)
vol-maakt	(Vlaanderen, 471)
een-en-'t-zelfde	(Vlaschaard, 282)
in-geel	(Avonden, 385)
in-groen	(Avonden, 443)
in-blauw	(Uitzicht, 291)
in-goed	(Beroering, 455)

in: versterkend partikel.

3. *Bijwoordelijke uitdrukkingen.*

Voorbeelden:

god-weet-hoe
god-weet-waar
god-weet (Openlucht, 407)
dag-uit, dag-in (Lenteleven, 146)
buik-sta-bij (Zomerland, 243)
top-en-eers (Zonnetij, 406)
trekke-de-slekke (Dodendans, 62)
van oppe-te-neer (Openlucht, 399)
later-van-tijd (Dodendans, 30)
euwig-en-ervig (Maanden, 335)

eenvoudig-weg (Dodendans, 30)
vlug-weg (Avonden, 332)
goed-kome-'t uit (Avonden, 415)
goed-kome 't uit (Alma, 145)

4. *Telwoorden.*[1]

Voorbeelden:
drie-en-dertig (Alma, 120)
acht-en-zeventig (Lenteleven, 185)
drie-en-twintig (Openlucht, 386)
drie-honderd-vijftig (Blijde Dag 19)
vijf-en-twintig-honderd-franken (Minnehandel, 235)
twee-en-half uur (Maanden, 354)
een-en-twintigste (Herinneringen, 375)
te elf-en-half uur (Najaar, 410)
't een-en-half uur (Najaar, 412)

5. *Voornaamwoorden.*

Voorbeelden:
me-zelf (Levensbloesem, 447)
mij-zelf (Dorpsgeheimen, 278)
mij-zelve (Alma, 119)
ons-zelf (Levensbloesem, 451)
u-zelf (Levensbloesem, 450)
hij-zelf (Openlucht, 404)

Ook in de Westvlaamse verbinding van de bijwoorden *ja* en *neen* met het persoonlijk voornaamwoord.

Voorbeelden:
neen-ik (Minnehandel, 90)
neenhij (Openlucht, 362)
ja-a-'w (Vlaschaard, 178)

(1) zie ook p. 171.

6. *Werkwoorden.*

a) *werkwoord + en + werkwoord.*

Voorbeelden:
- kussen-en-lekken (Waterhoek, 58)
- komend-en-gaan (Levensbloesem, 248)
- werken-enelaven (Lenteleven, 144)

b) *adverbium + werkwoord.*

Voorbeelden:
- op-en-neerglooien (Levensbloesem, 442)
- uit-en-in=lopen (Levensbloesem, 446)
- ja-knikken (Langs Wegen, 151)
- door-leven (Vlaschaard, 187)
- beter-weten (Vlaschaard, 188)
- vast-zitten (Vlaschaard, 282)
- na-doen (Herinneringen, 352)
- na-zeggen (Herinneringen, 366)

c) *substantief + werkwoord.*

Het substantief is lijdend voorwerp:

Voorbeelden:
- pinten-drinken (Dagen, 223)
- pap-eten (Herinneringen, 377)
- oorlog-spelen (Herinneringen, 175)
- haat-dragen (Herinneringen, 147)
- puntjes-kijken (Heule, 212)

Het substantief bepaalt het werkwoord nader:

Voorbeelden:
- noene-worden (Dodendans, 68)
- geruchte-trillen (Dodendans, 68)

d) *adjectief als bijwoord + werkwoord.*

Voorbeelden:
- rood-kleuren (Avonden, 334)
- wit-bleken (Maanden, 382)

e) ***verbaal stam + werkwoord.***

Voorbeelden:

kriebel-dansen (Zomerland, 277)
asem-blazen (Zomerland, 309)

f) *dubbelwerkwoord met vocaalwisseling.*

Voorbeelden: mengel-mangelen (Dagen, 213)

g) Geregeld verbindt Streuvels het persoonlijk voornaamwoord met het werkwoord in de imperatief en bij inversie[(1)].

Voorbeelden:

spoed-u (Dagen, 220)
vat-je 't (Waterhoek, 107)
weet-je (Dodendans, 55)
weet-ge (Alma, 171)
zou-je (Lentelven, 36)
hoe heet-je gij (Dodendans, 12)
heb-je (Zonnetij, 403)
bleef-je (Zonnetij, 409)
moet-je (Zonnetij 414)
dood moe-je (Lenteleven, 47)
blijf-de gij (Kerstvertellingen 110)
wat krijg-de (Zonnetij, 455)

h) splitsing van het proefisi en het werkwoord.

her-overdenken (zonnetij, 354)
her-leven (Herinneringen, 223)

7. *Interjecties*: zie p. 76.

8. *Andere gevallen.*

Volledigheidshalve volgen hier dan nog enkele andere voorbeelden waarvan er geen op talrijke vertegenwoordigers kan bogen.

e-ja (= en ja) (Lenteleven, 170)
e-keer (een keer) (Vlaschaard, 165)
me-jonk (= mijn jonk, mijn kind)(Werkmensen, 243)

(1) zie ook p. 147.

B. *Het Samentrekkingsteken.*

In de werken geschreven voor 1910 maakt Streuvels een overvloedig en bijna systematisch gebruik van dit teken, vooral in de woorden en vormen waar de intervocalische *d* werd gesyncopeerd. In de herdrukken werd het teken bewaard.

1. *â*: *Nomina*:

bâamisse	(Dodendans, 165)
Bâmesse	(Dorpsgeheimen, 382)
blâren	(Lenteleven, 19)
gâstok	(Vlaschaard, 144)
kwâjongen	(Lenteleven, 9; Zonnetij, 500)
kwâpert	(Lenteleven, 12)
kwâtongen	(Lenteleven, 40)
kwâ-werk	(Dorpsgeheimen, 272)
spâman	(Avonden, 334)
weergâ	(Levensbloesem, 348)

Adjectieven en adverbia:

allegaâr	(Openlucht, 419)
allegâre	(Vlaschaards, 59)
aâmstil	(Waterhoek, 298)
lijfsgenâ	(Lenteleven, 47)
te gaâr	(Lenteleven, 112)
te gâre	(Avonden, 306)
tegâre	(Waterhoek, 108)
verlaân	(Dorpsgeheimen, 49)

Werkwoorden:

‘Als 't bijna donker was, *vergaârden* zij hun gereedschap’ (Lentelven, 17)

2. *eê*: *Nomina*:

beêvaart	(Vlaschaard, 74)
beêvaartplaats	(Maanden, 339)
hofsteê	(Zonnetij, 374)
kleêrs	(openlucht, 438)
lenteweêr	(Minnehandel, 262)

meêlijden	(Zonnetij, 425)
steê	(Openlucht, 416)
onweêr	(Uitzicht, 284)
slaapsteê	(Zonnetij, 409)
weêr	(Zonnetij, 534)
weêrken	(Minnehandel, 117)

leên (mv. = lenden) (Avonden, 337)

Adjectieven en adverbia:

alreê	(Lenteleven, 135)
bruinleêren	(Uitzicht, 246)
daarmeê	(Dodendans, 103)
meêwarig	(Dorpsgeheimen, 47)
neêr	(Zonnetij, 520)
neêrslachtig	(Zonnetij, 357)
neêrwaarts	(Glorierijke Licht, 363)
teêr	(Zonnetij, 370)
teêrblauw	(Minnehandel, 88)
weêrspannig	(Vlaschaard, 168)

Werkwoorden: meê:

meêbrengen	(Dodendans, 62)
meêdoen	(Dorpsgeheimen, 34)
meêdragen	(Najaar, 454)
meêdrijven	(Lenteleven, 19)
meêgaan	(Dorpsgeheimen, 37)
meêhebben	(Lenteleven, 78)
meêslepen	(Zonnetij, 518)
meêtellen	(Dorpsgeheimen, 288)

: neêr :

neêrdalen	(Langs Wegen, 178)

neêrdruilen	(Dodendans, 132)
neêrkijken	(Dorpsgeheimen, 268)
neêrkomen	(Lenteleven, 17)
neêrleggen	(Minnehandel, 26)
neêrlopen	(Openlucht, 435)

neêrregenen	(Dorpsgeheimen, 212)
neêrwerpen	(Lenteleven, 9)
neêrwieken	(Uitzicht, 221)
neêrzakken	(Dodendans, 137)
neêrzien	(Openlucht, 414)
neêrzitten	(Najaar, 458)

3. *oê:*

armoê	(Maanden, 318)
broêr	(Lenteleven, 68)
drinkebroêrs	(Vlaschaard, 98)
kneehtebroêrs	(Langs Wegen, 155)
goê	(Zonnetij, 370)
goên	(Lenteleven, 29)
goêloos	(Zonnetij, 519)
goênavond	(Dorpsgeheimen, 289)
Goêvrijdag	(Vlaschaard, 278)

4. *iê:*

liên	(Avonden, 363)
rijkeliên	(Avonden, 345)
timmerliên	(Zonnetij, 433)
vrouwliên	(Dorpsgeheimen, 28)

5. *oô*

roôkolen	(Lenteleven, 28)

6. *eê:*

leên = leiden (Minnehandel, 177)

7. *ouê:*

‘Wat zouên ze er mee doen?’ (Najaar, 390)

C. *Weglatingsteken.*

1. Wordt door Streuvels zeer veel gebruikt en is in veel gevallen een gelegenheid om de Westvlaamse spreek - taal te benaderen, of weer te geven. Vandaar de soms eigenaardige spelling.[(1)].

Enkele voorbeelden.

*'W'*hebben toch leute gehad!' (Minnehandel, 77)
*'G'*hebt al den tijd voor u.' (Zomerland, 306)
'In plaats van hulpe, maakt *ge'r* nog bestrut van om prul gereed te doen voor die snuffen!' (Vlaschaard, 79)
'g'En doet; g'n weet het niet! riep Slientje beslist' (Dorpsgeheimen, 224)
''k Weet het wel: *g'en* doet het niet uit erg, anders zoudt gij't wat meer verduiken' (Vlaschaard, 141)
'*Ze'n* kenden me niet meer' (Lenteleven, 12)
'Maar *z'n* hoorden het niet' (Lenteleven, 65)
'*Z'en* wisten niet waar eerst' (Zomerland, 211)
'Met uwen duivelsklauw hebt ge *z'r* ingestoken!' (Lenteleven, 61)
'Als *z'er* zit kan ze in regen uitvallen' (Zomerland, 264)
'*z'N* kregen geen nieuw kindje meer en Moeie wilde niet sterven' (Dodendans, 20)
'*z'N* leken niet eens op malkaar' (Dodendans, 98)
'We *zou'en* er wel mede zijn! meent Barisjan' (Maanden, 375)
'Waarom *zou'en* ze niet?' (Kerstvertellingen, 93)
'Ja, maar *da's* wat en niets, en Pauwels duwde zijn dubbele kin op de borst' (Minnehandel, 218)
'We zijn nog zo ver niet; *'t'n* is maar dat Zeen daar moet in den donker liggen' (Lenteleven, 183)

(1) zie ook p. 162

‘Twee bruin-blinkende koeken met eiergele kruin en krenten *d'rin’* (Dodendans, 91)
‘Wacht, gasten, *'r* moet water in’ (Dodendans, 94)
‘*Bin'*tien jaar helpt hij op den akker’ (Levensbloesem, 338)
‘De boer zette zijn kloefen af aan de zoldertrap en trok met een drogen “goe'n avond” naar bed’ (Minnehandel, 35)

2. De gevallen waar het weglatingsteken op de verkeerde plaats staat, zijn zo talrijk dat wij deze fout moeilijk aan de zetter kunnen toeschrijven.

‘*t'* Was met moeite dat zij op tijd in de school gerocht’ (Lenteleven, 74)
‘Aan den draai van den karreweg wendden velen *t'*hoofd naar achter om de bende te zien die volgt’. (Vlaschaard, 73)
‘'t Ergste is dat *t'* weer gebroken blijft met een dondervlage, eende Houttekiet’ (Vlaschaard, 214)
t' Sperrebosje (Minnehandel, 293)
‘Als ze zich maar konden houden van *t'* lachen’ (Dorpsgeheimen, 284)
‘Den dag door blijven ze aan hunne bezigheid en
*s'*avonds eerst komen ze naar buiten’ (Herinneringen, 204)
‘'t Koorn kan tegen *'t* avond af zijn’ (Lenteleven, 177)
‘*'t* Halven den voormiddag trokken zij in rang naar de kerk’ (Lenteleven, 74)
‘En *k'* zou een pot bier willen, vroeg hij eindelijk’ (Zomerland, 312)
‘Toen Wies voldaan was met kijken, wist hij nu niet of *t'* best was voorzichtig naar zijn stropolk terug te keren’ (Zonnetij, 410)

‘Zie *k'* me daar geen meiske waarmede ik alle Zondagen kwam dansen’ (Werkmensen, 358)
‘Van heel bijzonderen aard weer en andere stemming, zijn de feestelijkheden *s'* zomers te lande’ (Vlaanderen, 461)
‘Op verdere jaren zult *ger'* nooit meer aan denken dat ge nu een boreling verloren hebt’ (Zomerland, 305)

3. *Geen afkappingsteken daarentegen in*:

‘*Ten* (= het en) leed inderdaad niet lang als er een bontkleurig vogelke op den tak kwam gevlogen’ (Dodendans, 54)

‘Der (= er) ligt een blauwe zoom aan zijn bekske’ (Dodendans, 55)

IV. *Geregeld terugkerende spellingsafwijkingen.*

A. *Meervoud van de nomina op - (e) rik.*

Gewoonlijk krijgen deze naamwoorden in het meervoud de uitgang *-s*[(1)].
Waar Streuvels echter de uitgang *-en* gebruikt, verdubbelt hij de *k.*

‘Mijn beesten komen van stal niet! riep hij beslist, Zou-je gij, *dommerikken*, uw beesten laten keuren door een heer uit stad!?’ (Uitzicht, II, 21)
‘(De geitjes) overlikken haar over heel het aangezicht, zodat zij alle moeite heeft om de opdringerige *zotterikken* met zacht geweld af te weren’ (Prutske, 329)

Verder:
terik, *terikken* (Vlaschaard, 54)
dwazerik, *dwazerikken* (Oorlogsdagboek-September, 1)

B. *Verleden deelwoord.*

1. Streuvels verdubbelt soms de *t* der verleden deelwoorden en adjectieven in de verbogen vorm.

‘Door 't portaal is de spanning geweldig, elk werkt met schouders en armen en duwt, de enen om buiten en anderen om binnen, door de zwaar drukkende lucht van *bezweette* wezens en warme adem’ (Minnehandel, 121) ‘Nietje zat hier aan 't mijmeren en hoorde afwezig het aanhoudend gepiep van een *verlaatte* groenvink’ (Levensbloesem, 495)
‘De koude waaide over hun *bezweette* wezens’ (Minnehandel, 42)
‘dik *gekuitte* stampers’ (Vlaanderen, 594)
‘Met *ontblootte* hoofd, deden de dorpers biddend den ommegang’ (Minnehandel, 120)
‘Ik stond in een vreemd kamp, tussen twee vreemde vechters, ik kende de *vermoordden* niet meer dan de moordenaars’ (Herinneringen, 25)

(1) zie p. 94; Meervoudsvorming.

Ook bij G. Gezelle vinden we deze verdubbeling.

2. Van werkwoorden op -nsen en -rsen

‘Op de bovenrand van de muur hing een half *verslensd* tabakblad!’ (Beroering, 356)
‘De vuisten zijn geloken, de wenkbrouwen gefronsd’ (Morgenstond, 163)

omkransd	(Dodendans, 141)
gemorsd	(Herinneringen, 74)
befloersd	(Waterhoek, 259)
knarsde	(Dodendans, 73)
opeenknarsden	(Vlaschaard, 288)
omkransde	(Avonden, 333)
bemorsd	(Openlucht, 340,
	(Vlaanderen, 464,
	(Uitzicht, 241)

Deze fout berust waarschijnlijk op een verkeerde analogie: geveinsd, gedeinsd, gepeinsd, geplonsd, gegonsd, gekroesd, enz...

B. Leestekens.

De meeste leestekens zijn zowel rust- als toontekens. Ze kunnen redekundig of fonetisch de structuur van de zin of van de opeenvolgende zinnen aangeven.

In het eerste geval behoort de bespreking voornamelijk in het hoofdstuk over de syntaxis, in het tweede geval geven de tekens in de ritmische gang van het zinsverloop de langere of kortere pauzen aan met bijhorende stijging of daling van de toon.(1)

Eigenlijk blijven de accentuatie en de leestekens gebrekkige hulpmiddelen voor de aanduiding van accent, ritme, intonatie en tempo. De geschreven taal immers mist de intonatie, de gebaren en de mimiek van het gesproken woord.

Het is niet onze bedoeling een diepgaande en definitieve studie te maken over het gebruik van leestekens bij Stijn Streuvels. We willen slechts wijzen op enkele gevallen waar hij leestekens gebruikt met een andere bedoeling en op een andere plaats dan die waaraan wij gewend zijn.

Het gebruik van de leestekens is bij Streuvels, evenals bij tal van schrijvers en dichters, vrij willekeurig, daar het ten zeerste afhankelijk is van allerlei factoren als de bijzondere betekenis en gevoelswaarde der zinnen, hun duidelijkheid en welluidendheid en ook hun ritme.

Alhoewel de syntaxis niet tot het object van deze studie behoort, toch moe ten wij even dit terrein betreden omdat de behandel ing van de leestekens pas volledig tot haar recht komt bij de bespreking van de Streuveliaanse zin of periode.(2)

Dan zou duidelijk worden, wat reeds bij een eerste lezing opvalt, hoe Streuvels zijn volzin verbrokkelt, oplost in woorden en groepen door talrijke pauzen. Zijn zin is inderdaad gebouwd

(1) G.G.N. De Vooys, **Nederlandse spraakkunst**, 6e druk, Groningen, 1963, p. 35.
(2) Zie ook p. 568.

op het beginsel der coördinatie en der juxtapositie en is daardoor in staat zich a.h.w. eindeloos voort te zetten. De zin is progressief, eenvoudig, lineair en bestaat uit een rekbaar aantal (parallelle en paratactische) zinnen.(1)

Deze cumulatief gestructeerde zinnen of zinsdelen geven aan zijn stijl iets nadrukkelijks (een kenmerk waar we geregeld zullen naar verwijzen), de voortdurende uitbreiding verzwaart de stijl.

Als integrerend deel hiervan vermelden we de herhalende appositie, de accentuatie der adjectieven en de verveelvuldiging der substantieven. De opeenhoping, de opsomming van bepalingen, bijstellingen, voorwerpen is een vorm van paratxis en een van de meest karakteristieke procédés van zijn stijl. Dit schijnt een gevolg te zijn van Streuvels' drang om de dingen exhaustief te bepalen en te beschrijven. De overlading, de juxtapositie en het parallellisme werken soms vermoeiend op de lezer. In elk geval verklaren ze de vele leestekens.

Het effect van dit (impressionistisch) procédé is niet alleen de verlevendiging van het ritme, maar ook de scherpe omlijning van elke geïscleerde groep, vooral bereikt door de hoge frequentie der leestekens. Door het plaatsen van komma's,.... krijgt elk woord, elke zinsonderbreking, elk zinsonderdeel de nodige accentuatie. Zo komt het dat Streuvels' stijl niet altijd vlot en licht, maar soms hortend en lastig aandoet. De voortdurende onderbrekingen, uitbreidingen, hernemingen, pauzeringen verklaren dus ook het overvloedig gebruik van leestekens.

Wij hebben ook de indruk dat Streuvels de spreektaal of het ritme van de verteller wil benaderen. Streuvels is een auteur die hoort wat hij schrijft en ‘hoe meer een schrijver zijn taal hoort, des te meer zal hij geneigd zijn in hoofdzaak het ritme over de interpunctie te doen beslissen’.(2) en die in veel gevallen

(1) In het eerste hoofdstuk zal in dit verband gewezen worden op het gering aantal onderschikkende voegwoorden.
(2) C.G.N. De Vooys, **Nederlandse Spraakkunst**, 6e druk, Groningen 1963, p. 36.

schrijft wat hij hoort. Streuvels moet luidop gelezen of voorgedragen worden. Dit activeert de waarde van zijn interpunctie. Dit is vooral het geval in die zinnen waarvan de expressie verhoogd wordt door het groot aantal leestekens.

Op die manier *zien* we de vele leestekens niet en *horen* we alleen maar de cumulatief gestructureerde zinnen of zinsdelen, de uitbreidingen, de zinsonderbrekingen. De ritmering van de zin door de interpunctie en door de zinsonderbrekingen geven aan Streuvels' proza een onmiskenbare oratorische allure.

Wij hebben voor onszelf deze proef herhaaldelijk toegepast en durven stellen dat Streuvels op het oor van de luisteraar een andere indruk maakt dan op het oog van de lezer. Het volstaat te luisteren naar de plaat waar hij zelf en de heer A. Van der Plaetse uittreksels uit zijn werk voordragen.

Toch kunnen we Streuvels niet altijd vrij pleiten van een soms vrij willekeurige en soms verkeerde interpunctie. Ook is het vaak moeilijk uit te maken of er verschrijvings, slordigheid of opzet in het spel is.

Om al deze redenen behandelen we het gebruik der leestekens zeer voorzichtig.

We kunnen nu reeds zeggen dat Streuvels in elk geval een **duidelijke voorliefde** heeft voor de dubbele punt en de gedachtenstreep.

Het volstaat om het even welke bladzijde van Streuvels te lezen om zich van het *overvloedig gebruik* van de leestekens te vergewissen. Ter illustratie laten wij hier enkele fotocopieën volgen[1]

(1) uit: VOLLEDIGE WERKEN, 12 dln., 't Leieschip, Kortrijk, (1952-1957).

kwam hem nu voor in de ware verhouding — nuchter en koel beschouwde hij den toestand, en zijn besluit was : zich er niet meer aan wagen! Het was hem eene les geweest, eene leerrijke ondervinding had hij opgedaan om zijne sterkte niet te overschatten. Hij beoordeelde zijn gedrag met strengheid, — moest het echter niet te hoog aanslaan, noch tragisch opnemen : het gebeurde had niets te beteekenen — een onbedachte uitspatting welke aan elken jongeling wel eens overkomt. Hij had de gelegenheid niet gezocht, verraads gepakt, aan de verleiding niet kunnen weerstaan.

't Geen zij in dit moment van opwinding elkaar beloofd hadden, kon toch niet gelden als verbintenis — zij zou wel de eerste zijn om het te vergeten, het niet als ernstig bedoeld opnemen ? Neen, er was niets aan gelegen, maar hetgeen hij gedaan had, lag buiten zijne lijn, strookte niet met zijn karakter en stand, — het kon zijne toekomst schaden. Gelukkig had niemand het gezien, zou niemand het weten — desnoods kon hij het vierkant afloochenen : er waren geen getuigen; al bracht ze 't ook zelf uit, dan nog zouden de menschen het opnemen als laster.

Kloek in die overtuiging, gerustgesteld, trok Maurice naar den meersch.

Toen de namiddag een eind gevorderd was, naarmate het uur der afspraak naderde, groeide de onrust in hem aan, — hij herinnerde zich haar smeekenden blik, den afscheidsgroet, de belofte, zijn voornemen hare redding te bewerken, te trachten er een eerlijk meisje van te maken... Zeker stak er iets in haar dat van een bijzonder karakter, wilskracht en bekwaamheid getuigde. Hij moest haar over sommige dingen ondervragen, haar verleden kennen, nu eens

kalm en zakelijk met haar praten, zonder hartstocht of opwinding. Toen kwam het in hem als eene zinsbegoocheling, evenals de weerkeerende koorts die vast is aan een bepaald uur van den dag, — hij gerocht onder den indruk van haar wulpsch lijf... Zenuwachtig en gejaagd keek hij op zijn uurwerk, wilde zich vergewissen dat de tijd nog niet verloopen was, — zij nog niet op hem wachtte. — Wat zou zij van hem denken als hij niet kwam? Dat hij niet dorst, bang was voor zijn goeden naam, zich te hoog aanstelde? Hij voelde zelf de spijt van hare ontgoocheling, de onrust van het verlangen om hem weer te zien. Er was de aanlokkende belofte van 't geen hem in haar zoo bijzonder aantrok : die donkere, smachtende blik, de verteedering, zachtheid en geweld, haar smeeken om genegenheid, om bijstand... Als eene uitvlucht drong hij zich het medelijden op om hare verlatenheid, spiegelde zich de kans voor als onbaatzuchtige weldoener op te treden, van hare hulpeloosheid gebruik te maken om zijne vermaningen voor te houden en haar voor 't goede te winnen...

Plotseling — eer hij er nog verder over dubben moest, was het besluit genomen : met dàt inzicht zou hij gaan, vast voorgenomen haar niet aan te raken, uitsluitend zijne redens uiteen te doen, en dan : voor altijd afscheid nemen. Aan Desrumeaux gaf hij als voorwendsel op iets vergeten te hebben... brieven te moeten schrijven,... een rapport op te maken — en ging haastig, uit vrees dat 't uur der afspraak reeds voorbij was, zij op hem wachten zou. Wat bleef er nu over van den schrik en de ontroering waarmede hij haar gister verlaten had, en den daver op 't lijf kreeg bij de gedachte aan dat „rendez-

Hubert Lemeire, *De taal van Stijn Streuvels. Deel 1. Het woord bij Streuvels*

opdringen. De uitspraak zou hij overlaten aan den dokter en den pastoor. Alles voorloopig uit het hoofd steken; zich verheugen in den schoonen dag. Vooreerst nog eens zijn tabakkweek bewonderen.

Koornaert had nog enkel een paar stappen te doen, den blik op te slaan om zijn opgewekte stemming, zijn welgezindheid in 't genot van dien heerlijken uchtend bedorven te zien.

Over de helft der partij stonden de tabakstelen kaalgeplukt, de blaren verdwenen!

Wat beteekende dit?! Ze waren hier zijn oogst komen plukken in den nacht. Na den eersten schok dacht Koornaert aan een misverstand : had Diktus misschien, zonder bevel, dat werk verricht? Onzin. De blaren? Koornaert stond verbluft als voor een gezichtsbedrog — 't uitwerksel van oogenverblinding : een nachtelijke orkaan, een windhoos die er in zou gewerveld hebben? Neen : de blaren had men zorgvuldig afgeknakt, geen enkel was blijven liggen — zijn schoone groeite! Dàt was het waarvan Koornaert de geweldige spijt en ontzetting voelde. — Ik ben bestolen! Iets waarvan 't vermoeden nooit bij hem was opgekomen. Wie kon het gedaan hebben? En als een flits schoot het hem door het hoofd : Poortere, die zich gewroken had — de vijand die 't geen dag lang had uitgesteld — een complot met de mannen uit het Gangske! Die inval bracht hem meteen de kalmte weer — de oplossing van het raadsel : voor diefte was Koornaert veel minder gevoelig dan voor plagerij. Ziet ge dat de dokter het hem zou gelapt hebben uit afgunst, omdat zijn eigen kweek minderwaardig was uitgevallen?

Koornaert stond nog te zeer verslagen door de ontroering om te besluiten wat hij doen moest : den

dader aanklagen, of stil zwijgen om te beletten dat iemand er zijn deun zou in hebben? Hij leed aan hartklopping bij de gedachte dat zijn eigendom overweldigd geweest was door diefte met inbraak. Het gaf hem een vreemd gevoel van angst. Waar hij rondkeek kwam alles hem onbekend voor : de boomen van den hof hadden een andere gedaante — ze schenen verder af te staan, lieten een ijle ruimte rond de plaats der misdaad. Koornaert was vergruwd en bang als een indringer op eigen goed. Zijn voornemen was : aanstonds de stoppels uitgooien, in den vijver kantelen en koolen planten waar de tabak gerooid was... om 't gebeurde, 't speur er van uit te wisschen, onzichtbaar te maken. Doch hij liet alles gelijk het was. In 't naar huis stappen verkeerde hij in tweestrijd met zichzelf : of hij 't vertellen zou of verzwegen houden. Maar nog eer een woord te kunnen uitbrengen, had Agatha het gemerkt :

— Serafien, wat is er? Ge ziet bleek; ge beeft! riep zij verschrikt.

Er was niets te verduiken.

— Wat zou er? gromde hij mistevreden. Dat ik daar geschrokken ben — onze tabak is vannacht gestolen!

— Gestolen?!

Agatha en Elvire keken Serafien aan met ontsteltenis in de oogen. Het dienstmeisje ook kwam uit het schotelhuis om te vernemen wat er gaande was.

— En wie mag dat zijn?

— Ja, loop daar achter; ze zullen 't u komen zeggen die 't gedaan heeft.

— Maar Serafien, dat is inbraak! We zijn niet meer veilig in ons huis! We moeten den veldwachter verwittigen!

ieder. Nu nog wist hij niet duidelijk te zeggen : of hij zelf het was, ofwel Theresia die het kwaad in hem stookte? Of het kwaad werkelijk in hem stak, — hij ermede geboren was, ofwel Theresia's schuld, door hem, met haar scherpe stem te treiteren, hem uit te geven voor een slechterik die 't verdiende van God gestraft te worden?...

Om dien twijfel te verjagen, haalde Jantje nu dat andere voor den geest — iets dat hem was bijgebleven als het eenig zonnig plekje in zijn bestaan, iets waar hij altijd met 't zelfde behagen aan terugdacht, als een toevlucht in zijn verdriet. Telkens als dit visioen in zijn verbeelding verscheen, was het hem een opperste zaligheid, en kon hij een zucht niet bedwingen, omdat 't geen hij als die opperste zaligheid beschouwde, nu voorbij was. De weemoed zelf en de treurnis om dat verlies, bleek hem een soort behagen, en hij keerde er daarom altijd naar terug om al de bijzonderheden er van na te gaan. In dien tijd was er een andere geest in huis : waar de dingen nu dood schenen, of hem vijandig waren, hadden onbezielde voorwerpen zelf een levend wezen, — toen ging er iets als een stille lach van alle dingen uit; — nu stonden die dingen weer stokstijf, roerloos, star, — niets meer dat nog aan het leven meedeed, of de hoop liet dat er nog ooit leven zou in terugkeeren.

Jantje dacht aan Irmatje — het lief kindeke! Irmatje had den zonneschijn in huis gebracht. Het kind liep over den vloer, koutte tegen tafels en stoelen, —tegen alles wat het zag, en kreeg van alle kanten antwoord en wederspraak. In zijn herinnering hoorde Jantje nog altijd die zingende kinderstem, iets als muziek. Het arm gebrekkelijk schepseltje! — Het

had niet veel bij te zetten; het was geen kind van effen op, doende en schreeuwend, gelijk er loopen op straat — het was stil, ingekeerd en braaf, maar zoo mager!... Zijn lijveke, och heer! zoo dunnetjes! Het had een hoofd, een krullebol, schoone oogen en een lief mondje, dàt had het altemaal, maar... zijn rechterarm hing lam en zijn rechterbeen sleepte; — die arm was als een stekje zoo dun en zonder vleesch er aan. De geburen zeiden dat het leelijk was, maar Jantje geloofde het niet. Het kind kon wel kwaad zijn soms : het sloeg naar zijn vader en verweet hem, erger nog dan Theresia als ze in haar slechte luimen was, maar Jantje nam het niet ernstig op en hij betroetelde zijn Irmatje, en trachtte maar altijd opnieuw er een vriendelijk woord uit te krijgen. Wat het toch is : een eigen, eenig kindeke te bezitten, dat van u is! Nu het er geweest was, hij het missen moest, onderging hij den weedom van het verlies, zooveel te zwaarder omdat hij er aan niemand over spreken kon. Zijn eenige troost was er met zichzelf over bezig te zijn.

Terwijl Jantje hier, in zijn eenzaamheid, op de dingen keek zonder ze te zien, kwam hem den tijd te binnen toen hij Irmatje op zijn rug naar school mocht dragen en weer afhalen; toen hij haar mannetjes had gebakken, — mannetjes te peerd! Irmatje wierp ze meestal met minachting weg, maar niettemin voldeed het hem, gelijk alles wat ze deed of uitrichtte, hem welgevallig was. Had hij zijn wezen niet uitgestoken om slagen van haar kleine handjes te krijgen en zich laten krabben door haar scherpe nageltjes? Maar 't eind van zijn genoegelijk overdenken, liep altijd uit op de zwarte wolk, die ineens al die zonnigheid verdreven had en zijn geluk ver-

waar vroeger al het belang in gelegen was, omdat men voor de ondervinding staat dat alles op niets uitloopt en ten ondomme geschiedt. Vroeger welde soms nog de spijt om de gedachte aan 't geen voorbij was en nooit meer zou terugkomen, maar dàt ook geraakt achterna bij den brol en 't oudijzer. En toch blijft er altijd een zekere treurnis en hartzeer aan de mogelijkheid om 't geen ànders had kunnen zijn... (Blomme denkt in gelatenheid aan de lusten van zijn jong leven : àl de meisjes welke hij zoo gemakkelijk den kop heeft verdraaid — van de beste en de schoonste, die zot verliefd op hem waren, en heeft laten voorbijgaan.) Telkens het op trouwen aankwam, denkt hij, ben ik baloorig geworden, er is een kappe op mijn kop gevallen, en ik heb de stomste seuteka genomen, die van eersten af meester wist te spelen, nooit van hartelijkheid heeft willen weten, — van àl de liefs die ik gekend heb, is 't juist de eenigste die ik had moeten vermijden... Maar hij troost zich met 't besef : van de leute heb ik toch wel mijn deel gehad, en aan alles komt een eind...

— Weet ge waarmede ze naar huis kwam? Wat ze met haar tien frank gekocht had? Een paraplu, godomme! en niemand en heeft dat meubel durven gebruiken — hij staat nu nog op den zolder. Omdat ze 't bij mirakel gekregen had, moest dat geld nutteloos verdaan worden, moest ze iets koopen iets van luxe — hadden we 't maar liever verdronken, denkt Fliepo.

— In ieder huishouden komt dat voor, jongen : een mensch heeft altijd iets waar hij op verslingerd is en naar tracht — altijd roggen stuiten met koude pap hangt achterna ook de keel uit — een werkmensch moet toch ook iets hebben — jonkheden stellen hun

zin op speelduiven of vechtershanen, of op vrouwvolk, — oude menschen krijgen ook nog van die nukken; bij ons thuis was 't een zetel! Vader kwam ne keer terug van de markt — door een open venster moet hij in een rijk huis naar binnen gekeken hebben, en daar een zetel zien staan — dat meubel stak hem alevel de oogen uit. — „Jongens, zei hij, als we 't ne keer kunnen doen, koopen we 'ne zetel!" Moeder trok de schouders op, want ze wist, de sloore, dat we met sparen en krebbebijten, toch nooit de einden 't hoope kregen, — als er een stuiver weglag, kon hij al tien kanten gebruikt worden om 't hoognoodige te koopen; — de jongens hun kleeren hingen van 't lijf, vader liep met de teenen door zijn schoenen, of de pacht moest betaald worden; zoo werd de zetel telkens opnieuw voor een jaar in 't dak gestoken. Maar bij winteravonde, als we allen rond den heerd zaten, kwam de zetel opnieuw te berde : vader praatte er zoolang over tot we er aan geloofden als aan iets dat komen moest. Die zetel verbeeldde in onze meening het hoogste geluk; we drongen het malkaar op, zoodanig dat we er al zoo fel aan geloofden en naar verlangden als vader zelf. Wanneer er van den zetel gesproken werd, was 't teeken dat 't goed zat, anders — in tijden van krot en miserie ware 't gek geweest dat ding te vernoemen. Vader en moeder zijn met die gedachten en verlangens, oude menschen geworden; heel mijn leven heb ik thuis van dien zetel hooren spreken, als van een wonder dat ons voorbeschikt was en de weelde zou meebrengen...

— Sei, sei, denkt Blomme, bestaat dat bij anderen ook? en hij ondervindt de voldoening om niet alleen te zijn met 't geen hij zelf, als een gek droombeeld

Verhamme's; van kerstavond vieren is geen kwestie. Lieveke is vermoeid : verleden nacht heeft de opwinding haar belet te slapen; de kerstmis te vijf ure; zij verlangt naar bed, om te kunnen nadenken.

De eerste vacantiedag is voorbij. Nu weet zij het voorgoed en altijd : van te huis valt er voor haar niets te verwachten — ze telt er niet mede, is er uitgegroeid, hoort in den vreemde. Als jongste van 't gezin en lang na de anderen gekomen, werd zij door iedereen bekukkeld; moeder had het kakkernest in veel dingen verwend; nog meer omdat het kind een beetje aan den tengeren kant was uitgevallen, had men haar nooit werk opgelegd — ze was ook altijd te veel op het leeren gesteld — maar met op te groeien en de kinderlijke bevalligheid er af, loopt ze tusschen de oudere broers en zusters als huns gelijke; er is zelfs iets als nijdigheid tegenover de toekomstige juffrouw, die nooit een hand aan 't werk gestoken heeft, schoon gekleed loopt en nooit iets zal bijbrengen; want die geleerdheid, dat is hun iets van niemendal...

Lieveke is echter overtuigd — al wonen zij maar op een koeiplekje — dat er bij hen iets voornamer is dan bij de menschen van hun stand; dat heeft zij niet van de broers en zusters, ook niet van vader, wèl van moeder en meer nog van grootmoeder, — langs dààr voelt zij zich verwant, — het is die deftigheid die haar aantrekt; moeder lijdt er zichtbaar onder als Miel en Fons grof doen, Febronie en Dolfiene 's avonds uitzitten, Juliette 't mansvolk achternaloopt, vader met gemeene kerels van de wijk omgaat of dronken thuiskomt. Bij grootmoeder, bij tante Anna en nonkel Charel gaat alles veel deftiger, wordt nooit gevloekt of getwist. Dat besef van voornaamheid is

ook vast aan de enkele dingen van den opschik in huis, die men bij kortwoners niet aantreft : de zetel, de pendule, de prenten, de spiegel, de hangklok, de lampekap met glazen slingerbelletjes en de gordijnen aan de vensters, — dingen die moeder gekregen heeft op het kasteel...

Dien nacht droomt Lieveke van 't kasteel, waar moeder soms heele avonden zulke wondere dingen over verteld heeft; het kasteel van den notaris staat in Lieveke's verbeelding als het paleis uit een sprookje, met zalen en gangen in marmer en goud, midden eene warande als een heerlijke lusthof — het toppunt van pracht en rijkdom. Haar opperste verlangen is altijd geweest, die weelde eens van dichtbij te mogen aanschouwen. Maria ook heeft op het kasteel gediend, — en uit haar was nooit een woord daarover te krijgen. Met den ouden heer en de dame was moeder zeer bevriend — de kostbaarheden die ze in huis hebben, komen van ginder; de oude notaris kwam hier veel op bezoek; mijnheer Robert is hun pachtheer geweest en madame Marthe is een vriendelijke dame — Josephine, is op dezelfde kostschool met Lieveke, doch in een andere sektie — zij ontmoeten er malkander nooit. Lieveke droomt dat Josephine hare vriendin is, dat zij op 't kasteel uitgenoodigd wordt om er te spelen, dat zij samen door kamers en zalen wandelen en er den rijkdom bewonderen; zij houden receptie in het speelpaviljoen, loopen door de lommerlanen der warande, zitten te praten in de priëeltjes, varen op den vijver in een witte boot, vlechten bloemkransen die zij dragen in kroontjes op het hoofd en festoenen om de lenden...

In de kerk ziet Lieveke gezellinnen uit de dorpsschool, die hebben met benieuwdheid haar uniform aangekeken.

ontleden. Telkens betrapt zij zich op een glimlach waar weemoed en geluk in samenvloeien en versmelten. Maar, als zij zich staan ziet in hare schamele onbeholpenheid, jaagt zij het spiegelbeeld uit de voorstelling weg.

Hersenschimmen, goochelspel, droomgezicht, luchtkasteel, zelfbedrof, verdreven gelijk rook — daar is de meesteres, hier zijn de boeken, — dàt is de werkelijkheid van 't leven : door 't examen komen!

En toch is er iets wezenlijks aan — iets dat zij in den greep houdt, beschouwen mag als de openbaring eener schoone toekomst : wanneer zij afgestudeerd is en eene plaats krijgt in de dorpsschool als onderwijzeres, dan is het geluk waarvan zij nu droomt toch bestendigd — een leven gelijk het geweest is dien laatsten vacantietijd? Bestendigd?... En als juffrouw Josephine er niet terugkeert, is zij hare hartsvriendin kwijt — is het kasteel voor haar verloren : het middelpunt vanwaar het geluk uitstraalt. De heer onderpastoor ook, kan intusschentijd verplaatst worden en vervangen door een van effenop, die zich niets aantrekt, waaraan zij niets heeft; dan blijft er alleen nog het klooster — zij leidt er een bestaan van onderwijzeres in de lagere school, op een dorp waar zij de verveling kent der gelijke dagen, in vereenzaming en doellooze eentonigheid haar schoone jeugd ziet vergaan...

Dan duikt het andere op : eerzucht, streven naar iets hoogers, zich opwerken uit eigen kracht, menschen verbazen door 't geen ze presteert. Als regentes kan zij iets beters verlangen dan eene dorpsschool; waarom zou zij hier in 't gesticht geene plaats kunnen krijgen aan 't middelbaar onderwijs? Waarom niet verder studeeren, een graad behalen in op-

voedkundige wetenschappen? Inspectrice worden, doctoraat doen met een schitterende thesis?...

Zoo draaft Lieveke maar door, doch het is louter opwinding, die weer in rook vergaat, reizen door 't luchtledige, waarna men ontgoocheld, op den beganen grond terechtkomt, de boeken opneemt en zijne taak afwerkt.

In het groote gesticht leven de twee vriendinnen van elkaar gescheiden : het regentaat ligt al den overkant van het paviljoen waar juffrouw Josephine den hoogeren cursus volgt. Zij zien elkander ternauwernood in 't voorbijgaan naar de kapel, zonder gelegenheid tot spreken; met den blik echter bespieden zij het gepaste moment en weldra hebbn zij het middel gevonden briefjes over te smokkelen — nietigheidjes, beuzelarijen, uit nood hun vriendschap te betuigen, in contact te blijven, herinneringen uit de vacantie, hunne gevoelens en bevindingen mede te deelen, afspraken voor later, en voornamelijk elkander plagen.

Telkens is het voor Lieveke een blijde gebeurtenis — een briefje van Josephine, en haar dag is goed. Dat is alweer een bewijs en bevestiging dat haar geluksdroom iets meer is dan een droom. Aan Josephine heeft zij eene zusterziel, om hare gevoelens uit te storten, haar mededeelen al 't geen zij sedert hare eerste jeugd opgesloten heeft gehouden. Josephine is daarenboven de tusschenpersoon, het aanknoopingspunt met het andere... dat zij niet nader bepalen kan, doch haar voorstaat als het geluk — de groote verrassing die nog altijd voor haar uitzweeft, de belofte van iets heerlijks, waarmede zij, kind nog, elken morgen ontwaakte. Dat geluksvisioen staat nu niet meer zoo zichtbaar uitgebeeld

Hubert Lemeire, *De taal van Stijn Streuvels. Deel 1. Het woord bij Streuvels*

ge niet zijn moest. Hoe zij aan Naarden was gerocht, nadat... en van toen af alle geluk en plezier zijn beslag gekregen had; — Naarden met wien zij vreemd was en onkennig, met wien zij hermen moest, en al het ander vergeten — doen voor de menschen alsof het niet bestaan had... Dan was het eerste kind gekomen... daarna de heele reeks andere, waarvoor zij zich had afgesloofd — leven van haar leven, doch vreemd aan hare natuur en innerlijk wezen, — allen wild naar buiten gegroeid, de andere richting uit. Dan waren het de krasseljaren, in gebrek, overvoerd van werk, vasthouden om boven te blijven en telkens weer ondergedompeld, door een vent die keeraafsch is aangelegd, alle leed alleen gedragen, elke ontgoocheling in stilte verzwegen, altijd weer opstaan, nooit den moed begeven in 't eenbaarlijk herbeginnen om te herstellen 't geen in het eigen nest bedorven werd. Zoo was stilaan de berusting gekomen, murw en gelaten, van 't leven aanveerd wat niet af te wenden is : 't voorbije vergeten en van de toekomst 't beste verwachten — tegen alle waarschijnlijkheid in, de hoop wakker houden...

Die laatste hoop was nu op Lieveke gesteld — het wonderkind — waarin zij de weerspleet van haar eigen jeugd herkende, — die zou nu alles goedmaken, alles herstellen wat de anderen verbeurd hadden — het ras der Binders! Nu scheen er een eind gekomen aan de tegenslagen, — nu was alles doorgemaakt; het leek wel alsof zij, na een langen en pijnlijken tocht, nu eindelijk den stand weer veroverd had vanwaar zij uit moeders huis vertrokken was, om weer in de rij gerekend te worden bij de treffelijke lieden, geen beroering meer te vreezen, de kwade tijd

achter den rug. Met hun drieën zouden ze nu in welstand en vrede hun dagen slijten, — geen zorgen meer : ze woonden in 't hunne, zoons en dochters waren geplaatst of konden zichzelf ontdragen; het hulpgeld voor Lieveke's studie was reeds afgelost aan de gemeente : niemand had hun nog iets te vragen, ze waren zonder verplichtingen.

Maar nu was het tijd het stalwerk te beginnen — 't deemsterde reeds; Lieveke zou gaan thuiskomen; Naarden zat ergens in Den Plezanten Hoek of in De Groene Voorde met zijn kameraden aan 't kaartspelen of te baleien met jong volk.

Is het mogelijk dat alles over de heele streek onberoerd en kalm blijft, het uitzicht onveranderd en rustig, onverschillig en roerloos, de stilte niet gestoord wordt, dat er geen stormwind opsteekt met groot geweld, die 't misdrijf luide in de lucht verkondigt...? Vrouw Glabeke had het op den stond gemerkt dat er iets haperde toen Tieste Verkomst op 't hof verscheen, aleer hij het nog in zijn alteratie had uitgesmeten : „Siska Baart ligt vermoord op haren zolder — den kop ingeslagen met den aardappelstamper!" Nietje's melkketel ontviel hare hand en zij bleef Tieste met open mond en schrikoogen aangapen. Toen vertelde hij in één vleug, heel 't relaas : dat Siska lijnzaad was gaan scheppen, hoe zij daar lag, en de stamper al bloed!...

De schrikmare had van huis tot huis allenthenen beroering gebracht; men zag de menschen loopen over 't veld, gelijk naar eene woonst in brand, alsof er nog hulp moest gebracht worden. Lieveke had het reeds vernomen in 't klooster; Naarden ook kwam af met het nieuws dat hier reeds bekend was en vertelde 't geen hij gehoord had : het moest in den

Hubert Lemeire, ***De taal van Stijn Streuvels. Deel 1. Het woord bij Streuvels***

1. *De dubbele punt.*

a) *Na verba declarandi en sentiendi.*

Hierbij laat Streuvels bijna altijd de aanhalingstekens weg. De logisch-afhankelijke bijzin kan de vorm van de hoofdzin behouden door de oratio directa. In de meeste gevallen echter bekomen we de indirecte rede, en ook daar gebruikt Streuvels de dubbele punt.

De dubbele punt zorgt voor een lange of grote pauze waardoor het volgende zinsdeel de volle aandacht krijgt.

Voorbeelden:

‘Ik zeg: de jongens groeien en ze eten meer’ (Zomerland, 205)

‘Moeder zei: dat ze nu stille naar huis gingen voortwerken tot dat vader weerkeerde’ (Zomerland, 232)

‘Ze keek hem meewarig in de ogen en vroeg: of ze 't toch vinden zouden?’ (Zomerland, 256)

‘Ze tierden openmondig: dat 't goed was’ (Zomerland, 272)

‘Ze beschuldigde met botte woorden moeder en Lander: Dat 't hun schuld was’ (Zomerland, 295)

‘Na een poos vroeg hij haar: of er iemand geweest was’ (Zomerland, 320)

‘Zij maande hem ondertussen: naar de grond te kijken om geen beiers te laten liggen’ (Dodendans, 16)

‘Hij vreesde dat iemand hem vragen zou: of hij het beest herkende’ (Dorpsgeheimen, 345)

‘Toen was er een der jonge snaken die voorstelde: in rang te gaan en hij wees aan elkeen zijner broers en neven, ene gezellin aan om gearmd op te stappen’ (Blijde Dag, 67)

‘Maak hem wijs: dat we geld nodig hebben’ (Zomerland, 329)

‘Anneke nam de brieven aan en vertelde wat Pharaïlde geschreven had, maar verzweeg: dat ze de brief op zich droeg en hem van Max gekregen had’ (Minnehandel, 136)

‘Hij vroeg bij zichzelf: waarom Schemel zich niet tevreden hield met het oud aardappel- en koornstuk’ (Zomerland, 219)

‘Grootmoeder had hen met opgestoken vinger vermaand: dat ze heel stil moesten zijn’ (Kerstvertellingen, 10)

‘Luister hier, zegde Koornaert op plechtige toon, Agatha, Elvire en gij ook Pelagie: wat ge te doen hebt is: zwijgen’ (Beroering, 334)

‘Daarmede nu heb ik verteld, niet alleen: hoe ik schrijver werd, maar ook: hoe ik schrijver ben en verder hoop: schrijver te worden’ (Herinneringen, 49)

b) *Ook na woorden of uitdrukkingen* als: voornemen, verlangen, gedachte.....

‘In hun gedacht bleven zij bij hun voornemen: van samen in een huizeke te gaan leven’ (Dodendans, 16)

‘Hun grote begeerte en verlangen was: de rare vogel maar eens in de hand te houden of aan te raken met de vinger!’ (Dodendans, 95)

‘Zijn voornemen was: naar 't Meulenhout te gaan’ (Dagen, 312)

‘Zijn eerste inval was: dat er dieven ingebroken hadden, maar middelerwijl miek hij bij zichzelf de bemerking: wat kunnen dieven komen stelen bij de schoenmaker?’ (Dorpsgeheimen, 64)

‘'tWas ook hare overtuiging: dat het vlas op de nieuw ontgonnen en drooggemaakte kouter moest gezaaid worden’ (Vlaschaard, 31)

‘Gelaten zag hij de dingen hun gang gaan, met 't voornemen: te herbeginnen als 't kwaad zou uitgeroeid zijn’ (Langs Wegen, 129)

‘'t Was haar om 't even door wie ze omgrepen werden, daar hun grote zorg altijd was: om niet alleen te blijven’ (Minnehandel, 35)

‘Hij droeg de verwachting: dat de avond hem nog iets bijzonders had voorbehouden’ (Minnehandel, 157)

‘Zijn eerste voornemen was: om maar niet te trouwen’ (Minnehandel, 227)

c) De dubbele punt kondigt een nadere *verklaring* aan, een *opsomming* die door de zinsonderbreking meer *reliëf* krijgt.

Voorbeelden:

‘Daarmee moesten ze 't kind bestrijken al luide lezend: Sint Jans Evangelie’ (Zomerland, 300)

‘Ze wist zo wel, bij zichzelf, dat 't voor mensen en dieren een eendlijk dingen is: iets ter wereld brengen!’ (Zonnetij, 522)

‘Zij telde en hertelde de witte kalkschreven binnen op de staldeur en zag: dat 't lammeken welhaast komen moest’ (Zonnetij, 527)

‘Het jongetje heette Pieter en de Moeie heette alleenlijk: Moeie’ (Dodendans, 9)

‘'t Geen ze in 't stille als hun geluk verlangde was: een nieuw kindje met ziende ogen en de dood van de oude Moeie’ (Dodendans, 19)

‘Boven het blad: de heiligenbeelden in goud en wit omkransd met snipperbloesem onder de glazen stolp’ (Dodendans, 141)

‘Daar Prutske tijdens de bezetting nooit anders dan Duits “feldgrau” te zien kreeg, bleef haar het begrip: vriend of vijand onbekend’ (Prutske, 185)

‘Gelijk alle mensen, was zij behept met de eigenschap: te willen bezitten wat men bemint’ (Prutske, 190)

‘Baas Siepe vertelde hem met groot gebaar: van Kerlo en zijn wondere Christus’ (Zomerland, 336)

‘Heel zijn leven had hij in de wereld rondgekeken zonder te vinden: wie er eigenlijk wel deed en kwalijk’ (Zonnetij, 489)

‘Zij bezag in één vlucht de veie gewassen en ver, achter het pinkelgroene notelaarken, in 't reine blauw: stond het kerkje met zijn bruingeblaarde linden er rond’ (Zonnetij, 521)

‘Geen herbergje reden ze voorbij. Ouw! riepen ze telkens naar de ezel en ze bestelden: vier pinten!’ (Langs Wegen, 117)

‘Het deed hem aan als: het interden, de aanvang van een geluk die hij niet zwelgen kon of overkijken’ (Minnehandel, 136)

‘En dansende vertelde zij hem in gejaagde, opgetogene woorden, het gewichtig nieuws: van haar huwelijk!’ (Minnehandel, 309)

‘Tevens onderging hij (...) de drang naar het onwelvoegelijke, met de angstige verwachting iets bij te wonen dat hem onbekend was en aanlokte als: het mysterie van het kwaad’ (Waterhoek, 163)

d) *vrij ongewoon* is het gebruik van de dubbele punt in zeer veel gevallen waar we geen leestekens verwachten als:

‘Die dodelijke stilte droeg hij heel de uchtend, als een verwijt in zijn angstig gemoed, alsof hij er ten dele schuld aan had: dat de pastoor in zijn huis en de dorpelingen in hun bed bleven’ (Dorpsgeheimen, 18)

‘Door de danig lange gewoonte, in de verbeelding der dorpsgenoten, één geworden met de lanteerns: als ze aan 't ene dachten zagen ze 't ander er bij: de lange, houten palen, met den dwarsstok, het glazen huizeken en de draaiende schouwbuis en 't vaantje, als windwijzer, er bovenop, en 't ventje er onder of er bij: zijn zwarte gestalte met de korte beentjes onder den wimpelslag van zijn langen jas, op zijne ladder klauterend of doende aan zijn oliekannetje’ (Dorpsgeheimen, 253)

‘Daarna grepen ze allen malkaar de hand, kwamen heus vooruitgeschreden, bogen diep, staptan achteruit en: nu zou 't spel beginnen, riep Pruus’ (Dodendans, 39)

‘En 't deerde hem bij 't vooruitzicht dat zo'n bloem van een kind lijk Marietje, in 't jammerlijk kennismaken met de wereld, ook zou uitbloeien en vergaan, want: hare schoonheid was nu ten hoogste en eens dat zij 't gewaar wordt, is 't zo gauw voorbij’ (Dorpsgeheimen, 88)

‘In zijn drift verloor Jantje de adem, hij veelde 't zweet van zijn wezen afleken, doch vertraagde niet: naarmate de tegenstand van het deeg vaster en taaier werd, neep hij harder, bultte er op met de vuisten’ (Dorpsgeheimen, 103)

‘Dat veroorzaakt die: höchst angenehmer Schmerz, - het hoogste, het volkomenste... de phantazie’ (Avonden, 357)

‘Aan “Le Génie du Christianisme” van Chateaubriand had ik echter veel meer houvast, en ik weet nog hoe: la poésie des ruines mij in verrukking bracht’ (Herinneringen, 338)

‘Kerlo voelde een schok door zijn leden en een dwang om: naar huis - of neen, naar elders, gelijk waar, te gaan zoeken’ (Zomerland, 328)

‘Hij dronk en zwolg zijn geluk als deugdelijke zeupen water bij grote dorst en lag daar te verlangen: naar meer, altijd meer en dat het eeuwig zo duren mocht!’ (Zonnetij, 351)

‘En er wordt voort: gewerkt, gevrijd, getrouwd en plezier gemaakt, zolang het duren zal’ (Vlaanderen, 611)

‘We zullen er samen nog beter wonen: 't is te hopen’ (Langs Wegen, 89)

e) in veel gevallen ook kan men de dubbele punt vervangen door een *ander leesteken* of door een *voegwoord*.

Voorbeelden:

> ‘Vermeulen ondervond het verlangen en de begeerte zijn zoon te zien, om ook bij dat bedde te zijn: hij zag niet in wie 't hem beletten zou, maar kon ook niet uitdenken: hoe hij bij het bed van zijn zoon te geraken!’ (Vlaschaard, 273)
>
> ‘Niet te geweldig kerels! vermaande Krauwel, w'hebben maar korte tijd om te nuchteren: morgen voor de klaarte moeten de pikken spelen’ (Zonnetij, 389)
>
> ‘Een nerse wittigheid lag over de velden verspreid en geen halmke van 't koorn dat roerde: hier en ginder kriepte een krekel en in de verte blies een bosuil’ (Zonnetij, 406)
>
> ‘'t Geen hij altijd als zijn grote macht beschouwd had, lag daar nutteloos: kon hem geen vreugde of geluk verschaffen’ (Zonnetij, 507)
>
> ‘Er kwamen ook dagen dat Jantje de toestand anders inzag: alles bleef er zo stevig vast, dat er geen verandering mogelijk scheen: Theresia ging haar gewone sliffergang door de keuken - was daar verroeren of veranderen aan?’ (Dorpsgeheimen, 168)
>
> ‘Ze plaagden zijn ezel die buiten stond en ineens zag hij klaar door de verbijstering waar hij al de jaren in dompelde: de weemoed van de ontgoocheling, 't kapotvallen van 't geen hij zo vast verwacht had: 't lag al vernield en hij stond alleen in weerloze razernij’ (Langs Wegen, 201)
>
> ‘Die stonde van de dag alleen is het mogelijk dat Prutske tersluiks “verdwijnen” kan: op het middaguur staan deuren en vensters open en ligt alles, gescholen voor de

felle hitte, aan zichzelf overgelaten, te druilen: daaren boven behoort Prutske zelf dan meestal tot de slapenden' (Prutske, 243)

'Prutske weet heel goed wat het beduiden wil: dat die vriendelijke onderbreking bedoeld wordt als een eindpunt aan het gesprek: doch overstuur nog door het affront, blijft zij een ogenblik besluitloos, onthust' (Prutske, 275)

2. *De Gedachtenstreep.*

Van dit leesteken maakt Streuvels een overvloedig, soms overbodig en niet altijd logisch gebruik.

In de meeste gevallen volgt een verklarende parenthese die door de gedachtenstreep een groter reliëf krijgt.

In sommige gevallen dient de gedachtenstreep als verbinding tussen zinnen. In dit verband verwijzen we naar p. 47-49 waar gezegd werd dat Streuvels zijn zinnen opstapelt, onderbreekt, uitdiept en verlengt door afgescheiden zinnen of zinsdelen, aanvullingen, onderbrekingen die een bijkomende uitleg of bedenking of commentaar bevatten.

Vaak gebruikt Streuvels dit leesteken als werkelijke gedachtenstreep:

Voorbeelden:

'En dat alles stond daar, - was zo onverwacht gekomen, zo al meteens, lijk bij nachte getoverd' (Lenteleven, 73)

'Houding en manieren moesten nu gericht zijn om deftig te blijven - het wilde, uitgelatene teruggedrongen' (Levensbloesem, 280)

In veel gevallen echter kan een ander zinsteken de gedachtenstreep vervangen.

Voorbeelden:

a) een komma na de bijstelling zou even duidelijk zijn en precies de rol vervullen die de gedachtenstreep hier krijgt:

> ‘En de oude Toria, het zondagwijf - heerste daarover en lachte met angstige ogen om elk end een naar keus te gerieven’ (Dodendans, 102)
>
> ‘z' Hadden hem afgedankt - een tijd geleden, en nu liep hij alleen lijk een wildeman’ (Lenteleven, 32)
>
> ‘Nietje aanzag het als een grote eer met 't kasteel in doening te blijven; telkens kreeg zij 't een of ander mede naar huis - dingen die er uitgediend hadden, doch bij haar te pas werden gebracht’ (Levensbloesem, 269)

b) volgens zijn systeem kon Streuvels even goed een dubbele punt hebben geschreven in:

> ‘De straten waren doods; de deuren gesloten, de vensters toe - alle mensen rustten en hij slenterde’ (Lenteleven, 32)

c) in het volgend voorbeeld komt men *met . of ;* en *zonder* - even ver:

> ‘Om gelijk voortijds Gorie of Barisjan te gaan opzoeken, hoort niet meer tot de mogelijkheden - dat is voorbij’ (Levensbloesem, 389)
>
> ‘Als verloofde zal Joséphine geheel in beslag genomen worden door het drukke verkeer, de toebereidselen, en opgaan in hare liefde - die zich tussen hen beiden ingeschoven heeft’ (Levensbloesem, 396)

Andere voorbeelden:

''t Hele verschijnsel kwam hem voor als bedrieglijke luchtspiegeling; had hij vroeger - lang geleden - 't zelfde - maar helemaal hetzelfde! - spektakel voor zijn ogen zien afspelen?' (Zonnetij, 492)

'Gij bezit alle gaven en hoedanigheden, maar mist het spontane, jolige van landse meisjes - het toegrijpen' (Levensbloesem, 450)

'En nu ge gele genheid krijgt, eindelijk iets te verrichten - goed te doen in uw leven, zoudt ge toch zeker niet afzeggen' (Beroering, 311)

'Ten ander, daarmede kon zij van haar gewetenskwelling niet afgeraken want om eigen schuld te bekennen - het zinnelijk behagen, de oneerbare nieuwsgierigheid, de verwachting - en het verlangen! - erge zedenfeiten te zien - dat zou ze nooit gedurfd hebben' (Beroering, 548)

't'Halven de voornoen kwam zij dan - in een speciaal kostuum: met een soort overal - een grijze tabbaard - een doek op het hoofd geknoopt, die haar gelijken deed op een spook, - en trad plechtstatig de bakkerij binnen' (Dorpsgeheimen, 135)

'Hij voelde zich als een geluksvogel, een fijnaard, omdat hijde schamele duts, de dommerik - toch in staat was Theresia, met haar ernstig gezicht, haar stevig gesloten lip, bij de neus te leiden, - zij die daar over de vloer liep, in de waan van haar meesterschap - niets vermoedde of wist van 't geen hij had uitgericht' (Dorpsgeheimen, 165)

'Terwijl die vragen hem bestormden, liet Theresia's toestand hem onverschillig, - misschien was hij van haar verlost - voor altijd verlost! - en die onderstelling bracht hem een onverhoopte uitkomst' (Dorpsgeheimen, 176)

> ‘Alle drie staan ze nu zelf aan de endeldeur, de kinders zijn opgegroeid en gereed om hunne plaats in te nemen - eeuwige beurtgang - 't is voorbij eer men er aan gedacht heeft’ (Werkmensen, 359)
>
> ‘De arbeiders die niets zijn dan lappen grauw en blauw op het veld, dingen met ruwe uitwendigheid, een kudde gelijk, werkende in een zelfde beweging - dragen toch in hun hoofd, onder de strooien hoed, een eigen, afzonderlijke bewustheid van al 't geen in de verte of in de nabijheid van hun levenskring, haait en draait’ (Uitzicht, 281)

Als illustratie volgt hier een fotocopie.

Lees ook p. 49a-49g opnieuw. Dit misbruik van strepen lijkt mij geen verdienste.

tikje ontgoocheld. Er bleven echter nog menigvuldige kansen over in de toekomst.

De volgende dagen ging het ook heel gewoon, — alsof zij sedert lang samen gereisd hadden. Er kwamen ten ander altijd bekenden of vreemden in hun gezelschap; al naar geval dat Roger vroeg of laat aankwam, stapte hij in tweede klas. Waar zij elkaar ontmoetten, deed hij vriendelijk, praatte wat, doch van die verrassing gelijk den eersten keer, bleef niets over — het nieuwe was er af en zulk een uitzonderlijke gelegenheid zooals toen, deed zich niet meer voor.

Had hij spijt om zich zoo uitbundig aangesteld te hebben bij die eerste ontmoeting? Was zij hem achteraf tegengevallen...? Zij wilde er niet meer aan denken. Zoo, gelijk ze 't nu deden, was het best. Mijnheer Roger was toch geen gezelschap voor haar — het kon niet anders tenzij ongemak en stoornis meebrengen, en waar moest het op uitloopen?

Het leven aan de hoogeschool bracht Lieveke ten ander afleiding genoeg; en van allen aard; er stond een heel nieuwe wereld voor haar open. Zij was ingenomen met de professoren en ondervond hunne belangstelling; er waren medestudenten van den cursus die op haar afkwamen om te beproeven of dat aardig vrouwelijk schachtje wel zoo ernstig en eenhandig was gelijk het zich voordeed. Lieveke wist echter den een na den ander beleefd en met inzichtigen glimlach af te wijzen, en ze waren verwonderd dat een plattelandsmeisje hen zoo gevat kon te woord staan. Zij was absoluut zoo schroomvallig niet en zoo nuchter gelijk ze 't wel dachten — eerder uitgeslapen en flink in 't verweer; hun gekkernij kon haar niet afschrikken.

Lieveke was zelf nog 't meest verrast hoe gemakkelijk zij zich in die vreemde omgeving had kunnen aanpassen, hoe goed het haar afging, hoe zij de schuchterheid had overwonnen, kordaat wist op te treden, — op zoo'n korten tijd hoogeschoolstudentin geworden, net als de anderen.

Buiten den eigenlijken leergang in de pedagogiek, was hier aan de universiteit veel levenservaring op te doen. Lieveke leerde er verhoudingen kennen, hoorde en zag dingen die op haar dorp onbekend waren en die zij nooit had kunnen vermoeden; geleidelijk zou dit er toe bijdragen haar gesloten karakter te ontbolsteren.

Dan was er voor haar nog : het hevig contrast der verschillende dagen in de week — na de voordracht van den docent, waar zij als leerlinge te luisteren zat, nota's te nemen, discussie van medestudenten aanhoorde over opvoedkunde, — kwam zij den volgenden dag terecht in de dorpsschool, waar zij zelf op den katheder stond en letters deed spellen aan kleuters van het eerste studiejaar, — avonden doorbracht met de dorpsmeisjes waar zij als algemeene bestuurster fungeerde — om eindelijk thuis aan te komen en er aan dezelfde tafel met de huisgenooten, het sober avondbrood te eten, — zij zich voordoen moest als vaders dochter, naast de andere broers en zusters, en gesprekken te aanhooren kreeg over dingen waar zij totaal buitenstond, die haar in niets aanbelangden.

Zulke afwisselende schommeling van hoog tot laag, tusschen twee uitersten, was haar een voortreffelijk middel om het evenwicht te bewaren, een objectieven blik te houden over den eigen levenstoestand, — met de voeten op den beganen grond te blijven.

3. *De Komma.*

Ook dit leesteken gebruikt Streuvels in veel gevallen met een andere bedoeling en op een andere plaats dan waaraan wij gewend zijn. In de meeste gevallen onderbreekt hij zijn zinnen op een soms vrij ongewone manier. Zo krijgen zijn zinnen een eigen ritmisch verloop en wordt de aandacht van de lezer op bepaalde woorden of zinsdelen getrokken.

Vooral in het gebruik van de komma's gaat Streuvels nogal slordig te werk.

In veel gevallen plaatst hij de komma alleen nà de tussenzin, nà de bijstelling en niet er vòòr.

Andere voorbeelden tonen aan dat de komma op een andere plaats kon staan of dat er een komma kan aantoegevoegd worden.

De plaats, het gebruik en het weglaten van de komma is niet altijd ritmisch te verantwoorden.

> ‘Het groen was allenthenen, schielijk uitgeschoten’ (Zomerland, 279)
>
> ‘Ze verwendden d'een noch d'ander, de ogen niet van de wieg’ (Zomerland, 296)
>
> ‘Horieneke ook, was al op en had moeder geholpen in haar bezigheid’ (Lenteleven, 74)
>
> ‘Hij zag zich bezig met de spade op zijn hoekje lands te midden de open wereld, in gezelschap van een paar hoenders, die knoterend, achter zijn spade effen aan de te rikken uit de aardefakken keesden’ (Werkmensen, 320)
>
> ‘Effenaan iemand zijn bekomst had, lieten zij de vork vallen en gingen een gebed neuzelend, naar buiten’ (Langs Wegen, 21)
>
> ‘En na de hoogmis, werd in elk huis, het paashout gedeeld’ (Vlaschaard, 55)

‘'t Merendeel namen het op als een feestreisje, ene gelegenheid om de grote stad te zien, en onderweg veel leute te maken, want in de tussentijd was de ontsteltenis reeds vergeten en 't geval beschouwd als iets dat afgelopen en voorbij is, - de veroordeling gold nog enkel als een formaliteit, die er achteraf bij te pas komt, maar niets aan de zaak verandert’ (Waterhoek, 98)

‘Ze trantelden met de kloefen onder de arm, voort lijk twee jongens die zienling boosheid bedreven hebben’ (Dodendans, 76)

‘Van 't dorpwaart, kwam soms klokken geluid’ (Zonnetij, 516)

‘Ze verwendden d'een nooh d'ander, de ogen niet van de wieg’ (Zomerland, 296)

‘Met beste meel schoon brood bakken, is geen kunst’ (Dorpsgeheimen, 167)

‘Als we verdomd, allemaal thuisblijven en is er toch niets te verteren of te krijgen! riep een boer van uit den donkeren hoek’ (Uitzicht, 231)

‘Hij loech nog wanneer hij den kerel met den langen, stijven hals, zag weggaan’ (Minnehandel, 314)

Op vergissing of verstrooiing berusten waarschijnlijk:

‘Hebt gij nog engels gezien, Doorke? - Ja**,** 'k, in de processie, Horieneke’ (Lenteleven, 117)

‘De theeketel zong in langen piepvoois als Doka**,** de voordeur openstak’ (Dagen, 164)

‘Jan was beschaamd maar**,** omdat hij niet weglopen durfde, ging hij toch binnen’ (Langs Wegen, 58)

‘Nu is het publiek niet meer tevreden met de voortbrengsels**,** alleen**,** van den kunstenaar’ (Herinneringen, 9)

‘Door het schemerduister zagen ze de sneeuw bachten de opperlucht, boven de deur en de daghertjes van de luiten ook**,** waren er mede volgestopt’ (Dorpsgeheimen, 14)

Opzettelijk is ongetwijfeld:

‘Was, dàt, nu, ook, letterkunde?!’ (Herinneringen, 26)

Geen komma in:

‘Als Jan trouwt 't en is ten minste voor tijd niet, meende de boerin’ (Langs Wegen, 25)

‘Hij en de jongens ze leefden van wat geschoten koorn’ (Langs Wegen, 190)

3. *De Kommapunt.*

De kommapunt drukt gewoonlijk een langere rust aan tussen zinnen die los van elkaar staan, doch door hun betekenis een geheel uitmaken.

Geregeld gebruikt Streuvels de kommapunt als leesteken tussen opsommingen en zinsdelen en tussen verschillende onderdelen van stapelzinnen, waar wij meestal een komma gebruiken.

Voorbeelden:

‘'t Worden ten langen laatste, uit die streepjes, een man en een vrouw; en, uit het andere een draaiorgel op een stootkarretje, met een hond tussen de wielen’ (Lenteleven, 19)

‘Lina leidde hen tenden in een kalfssliet; strooide een schuddebondel open’ (Lenteleven, 53)

> ‘Nu echter had Koornaert de oudste zover gekregen en overhaald dat hij hem helpen zou om van die onzekerheid af te geraken; te verlossen van de vrees dat er hem om die aanslag weerwraak te verwachten stond; de stem van zijn geweten tot zwijgen zou brengen’ (Beroering, 469)

> ‘Hij vreesde zijn laatste uur gekomen, niet in staat een klank uit te brengen; zijn kinnebakken schudderde, zijn oogleden bibberden’ (Beroering, 478)

> ‘Zij denken niet dat de grote aantrekkelijkheid die van haar uitgaat juist hierin gelegen is; dat er dag voor dag iets nieuws aan te ontdekken valt’ (Prutske, 394)

> ‘Maar de vreugde toomde hij in met die gewichtige bedenking; dat hetgeen hij begaan had met die offerschaal, moest geheim blijven, - dat als het moest bekend zijn, er dood of leven van afhing’ (Dorpsgeheimen, 163)

> ‘Onder 't eten begon hij nu eigene gevallen te vertellen uit zijn jongen tijd; toen hij verkeerde met Vrouw Verkamer, zijn wijf ter zaliger’ (Dagen, 303)

In het volgende voorbeeld zou Streuvels volgens zijn systeem normaal een dubbele punt moeten schrijven:

> ‘Hij had altijd nog hetzelfde uitzicht; een akelige oude man die lange dood is en daar hangt, àl bloed en vuiligheid’ (Langs Wegen, 45)

4. *De Aanhalingstekens.*

Van dit leesteken maakt Streuvels weinig gebruik. In de meeste gevallen gebruikt hij de indirecte rede met de dubbele punt (zie aldaar).
In andere gevallen gebruikt hij de gedachtenstreep.

Voorbeelden:

zie bij de dubbele punt, a).

- Ik zei u, Peter, dat de aardappels zo haarna dapper uit zijn, dees jaar; we komen er voorzeker te kort.

- Zijn àl die aardappels reeds op? - er waren er veel, waar zijn ze?

- Nog een klein klutske, is het overschot, baas, de jongens eten lijk de beren. (Zomerland, 204)

Ook in de vrije indirecte stijl, die Streuvels veel gebruikt voor het weergeven van dromen, mijmeringen, gepeinzen, bedenkingen, plannen, laat hij alle uiterlijke tekenen van ondergeschiktheid weg.

6. *Combinatie van verschillende leestekens.*

De meeste combinaties duiden een nog langere pauzering aan.

a) *dubbele punt en gedachtenstreep, of gedachtenstreep en dubbele punt.*

> ‘Bertje stond recht en voerde bevel -: Al de jongens moesten afstijgen, hij zou op de voorste bank blijven zitten en Horieneke en Doorke nevenseen op d'achterste tussen twee lovertakken, lijk trouwers op speelreis’ (Lenteleven, 119)

> ‘Er viel een grote wanhoop en zwaarmoedigheid over Door, al wat hij geschikt en verzonnen had viel nu mislukt uit -: Mane stond daar buiten aan de deur op hem te wachten’ (Dodendans, 72)

> ‘Hij was gaan vluchten, want voor die enkele keer had ze hem luide schreeuwstem aangezet om te schelden -: Ge moet nooit meer terugkomen! had ze geroepen’ (Dodendans, 144)

> ‘Hij zei tegen de jongens die weenden: - Dat takje wordt later een grote boom’ (Zomerland, 222)

> ‘Maar Ria wierp zich op het meisje en aaide wanhopig het dode kind:- O, doe toch eens de oogskens open, nog een enkele keer! kermde zij’ (Zomerland, 305)

> ‘Hoe geern had hij haar gezegd: - Daar, neem, hij is voor u!’ (Zomerland, 319)

> ‘Moeie troostte hem:- Laat de kwade jongens lopen, zegde zij, en blijf hier en speel zoveel uw hertje lust’ (Dodendans, 11)

‘Alhoewel hij weet dat zijn beste gaven voorbij zijn, wil Blomme het zichzelven niet bekennen: - Ik ben nog kloek en sterk - we zullen het eens zien, als ik op een hoveken zit, en mijn eigen baas ben’ (Werkmensen, 371)

‘De jongeheer werd er aangetrokken, - hij kreeg weldra het hele stel rond hem: - vier nog jongere zusters van Sara’ (Beroering, 515)

b) ***kommapunt en gedachtenstreep.***

‘De lucht stoorde van 't nat groen en de witte bloemen; 't was lijk in een rijke hof’ (Lenteleven, 123)

‘Zeker moest ze weten dat hij haar razend geern zag; - en hij brak zich maar voortdurend het hoofd om te vinden de manier hoe haar dat te bekennen’ (Zonnetij, 367)

‘Niemand voelde lust tot lachen met Sneyers aardigheid; de zon vlijmde hier zo geweldig, hun keel werd zo droo dat hun adem achterwege bleef en 't zweet lekewijs van hen afdroop’ (Zonnetij, 393)

‘Zijn wezen was gesloten en gefronst, zijn hoofd hing diep gebogen over zijne borst; - hij hoorde de jongens niet die rond hem riepen, hij zegde ook niemand een goên avond: hij ging en deed zijn werk in ernst’ (Dorpsgeheimen, 259)

‘Hoe het nu kwam, op weg naar de scheldemeers had ik nichtje alleen aan de kout en even gauw aan de arm - Polfliet en Wipper mochten voorop gaan;- het was een fijne slamiete met lagetzwarte ogen, en uitgeslapen, belove 't u!’ (Werkmensen, 351)

‘Van de verhouding tussen mens en leven in verband met het tijdelijk bestaan, kreeg Alma de samenvatting in

beeld, door vluchtige indrukken ergens opgedaan, die in haar geheugen waren blijven hangen: het maagdelijke van een uchtend over het ontwakend dorp, bij het ter kerke gaan om de nieuwe dag aan God toe te wijden; - de vrede van de avondval rond het huis in rust na het werk; - de witgekalkte stammen in 's pastoors boomgaard met 't fluiten van den merel, waar de pastoor zelf, als oude man, niets meer gewaar werd van die ontluikende levenslust; - bloemen die elkaar toenijgen in de wind, en doen als beschaamde meisjes, in de omsloten kloostertuin - het leven buiten de wereld; - een zwerm blanke duiven in blauwe lucht, een zondagse morgen; - de droom van geluk bij ontwakende jongens en meisjes op 't dorp; - het diepzinnig gesprek van schoolgaande knapen die elkaar de eerste levenswijsheid mededelen...' (Alma, 91)

'De dokter meende dat het voor Albert een heilzame les zou zijn, maar meteen was zijn betrekking op het dorp voorlopig onmogelijk geworden; - zou hij zich nog durven vertonen?' (Beroering, 517)

'Daarna ontstak hij zijn eerste pijp - de beste en lekkerste van de hele dag -; hij las zijn dagblad en ging dan een wandelingje doen in de tuin' (Dorpsgeheimen, 72)

'Hoe geraakt men getrouwd? Men komt aan de jaren dat 't jong leven u verveelt, en om te doen lijk iedereen - er valt ene plek open die sorteert, en dan komt het er niet op aan met wie: een wijf is een wijf, en ene kuip is een boterstande -; in de ziel is hij overtuigd dat het een lelijke kroezel en wel de dwaaste sprong geweest is die hij ooit had uitgericht' (Werkmensen, 362)

'Zuster Pelagie was een jonge ruisebuise boerenmeid, die (...) herhaaldelijk moest berispt worden en straf kreeg, vooreerst omdat zij de dag door aan 't fluiten was gelijk een knechtejongen, - gewoonte die zij niet afleggen kon, daar, langs die veiligheidsklep haar levenslust moest

ontsnappen -; ook omdat zij in hare werkijver en overlast door bezigheden, veelal te laat kwam voor de gezamelijke gebeden' (Alma, 142)

'Die moeder van dat nichtje, wat was er met die gebeurd? Openlijk misdragen en schandelijk aan haar eind gekomen - het meisje droeg de vlek op haar geboorte -; madam van de dokter was dat niet onbekend - alles komt aan de dag - zij ten minste liep niet hoog op met de Koornaerts - zij, van ouderwets rijke afkomst' (Beroering, 573)

c) *Komma en gedachtenstreep.*

''t Geen ze in die smidse gezien had spookte haar de hele dag door de geest: een donkere kronkelkrocht, trappen diep; wanden en zoldering vol gereedschap als foltertuig, - een aanbeeld te midden' (Lenteleven, 158)

'Maar ze lonkte toch met haar ogen parmantig dat ze hem begreep, - dat deed hem het meest deugd' (Zonnetij, 368)

'Rik had de ogen op Lida, - ze wisselde hier en daar een schertsende groet met de jonkheden die haar plaagden' (Zonnetij, 371)

'En vader, - die goudstukken liggen had in zijn schrijftafel, waarom gaf hij die niet?' (Dodendans, 31)

'Hij luisterde, - vaders getouwe klakte altijd nog en moeder hoorde hij niet' (Dodendans, 90)

'Wieze, die heur schamel huisraad, - al die lieve en vertrouwde dingen, - daar onder de blote hemel verstrooid zag, begon nu kalm en goedsmoeds te wenen' (Openlucht, 347)

‘Die drie kadetten hier, - ge kent ze, - verbeeld u, dat heeft heel de nacht uitgezeten!’ (Dorpsgeheimen, 74)

‘In zijn gedachten was hij de gebeurtenis vooruit, - bezig met zijn aanzoek’ (Langs Wegen, 81)

‘Blomme blijft ondertussen met zichzelf aan 't soezen, vraagt zich af: hoe 't toch gods-mogelijk geweest is, zo stom te zijn,- dat er nu eigenlijk ne keer géén gaven waren aan dat schepsel, - dat hij er zelfs nooit verliefd op was geweest - een vrijerij zonder meenst, uit zottigheid’ (Werkmensen, 363)

‘Hij verdacht zijne moeder van afgunst, - zij niet verdragen kon dat een andere haar plaats bij hem zou innemen’ (Waterhoek, 272)

‘Het is niet bekend of de kaplaan zijn rapport bij de bisschop had ingediend, of hij het dossier aan de nieuwe pastoor heeft medegedeeld, - het meisje met de vlassen haren had hij alevenwel onverlet gelaten’ (Alma, 181)

d) *andere, sporadisch voorkomende combinaties.*

Deze combinaties kunnen we zien als grafische hulpmiddelen die de intensiteit weergeven waarmee iets wordt uitgesproken.

Komen vooral voor in dialogen waar Streuvels zijn personages aan het woord laat.

,-:	‘Da's de rechte “schaapgeit”, Zalia, -: gehaard lijk een peerd, glimmende kort, perelgrijs’ (Zonnetij, 525)
!!?	‘De onrust brengt een onberedeneerde vrees mede en elke onderstelling - de ergste zelf - krijgt het aanzien ener mogelijkheid; het ongeluk is niet meer af te wenden, en misschien reeds gebeurd!!?’ (Prutske, 243)

?!

‘Wie weet was 't van de nacht niet gebeurd?!’ (Dagen, 157)

‘g'En zult hem toch geen kwaad doen?! smeekte 't oud wijveke’ (Dagen, 204)

‘Had ik maar mijn pander mêe?!’ (Dodendans, 78)

‘Hij zwaaide zijn beurs en deed het geld rinkelen. -Moeie, nu komen we bij u wonen?! zie wat we vergaard hebben’ (Dodendans, 17)

‘Nu bleef haar de zorg voor 't volgend jaar, met angst voor nieuwen tegenslag en ongelukken. Dat leed nu reeds zoveel jaren; wat krasseling, wat stadige reeks van spannend werk, zonder ziende uitkomst van beternis?!’ (Minnehandel, 74)

?

‘Nu ging de pastoor aan 't zoeken en trachtte te doorgronden van waar die eerste oorzaak wel komen mocht, of hoe die verschillende gebeurtenissen als gevolg van die éne oorzaak aan malkander konden geknoopt worden? - die de algemene stemming over het dorp hadden meegebracht?’ (Dorpsgeheimen, 91)

: ...

‘De dingen van 't leven ziet hij in 't algemeen:... 's Morgens trekken knapen en meisjes nu naar de fabriek, keren t'halven de middag te terug’ (Alma, 67)

‘Ze keken malkaar in de ogen en nu wisten zij dat 't besluit op die stond tussen hunne twee wezens hing en dat 't maar van een hoofdknikje afhing:... als Sander er in wilde toestemmen, kon het gebeuren?...’ (Dorpsgeheimen, 266)

6. *De Haakjes.*

Vooral in de latere werken gebruikt Streuvels geregeld de haakjes voor het weergeven van de onuitgesproken gedachten, beschouwingen en overwegingen van de personages.

Voorbeelden:

> ‘Op de verre steenweg, door 't geloei van 't kwaad weer, gaat de klop van peerdshoeven dravend over de kasseien, - 't geen de hofhonden bassen doet. (De jonge boer die zijn lusten gaat vieren...)’ (Werkmensen, 347)
>
> ‘Blomme's gedachten verbuigen al de keerzijden van de boerin haar schraapzucht. (Is de duivel gieriger, dan zal 't zijn omdat hij ouder is).’ (Werkmensen, 349).
>
> ‘In de weerdij van vijf minuten praten had ik haar gelijmd - ze luisterde lijk een vinke en loech mij vlak in 't wezen - ze liep aan mijn arm en genaakte geen grond. (In mijne tijd kon ik gelijk welk meisje tukkezot maken, ge moet maar weten hoe ze aan te pakken, veel zottepraats vertellen...).’ (Werkmensen, 351)

Eerste hoofdstuk.
De woordleer.

Dit hoofdstuk behandelt de voornaamste morfologische en spraakkunstige eigenaardigheden van Streuvels' taal.

Geregeld wordt het terrein van de morfologie verlaten om even het domein van de syntaxis te betreden. Dit gebeurt met opzet: op die manier wordt samengehouden wat eigenlijk bijeenhoort en wat door versnippering verloren zou gaan of tot herhaling aanleiding geven.

Opvallend is dat Streuvels' taal in veel gevallen een archaïstisch of ouderwets tintje heeft.

We zouden niet durven beweren dat hij dit bewust heeft gezocht of aangewend. We zijn veeleer geneigd dit kenmerk toe te schrijven aan de invloed die Streuvels onderging van zijn tijd en zijn lectuur. Hij schrijft vooral de taal van zijn tijd. Men vergete ook niet dat hij als autodidact in het arm Vlaanderen zijn debuut maakte.

Andere kenmerken van zijn taal behoren tot zijn streektaal die hij in veel gevallen gewoon overneemt of probeert te benaderen.

Aan dit alles stilistische conclusies vastknopen, is een moeilijke en delicate opgave. Wij zullen ons vooral beperken tot vaststellingen als; archaïstisch, verouderd,... zonder verdere details. Het is evenmin de bedoeling al die bijzonderheden historisch te situeren of te verantwoorden. We willen veeleer materiaal aanbrengen dat als basis kan dienen voor ander of verder onderzoek.

Hierbij kunnen we aanstippen dat het **ganse** oeuvre van Streuvels aan de grondslag ligt van ons onderzoek en wij dus met enige zekerheid beweringen als: geregeld, vrij vaak, in de eerste werken,... kunnen verantwoorden.

Uit de enorme overvloed van gegevens hebben wij alleen die overgehouden die **frequent** en in **alle** werken voorkomen. Minder frequen te of eerder zeldzame gevallen, of wat alleen tot zijn vertalinge en bewerkingen behoort, worden alleen dan opgenomen waar ze relevant zijn voor of enig licht werpen op Streuvels' taal.

De woordsoorten.

1. *De Interjecties.*

De tussenwerpsels bestaan uit uitroepen, die nog meer als kreten dan als woorden dienen beschouwd te worden, ofwel uit woorden, waarvan de betekenis zo verbleekt is, dat ze nog enkel gevoelsklanken zijn.(1)

Streuvels gebruikt heel veel interjecties, vooral in die werken of passages waar hij de gewone volksmens aan het woord laat.

We onderscheiden(1):

1. *Uitroepen als gevoelsontlading*:

a) *spontane gevoelsuitstorting*:

ai-mij(2)	: ‘Ai-mij, schamele bloemkes die te leven staat en te verstijven evenals meiskeskinderen in hun onderrokske’ (Maanden, 332).
ei	: ‘Hij had de daken herkend, de dreef en de hofpoort, (...) 't kloktorentje, ei! het aardig kloktorentje!’ (Langs Wegen, 99)
ajoe	: ‘Ajoe! Ajoe! riepen ze langs alle kanten’ (Minnehandel, 29)
fttt (minachting)	: ‘Om aan 't lijntje te lopen, hele dagen een ernstig wezen op te zetten, en onder bedwang te staan van moeder-overste... fttt, dat bevalt me niet’ (Levensbloesem, 438)

(1) C.G.N. DE VOOYS, *Nederlandse Spraakkunst*, 6e druk, Groningen, 1963, p. 37-44.
(1) C.G.N. DE VOOYS, **Nederlandse Spraakkunst**, 6e druk, Groningen, 1963, p. 37-44.
(2) verbogen uitroep: G. S OVERDIEP, **Stilistische Grammatica van het Nederlands**, 2e druk, Zwolle, 1949, p. 263.

gheu : ‘Moeder, wat doet ge? Laat mij, ge zult ene plaag opdoen.
-Ge zijt een sakkerse trunte, goed om te janken gij! gheu, gheu! en al stenend liep het wijveke voort’ (Openlucht, 375)

ghm! : ‘Wat kunnen we toch beter wensen dan al te zamen bijeen blijven?
-Ghm! schoon dingen, bijeen blijven als de jongens die gij gekweekt hebt, u boven de kop groeien!’ (Vlaschaard, 171)

gho : ‘'k Heb goeste naar uw dochter; 'k weet niet of Clara er u reeds van gesproken heeft, maar als ge er niets tegen hebt...
-Gho, gho! riep de boer met de ogen wijd open en de wenkbrauwen hoog opgetrokken. gho, gho! Dat is wat nieuws!’ (Minnehandel, 190)

ha : ‘'t Eerst zocht hij rond tussen al het volk naar Wies, - ha! hij stond daar bij zijn moeder en Lida ook, die luide aan 't kouten was tegen de makkers’ (Zonnetij, 369)

haroe : ‘Ze bekeken dat (= mallemolen) een tijd lang tot dat Jan aan een jongen gevraagd had hoeveel het kostte om een ronde rijdens. En als hij hoorde dat 't één cent was, sprong hij er op. Juu! haroe! en allemaal meê op een peerd en zij werden rondgeslingerd in de slibberende rondedraai met veel muziek en tromgeroffel’ (Zomerland, 212)

hè (spottend) : ‘Hè, hij heeft zijn moeders schoenen aan’ (Dodendans, 98)

ho : ‘Hij stapte langs het koornstuk tot aan de hoek, draaide rond alwaar hij zijn eigendom voornemens was uit te wijden. Ho! 't lag daar zo een groot veld! maar hoe ongehavend en woest’ (Zomerland, 209)

o : ‘O, gij droeve slore van een jonk toch! En ge zit hier alleen en g'en spreekt niet! (...) kreet het oud wijveke ingehouden’ (Openlucht, 374)

oe : ‘Eer 't iemand gepeinsd had, stond Bertje, in zijn hemd, te dansen rond Horieneke. - Zemenis van Maria! Oe, gij kwâperte!’ (Lenteleven, 89)

oeie : ‘Oeie! Oeie! - ze sloegen de handen voor de ogen en bleven staan, - een vurige slang draaide rond een boom, die heel het hos in klaar vuur zette, en 't dreunde en 't bonkelde stenen slagen rommelend als barstten er honderd duizend takken uiteen’ (Lenteleven, 130)

tut-tut : ‘Mieneka schudde haar hoofd: -Tut-tut, wat ge zegt; Jan is een gedoezige vent, - ge zult mij 't anders niet wijsmaken!’ (Dorpsgeheimen, 153)

zoei : ‘Hij haalde het vreemd gedoe te voorschijn en plaatste het in de klaarte op de werkblok. - Zoei, zoei! mens, wat is dat? zij was recht gesprongen en kwam ijlings bij de vent staan’ (Zomerland, 314)

zulle : ‘Ge komt zien naar ons kasteel, menheer! Daar Mijnheer, Leiënburg, dàt is het kasteel van Graaf Kling van Leiënburg, schoon zulle, 't schoonste kasteel van de streek’ Dorpsgeheimen. 305)

b) *ook substantieven* kunnen in uitroepen tot interjecties verbleken. Dat is het geval bij het aanroepen van 1) hemelse en 2) helse machten, 3) natuurverschijnselen, als wens, klacht, verwensing, vervloeking.

Op de grilligste wijze, vaak door eufemisme, worden de woorden dan vervormd en zinloos gemaakt. Daarbij behoren de talloze 4) basterdvloeken.

Bijna al deze interjecties ontleent Streuvels aan de streektaal waar ze nu nog levend zijn.

1) *Het aanroepen van hemelse machten.*

De voornaamste zijn:

God den here : ‘Zij spartelde, huilde, beet en krauwde: - Ze verbranden! mijn jongens, God den here, mijn jongens! riep ze eenbaarlijk’ (Openlucht, 346)

Here-God : ‘Here-God, wanneer zal de school maar uit zijn? vroeg Door in zijne verveling’ (Dodendans, 70)

‘Hoelang zouden we 't wel uithouden zonder eten? Wij mensen dat is 't minste, (...) maar de kleinen, here-God, ze zagen zo bleek, zo drukkelijk’ (Dagen, 234)

Hereke-God : ‘In de slag werden we gepakt van de Turken en meegevoerd. Hereke-God daar hebben we wat afgezien!’ (Avonden, 415)

Here-mijn-God : ‘Here-mijn-God, barmartigheid, zuchtte de kosterin’ (Dorps geheimen, 198)

och Heer : ‘Het was geen kind van effen op, doende en schreeuwend, gelijk er lopen op straat - het was stil, ingekeerd en braaf, maar zo mager!... Zijn lijveke, och

heer! zo dunnetjes!’(Dorpsgeheimen, 125)

och-here-God-toch: “t Geen de één bewerkt wordt door de ander gelogenstraft, zodat er geen mens meer klaar in ziet. Voor de rest: grootspraak en bluf om malkaar bang te maker en waar niemand nog een zier van gelooft En och-here-god-toch, wat blijft dat alles klein-mensen-gedoe’ (Maanden, 317)

wel Here : ‘Ineens stroomde de klaarte binnen, maar zie! - Siska, wel Here,... sneeuw! zie! lijk in 't putje van de winter, ze ligt zo hoog als de huizen!’ (Dorpsgeheimen, 13)

Here-Jezus : ‘Fons kreunt en krimpt van 't zeer; (...) een scherpe steenscherf steekt vlak in de oogholte.
-Here-Jezus, zijn oog uit! roepen al die er rond staan.’ (Levensbloesem, 340)

Jezus-Maria : “t Is verjaardienst vandage met dubbele brooddeel, voor Schafels, hoort ge de klokken niet?
-Jezus Maria - mensen! Anzela! dat was mijn ziele, uit mijn gedacht!’ (Dagen, 245)

God in de hemel : ‘God in de hemel, zie de jongens hoe ze zich pijnen om niet te vallen’ (Zonnetij, 393)

God-van-den-hemel : ‘God-van-den-hemel! mijn arm schaapke, de jongen is stokkedood! wie heeft dat gedaan?!’ (Dodendans, 87)

‘God van den hemel! 't was ineens weer de gouden tijd geworden!’ (Dagen, 246)

2) *Het aanroepen van duivelse machten.*

Slechts één voorbeeld:

wat den duivel	: ‘Wat den duivel, waarom laat ge mijn jongen niet slapen, grolde Treze’ (Lenteleven, 44)

3) Van het *aanroepen van natuurverschijnselen* vonden we eveneens slechts één voorbeeld:

verbliksemd	: ‘Onze tijd is uit... hadden we niet geweend, w'n zouden verbliksemd, nu niet mogen lachen, achter negen dagen zonneschijn’ (Soldatenbloed, 25)

4) Van de *vervormingen en besterdvloeken* zijn de voorbeelden zeer talrijk:

Zemenis-van-Maria	: vervorming van: Jezus van Maria ‘Maar, Zemenis-Maria, Jan, denk toch: wat gaan de mensen van ons zeggen?’ (Zonnetij, 456)
Djemenis	: ‘Djemenis, Dinatje, dat is de blijdste dag van mijn leven!’ (Soldatenbloed, 18)

In de volgende voorbeelden herkennen we vervormingen van:[(1)]
a) God verdoeme (mij):
gadomme
godom(me)
godverdomme

(1) voor de context en de vindplaats, zie: Tweede Deel.

verdemelinge, mijn -
verdemie, mijn -
verdikke
verdimme
verdoemd
verdoeme
verdoemenis
verdomd
verdome, mijn -
verdomie
verdomme
verdommelinge
vergoed, mijn -

b) van! God verdore mij: godorie, jandorie
c) van: (au) nom de Dieu: nondeku nondejiene nondepiene
d) van: mort de Dieu:
mardjie: ‘Gij dwaas jonk toch, hadt ge 't bij ons thuis komen kopen!
Wat-de-mardjie! mijn wijf kon in bed kruipen, en ik vertelde aan de mensen
dat we een kind gekocht hadden!’ (Levensbloesem, 333)
en mardimme

e) met sacré:
sakker: ‘**Wat de sakker**, ik ben Verlinde!
en voor geen honderd Vanhoutten!’ (Dagen, 261)
sakkert
sernie
sernieventer

f) contaminaties:
Godverhemelsenondeju: ‘Gij, **godverhemelsenondedju**... gaat dat spel daar
haast ophouden, dat we kunnen slapen?’ (Binnenwateren, 78)
sakkerbleu (sacré, Dieu)
sakkerdomme(sacré, God)
nondedomme (nom; God)

c) ook *zeer onschuldige uitroepen* kunnen tot interjecties overgaan. (de meeste zijn van godsdienstige aard).

alle mensen-gods : ‘Dat is alle mensen-gods te wreed! riep er ene boerin die 't niet slikken kon’ (Najaar, 424)

mensen : ‘De sneeuw ligt zo hoog als de buizen! Maar gesneeuwd, mensen! ze lag tot boven, half en half, reis met 't kruishout van 't vautevenster!’ (Dorpsgeheimen, 13)

mensen-des-Heren : ‘Dan knielde zij er bij, hief zijn hoofd in hare hand en lichtte de jongen op. -Zie, mensen-des-Heren, de tanden (van de eg) zitten dwars door zijn lijf’ (Dodendans, 88)

mensen-lief : ‘Mensen-lief, wat een weerke! 'k ben mijn asem kwijt door de geweldige wind’ (Openlucht, 373)

mijn waarachtig : ‘Ge zult er mijn waarachtig een ziekte aan halen en u overbeulen! vermaande zij’ (Openlucht, 336)

mijn zielte : ‘Die leeuweriken dat zijn alle twee wijfs! gekte hij. (...) Mijn zielke, 't zijn wijfs! 'k heb ze in mijn handen gehad! schreeuwde Door’ (Dodendans, 52)

mijn zielken : ‘Wacht! riep Mane nu, kerel, dat ge moest afvallen op die haagknuisten, ge zijt, mijn zielken, de ribben in’ (Dodendans, 84)

Here-mensen : ‘Van achter de lijs kwam Lite Lo, hare rok op het hoofd en zijpelend van de regen.
-Here-mensen! een weer om toverheksen thuis te houden’ (Lenteleven, 38)

wel seldermenten (vervorming van sacramenten) : ‘Wel seldermenten, Frazie, 'k en moet niet vragen hoe 't gaat met de kweek! 't zijn er een hele bende en allemaal gezond om te bersten’ (Lenteleven, 109)

mens, mens : ‘Mens, mens dat was lelijk uit mijne kop gerocht, vergeten van zuivere mezerie!’ (Dagen, 245)

2. *Imperatieve interjecties of adhortatieve uitingen*:

aanroepen die dienen om iemands aandacht te trekken, hem te waarschuwen, enz...

Voorbeelden:

alla : ‘Alla jongens, wij gaan er naartoe! elk een beetje wijwater’ (Lenteleven, 91)

alla toe : ‘'k Heb zoveel geld niet, zei de jongen kortaf. 'k wil twee frank geven... -Alla toe, met wie komt ge lachen...’ (Openlucht, 392)

allei : ‘Allei, gasten, vooruit nu! beval Pee en zij zetten aan, welgezind omdat 't zo goed was afgelopen’ (Dorpsgeheimen, 76)

allo : ‘Nu vallen we er aan, makkers, riep Krauwel die, om te proeven zijn zeis in de klaver sloeg. - Allo, laat ze spelen, het voeder staat recht en mals’ (Zonnetij, 379)

allo toe : ‘Allo toe, Warten, ziften!’ (Lenteleven, 186)

ei : ‘Werkelijk, daar kwam, buiten ieders verwachting -als een wonderheid - de nieuwe rozige klaarte zo fris en blijde lijk anderszins over de wereld.
Ei, lieve, zie de zonne! riep Lander’ (Zomerland, 277)

eila : ‘Eila! flikkerbeen, ge blinkt onder uw hoedje!

(...) riep hij naar de kantoorklerk die naar zijn bezigheid ging' (Dagen, 192)

gho : 'Gho, gho, Baron, zei Doorke en hij nam de hond bij de halsband, legde hem 't gareelken op' (Lenteleven, 113)

hei : 'Hei! gasten, 'k zie entwat! riep Fonske van uit de notelaar' (Lenteleven, 107)

hei! ho! : 'Hei! Ho! riep hij naar den anderen boever' (Vlaschaard, 27)

juu : 'Daar kropen zij allen op de kar en, als zij fijn gezeten waren, nam Bertje de teugels en: -Juu! Wartje sloeg met de zweepsteel op de honden die driftig vooruitsprongen' (Lenteleven, 113)

juuk & juw : zie tweede deel.

sa : 'Sa, jongen, zei hij en sloeg Rik op zijn schouder, ginder zullen we ons armen en ons macht ontbinden en er ferm in loskappen' (Zonnetij, 366)

sei : 'Hij liep er achteloos rond en wanneer Verroken hem aansprak:
- Sei, Vermeulen, ge zijt ook eens komen zien? antwoordde hij meegaande:
- Ja 'k en 't is waarachtig 't zien weerd' (Vlaschaard, 247)

toe : 'En het wijf schreeuwde weerom achter de deur zo bitsig:
- Toe, luizevel, blijft ge lamleeg in uw kot liggen tot 't al is opgeschept!' (Dagen, 188)

3. *Interjecties bij klanknabootsing en klankexpressie*, die geluiden van levende of levenloze wezens door middel van klanken weergeven.

Voorbeelden:

feut	: ‘t 'Avond gaat ge naar bedde, lijk altijd en als 't donker nacht is, kom ik u halen en... feut! 's nuchtends zijn we weg naar de stad!’ (Dorpsgeheimen, 228)
pardaf	: ‘Op dezelfde stond vloog de boer zijn stoel achteruit en, pardaf, de Roskam kreeg een klinkende kaakslag tegen de kop...’ (Dorpsgeheimen,339)
roef	: ‘Dan kregen zij elk een vers hemd en roef, nu naar bed!’ (Lenteleven, 81)

4. *Afleiding.*

a) sporadisch wordt van een interjectie als gevoelsontlading een werkwoord afgeleid:

Voorbeelden	: (h) ermen: uit acharmen
	pardjienen: uit: par Dieu (roepen)

Voor de vindplaatsen: zie Tweede Deel

b) Van klanknabootsende interjecties worden vooral substantieven en werkwoorden afgeleid, vanzelfsprekend kunnen deze ook rechtstreeks gevormd worden. Daarom verwijzen we naar het hoofdstuk over de woordvorming, en naar het tweede deel van de studie.

Het grootste aantal van deze interjecties behoort tot het dagelijks gebruik in Streuvels' spreektaal.

Uit de voorbeelden blijkt ook dat ze vooral in die passages voorkomen waar de auteur zijn personages zelf aan het woord laat. In die gevallen vooral leunt hij, wat betreft woordkeuze, uitdrukkingen en zinsbouw zeer nauw aan bij het plaatselijk gebruik. Hij neemt over wat hij dagelijks in zijn omgeving hóórt.

2. Het Nomen.

A. Genus.

Op grond van het begeleidende lidwoord, of deels van andere adnominale woorden, worden in het algemene Nederlands twee nominale klassen onderscheiden: een **de**- en een **het**-klasse.

De woorden van de laatste klasse heten van oudsher **onzijdig**. De woorden van de de-klasse vormden oorspronkelijk, en nu nog in de Zuidelijke volkstaal, twee groepen, namelijk een van mannelijke (een **den**-klasse) en een van vrouwelijke (een **de**-klasse) woorden.(1)

Ook Streuvels handhaaft een onzijdig, mannelijk en vrouwelijk genus. Slechts een klein aantal substantieven wijkt af van het algemeen gebruik. Bij enkele ervan gebeurt de genuswisseling onder invloed van het plaatselijk gebruik, van de streektaal.

De verscheidenheid en ook vaak de onzekerheid van het geslacht spruit soms voort uit het wegvallen van de buigings-n voor bepaalde consonanten.

Hier volgt de volledige lijst van de verschuivingen of afwijkingen, die me zijn opgevallen.

1. *A.N.: onzijdig.*

a) *bij Streuvels*: *mannelijk.*

achteruit	: ‘De derde plaats die ik als mijn oord van afzondering beschouwde, was 't geen we bij ons noemden “de koer” of de achteruit’ (Avelghem, 153)

(1) C.G.N. DE VOOYS, o.c. p. 48
B. VAN DEN BERG, **Beknopte Nederlandse Spraakkunst**, Den Haag- [...]

boek : ‘Den boek’ (Vrolijke Knaap, 10) ‘Den leerboek der kinderen’ (Oorlogsdagboek - oktober, 10)

eind : ‘Van nu voort waren 't al bekende gezichten die de pikkers ontmoetten, en Juul en Ema die den laatsten eind weer samen gelopen hadden om stil ondereen te kouten, vonden het geraadzaam de bende te vervoegen om geen oog te geven’ (Werkmensen, 266)

houvast : ‘Aan Kaloe's gekraai, aan 't gekakel der hoenders aan 't gekwetter der mussen heeft, Prutske geen zekeren houvast’ (Prutske, 258)

kaliber : ‘Dat er hele landen tegen malkaar optrekken om malkaar te vermoorden, dat gaat een mens zijn verstand te boven, ofwel zijn we te dom geboren ente weinig geleerd om dat te begrijpen. Daarom is 't best dat mensen van onzen kaliber er niet in meespreken’ (Maanden, 319)

loon : ‘Ga henen nu vol vertrouwen, Ons-Heer zal u ginder den loon geven om 't geen gij hier ontbeerd en uitgewrocht en getracht hebt’ (Langs Wegen, 158)

nest : ‘Het adelaarswijf verliet den nest’ (Verhalen, 16)

oproer : ‘De zware tafel en de langpootte stoelen deden mede met Lina en kwamen hem teisteren om den zondigen oproer en de schennis van hun rustig leven’ (Zonnetij, 506)

overschot : ‘Ze kwamen overeen den overschot eraf te doen om een feeste voor Loti’ (Zomerland, 211)

‘Zij kregen enkel den overschot van den dag om verzet te zoeken.’ (Zonnetij, 382)

tribunaal : ‘Maar als ze me zeiden, op den tribunaal: Gij zijt vrij, ge moogt naar huis gaan Louis Vandamme! in mijn eigen zei ik: mijnheer de Juge, drie dagen vieren eerst, en dan naar huis’ (Avonden, 412)

uitstel : ‘Het zal wel in verband gestaan hebben met die mislukte overname en nieuwe schikkingen van mogelijken uitstel’ (Avelghem, 118)

naarom : ‘Naar de reden of den waarom zocht hij niet meer, aanveerde het als ene noodzaak’ (Werkmensen, 270)

werkblok : ‘Hij haalde het vreemd gedoe te voorschijn en plaatste het in de klaarte op den werkblok’ (Zomerland, 314)

b) *bij Streuvels*: *vrouwelijk*

meesterschap : ‘Met de kinders was hij in zijn element: (...) met de macht en de meesterschap in zijn stem en zijn handen, waren zij hem de baas en hij liet zich doen’ (Kerstvertellingen, 165)

tij : ‘Hier ondergaat men reeds de indruk ene landstreek genaderd te zijn waar, 't verleden onaangeroerd is gebleven, waar de wentel der aangroeiende tij de bodem met zijn opeenstapelende slibbe-lagen niet heeft overspoeld’ (Herinneringen, 192)

venster : ‘Maar achter de reet der kamervenster bleef het donker’ (Dornsgeheimen, 10)
‘Ema ontvouwde onhandig het papierken en wendde [...] (Werkman, 27)

2. *A.N.: mannelijk*

a) *bij Streuvels: onzijdig*

auto-rit : ‘Als men nu aan het auto-rit van te morgen terugdenkt, zoudt ge menen dat het weken geleden is’ (Binnenwateren, 42)

bareel : ‘Herinneringen II, 91’

last : ‘Iemand met 't last laten’ (Oorlogsdagboek - December, 7)

maneschijn : ‘Daar, onder zijn ogen, in 't klare maneschijn, zat Swane’ (Zomerland, 344)

schalk : ‘De drie boomstijpers van het schalk stonden gescherreld overeind boven de put die een waadkolk geleek vol moze en drubbel water’ (Waterhoek, 169)

valavond : ‘De Zaterdag in 't valavond, als hij 't peerd op stal had gedaan, drentelde Max tot aan de hofpoort’ (Minnehandel, 105)

vreemde : ‘Ik houd het met de onbekende jonge boer uit 't vreemde, en zolang hij niet komt geef ik mijn hart aan niemand, herhaalde Marie’ (Minnehandel, 206)

zin : ‘'k En heb van nu al geen werken in 't zin voor vandage’ (Dorpsgeheimen, 62)

b) *bij Streuvels: vrouwelijk.*

Mei : ‘De Mei wrocht ongestoord **haren** weg door de zonnige, blauwe lucht’ (Dodendans, 151)

molenstake : ‘De Bergmolen’ draagt in de eiken molenstake de eerbiedweerdige

dagtekening ‘1267’ in gothieke cijfers gesneden’ (Herinneringen, 65)

3. *A.N.: vrouwelijk*

a) *bij Streuvels: mannelijk*

bakkerij	: ‘Jantje Verdure's bakkerij, evenals de andere huizen der dorpsplaats, had zijn eigen uitzicht, dat sedert mensenheugenis onveranderd gebleven was’ (Dorpsgeheimen, 94)
Schelde	: ‘Oortijds, toen de Schelde onvast in zijne oevers nog, er de hele streek onveilig miek (...), lagen de polders als ene verlatene wildernis’ (Vlaanderen, 434)

b) *bij Streuvels: onzijdig*

fabriek	: ‘Uw vader is dood! hij is verongelukt in 't fabriek’ (Openlucht, 359)
gebuurte	: ‘Onder de gezamelijke jeugd van 't gebuurte richtten wij spelen in’ (Herinneringen II, 199)
naast	: **de** gebuurte ‘Onder de gezamelijke jeugd van de gebuurte richtten wij spelen in’ (Herinneringen, 355)
kameraadschap	: ‘De wederzijdse glimlach, het vriendelijke kameraadschap, de onbevangen voorkomendheid der jongeheren brancardiers tegenover de juffrouwen verpleegsters, (...) was Elvire totaal nieuw en welgevallig’ (Beroering, 440)
superlatief	: ‘Karamiele is een bijvoeglijk naamwoord dat Prutske aanwendt om het superlatief van zacht heid uit te drukken’ (Prutske, 215)

trompet : ‘Het trompet heeft wrede builen en de ronding der buizen is vol hoekigheden’ (Prutske, 164)

verwantschap : ‘Elke dag voltooide zij een letter en toen het woord “Genoveva” volschreven stond, voelde zij zich als opgenomen in 't verwantschap der lijdensgezellen die hier voortijds gezucht hadden’ (Genoveva, 399)

4. *A.N.: mann. / vrouw. - bij Streuvels: onzijdig.*

Slechts één voorbeeld:

‘Genoveva zag **het straal** van de zon in 't grijs zijner ogen, en **dat straal** bleef er in telkens hij opkeek en iets scheen te zoeken waar niemand tenzij hijzelf iets ontwaren kon’ (Genoveva, 236)

5. *A.N.: vr. / (m.) - bij Streuvels: onz.*

katrol	: ‘De grote “lampe-belge” werd aan het katrol neergelaten en we zaten allen rond de tafel met een boek’ (Avelghem, 147)

In het ganse oeuvre van Streuvels vormen de veertig substantieven, die, wat betreft het genus, van het Algemeen Nederlands afwijken, een zeer klein aantal.

Zoals uit de voorbeelden blijkt, is de genuswisseling onz.-mann. en mann.-onz. en vr.-onz. het grootst.

Enkele gevallen gaan duidelijk terug op het vanouds bestaand gebruik in het dialect.

Geregeld ook wijkt Streuvels af van het genus zoals het in De Bo's Idioticon of in Gezelles Loquela is aangegeven.

Deze afwijkingen zijn in het tweede deel aangeduid.

B. Meervoudsvorming.

De ongewone meervoudsvormen worden behandeld in het derde hoofdstuk, p. 375.

Talrijk zijn de nomina waarvan de door Streuvels gebruikte meervoudsvorm afwijkt van de in het algemeen Nederlands gebruikte vorm.
In bepaalde gevallen zijn het archaïsmen.
Vele van zijn meervoudsvormen zijn aan de streektaal ontleend.

1. *A.N.: -en: bij Streuvels: -s.*

a) *substantieven op -erik*:

Voorbeelden:

dommerik	: 'Dommeriks! schreeuwde Mane' (Dodendans, 82)
leeuwerik	: 'De leeuweriks zijn al lijfsgenâ aan 't rijzen de hemelhoogte in' (Maanden, 336)
stommerik	: 'Zwijg met uw teuten stommeriks, suste en dreigde Boerke overhands' (Openlucht, 409)
stouterik	: 'De stouteriks gingen waarachtig tot op de werf' (Levensbloesem, 339)
Verder	: bedeesderik
	doenderik
	dwazerik
	snotterik
	zatterik (Novellen, 42)

De meervoudsvorm op **-en** komt ook voor, maar in enkele gevallen verdubbelt Streuvels de **k**: zie p. 46.

b) *substantieven op -man*:

blindeman : ‘Wij lopen hier lijk blindemans en 'k verwed al mijn goed dat gij niet meer weet dan wij, waar dat dorp te vinden is’ (Kerstvertellingen, 77)

dronkeman : ‘Er was nog licht in de “Stropuit” en lawaai van dronkemans’ (Lenteleven, 30)

edelman : ‘Maar de edelmans weten noch van nood noch van nut, ze leven maar van endenwaart in’ (Dorpsgeheimen, 311)

naast : ‘Ene overlevering van ontzag voor de levende **edelmannen** uit de oude tijd, die gewend waren heel de bevolking als lijfeigenen te behandelen’ (Dorpsgeheimen, 312)

Engelsman : ‘Van daar uit bezag het kind starogend de Engelsmans’ (Prutske, 197)

Fransman : ‘Op 't zelfde dorp zelf verwekte de aankomst der Fransmans geen benieuwen’ (Werkmensen, 266)

naast : ‘De Fransmannen leven over 't algemeen bendig, spaarzaam’ (Vlaanderen, 575)

jonkman : ‘Febronie in dienst te Verhamme's waar 't wijf onlangs gestorven was, bij

twee huwbare jonkmans’ (Levensbloesem, 274)

koopman : ‘De boeren (...) stoten de kneukels in de koe heur lanken, gelijk koopmans op ene beestenmarkt’ (Uitzicht, 303)

timmerman : ‘Twee **timmerlieden** van 't hof mieken een ruw-houten kist, (...) in bijzijn van al de pikkers die in ronde en zwijgend het werk der **timmermans** aanstaarden’ (Zonnetij, 403): variatie.

veekoopman : ‘De borrels snapten ze lijk de veekoopmans het doen, die vaders beesten kwam bedingen’ (Kerstvertellingen, 41)

vinkeman : ‘Als (...) er bovendien nog wat drinkgeld af mag voor de liefhebberij, de vechthanen of vinkemans, dan is zijn geluk volledig’ (Vlaanderen, 525)

voerman : ‘Tegen vespertijd komen de voermans aan met wagens en peerden, en nu kan het opladen beginnen’ (Herinneringen, 391)

c) *andere nomina*

boerenknul : ‘Hij schold de boerenknuls en al wat hij hoorde of zag voor “tolles Zeug”!’ (Dodendans, 42)

ende : ‘**in de uitdrukking**: van ends ont ends. Zie het tweede deel: Verklarend Woordenboek.

engel : ‘In de mistlucht en in die gedurige deemstering liepen de geesten rond, de Engels en de Heiligen die ze niet zien konden’ (Openlucht, 358)

factor : ‘Misschien zijn het de twee factors die elkaar op het gunstige punt ontmoetten en aanleiding hebben gegeven om mij tot toneelspeler te maken’ (Herinneringen, 354)

naast : ‘Aan de verhouding tussen die twee **factoren**, of het verband tussen loon en werk klopte, daar had

hij geen inzicht over’
(Werkmensen, 270)

keer : ‘Ze ontstak al tastend het lampken, dompelde nog verschillende keers buiten en bracht

telkens een armvracht voeder meê’
(Dagen, 181)

lief : ‘Onder 't vertellen maakt Blomme bij zichzelf de bemerking: hoe hij in die tijd wel twintig liefs zitten had’ (Werkmensen, 358)

man : ‘Die leeuwerken dat zijn alle twee wijfs! gekte hij.
- 't Zijn mans, zegt Sarelowie’
(Dodendans, 52)

middel : ‘Elke nieuwe dag brengt nieuw verzet; ze beschikken over honderden middels om de tijd te doden’ (Maanden, 379)

popelier : ‘Ze kwamen aan de beek waar ze over moesten om aan Lammeleins popeliers te geraken’ (Dodendans, 80)

rarekiek : ‘Aan weerzijden der dorpsstraat staan kramen met sneukelgoed, (...) schommels, rarekieks’ (Alma, 189)

reden : ‘Maar er was geen middel om Vermeulen redens te doen verstaan’
(Vlaschaard, 79)

transparant : ‘Verder: sparren en groen, transparants, ballonnetjes... Alles zou onder haar bestuur geschieden’ (Beroering, 537)

wijf : zie: **man**.
‘Sifke trok eerst binnen (...) dan nog enige gebuurwijfs’ (Bloemlezing, 35)
werd: gebuurwijven in: Dodendans, 88.

2. *A.N.: -s -bij Streuvels: -(e)n.*

Voorbeelden:

abstractie	: ‘Voor Prutske hangen de klokken wel in de toren, maar hun rijk is in de onzichtbare, ongenaakbare verten, hoog boven de wereld, waar zij, in 't gezelschap der abstractiën, met andere subtiele geesten verkeren’ (Prutske, 343)

(naast: abstracties: Prutske, 404)

dame	: ‘Zij zochten de gelegenheid met volk uit de hogere standen te verkeren om er de manieren der damen uit de grote wereld gade te slaan’ (Herinneringen, 282)
distel	: ‘Meiden, die (...) neigen en reiken om, beneden op de grond, de distelen uit te rukken’ (Uitzucht, 274)
franje	: ‘Tot de minste kruidetjes zijn afgezet met franjen en struifeling’ (Prutske, 299)
oksel	: ‘Meiden die, met de armen open, tot aan de okselen in 't hoge koorn, neigen en reiken’ (Uitzicht, 274)
pensionnaire	: ‘Bang om bij vader te komen - stonden de twee pensionnairen daar met een snoetje op als nuchtere gansjes’ (Vlaschaard, 277)
personage	: ‘Toen wist ik nog niet, maar voelde het: dat een schrijver in zijn personagen altijd een deel van zijn eigen wezen en aard beschrijft (Avelghem, 261)

scène : ‘Van de romantiek hebben zij dan ook niets anders (...) een lustig vermeien in idyllieke en pastorale scènen’ (Herinneringen, 102)

schouder : ‘Bij 't eerste nastaren der vogels in de lucht zal diezelfde koning wel gedacht hebben hoe het te doem om vleugels aan de schouderen vast te maken’ (Herinneringen, 72)

suffragette : ‘Zonder de bekoorlijke “bescheidenheid” gaat gij iets worden als... Vlaamse suffragetten’ (Herinneringen, 250)

tante : ‘Als product van zulk een mixte beschaving van oervlaams met verfijnd-Frans, haalde onze gastheer het geval aan van ene zijner oud-tanten’ (Herinneringen, 282)

tirade : ‘De tiraden die zij op hoge toon en met geweldige gebaren uitgalmden, hadden zin noch samenhang’ (Najaar, 440)

twijfel : ‘Ik heb wel de tijd gehad die kerels van naderbij te leren kennen, heb ze aan 't werk gezien, hunne angsten nagegaan, hunne twijfelen’ (Avonden, 379)

3. *A.N.: - eren - Streuvels: -ers.*

kalf : ‘Bachten de schuur stoeiden de knapen en meiden achtereen door de boomgaard en deden de kalvers schuw vluchten’ (Langs Wegen, 22)

kleed : ‘De boever rijdt de meisjes en de jongens zingend naar 't veld, waar ze barvoets en licht in de **kleers**, op de knieën kruipen en wroetelen in de warme, droge eerde’ (Maanden, 378)

‘Seffens had zij den ketser herkend, die wijdbeende in zijn wit bestovene **kleêrs**, recht op zijn karre stond’ (Openlucht, 438)

4. *Dubbel meervoud*:

menheer : ‘'t Leven is er uit **menheren**, er hapert iets aan?’ (Openlucht, 421)

‘Hewel, **menheers**, 't is toch koddig zulk ene sjees met koeien’ (Openlucht, 422)

vlaschaard : ‘De **vlaschaarden** zijn heldere vlakken van heviger groen’ (Uitzicht II, 77)

in de latere uitgave van 1952-1957:

‘De vlaschaards zijn heldere vlakken van heviger groen’ (Uitzicht, 271)

verder : ‘dekkleden, dekklederen
(Oorlogsdagboek - oktober - 61)
Zie ook: timmerman: p. 95
edelman, Fransman: p. 95
factor: p 96
[...]

5. *Andere meervoudsvormen*:

cadeau	: ''t Relaas over het diner champêtre: wat lekkers zij gegeten had, wat kostelijke wijn er was... en wat **cadeaux** men haar beloofd had' (Blijde Dag, 89) Naar het Frans!
schoen	: 'Een lange, veel te lange broek, die in wijde plooien op zijn grote kozakkeschoen' viel' (Lenteleven, 137): suggereert de nasalisering van de weggelaten meervoudsuitgang -en.
schouderblad	: 'Peter voelde die hitte zinderen op zijn hoofd en schouder**blaars**' (Zomerland, 201) Ook deze meervoudsvorm wordt in het Westvlaams veel gebruikt. Zie ook onder 3, bij kleed. In beide gevallen is er syncope van de **d**.

6. *Eigennamen.*

'We waren alzo vijf **Louis'** en we hebben ons aan 't kaarten gezet'
(Dorpsgeheimen, 75)

7. *Ongewone meervoudsvormen.*

Zie p. 375

C. Casus.

Bij Streuvels vinden wij veel archaïstische buigingsvormen, ook in steriotiepe verbindingen.

Vele ervan zijn ontleend aan de streektaal.

1. *Genitief.*

De genitief -s komt vrij vaak voor, ook in verbinding met lidwoorden of pronomina.

Hetzelfde geldt voor de genitief van de zwak verbogen zelfstandige naamwoorden (op -en).

a) *op -s.*

A) *enkelvoud*:

1) *gewone nomina en eigennamen*.

Voorbeelden:

> ‘Met een tiental makkers hadden wij schole gedoken, waren appels gaan stelen in **'s pastoors** boomgaard’ (Lenteleven, 9)
>
> ‘Sedert een onzichtbare hand zekeren keer, uit loutere boosheid **'s Maarten** bed heeft nat gemaakt, is hefeit gebleken’ (Prutske, 225)
>
> ‘**'s Bakkers** wijf had effen den tijd om buiten te springen’ (Dorpsgeheimen, 52)
>
> ‘**'s Landmans** huis is zijne woning’ (Vlaanderen, 470
>
> ‘Ene begoocheling **des gezichts**’ (Vlaanderen, 495)

‘Buiten **haar mans** weten heeft zij besloten tot het uiterste’ (Vlaanderen, 523)

‘Haar ronde lippen reikten weer naar boven en drukten zacht het dons van **'s jongens** hals’ (Avonden, 391)

‘Er groeide in **'s kinds** gedachten ene genegenheid voor al wat er in hunne enigheid te tasten lag’ (Dodendans, 20)

‘Max wist maar al te wel dat er ook veel beslag en gebarenspel was in **zijns vaders** doening en achter **moeders** bekommerd wezen veronderstelde hij wat haken en ogen zij voor 't aanschijn der wereld verborgen hield’ (Minnehandel, 312)

‘Nu wist hij dat een zoon niets anders is dan 't voortzetsel en 't hernemen van 't vergane leven **des vaders**....’ (Vlaschaard, 45)

‘Hij ondervond de druk van **zijns vaders** strengheid die hem houden wilde als een schoolknaap’ (Vlaschaard, 112)

‘Half-Oogst, Ons-lieve-**Vrouwe's** hoogdag is het ommegang en kermis op de gemeente’ (Alma, 189)

‘Alzo gebeurde het dat (...) het Kindeke Jezus op Onze-**Vrouwens** arm haar plotseling toesprak’ (Alma, 132)

‘Het levend zonnevuur dingelde uit de kappe **des hemels**’ (Vlaschaard, 213)

‘Daar in die werkplaats heb ik met mijn vriend de gelukkigste dagen **mijns levens** doorgebracht’ (Herinneringen, 80)

‘Zelfs wanneer zij kwikwakker blijft en geen slaaplust gevoelt, is slag van negen uur het teken **des gewelds**’ (Prutske, 272)

‘Het dorp scheen in een oud, vervallen begijnhof herschapen, waar dolende zielkes schuiven, lijk op de laatste dag **des werelds**’ (Dorpsgeheimen, 41)

‘Zij luisterde gespannen naar het lied van Frothmond dat als een klaagdeun zonder einde, op maat van de zucht **des blaasbalgs** of als een juichzang met zegegalm van de krijgshoorn luidde’ (Genoveva, 32)

‘Op die uiterste stond klopte **'s meisjes** hart geweldig’ (Blijde Dag, 24)

‘Fonske moest zijn **broerkens** handen vasthouden’ (Lenteleven, 59)

‘Zij nam **Fonskes** hoofd in de handen en keek van dichterbij’ (Lenteleven, 59)

‘'t Is de gelukkigste dag **uws levens**’ (Lenteleven, 95)

‘Het huidige Damme komt ons namelijk drie keren daags te voorschijn, (...) onder de gedaante van onze gastvrouw, de waardin **des logements** waar wij gehuisvest zijn’ (Herinneringen, 212)

Met afwijkende spelling:

‘Heur **mans'** hoed kuiste ze nog af’ (Dagen, 256)

‘En 't was om de verwezlijking ervan te bevorderen dat zij beloofde hare vriendin op te nemen in haar **oom's** huis’ (Blijde Dag, 104)

Soms vinden we een genitief ingesloten tussen een voorzetsel en een substantief:

‘**Van naturens wege** was hij slecht bedeeld, voorbedeeld, voorbeschikt om op het geluk uit de verte toe te kijken, er enkel in gedachten aan mede te doen’ (Waterhoek, 221)

2) *partitieve genitieven.*

a) *van nomina*:

Voorbeelden:

‘Een kwartier **uurs** later waren de meisjes bij groepen verdeeld’ (Blijde Dag, 16)

‘Een sparke **viers** daarin, een genster, een laaiken, 't rookt, het kuilt’ (Dodendans, 128)

‘Een stuk **lands** ver was 't al onduidelijk en dood toegedekt lijk bij vallende avond’ (Dagen, 173)

‘Al die kant is er geen mennegat, ze wisten het - anders moesten zij drie stukken **lands** ver al rond’ (Openlucht, 416)

‘Oppervlakte **lands**’ (Herinneringen, 294)

‘'t Getrekje (...) vordert zo traagslepend voort over het lange eind van de weg die zelf als een strate **lichts** door de groene velden, de heuvel oploopt’ (Avonden, 442)

‘Balken **lichts**’ (Lenteleven, 93)

‘Op een hoeve met zulk gebruik en zulk gespan **volks**, moest men voortdurend ordenen’ (Vlaschaard, 50)

‘Ene bende **volks**’ (Vlaanderen 579)

‘Waar is hij aan die schat **gelds** gerocht?’ (Werkmensen, 379)

‘De pikkers hadden twee volle uren **weegs** af te leggen’ (Werkmensen, 289)

‘Wat een eind **weegs** van hier tot ginder’ (Herinneringen, 374)

b) Over het substantiveren van de infinitief wordt uitvoerig gehandeld in het hoofdstuk over het woordgebruik. Op deze plaats wijzen wij alleen op de **genitief** van de gesubstantiveerde infinitief in partitieve functie.

Enkele voorbeelden:

‘Na nen halven dag **vastens**, met ene duchtige rammeling, voelde ik meer lust tot lachen dan tot wenen’ (Lenteleven, 9)

‘Na veel dagen **werkens** was de bocht van de beek verlegd’ (Zomerland, 253)

‘Na een poos **zwijgens** begon Anneke weer over haar eigen aangelegenheden te vertellen’ (Minnehandel, 72)

‘Na een tijdeke **zwijgens**, - 't is al drie nachten dat ik niet geslapen heb, Martin’ (Dorpsgeheimen, 287)

‘Heel de dracht van een jaar **werkens** was voor de boerin vandaag weer onvoldoende gebleken’ (Minnehandel, 74)

‘Na veel dagen **gaans** zagen zij rechts en links, bezigds de brede bane, een oneindigheid van magere vruchtvelden’ (Zonnetij, 373)

‘Na een tijd **wachtens** komt de voerman afgetroggeld’ (Waterhoek, 9)

3) *in tijdsbepalingen.*

Voorbeelden:

‘**'s Noens** was er maaltijd in De Kroon en daar werd duchtig gegeten en gedronken’ (Lenteleven, 172)

‘**Noens**, door de brandende zon, zetten zij alle drie uit naar het bos, om braambeziën’ (Lenteleven, 127)

‘**'s Nuchtends** zijn we weg, naar de stad!’ (Dorpsgeheimen, 228)

‘Ze zouden **'s nuchtends** vroeg trouwen en daarmee uit’ (Langs Wegen, 109)

‘Verder was het gauw uitgerekend: vijf stuivers **'s daags** voor de volslagen vrouwen, drie stuivers voor de kortgerokte’ (Vlaschaard, 101)

‘**'s Onbijts** en te vespertijde bracht zij hem boterhamen en bier op de akker en bleef er wat praten’ (Levensbloesem, 533)

‘Ze kwamen hun vader maar eens **'s jaar** bezoeken’ (Lenteleven, 195)

‘**'s Anderen daags uchtens** gebaarde hij van niets, en Theresia evenmin’ (Dorpsgeheimen, 146)

‘**Vroegmorgens** reeds is er volle drukte’ (Vlaanderen, 459)

B) *meervoud.*

Slechts enkele voorbeelden:

‘Hij zwaaide de zweep over de **peerdens** rug en groette de mensen onverschillig wie, al die aangaande kwamen’ (Minnehandel, 210)

‘De honden blaften losgelaten voor de **peerdens** poten’ (Langs Wegen, 22)

‘**Landliedens** armoede breekt kennelijk door en ligt bloot uitwendig voor al die kijken kan’ (Langs Wegen, 150)

‘**Armemensens** hutsepot stoort ver’ (Lenteleven, 40)

b) *op -en.*

Hier zijn de voorbeelden niet zo talrijk:

> ‘De hele stoet bidt mee, elk volgens behoeften en nooddruft **des harten**’ (Vlaschaard, 72)

> ‘Nu komt het:
> -Benignus Blomme, te veel op uw zelven geschaft, niet geleefd gelijk **Ons-Heren** vogeltjes in 't veld’ (Werkmensen, 401)

c) *De genitief van vrouwelijke substantieven of van nomina in het meervoud* komt geregeld voor:

Voorbeelden:

> ‘De stoet trok verder onder jubelend gezang; de baldakijn schommelde goudglanzend tussen de vederbossen **der waaiers** die uitstaken boven de mensenkoppen’ (Beroering, 438)

> ‘Met de witte voorschoot aan, de vlam **der opwinding** in 't gelaat, trachtten zij de afkeer te overwinnen voor het weerzinwekkende dat ze onder ogen kregen’ (Beroering, 439)

> ‘Ik wilde wel dat gij mij nooit het ambt van burgvoogd en beschermer **Uwer** Edele Gade hadt opgedragen’ (Genoveva, 409)

> ‘Ze lazen de gebeden **der stervenden**’ (Langs Wegen, 159)

2. *Datief*

De datief komt minder voor, en meestal in vaste uitdrukkingen.

Voorbeelden:

> ‘De knaap en het meisje schormden tegelijker tijd recht en liepen de heuvelhoogte op omdat ze weten wilden wat er gister **in der waarheid** gebeurd was’ (Zomerland, 277)
>
> ‘Zij hield de hand boven haar glazeke **ten teken** dat 't genoeg was’ (Zonnetijd, 527)
>
> ‘Nu eerst zag hij in hoe 't met zijn geringe middelen ondoenlijk was die zaak **ten goeden einde** te brengen’. (Minnehandel, 226)
>
> ‘Hij ook was **van hoofde te voete** belabberd en beslijkt’ (Waterhoek, 155)
>
> ‘Buiten veranderde 't al en groeiden de dingen **bij der oge**’ (Lenteleven, 73)

Meer voorbeelden op p. 111: bijwoordelijke, stereotiepe uitdrukkingen.

3. Bijwoordelijke, stereotiepe uitdrukkingen

In de meeste van deze uitdrukkingen vinden we relicten van oude naamvallen.

In andere uitdrukkingen heeft het wellicht geen zin om van naamvallen te spreken.

Toch brengen we ze alle onder deze rubriek samen, deels om een afzonderlijke behandeling onder het lidwoord, adjectief en voornaamwoord te vermijden, deels ook omdat ze in alle werken en perioden van Streuvels overvloedig voorkomen, zodat we ze niet buiten beschouwing kunnen laten.

Deze vaste uitdrukkingen geven aan zijn taal een archaïstische, soms plechtige, dan weer een lokale kleur.

Voorbeelden:

met **aan**:
‘Moeder, zult gij **aantijds** roepen, morgenuchtend?’ (Lenteleven, 83)

met **bij**:
a) *uitdrukkingen van tijd*

‘Was me dat ook een leventje! (...); heel de lange dag om vogels te zoeken en al wat er **bij schooltijde** gebeurde van bij kunnen zien’ (Dodendans, 51)

‘Ze stelen **bij klaren dage**, tot mijn beesteneten toe wordt verslonden’ (Langs Wegen, 178)

‘Er was echter de afkeer en het wantrouwen om (...) **bij schoftijde** naast al dat volk te zitten’ (Alma, 63)

‘Wie was de radeloze zot die nu met bier voor den dag kwam uit de frisse kelder van de Meersblomme, en het goede Scheldewater, **bij avonde**!’ (Zonnetij, 393)

‘'t Dorp bleef leeg en dood, lijk **bij wekedage** als ieder aan 't werk is’ (Dagen, 283)

b) *andere wendingen*

‘Zij voelden zich warm en veilig bijeen op de meebank... **bij den biere** en bij volle beker’ (Genoveva, 255)

‘**Bij der oge** zag men de vruchten beklijven’ (Vlaschaard, 75)

‘Meteen voelde Jan nu ook de drang om zijne nood te klagen en in zijn weerloosheid hulpe te zoeken bij God, de grote, onzichtbare macht die beschikken kon over goed en kwaad, die in één wenk bij state is de ramp af te wenden’ (Langs Wegen, 130)

‘Telkens hij **bij dranke** was, kwam het er uit, dat hij hààr krijgen moest en geen ander!’ (Levensbloesem, 405)

met **in**:

‘In de opening der krocht, ontwaarde hij een menselijke ongedaante, met 't verweerd voorkomen eens woudlopers, naakt en **in hangenden hare**’ (Genoveva, 509)

‘Die mannen zouden dan ook de prijzen uitdelen: **in gelde** en in gouden en zilveren erepenningen aan driekleurige linten’ (Uitzicht, 227)

‘Wanneer voor de sukkelaars, alles afgelopen is wat het aardse bestaan inhield, komt men er, een laatste keer **in lijke** om er de uiterste gebeden te krijgen’ (Uitzicht, 327)

‘Tafel en stoelen stonden op hun vaste plaats, waar ze **van in der eeuwigheid** gestaan hadden’ (Lenteleven, 155)

‘Ze wilden weten wat er gister **in der waarheid** gebeurd was’ (Zomerland, 277)

‘'t Gerucht dat ze mieken stoorde **in gener delen** de schone verlatenheid der stille dagen’ (Najaar, 381)

‘Moeder Glabeke vertrouwde Piel **in genen dele**’ (Levensbloesem, 405)

‘Dàt zijn de gemoedelijke dorpen, ouderwets van uitzicht, die **in der eeuwen** onveranderd hun zelfde geaardheid behouden hebben.’ (Vlaanderen, 450)

met **met**:

‘Ze lazen de gebeden der stervenden en Jan stond **met ontdekten hoofde** en prevelde zo aandachtig mogelijk mede’ (Langs Wegen, 159)

‘En **met den anderen woorde**, hernam het boerke: - Ha! Vermeulen, ge hebt daar een stevige slag gedaan tewege’ (Vlaschaard, 250)

‘Als ik vroeg opgestaan, **met ter haast** het werk in de bakkerij had klaargekregen, (...) trok ik naar mijn heuvel en werkte er met de spade in de klei’ (Ingoyghem I, 24)

met **om**:

‘Hij wist zelve niet de grootheid van al wat hij uitgestaan had **om de wille** van zijn recht gemoed’ (Avonden, 417)

met **op**:

‘Maar haast u toch weer, Ghielen, dat we de koe **op tijds** bestellen en 't is hier zo enig op 't hof’ (Dagen, 181)

‘Ons haastend om **op tijds** te zijn’ (Werkmensen, 355)

met **te**, **ten**, **ter**

a) *uitdrukkingen van tijd*

‘Lijk ze daar **te schoftijde** tegen de deurstijl geleund hun pijpe rookten, zou men menen dat ze in een gewone beweging met de arm **ter ruste**, de daking konden overreiken’ (Zomerland, 254)

‘Dat was 't vreemde, dat hij nooit bekeek tenzij achteloos **te rusttijde** soms, om er de groeite te vergelijken met zijn eigene opbrengst’ (Langs Wegen, 127)

‘Zo is er **te mijnen tijde** een geweest die in de rol van gendarm zeggen moest: ‘Tant pis pour toi!’ (Herinneringen, 365)

‘Midden wekedage of **ten ontijde** leeglopen, ligt buitenmensen niet in hun aard’ (Maanden, 381)

‘De boerin scheen hem even fleurig, dezelfde ronde, gezetene vrouwe, de prinsesse van 't hof, die hem **ten tijde** zo genegen was’ (Langs Wegen, 209)

‘Vina leefde daarin verslaafd, bekommerd, haar wakende ogen altijd en overal op dat ongeduur, **ten allen stonde** gereed met haar borst of een melkpanneken, om al die gapende monden te voeden’ (Langs Wegen, 133)

‘Zo waren hunne diepste gedachten nu **ter stonde**, ver van vaders bekommernissen en van moeders ziekte’ (Kerstvertellingen, 12)

‘Ze verwachtten **telken stond** dat er iets gebeuren ging’ (Langs Wegen, 179)

‘Nu is 't de tijd, nu seffens de grote stond, 't plechtig ogenblik waarop het bijzonderste zal gebeuren, 't geen de dorpelingen maar éénmaal **te jare** gegeven wordt’ (Uitzicht, 327)

‘Horieneke vertelde hem heel haar leven en doening van de laatste dagen - al 't geen waarnaar zij verlangd had en haar geluk van **te morgen**’ (Lenteleven, 115)

‘Maarten Folle durft! zegde Door; **t'nuchtend** in de school stoete hij ermeê bij al de jongens’ (Dodendans, 83)

‘**Ten uchtend** in de vroegte was hij er blijmoedig en welgezind aan begonnen’ (Openlucht, 400)

‘**Te nuchtend** stond het er nog, herhaalde hij werktuigelijk’ (Openlucht, 351)

‘Ware 't zowel **te voornoene** geweest, merkte Baekeland op, uw vlaschaard was 't weerd’ (Vlaschaard, 230)

‘Mocht Genoveva U **te eniger tijd** weerzien’ (Genoveva, 499)

‘We gaan naar 't kasteel wonen, **t' allertijde**’ (Langs Wegen, 188)

‘**Te middag** gebruikten zij het noenmaal in de keuken van de boer’ (Levensbloesem, 463)

‘Maar **te middage**, als de kost, door de koeier op 't werk gebracht, verorberd was, zocht elk een schuile’ (Minnehandel, 150)

‘**Te noen** een knorre roggenbrood met zwijnsvlees en pap, en ook wel een pinte bier’ (Dagen, 192)

‘**Te noene** is de eerste rustpoos van de langen dag’ (Avonden, 439)

‘**Te noenewaard** bond Zalia een lange koord aan de halsband en trok het (geitje) uit de stal’ (Zonnetij, 534)

‘Ze trantelden met de kloefen onder de arm, voort lijk twee jongens die zienling boosheid bedreven hebben en voor straf **te noenstonde** alleen moeten uitlopen’ (Dodendans, 76)
‘Te noene met hem aan tafel - een echte kermis - en dan **te namiddage**, onder 't drinken van een kanne bier, samen hunne gevaarten vertellen’ (Werkmensen, 245)

‘Met dapper te werken kon ze tegen de avond gedaan krijgen en **te vespertijd** nog de kinders te zuigen geven’ (Dagen, 212)

‘**Te vespertijde** nog eens en 's avonds weerom - bij elken schoftijd in gelijke pozen, schoot de vreugde plotseling wakker’ (Vlaschaard, 180)

‘De mensen die er te morgen vertrokken zijn om te werken, worden er **te avond** weerom verwacht’ (Uitzicht, 286)

‘**Te avonde** spon de smoor zijn gouden lakens rond de einder’ (Najaar, 379)

‘Als ge **t'avond** uwe korf niet vol hebt, krijgt ge weeral geen eten van de boer’ (Dodendans, 14)

‘Men looft geen dag, hij en zij **ten avonde**’ (Maanden, 369)

‘Beloof nu eens aan uw vrouw (...) dat ge alle Zondagen **ten negen ure** thuis zult zijn...’ (Dorpsgeheimen, 66)

‘De bezoeken bij zomeravond **te wekedage**, stonden in een ander teken’ (Vlaanderen, 564)

‘En ze kan **te naaste weke** doodgaan met 't kalf in heur lijf’ (Dagen, 179)

Daar leefde Marietje enkele uren **te week** van opperste geneugte, alleen met hare dromen’ (Dorpsgeheimen, 83)

‘Maar de lucht zat helder als tin en schone blauw, lijk op een gewone uchtend **te voorjare**’ (Dorpsgeheimen, 16)

‘Overal waar Jan keek, was het ommelands één boomgaard in bloei, **te meitijde** als 't zonnezomert’ (Langs Wegen, 120)

‘'t Vooruitzicht dat hij **te zomertijde**, zijn oude makker naast zich met een koppel peerden zou zien de kouters bewerken, dat vernederde en ontmoedigde hem het meest’ (Langs Wegen, 96)

‘Zonder wantrouwen vertelde ze: hoe zij ten uitkomende en **ten aanstaande zomertijde**, samen zouden huizen en werken’ (Langs Wegen, 94)

‘En die appels en zult ge niet moeten schillen **ten oogsttijde**, riep de kuiper’ (Dorpsgeheimen, 31)

‘Dat laait, jongens! gretig en spetterend als een Sint Jans-vierken **te midzomer**’ (Dodendans, 112)

‘Zal alle kleurschittering weer gedempt worden tot vale eentonigheid gelijk **te najare**, in de donkere weken? (Glorierijke Licht, 370)

‘Ze weten nu al wat ze **ten uitkomen** moeten laten liggen’ (Minnehandel, 214)

‘'t Water zal de gronden murw maken en vort en voordelig voor de dricht **ten uitkomende**’ (Najaar, 356)

‘**Te bâmisse** was 't negen maanden dat we Belle geleid hebben’ (Dagen, 165)

‘En al die jaren door had ze zwijgend en geduldig gewerkt in het huishouden, zonder klagen hare man verzorgd, zijn sliffers gewarmd **te wintertijde**’ (Dorpsgeheimen, 29)

‘**Telken jare** keerde de verwachting in zwaardere angst en grotere weedom’ (Dorpsgeheimen, 29)

‘Want nu is 't de tijd, nu seffens de grote stond, 't plechtig ogenblik waarop het bijzonderste zal gebeuren, 't geen de dorpelingen maar éénmaal **te jare** gegeven wordt’ (Uitzicht, 327)

‘Ge moet vragen dat 't Kindeke **ter jaren** bij ons ook eens op d'hofstede zou komen, had moeder gezegd’ (Kerstvertellingen, 52)

‘Dàt was een geschikte gelegenheid om die gunst te vragen voor **te naaste jaar**’ (Kerstvertellingen, 53)

‘'t Was reeds laat als Maarten zijn sterre nam, en met een “Goên nacht, tot **te naaste jare**”, de deur toetrok’ (Lenteleven, 29)

b) *uitdrukkingen van plaats en richting*:

te:

‘Hier, **te goeder plaatse**, haalde hij de zinspreuk aan van Paus Gregorius’ (Genoveva, 130)

‘Kom mee naar **te mijnent**, we kunnen een borrel drinken, stelde de dokter voor’ (Beroering, 305)

‘'t Zijn kunstenmakers of tovenaars en ze zulen **t'onzent** hunne toeren verrichten op de zolder’ (Najaar, 409)

‘Pierke Vincke vond het **te zijnent** al overhoop en buiten de gewone gang’ (Dodendans, 103)

‘Als de rommel van tafel is opgeruimd, (...) alles **te kante** in de keuken, dan heeft de vrouw haar rust’ (Levensbloesem, 494)

‘Verder, **te landewaart**, omgeven door vruchtvelden, boomgaarden en weiden, liggen de grote hoeven’ (Vlaanderen, 433)

‘Vandaar vertrokken de boerenzonen **te veldewaart** elk naar zijn huis’ (Dagen, 283)

‘Daar stormden ze tierend naar buiten, **te veldewaart in**, zonder te durven omkijken’ (Openlucht, 344)

‘Hier, in de schaduw der bomen, langs de beek, **te veldewaart op**, in en rond de woning, heeft hij zijn eerste levensindrukken en ervaring opgedaan’ (Vlaanderen, 560)

‘Voor boeren en buitenmensen is 't de maand waarop de bezigheden **te velde** in volle gang komen’ (Maanden, 323)

‘Bezijds, uit een betenstuk door de waterdamp en 't felle striemen heen, zagen we drie grote meiden **te stratewaart** op vluchten al giegelend en schetterend van de leute’ (Avonden, 403)

‘**Van t'dorpwaart**, kwam soms klokkengeluid, ging er vreugdegetier’ (Zonnetij, 516)

‘Om hare dankbaarheid te uiten sloeg zij de ogen **te zonnewaart** en zegde: Hoe goed zijt gij, o Heer!’ (Genoveva, 452)

‘De eenode lag bachten hen, maar hier, **te zonnewaart uit**, strekte een wijde landstreek in ongeziene pracht’ (Genoveva, 298)

‘We moeten van hier weg, in de vreemde, tot vader weer loskomt - **te boere** onze kost slaven’ (Zomerland, 233)

ten:

‘Zij nam de pander en ging nederwaarts **ten dorpe**’ (Zomerland, 330)!

‘De meisjes giegelden zolang tot ze eindelijk vooruit gerochten, arm aan arm, gekoppeld, over de witte sneeuwweg, **ten dorpewaart**’ (Minnehandel, 49)

‘Zoveel woorden die **ten platten lande** nimmer of nooit in 't gewoon spraakgebruik voorkomen’ (Prutske, 404)

‘**Ten zuidkant** en **ten noordkant**, uit de vier gewesten tegelijk, kruiste de vreugderoep over heel het land’ (Vlaschaard, 178)

‘De zon kleisterde reeds op de witte gevel **ten westkant**’ (Minnehandel, 275)

‘**Ten uitkante**, verdoken, stond ene tent in grauw zeildoek’ (Alma, 195)

‘Aan de mensen waar hij **in** of **uit ten huize** tord, vroeg hij naar nieuws over de steenbakkers’ (Langs Wegen, 200)

‘Samen in 't gelid, vormen zij de grootse reuzenbouw (...) waarbij mensen zich voelen als wormen die **ten gronde** kruipen’ (Najaar, 361)

‘Hij ging zo weinig **ter kerk** en leefde in zulk een triestig zwart hol’ (Lenteleven, 163)

‘Gelijk een dikke drom puilden de parochianen **ter kerken uit**’ (Lenteleven, 106)

‘Ze was op haar beste, gelijk iemand die **ter kermis** gaat’ (Dorpsgeheimen, 67)

‘Daar al 't geen nu voortgebracht wordt, aan vijfdubbel dure prijs **ter markt** komt, vergaren zij geld’ (Vlaanderen, 598)

‘'s Zondags ging hij **ter misse** omdat alle mensen gingen’ (Langs Wegen, 123)

‘Elk hield er aan om, naar 't overoud gebruik, **ter nachtmisse** te gaan’ (Minnehandel, 54)

‘**Ter dingplaats** zullen wij de dode hare aanklacht horen uitspreken en daar zult gij vernemen wat u te wachten staat’ (Genoveva, 519)

‘'t Mezeke en 't koninkske geven volop van snoer - die twee hebben heel de winter **ter school** geweest’ (Maanden, 335)

‘Toen hij nauwelijks buiten was ging de kobbejager aan 't dansen en danste **ter deuren uit**, zonder dat ooit iemand nog die borstel weergezien heeft’ (Vlaschaard, 97)

‘Bij gulpen straalt het (licht) **ter vensteren in**’ (Uitzicht, 338)

‘Puck ook heeft het zien aankomen, en is al voorop **ter poorten uit**’ (Prutske, 374)

‘Op Witte Donderdag, als kleine en grote klokken, holderdebolder **ter galmgaten** uitkantelen, met blij gebimbam en gebeier’ (Prutske, 345)

‘De feestelijke stoet zet aan door de straten van Toledo, **ter noorderpoort** uit’ (Genoveva, 172)

‘Buiten die haal, **ter rechterzijde**, neemt het landschap een heel ander uitzicht aan’ (Vlaanderen, 417)

‘Hun (=Schelde en Leie) gang is traag (...) tot hunne wateren mengelen en, onder één naam nu, even kalm en stilgeaard, in breder bedde voortrollen, even traag hun weg vorderen en met statigheid hun uittocht doen **ter zeewaart**’ (Vlaanderen, 409)

c) **andere wendingen**

te:

‘'t Was nog nacht als de lanteern weeral brandde en Jan wakker **te bene** stond’ (Langs Wegen, 38)

‘Barisjan is kromgegroeid van de rhumatiek, kwalijk **te gange**, loopt al paggelen’ (Maanden, 405)

‘**Te zijner beschaming** zag hij nu hoe de hogere inzichten boven hem geheerd hadden’ (Vlaschaard, 285)

‘Terwijl schenkers en dienaars met vlugge gang de gerechten opbrachten en de gasten **te gebode** stonden’ (Genoveva, 213)

‘Zij keurden de bomen, vonden dat zij weerde hadden en rijp waren en zij die weerde **te gelde** moesten maken tot hun bate en profijt’ (Najaar, 370)

‘Hoe of wanneer de duivel in hem gekomen was, of **te welker gelegenheid**, wist Jantje niet te zeggen’ (Dorpsgeheimen, 147)

‘Dat gaf hun 't gevoel in eenzelfde kamer alles **te hunnen gerieve** te mogen inrichten, als thuis’ (Beroering, 426)

‘De kerel of het meisje werden bestormd en besmeten met ballen, van langs om nauwer in de kring gesloten, tot allen er op losvielen en **te grijphande** het zotte spook of de arme duts, met volle grepen sneeuw te versmachten zochten’ (Dorpsgeheimen, 35)

‘Dat hij zijn goed wilde te nutte brengen, beboeren en bedrichten! zegden zij ondereen’ (Dorpsgeheimen, 311)

‘'t Zou er moeten een grote bende zijn om ons **te lijve** te komen, meende hij’ (Dagen, 305)

‘Waar de meiden en boerinnen in troppeling te **naargange** kwamen, was 't een gewapper van fladderend blauw en rood’ (Minnehandel, 116)

‘Ons eigen leven staat er voor **te pande**’ (Genoveva, 432)

‘Waarom ook heeft het Noodlot mij aangewezen de schanddaad te ontdekken waardoor Uw naam **te onere** werd gebracht?’ (Genoveva, 409)

‘De ondervindingen die zij in de wereld heeft opgedaan zullen haar alsdan best **te stade** komen om als abdis een klooster te besturen’ (Genoveva, 143)

‘Nu hadden zij haar **te vriend** gemaakt en zouden haar beschermen’

‘Hij voelde zich de heerser wien alles te wille staat’ (Vlaschaard, 186)

‘De boonpersen met de verwelkte ranken schots en scheef omvergevallen en **te regen en te winde** te rotten’ (Maanden, 390)

‘Klimmen en kappen is een lastige arbeid, **te weer en te winde** in de bomen hangen is geen aardigheid’ (Maanden, 406)

In de uitgave van 1942 staat: **aan regen en wind**, en in Maanden, 406 lezen we: ‘Het kouterhuis (...) langs de vier kanten blootgesteld **te regen en te winde**’.

ten:

‘En de langgerekte joelschreeuw van vrouwvolk en jongens, tierde razend scherp als een gil **ten antwoorde**’ (Vlaschaard, 178)

‘Waar alles wat iets opbrengen kan **ten bate** wordt gemaakt, (...) vindt men toch altijd middel om geld uit te geven voor verf en witsel’ (Vlaanderen, 479)

‘Ten slotte hieven de dopelingen zelf een lofzang aan (...) **ten dank van** dezen die de heidenen in het ware geloof onderwezen hadden’ (Genoveva, 67)

‘Maar zij dankte Ons-Lieven-Heer die haar de genade verleende om dat liefdewerk ten goeden einde te kunnen voltrekken’ (Lenteleven, 172)

‘De zoetigheid komt **ten kwade einde**!’ (Vlaschaard, 279)

‘'s Winters moet regen en koude er **ten minsten koste** geweerd worden’ (Vlaanderen, 467)

‘Dat was iets wat Schellebelle niet verwacht of vermoed had, en haar **ten toppen uit** gelukkig miek’ (Vlaschaard, 89)

‘Zijn eigen handwroetelen minachtte hij als peuterend, vrouwelijk gedoen dat overal **ten onbate** leidde’ (Langs Wegen, 141)

‘De reis voert gij naar goeddunken en naar uw beste inzicht, **ten profijte** uwer eigen zielezaligheid’ (Genoveva, 33)

‘Het ligt er, buiten ons bereik, **ten toge**’ (Avonden, 443)

‘Ze hielden de knieën wijd open en de buik uitgestoken, met de welgezindheid op het wezen, lijk voldane burgemeesters die een belangrijke daad **ten goeden uitval** gebracht hebben en nu aan 't rusten zijn’ (Minnehandel, 279)

‘De jongen stond **ten voeten uit** en hield met de handen bachten den rug, den dwarsstok der landrol waartegen hij aanleunde’ (Herinneringen, 140)

‘Als een felle, onverzadigde ridder uitgerust **ten kampstrijde**’ (Herinneringen, 50)

‘Zo kwam de sierlijkheid zijner gestalte **ten voordeligste** uit’ (Genoveva, 366)

‘Eerst als de landmeter geen geluid meer gaf en voorgoed onderbleef, lieten zij hem liggen. **Ten eerste werke nu**: naar de ander zoeken’ (Waterhoek, 70)

‘Here, (...) wij hebben tegen u gezondigd. Geef ons **niet ten verwijte** om Uwe naam’ (Alma, 210)

‘Naarmate zij er **ten naaste bij** de zin van begrepen heeft, werden die woorden in de dagelijkse omgang opgenomen’ (Prutske, 404)

‘'t Getouwe vervult er **ten naasten aan** heel de ruimte die door een enkel klein venstergat verlicht wordt’ (Vlaanderen, 487)

‘Ieder wilde en moest zijn gemoed luchten, bij de menigte zijn om, **ten hopewaart in**, te razen en lawaai te maken’ (Waterhoek, 110)

‘Meteen besefte hij de kostelijkheid van elke dag die **ten avond** ging’ (Vlaschaard, 187)

‘**Ten allen kante** zag hij Knudde' s zonen op hem komen toelopen’ (Zomerland, 229)

ter:

‘Verschillende Zondagen achtereenvolgend, kwam zij met een nieuwe vrijer opsteken, omdat geen enkel het wagen dorst tweemaal **ter reek** op de Waterhoek met ene inboorlinge te komen dansen’ (Waterhoek, 49)

‘Met een wederzijdse goên-avond gingen zij **ter ruste**’ (Minnehandel, 90)

‘'t Flinke koppel zwierde rond **ter bewondering** van al de boerinnen’ (Minnehandel, 295)

‘Anneke had het zich altijd bijzonder **ter hart** getrokken’ (Minnehandel, 71)

‘Bedenk toch, boer, een knecht die men van kindsbeen gekweekt heeft en die u twintig jaren dient, **ter trouwe**?!’ (Langs Wegen, 28)

‘Het stormlied breekt los, 't wordt de woedende zang, met pijnkreten en gekreun en gezucht, de felle gang van een reuzenadem die bij gulpen, **ter volle keel**, hele, bressen lucht opzuigt en weer uitstoot’ (Najaar, 367)

‘Onder 't eten begon hij nu eigene gevallen te vertellen uit zijn jonge tijd; toen hij verkeerde met Vrouw Verkamer, zijn wijf **ter zaliger**’ (Dagen, 303)

met **uit**:

‘Jan was daarbij als een vreemdeling geworden en **uit den huize** gegroeid’ (Langs Wegen, 154)

‘Hier hadden zij de geur van de heefde eerde **uit ter eerste hand**’ (Vlaschaard, 52)

‘Wie heeft er hem uit onbekende verten, ooit met een weldadig inzicht benaderd en **uit goeder jonsten** voordeel aangebracht?’ (Vlaanderen, 510)

‘We voelden er ons veilig afgezonderd en **uit ter ogen** van alle straatverkeer’ (Heule, 251)

‘In zulke omstandigheden echter behoudt Prutske hare kalmte, toont geen verweken van gemoed, - bij haar is 't: **uiter ogen, uiter harten**.’ (Prutske, 187)

met **van**:

‘De mensen reikten het over **van hand te hand** en legden het overhoop buiten op de grond’ (Openlucht, 347)

‘Hij ook was **van hoofde te voete** belabberd en beslijkt’ (Waterhoek, 155)

‘De rilling doorliep haar **van hoofde tot de voeten**’ (Genoveva, 300)

‘'t Gespan ging gezapig **van oppe te neer**, langs de zoom eerst van het hoogbuikte stuk, en keerom een tweede gang naast de eerste’ (Vlaschaard, 40)

‘Hij voelde zich weer de uitgedrevene landloper die niet meer **van den huize** is’ (Langs Wegen, 104)

Dan kwam hij voorzichtig en **van verren aan** eens neuzen of het eten gereed was’ (Dorpsgeheimen, 108)

‘Hij keek verzinnig **van de werke weg**’ (Openlucht, 416)

‘Men boert er **van einden in**’ (Vlaanderen, 513)

‘Wie weet, kreegt ge **van 's leven** uw volle bekomste, kerel’ (Langs Wegen, 11)

‘Wachten, gromde Vermeulen, als 't moest wachten en kwam er **van 's levens** geen vlage: 't miskomt altijd voor iemand’ (Vlaschaard, 215)

‘In 't voorjaar hadden ze gewrocht **van morgen tot** avonde en alles beslaafd wat ze konden om ere te halen van hun werk’ (Vlaschaard, 117)

met andere voorzetsels:

‘Naarden (...) ging **midden klaren dage** zijn schone tijd verdoen op de Legemeers om met mannen van zijn weerga te gekscheren’ (Levensbloesem, 270)

zonder voorzetsel:

‘Toen Jantje, **tijelijken uchtend** met zijn lamplichtje in de bakkerij trad, (...) scheen het hem alsof het alm er reeds in volle bedrijf was’ (Dorpsgeheimen, 133)

‘We zijn **tijelijken avond** uitgezet en lopen hier verdoold onze weg te zoeken’ (Kerstvertellingen, 85)

D. *Substantieven met niet- geapocopeerde (of analogische) eind -e.*

Zeer veel nomina hebben in Streuvels' taal de vroegere eind -e bewaard. Het geldt bijna uitsluitend monosyllabische substantieven.

Hij gebruikt deze archaïstische vormen vooral onder invloed van het Westvlaams taalgebruik.

Uit de voorbeelden blijkt dat deze vorm in alle werken voorkomt.

De uitgang **-e** is in het Westvlaams overwegend het kenmerk van het vrouwelijk geslacht geworden.

Streuvels stond erop dat deze eind -e in de herdrukken bewaard bleef.

Voorbeelden:

afkomste	(Langs Wegen, 150)
bane	(Langs Wegen, 139)
bazinne	(ibid., 145)
bedde	(ibid., 125)
beke	(Lenteleven, 9)
belle	(Uitzicht, 340)
bille	(ibid., 304)
veldblomme	(Vlaschaard, 197)
boerinne	(Dodendans, 47)
brokke	(Werkmensen, 363)
deugniete	(ibid., 353)
dilte	(Lenteleven, 20)
dreve	(Dodendans, 64)
duive	(Lenteleven, 139)
ere	(Vlaschaard, 60)
erve	(Langs Wegen, 139)
flesse	(Dodendans, 192)
goeste	(Werkmensen, 354)
grepe	(Langs Wegen, 78)
hage	(Maanden, 390)
harte	(Dorpsgeheimen, 69)
herte	(Kerstvertel., 23)
helle	(Lenteleven, 117)
ons-Here	(Dorpsgeheim. 69)
hulpe	(Vlaschaard, 79)
kermishutte	(Lentelev. 10)

jare	(Lenteleven 29)
kasse	(Minnehandel 273)
keerse	(ibid., 41)
kerke	(Lenteleven, 20)
keuringe	(Uitzicht, 243)

kiste	(Lenteleven, 18)
klokke	(Uitzicht, 340)
kommernisse	(Langs Wegen, 149)
kraaie	(Vlaschaard, 15)
krieke	(Dodendans, 53)
kruise	(Najaar, 424)
lesse	(Vlaschaard, 277)
lippe	(Najaar, 465)
Maarte	(Vlaschaard, 13)
mane	(Lenteleven, 25)
mate	(Lenteleven, 29)
meesteresse	(Dorpsgeheimen, 69)
Meie	(Najaar, 399)
misse	(Dagen, 167)
moedere	(Werkmensen, 231)
munte	(Dodendans, 145)
naalde	(Minnehandel, 73)
nachte	(Werkmensen, 388)
nachtegale	(Dodendans, 94)
name	(Werkmensen, 359)
oge	(Vlaschaard, 213)
onnozelare	(Najaar, 469)
osse	(Lenteleven, 17)
penne	(Uitzicht, 246)
pere	(Lenteleven, 139)
pieke	(Najaar, 443)
pijpe	(Lenteleven, 133)
pikke	(Lenteleven, 85)
pinte	(Langs Wegen, 145)
plaatse	(Vlaschaard, 211)
prinsesse	(Minnehandel, 40)
reke	(Vlaschaard, 197)
rote	(Avonden, 334)
stokroze	(Avonden, 435)
ruste	(Langs Wegen, 132)

schijve	(Dodendans, 129)
scheute	(Najaar, 469)

schole (Lenteleven, 18)
schuite (Werkmensen, 372)
slape (Dodendans, 10)
slapinge (Langs Wegen, 139)
slete (Dorpsgeheimen, 316)
slijtinge (Vlaschaard, 110)
smete (Avonden, 443)
spelonke (Levensbloesem, 235)
spille (Werkmensen, 379)
spreuke (Uitzicht, 230)
stemme (Vlaschaard, 19)
straffe (Najaar, 397)
strate (Uitzicht, 232)
streke (Dodendans, 15)
taarte (Langs Wegen, 194)
uittekeninge (Waterhoek, 106)
ure (Werkmensen, 354)
vadere (Maanden, 351)
vame (Vlaschaard, 193)
vandage (Minnehandel, 63)
vinke (Dodendans, 64)
vlage (Dodendans, 129)
vlamme (Dodendans, 129)
vrange (Lenteleven, 21)
vreze (Lenteleven, 14)
vrouwe (Dorpsgeheimen, 67)
waterwilge (Levensbloesem, 235)
weke (Minnehandel, 173)
wentelinge (Minnehandel, 10)
wiege (Langs Wegen, 133)
wildernisse (Glorierijke Licht, 364)
wolke (Uitzicht, 340)
zage (Najaar, 400)
zake (Langs Wegen, 103)
zalve (Maanden, 334)

zonne	(Glorierijke Licht, 368)
zorge	(Langs Wegen, 132)
zepe	(Dagen, 197)
zwepe	(Avonden, 431)

Deze eind- e heeft vanzelfsprekend een grote invloed op het zinsritme.

3. Het Adjectief.

A. Uitgang.

Veel adjectieven hebben in het Westvlaams en in Streuvels' taal de uitgang **-e**.

We laten hier enkele voorbeelden volgen (sommige adjectieven zijn adverbiaal gebruikt).

> ‘Kinders, **brave** zijn, newaar en op tijd naar schole!’ (Dorpsgeheimen, 67)
>
> ‘Zij kropen diep in 't warme stro, **dichte** tegen een’ (Lenteleven, 56)
>
> ‘Hier een vrouwke, dat, **diepe** in hare kapmantel gedoken, langs de huizen naar de kerke kroop’ (Lenteleven, 21)
>
> ‘De kleur (van zijn broek) was niet meer kennelijk en ze was **dikke** geworden, stijf van de lappen die er tegen genaaid waren’ (Dodendans, 48)
>
> ‘Hoger lagen ze (= de wolken) teder gekleurd, met roze kaken: als vastgemeerde schepen, (...) opengebezemd, doorzichtig **dunne** geboend en beklaterd met lichte, tedere tinten’ (Avonden, 328)
>
> ‘Oom en vader (...) gingen het smal wegelke op, door de laaiende zon, de koorns bezien en 't vlas dat reeds **groene** stond’ (Lenteleven, 115)
>
> ‘Van achter de zwarte wolken kwam een klaarte, een mat koperkleurige gloed zonder stralen, tot **hoge** in de sterren’ (Lenteleven, 24)

‘Ze waren nog jong en heel kleine’ (Dagen, 223)

‘Als 't al zo **late** werd, kwam Ivo mijn broer daar ook binnen en later Karel ook’ (Dorpsgeheimen, 75)

‘Nondeku! was zijn eerste vloek, we hebben te **lege** gemikt’ (Najaar, 469)

‘Ge zult wel zien: 't is zo erg niet - ge roept altijd te **luide**’ (Vlaschaard, 79)

‘**Nieuwe** en vers was 't al wat ze zagen’ (Vlaschaard, 60)

‘Ze keken verweerd van onder hun hoed naar de tafel, het vuur en de druppels, en naar Maarten die nog **rechte** stond’ (Lenteleven, 29)

‘In de mening dat hij **rijke** en begoed was’ (Langs Wegen, 138)

‘Dat nichtje van Polfliets tante moest wel een geslepene ruffe zijn- **rijpe** voor de jaren’ (Werkmensen, 353)

‘Wat kan hij (= de pastoor) dat allemaal **schone** zeggen! die goeie duts, 't is een heilige ziele’ (Lenteleven, 103)

‘Eenzaam, **stille** gelijk in een begijnhof’ (Lenteleven, 21)

‘Hij hoorde een oude, schorre stem die **trage** neuriede’ (Zonnetij, 408)

‘'k Heb waarachtig gevreesd dat ge niet zoudt gekomen zijn, Max; (...) -'k Had het toch **vaste** beloofd.’’ (Minnehandel, 15)

‘Pierke, zegde zij, Pierke, niet te **verre** lopen’ (Dodendans, 9)

Het is duidelijk dat hier niet alleen de invloed van het Westvlaams zich laat gelden, maar dat Streuvels de **-e** ook bewaart omwille van het ritme.

B. Verbuiging.

1. *Resten van oude flexie*:

Deze oude buigingsvormen zijn vrij talrijk. Ze werden in Streuvels' tijd nog vaker gebruikt in de schrijftaal dan nu.

Oude flexievormen vinden we vooral in stereotiepe bijwoordelijke uitdrukkingen.

Voorbeelden werden gegeven op p. 111-128.

2. *Buigingsvormen.*

a) Op p. 88 werd gezegd dat Streuvels een onzijdig, mannelijk en vrouwelijk genus handhaaft.

Vandaar de uitgang -en bij de mannelijke adjectieven in de accusatief. Aan deze buigings-n hecht Streuvels een groot belang. Bij de herdrukken van zijn werken stond hij erop dat ze bewaard bleef. Zo kan men op de keerzijde van het titelblad van ‘Minnehandel’, uitgegeven door de Reinaert-uitgaven, Brussel, in 1961, lezen:

‘Op uitdrukkelijk verzoek van de auteur werd de buigings-n bewaard’. Andere uitgevers hierover ondervraagd, hebben dit bevestigd.

Dit gebeurt ongetwijfeld onder het vanouds bestaand gebruik in het dialect waar de **n** zeer sterk genasaliseerd wordt. Om de klank wellicht en ook onder de invloed van de in zijn tijd heersende schrijftaal houdt Streuvels vast aan deze buigings-n.

Hetzelfde zal moeten gezegd worden bij de behandeling van het lidwoord en voornaamwoorden.

Enkele voorbeelden:

‘Het tijdeloze van **den** zomernamiddag’ (Waterhoek, 9)

‘'t Goen van **den** bodem’ (ibid, 9)

‘De vent die **den** gerswegel volgt’ (ibid, 9)

‘Hij roept luide naar **den** overkant’ (ibid, 9)

Ook wel eens in de nominatief.

De buigings -n dringt soms door tot in de nominatief:

‘Ik moet er bijvoegen dat er soms meer dan **kinderlijken** moed vereist is om in de braafheid te volharden’ (Herinneringen, 231)

b) De vorm op [ə], zonder uitgang, schrijft Streuvels grosso modo zoals gebruikelijk.

Opmerkingen.

1) De adjectieven op **-en** krijgen gewoonlijk **-e**.

Voorbeelden:

‘Het gebouw staat er eenzaam op de **verlatene** vlakte’ (Werkmensen, 335)

‘Overal achter **geslotene** deuren ging gewoel en gerucht van beesten’ (Langs Wegen, 13)

‘Zijn ogen (...) lazen met nieuwgierigheid de **fijngeschrevene** talmerken’ (Lenteleven, 134)

‘Een reusachtige, grootronde, **goudene** mane’ (Lenteleven, 25)

‘Tot bij naohte joeg hem de **opgewondene** nieuwsgierigheid’ (Langs Wegen, 195)

‘De zware wintermist hing als een dommel van effene, grijze triestigheid, de **verlatene** straten vol’ (Openlucht, 355)

‘Ik ken er de **gewrongene** gestalten der fruitbomen’ (Avonden, 346)

‘Zonder één **verlorene** daghuur’ (Openlucht, 337)

Dialeètische vorm:

‘Onderwijl bleef hij suffen en gissen naar de oorzaak van dien **donkere**’ (Dorpsgeheimen, 10)

2) Bij enkele adjectieven valt de **d** weg
Ook hier weer is de invloed van de gesproken streektaal duidelijk.

Voorbeelden:

‘Wat zou-je gij willen als ge mocht kiezen? riep er een. Ik, al de schaaltjes suiker! - die suikeren kordewagen, (...) die **chocola'** sigare en die pijpe en dat hertje’ (Openlucht, 356)

‘Moet niet benauwd zijn van **do'** mensen, kind, ge moet daaraan gewend worden’ (Lenteleven, 188)

‘De kinders zullen **goe'** weer hebben, zei juffer Julie’ (Lenteleven, 91)

‘Zie ook p. 40: kwâjongen,...

3) Veelal onverbogen blijft **ander** in het meervoud

Voorbeelden:

‘De **ander** gasten vonden het wel vreemd dat de jongeheer eenzaam verkoos te blijven’ (Warterhoek, 142)

‘'t Geen voor **ander** toehoorders klinkklare onzin en gloeiende leugens zijn, neemt Fliepo zonder verpinken als de zuivere waarheid op’ (Werkmensen, 381)

‘Alles was stil, stil, stiller dan **ander** avonden’ (Blijde Dag, 138)

‘**Ander** tijden, **ander** zeden’ (Herinneringen, 9)

‘De **ander** werkmensen, hare geburen, ze keerden de Zaterdag naar huis’ (Openlucht, 363)

‘**Ander** bakkers schaften daar misschien zo secuur niet op’ (Dorpsgeheimen, 131)

‘Sobrie beproefde 't om van **ander** dingen te beginnen, maar zijn woorden vielen zonder klank, als in een put’ (Uitzicht, 233)

‘Maar als Anneke weervernemen moest dat Max, als een wispelturige verleider, hier en ginder, bij **ander** meisjes, te flodderen liep, sloot zij zich op in haar treurnis’ (Minnehandel, 99)

‘**Ander** gedachten of begeerten kwamen nooit zijn gemoed verontrusten’ (Vlaschaard, 39)

‘Degenen die leefden buiten de innigheid van 't huis, sliepen gelijk **ander** avonden als er niets gebeurd is op 't hof’ (Vlaschaard, 270)

Deze onverbogen vorm is eigen aan het dialect.

Verbogen:

‘Waar **andere** boeren zich tevreden stellen met iets van effenop zoals: rozezaad of tweede smete, wilde hij puike Riga, eerste smete tonnezaad hebben’ (Vlaschaard, 37)

3. *Trappen van vergelijking.*

In het A.N. worden de comparatief en de superlatief bij echte deelwoorden omschreven.

Streuvels echter schrijft:

> ‘Alzo was ik de gelukkige eigenaar van een spaarpot die voor mij een bijzondere aantrekkelijkheid had: een zwart houten kistje met blikken beslag op de hoeken, in vorm van geldkoffer, waarvan slot en sleutel de **gewaardeerdste** eigenschap uitmiek’ (Heule, 213)

4. *Spelling.*

Op p. 334 wordt gewezen op de uitgang **-iek** bij Streuvels, waar het A.N. **-isch** spelt.

Andere voorbeelden zijn:

> ‘Ge zijt uwe **romantieke** periode aan 't doormaken, de droomjaren, de idealen, de dweepzucht van de student’ (Levensbloesem 460)

Verder: cylindriek, dynamiek, tragiek, geometriek.

4. Het Lidwoord.

A. *Vormen.*

1. *Bepaald lidwoord*: (zoals in het ‘ouderwets’ Nederlands)

a) mannelijk	: nominatief	: de
		(sporadisch: den)
	accusatief	: den
	genitief	: des, 's
b) vrouwelijk	: nominatief }	: de
	accusatief }	: de
	genitief	: der
c) onzijdig	: nominatief }	: het, 't
	accusatief }	: het, 't
	genitief	: des; 's

2. *Onbepaald lidwoord*:

a) mannelijk	: nominatief	: gewoon: een
		dialectisch: ne, 'ne, e, 'e
	accusatief	: (sporadisch als nominatief)
		gewoon: enen
		dialectisch: nen, 'nen
	genitief	: eens
b) vrouwelijk	: nominatief }	: een, ene
	accusatief }	: een, ene
	genitief	: ener
c) onzijdig	: nominatief }	: een, e
	accusatief }	: een, e
	genitief	: eens

B. *Voorbeelden*:

1. *Genitiefsvormen* komen geregeld voor. Vooral in het vrouwelijk en in het meervoud. Zie ook p. 102.

> ‘In den loop **der** week zette Sleper uit om mannen aan te werven’ (Waterhoek, 134)
>
> ‘Die schroom had Elvire nog veel erger gedrukt bij 't eerste ontmoeten **der** broers van haar vriendinnen’ (Beroering, 418)
>
> ‘De dronkenheid **der** herinnering aan het gelukzalige’ (Alma, 42)
>
> ‘Elk een **der** huizen rond de plaats droeg zijn bekend gelaat’ (Alma, 45)
>
> ‘Van moeder-overste heeft Lieveke veel goeden raad meegekren, vermaan, over het naleven **der** plichten van dankbaarheid tegenover haar weldoeners’ (Levensbloesem, 302)
>
> ‘Het levend zonnevuur dingelde uit de kappe **des** hemels’ (Vlaschaard, 213)
>
> ‘Het dorp scheen in een oud, vervallen begijnhof herschapen, waar dolende zielkens, lijk op de laatste dag **des** werelds’ (Dorpsgeheimen, 41)
>
> ‘Alles naar den eis en den echten stempel **ener** Vlaamse kortwoonst’ (Herinneringen, 224)

2. *Genitiefsvormen en datiefsvormen* vinden we in de vele geijkte en bijwoordelijke uitdrukkingen op p. 111-128.

3. *Buigings -n.*
Op p. 134 reeds werd er op gewezen dat Streuvels de buigings-n overal bewaart.

Op elke bladzijde vindt men voorbeelden.

> ‘Met den geur der vochtige eerde en rotte bladeren, snuift Lieveke de herinneringen aan de zomergenoegens weer op’ (Levensbloesem, 304)

4. Geregeld ook dringt de buigings-n tot **in de nominatief** door.

Enkele voorbeelden:

> ‘Terzelfder tijd overviel hem **den** weemoed en de verveling omdat het hier onveranderlijk en eeuwig dezelfde weerkeer was’ (Dagen, 286)

> ‘Ze stapten op mate en waar 't **den** voois vereiste, sloegen ze gezamelijk de benen hoog op’ (Vlaschaard, 197)

> ‘Over de wereld hangt **den** vredewasem van den nazomernacht’ (Maanden, 376)

> ‘Hoe heeft **den** Duits zich laten om den tuin leiden’ (Herinneringen, 190)

> ‘Op den monumentalen grafkelder der familie stond **den** naam van Auguste Lagae gebeiteld in gulden letters’ (Levensbloesem, 268)

5. Enkele voorbeelden *van de andere vormen;* (*eigen aan de streektaal*)

> ‘Na **nen** halven dag vastens, met **ene** duchtige rammeling, voelde ik meer lust tot lachen dan tot wenen’ (Lenteleven, 9)

‘Toont **e** keer dat ge durft’ (Lenteleven, 19)

‘Kom **e**-keer mee, Louis; 'k moest u iets vragen’ (Vlaschaard, 165)

‘Kom e keer’ (Lenteleven, 109)

‘'t Is zo al met '**nen** keer gekomen, zegde hij heel beteuterd’ (Lenteleven, 59)

‘Vader kwam **ne** keer thuis van de markt’
(Werkmensen, 365)

‘Jongens, zei hij, als we 't **'ne** keer kunnen doen, kopen we **'ne** zetel’
(Werkmensen, 365)

‘Voor '**nen** armen mens, '**nen** boterham believe 't u! schooide zij’ (Lenteleven, 58)

‘Aan elk stuk muur is **ene** herinnering uit de oudheid verbonden’ (Herinneringen 213)

‘Zij voeren er opzicht uit en **ene** nieuwsgierige bewaking’ (Herinneringen, 214)

‘Kom **'e** keer nader!’ (Najaar, 386)

Met verkeerde spelling:

‘'k Zou **n'en** slok water willen voor d'honden, vroeg hij’ (Lenteleven, 109)

5. De Voornaamwoorden.

A. Persoonlijk Voornaamwoord.

1) ***Dialectische vormen*****:**

1e pers.:	ikke:	‘Waarom lacht gij, Fliepo? - Ikke lachen?!’ (Werkmensen, 379) (emfatische vorm van ik).
2e pers.:	**gilder**:	‘Wel, wel, begon de boerin, en durfde **gilder** daarop rijden!?’ (Openlucht, 420)
gijlder:	‘Wat loopt ge hier nog? vroeg ze eindelijk.	We wandelen, en **gijlder**?’ (Kerstvertellingen, 28)
	gulder:	‘Gasten, g'en weet niets, **gulder**: hebt ge Spoorke al gezien met zijn nieuw hoedje?’ (Openlucht, 396)
3e pers.:	heur:	‘Ik zal **heur** zeggen... Lida, 'k zie u geern’ (Zonnetij, 357)
		‘Die ellendige keer dat hij dronken zijnde, beestigheid met **heur** uitgesteken had’ (Zonnetij, 452)
		‘Elke week haalden de kinders heur af’ (Dagen, 239)
		‘'k vond er nu zelf een reden in om 't **heur** kwalijk te nemen’ (Werkmensen, 355)

2) *Oude vorm*:

‘Telkens zijn dreigende blik te **mijwaart** keek, kroop ik ineen’
(Herinneringen, 230)

3) *De eigenlijke persoonlijke voornaamwoorden.*

Hier willen we enkele eigenaardigheden aanstippen die Streuvels aan het Westvlaams ontleent.

a) *gebruik van je*:
‘Je’ komt bij inversie vrij vaak voor.

Voorbeelden:

‘Den een of anderen dag ligt ge dood in de vore, en ze zullen er een schop eerde bovengooien - dan hebt ge geleefd. Dank **je**, Blomme’ - (Werkmensen, 384)

‘Maak **je** nu maar gauw uit de voeten en hou' per naast je manieren’
(Lenteleven, 36)

‘Zou-**je** geen borrel pakken kameraad? vroegen ze hem’ (Lenteleven, 36)

‘Ha, teef, dood moe-**je** nu, dood hoor!’
(Lenteleven, 47)

‘Heb-**je** 't nog zo warm geweten, Kretse?’
(Zonnetij, 403)

‘Waar zou-**je** nu liever zitten, Kretse, vroeg Sneyer om te gekken’ (Zonnetij, 393)

‘Waarom ga-**je** niet meê met ons? vroeg Wies aan Rik’ (Zonnetijd 382)

‘Waarom bleef-**je** weer zolang weg?’ (Zonnetij, 409)

‘Sjob was een neerstige kamper moet-**je** weten’ (Zonnetij, 414)

‘Weet-**je** nog hoe we hier voorbijgingen in 't voorjaar’ (Zonnetij, 429)

b) *herhaling of verdubbeling van het persoonlijk voornaamwoord*

‘Meiske, hoe heet-**je gij?** vroeg hij bedeesd’
(Dodendans, 12)

‘**Ge** zijt **gijlieden** allemaal welgekomen en, smakelijk’ (Lenteleven, 110)

‘En wat doet die vent hier, Zalia? - **'k** Ben **ik** het, Zeen, ik: Warten de Brilleman’ (Lenteleven, 188)

‘Ha, **ge** luistert **gij** naar jongens liflafferije!’ (Zonnetij, 363)

‘Sef, wat zou-**je gij** doen in mijn plaats, jongen?’ (Zonnetij, 441)

‘Weet **je gij** dat ik het geweest ben?’ (Zonnetijd 446)

‘**'k** Zal **ik** wel hier in 't bedde slapen’ (Lenteleven, 195)

‘Weet-**je gij** niet meer te zeggen, Marcelein, wanneer Belle mijn witte koe, gediend is?’ (Dagen, 171)

‘Wat zou-**je gij** willen als ge mocht kiezen? riep er een’ (Openlucht, 356)

‘**'k** En moet **ik** daarom naar 't dorp niet lopen’ (Openlucht, 374)

‘**'k** Zou **ik** om een gers, ook wel mijn Blâre meebrengen’ (Uitzicht, 235)

‘**We** moeten **wij** algelijk eten, zei Zalia en ze hing d'aardappels op 't vuur’ (Lenteleven, 183)

‘Zeg, komt te noene bij ons koffie drinken, - **we** mogen **wij** er ook wel onzen mesdag van maken; we zullen een poosje kouten’ (Dorpsgeheimen, 29)

c) *Het gebruik van de enclitische vormen*, geregeld met het pronomen versterkt geeft de Westvlaamse uitspraak getrouw weer:(1)

‘Blijft-**de** gij hier-alleen zitten, Roze?’ (Kerstvertellingen, 110)

‘Jan, wat krijg-**de**?’ (Zonnetij, 455)

‘Heb**de** nog gepikt’ (Zonnetij, 365)

‘Jan, hoe stel**de** 't hier allene? (Langs Wegen, 71)

‘**Rookte** gij? vroeg de boer’ (Langs Wegen, 179)

‘Maar wat **peinsde** toch kind, 't is veel te ver’ (Kerstvertellingen, 25)

Uit de voorbeelden blijkt dat de herhaling van het persoonlijk voornaamwoord vooral voorkomt in de passages waar Streuvels zijn personages zelf aan het woord laat en hun taal zo getrouw mogelijk wil weergeven.

De herhaling van het persoonlijk voornaamwoord komt niet meer voor in de werken na 1907: een bewijs dat Streuvels ernaar streeft de dialectische vormen uit zijn taal te weren?.

(1) zie ook p. 190.

d) De bijwoorden ‘ja’ en ‘neen’ worden in het Westvlaams verbonden met het persoonlijk voornaamwoord.

De voorbeelden hiervan zijn vrij talrijk in het oeuvre van Streuvels.

In enkele gevallen worden het bijwoord en het persoonlijk voornaamwoord bijeengehouden door het koppelteken.[1]

‘Hebt gij nog engels gezien, Doorke?
Ja, 'k, in de processie, Horieneke’ (Lenteleven, 117)

‘Hebt ge al gegeten, Warten?
Ja 'k Zalia, op 't boerenhof’ (Lenteleven, 185)

‘Weet gij wat ik ga doen? **Neen ik**, Horieneke’ (Lenteleven, 118)

‘Freê, zegt ge entwat? De oude knecht rekte den hals, lang uit bezijds de kar en: Ik, **neen-ik**, boer’ (Dagen, 252)

‘Hebt gij allen gegeten, vroeg ze.
Ja wij, zeiden Treze en Barbara en Mite’ (Lenteleven, 184)

‘Hebben we ze meê? tierde Krotse, en heel de bende antwoordde: Ja... a... **Ja w'**!’ (Zonnetij, 459)

‘Tot Zondag! naar den ommegang! - **Ja! 'wi**! schetterden de meisjes’ (Minnehandel, 103)

‘Gaan we den vlaschaard slijten?! En even wild en hellend antwoordde de na-kreet daar ook: **Ja-a'w**!!!’ (Vlaschaard, 178)

‘Zij we'r allemaal? Een luide ‘**jaauw**! antwoordde’
(Minnehandel, 21)

‘'t Wordt, donker, zei Jaak (...). **Ja't**, zei Stafke, 't is al meteens avond’
(Lenteleven, 141)

(1) zie p. 39.

‘Is er nog vlas te kopen? vroeg de leienaar (...). - Ja't, zei Vermeulen’
(Vlaschaard, 229)

‘**Neen 't**, Ghielen, dat en kan niet’
(Dagen, 167)

‘Is de boer nog thuis? vroeg de pastoor aan den knape die over 't hof liep. - **Neen hij**, meneer pastoor’ (Dorpsgeheimen, 77)

‘**Neen-hij**, hij komt nooit meer terug!’ (Openlucht, 362)

‘De klaver staat mals? vroeg de vrouw weer. (...) **Ja'z**, vrouwe, mals en dikke staat ze gelijk 't haar op den hond’ (Dagen, 252)

‘Is moeder thuis? vroeg hij aan de kinderen. **Ja'z** boodje’
(Werkmensen, 225)

‘In nood zoeken de mensen malkander. Siska is dood? zei de grafmaker kalm, alsof hij de mare verwacht had.
Ja's, Sander’ (Dorpsgeheimen, 262)

‘Zijn de koeien al besteld? vroeg de boerin. - **Ja... aa's**! moedere! riep het meisje luide’
(Minnehandel, 13)

‘Die kinders hebben niets gekregen, moeder?
Neen 'z, Veva’
(Kerstvertellingen, 60)

e) *Het zinstype zijn + datief van het persoonlijk voornaamwoor (soms substantief) is niet ongewoon in het Nederlands. Streuvels gebruikt het opvallend vaak.*

Enkele voorbeelden uit ‘De Teleurgang van den Waterhoek’ en ‘Beroering over het Dorp’.

‘'t Draaien der seizoenen **was hem** onverschillig geworden’ (Waterhoek, 15)

‘Het woud **was hem** de weldoende omheining’ (ibid, 81)

‘'t **Was hem** alles nieuw en merkwaardig’
(ibid, 84)

‘Dàt **was hem** ene foltering’
(ibid, 86)

‘Telkens hij naar 't veer moest, **was het hem** ene gelegenheid om opnieuw de verzekering op te doen dat alles er zijn gewoon uitzicht bewaard had’
(ibid., 104)

‘Voor den eersten keer zijns levens echter opende hij niet gans zijn hart; **het was hem** onmogelijk’
(ibid., 165)

‘Met zulk handzamig weer, **was 't hem** een lust buiten te zijn’
(ibid., 215)

‘Het tweeslachtige van hare natuur (...} **was hem** een raadsel’
(ibid., 254)

‘'t Geen hem de verbeelding voortoverde **was hem** werkelijker dan alles wat er op 't hof leefde en bewoog’
(Beroering, 314)

> ‘Het meisje **was hem** iets als een juweel’
> (ibid, 321)

> ‘Dat hij de liefde van het volk op zijn kant wist, **was Koornaert** een gans nieuwe en behaaglijke gewaarwording’ (ibid., 335)

> ‘**Het is mij** een diepe voldoening geweest in mijn vijftigjarige praktijk, zoveel mensen te kunnen troosten’ (ibid,, 496)

> ‘**Het was hem** een verrassing te zien hoe ze er in opgingen’ (ibid., 500)

Deze lijst kan aangevuld worden met voorbeelden uit **alle** andere werken.

De eerste alinea van zijn eerste werk bevat reeds dit zinstype:

> ‘Water en brood **was mij** een aangename afwisseling in den alledaagsen slenter van aardappels en boterhammen’ (Lenteleven, 9)

4) *Wederkerend of reflexief voornaamwoord.*

a) Het reflexief ‘zich’ is in het Westvlaams evenals in de andere dialecten onbekend, en wordt geregeld vervangen door de accusatief die van ouds wederkerende functie kan hebben

Slechts enkele voorbeelden hiervan werden aangetroffen in Streuvels' werk.

Meestal schrijft hij de Nederlandse vorm **zich**.

> ‘'k Voel me er den man niet voor; de dokter zou het beter passen.
> -De dokter? Die heeft wel tijd om **hem** met parochiezaken te bemoeien?’
> (Beroering, 311)
>
> ‘Het mens en kon **heur** niet houden en wij weenden alle twee dat wij snikten’
>
> (Lenteleven, 103)
>
> ‘Alle dingen blijven aan **hun** zelf overgelaten, in zware rust’
> (Waterhoek, 9)

b) Streuvels maakt een overvloedig gebruik van de werkwoorden **zich voelen** en **zich weten**.

Ook in de lyriek van Karel Van de Woestijne krioelen deze werkwoorden. In dit verband noteert J. Aerts: ‘De dichter beperkt zich niet tot de objectieve notitie van het verschijnsel, maar legt de nadruk op de subjectieve beleving daarvan. Zo geeft het veelvuldig gebruik van deze werkwoorden aan de lyriek van de dichter een opmerkelijk-subjectieve inslag. Bij het registreren van de impressie stelt hij met nadruk het individueel-persoonlijke element voorop’(1) en: ‘De sfeer der impressies wordt verdiept tot gevoel. (...) Alle leven en beweging wordt omgezet in subjectieve zielservaring van willen, voelen, weten, etc.’(2)

Mutatis mutandis kan, tot op zekere hoogte, van Streuvels hetzelfde gezegd worden. ‘Het individualistisch subjectivisme van de geïntroverteerde’(3) stellen we ook bij Streuvels vast. De uitwerking echter van dit aspect van zijn kunstenaarschap valt buiten het domein van deze studie. Terloops zullen we er nog even op wijzen bij de behandeling van het woordgebruik.

Enkele voorbeelden:

zich voelen.

> ‘Hij voelde zich omzwalpt door de grote elementen in den draaikolk ener wilde zee gesleurd’
> (Vlaschaard, 45)

(1) J. AERTS, **Stijlgeheimen van Karel Van de Woestijne**, Leuven, 1956, p. 102.
(2) ID., o.o., p. 104.
(3) ID., o.o., p. 105.

‘Hij voelde zich meegesleept in den warrel der nieuwigheden, met de dingen die hij uit den boze wist en verfoeien moest’ (ibid., 81)

‘Hij voelde zich zo hopeloos en verweesd, gelijk een schooier op een kruisstraat’

(Kerstvertellingen, 113)j

‘Zij voelde zich alleen, verlaten, afgezonderd en buiten alle gemeenschap’ (Alma, 27)

Vooral in ‘Alma met de vlassen haren’ komt deze wending vaak voor.

‘Zij voelt zich bereid het leven vast aan te grijpen, de rol te vervullen die haar door de omstandigheden wordt toebedeeld’ (Levensbloesem, 540)

zich weten:

‘In zijn overmoed wist hij zich den sterkste’ (Vlaschaard, 69)

‘Hij wist zich in den bloei, op weg naar een uitkomst en vasten stand in 't leven’ (ibid., 186)

‘Louis alleen wist zich zonder vrees’ (ibid., 222)

‘Nu wist hij zich voor 't aanschijn van heel de streek met zijn wandaad bekend staan’ (ibid., 279)

‘De schaamte kwelde haar omdat ze zich schuldig wist en de oorzaak van het ongeluk’ (ibid., 279)

‘Ik wist mij veilig gescholen onder mijn deknaam’ (Herinneringen, 37)

‘Naar d'eerde gebogen, wist zij hare ziel onbeveiligd’ (Alma, 51)

‘Zij wist zich zonder verweer en liep haastig om op 't hof te zijn’ (Levensbloesem, 454)

‘Met 't werk dat onder hun handen groeide, wist hij zich één’ (Waterhoek, 215)

5) *Zelf.*

a) als wederkerend voornaamwoord ter versterking aan de andere wederkerende voornaamwoorden verbonden.

Streuvels maakt hierbij geregeld gebruik van het koppelteken.[(1)]

Voorbeelden:

‘Barbara was als **hij-zelf**: zorgvuldig en stil’ (Openlucht, 404)

‘ik kan niet alles zeggen; aan **me-zelf** ook kan ik niet alles zeggen’ (Levensbloesem, 447)

In niets zou ik u anders willen: blijf **u-zelf**’ (Levensbloesem, 451)

‘Met onzen argelozen geest en ontvankelijk verstand hebben wij **ons-zelf** er-in gelezen’ (Herinneringen, 91)

‘Maak dat ik **mij-zelve** afsterf om U toe te behoren’ (Alma, 119)

‘Als ik dan weer op de grond nederdaal en mijn zinnen ontwaken, heb ik alles onthouden, doch weet niet hoe het gebeurd is, - kan het ook niet bij **me-zelve** in woorden verklaren’ (Alma, 160)

Sporadisch zonder koppelteken in één woord:

‘Op het werk dacht hij bij **zichzelve**: ‘Met bomen en planten komt men dat niet tegen’ (Alma, 107)

ook:

‘Daarom hield **zij zelve** de beurs’ (Levensbloesem, 270)

(1) zie p. 37.

b) oudere genitieven zijn bij Streuvels niet zeldzaam.

Enkele voorbeelden:

> ‘Nu was het niet meer uitsluitend voor den notaris, maar voor haar **zelfs** genot’ (Levensbloesem, 260)
>
> ‘We wonen in 't onze en we zijn voortaan ons **zelfs** meester!’ (Levensbloesem, 311)
>
> ‘Toen Serafien in zijn eenvoudigste gedaante overeind stond, hernam hij den inwendigen monoloog - het twistgesprek in het overleggen hoe er tegen zijn **zelfs** wil iets met hem te gebeuren stond’ (Beroering, 323)
>
> ‘Alle dingen blijven aan hun zelf overgelaten, in zware rust’
> Voor den eersten keer voelde hij spijt, omdat hij **zichzelfs** meester niet was en zijn eigen zin niet mocht uitwerken’
> (Vlaschaard, 27)
>
> ‘Zomin als de wever die op zijn getouwe zit, belang stelt in de lijnen (...), voelde hij enigen lust om de dingen uit hun **zelfs** wil’
> (Vlaschaard, 122)

6) *eigen* met wederkerende functie.

In het dialect ook zeer gebruikelijk.

> ‘De weiden ook liggen er als een versiersel **op hun eigen**, als uitgemeten groene lakenbenden, doortikkeld en bepinkeld met 't geflonker van witte kersouwkes en gele boterbloemen’ (Vlaanderen, 408)

> ‘Zij trouwden en begonnen elk **op zijn eigen** te boeren’ (Kerstvertellingen, 169)

> ‘Scheef stond hij **voor zijn eigen** en vreemd, lijk de éénwielde wagen na een ongeluk’ (Zonnetij, 506)

> ‘Ze raasrulden nog wat **bij hun eigen**’ (ibid., 384)

> ‘Hij werd kwaad **in zijn eigen**’ (Zomerland, 329)

7) *Wederzijdse voornaamwoorden.*

a) Naast ‘elkander, elkaar, mekaar’ gebruikt Streuvels geregeld ‘malkaar, malkander, alkander’ vormen die hij ontleent aan zijn streektaal.

Enkele voorbeelden:

> ‘De jongens drumden **malkaar**’ (Lenteleven, 56)

> ‘Daar een troppelke jongens die overhand hun kloefen lieten vallen of vochten met **malkaars** paternoster’ (Lenteleven, 69)

> ‘'t Werd hen ondragelijk (...) zo lang en vertijloos op **malkander** te zitten starogen’ (Zomerland, 244)

> ‘Onderstel nu maar dat we voor den laatsten keer **alkander** zien’ (Levensbloesem, 449)

‘Zie hoe de kleuters ondereen **malkander** behulpzaam zijn’ (Herinneringen, 320)

Eénmaal: (invloed van de oorspronkelijke Duitse tekst?)

‘Zij hadden **eenander** lief’ (Tristan, 213)

b) *een = elkander na voorzetsels*

‘De autaarbelle rinkelde twee, drie keers **achter een**’ (Lenteleven, 97)

‘Zij lagen **nevenseen** te slapen’
(Lenteleven, 87)

‘Ze tikten de glazen **tegen een**’ (Lenteleven, 102)

verder:

naar een	(Herinneringen, 255)
naast een	(Minnehandel, 18)
onder een	(Dorpsgeheimen, 152)
ondereen	(Vlaschaard, 102)
rechtover een	(Minnehandel, 45)

Uit de voorbeelden blijkt dat dit vooral het geval is in de werken geschreven vóór 1907.

B. *Bezittelijk voornaamwoord.*

1) *Verouderde vormen.*

a) **genitiefsvormen op - (e)r**

Voorbeelden:

‘Bij Hutsebolle en Fliepo schakelde dit visioen in de persoonlijke verbeelding **hunner** eigen jeugd’ (Werkmensen, 352)

‘Daarop vertelde zij (...) dat een **harer** deftige schoonbroers nu onlangs voor konijnendiefte was veroordeeld geworden’ (Levensbloesem, 486)

‘'t Speelden fijne schichtjes die bliksemden op de vergulde snede **hunner** kerkboeken’ (Lenteleven, 93)

‘Ik wilde wel dat gij mij nooit het ambt van burgvoogd en beschermer **Uwer** Edele Gade hadt opgedragen’ (Genoveva, 409)

b) *genitiefsvormen op - s.*

Voorbeelden:

‘Voor den eersten keer **zijns** levens echter opende hij niet gans zijn hart’ (Waterhoek, 165)

‘Daar in die werkplaats heb ik met mijn vriend de gelukkigste dagen **mijns** levens doorgebracht’
(Herinneringen, 80)

‘'t Is de gelukkigste dag **uws** levens’ (Lenteleven, 95)

c) *datiefsvormen op - (e)r en - (e)n*
Om herhaling te vermijden, verwijzen we naar p. 111-128.

d) *nominatiefs- en accusatiefsvormen op -e* van het bezittelijk voornaamwoord.
Komt vaak voor bij vrouwelijke nomina, en in het meervoud.

> ‘De kinders zijn opgegroeid en gereed om **hunne** plaats in te nemen’ (Werkmensen, 359)
>
> ‘Buiten gekomen, verklaarde madam Neyrinck onomwonden aan haar zuster: nooit **hare** dochters te zullen toevertrouwen in een gesticht’ (Levensbloesem, 486)
>
> ‘De pastoor leeft er als een e remijt in **zijne** hoog ommuurde pastorij’ (Herinneringen, 229)
>
> ‘De leraar dreunde **zijne** lessen af al over onze hoofden heen’ (Her inneringen, 229)
>
> ‘Nieuwe aankomers die er, op **hunne** beurt denzelfden wentel door 't leven zullen... ondergaan’ (Herinneringen, 216)

e) *buigings-n*

Ook hier geldt wat op p. 134 werd vastgesteld.

Enkele voorbeelden:

> ‘In **mijnen** tijd kon ik gelijk welk meiske tukkezot maken’ (Werkmensen, 351)
>
> ‘Hij wist dat hij heel **haren** rijkdom uitmiek’ (Waterhoek,146)

Niet overal echter:

> ‘De twee anderen volgen **hun** eigen gedachtengang’ (Werkmensen, 350)

In de meeste gevallen schrijft hij de buigings-n waar die in het dialect ook duidelijk gehoord wordt of gebruikelijk is.

2) *Dialectische vorm*:

Heur in plaats van **haar** komt vrij vaak voor.

Enkele voorbeelden:

> ‘Al **heur** centen heeft zij met zorgen en slaven bijeen gescharreld’
> (Werkmensen, 349)
>
> ‘Die fotse had iets in heur ogen en in heel haar lijf, dat ik niet uitleggen kon’
> (Werkmensen, 351)
> ‘Tieste vertelt verder, van de Baarden: van die dode rat die hij met een touw aan **heuren** steert, tegen hun hofgat heeft gelegd’
> (Levensbloesem, 337)
>
> ‘We moesten alle drie mee naar **heur** zusters’ (Werkmensen, 355)
>
> ‘Meetje Moeie woonde heel ver van hier, in **heur** eigen, klein huizeke, heel alleen’ (Kerstvertellingen, 13)
>
> ‘De handen hielden en praamden **heur** eigen lijf’ (Minnehandel, 62)
>
> ‘Besluiten die heel **heur** leven gingen veranderen’ (Minnehandel, 93)

3) *Onverbogen vorm*:

Ons: In het Zuiden van West-Vlaanderen valt de **-e** van **onze** weg voor woorden die beginnen met een stemhebbende consonant, of een klinker. Voor een stemloze consonant klinkt het eerder ongewoon. De invloed hiervan is in Streuvels' taal herhaaldelijk merkbaar

Enkele voorbeelden:

‘We liepen al de straten af, keken aan al de winkels, en eindelijk ontdekten we **ons** affaire’ (Werkmensen, 366)

‘We gaan nu toch ook moeten **ons** akkers bezaaien’ (Zomerland, 253)

‘Hoe mag het vergaan met **ons** koeien in de weide, en 't water in de drinkputten? vroeg Tone’ (Zomerland, 266): stemloze consonant

‘Ginder zullen we **ons** armen en **ons** macht ontbinden’ (Zonnetij, 366)

‘Ja, ja, ze zitten achter **ons** botten! loech Martje’ (Dorpsgeheimen, 285)

‘En meisjes,... nog erger! (...) onderwezen, opgeleerd in al wat niet deugt, om **ons** buitenjongens te bederven.!’ (Levensbloesem, 283)

‘Ze kwamen ineens binnen en wilden **ons** meissens bemeesteren’ (Minnehandel II, 129)

‘Die wildstroper moest nu juist in een van **ons** huizen wonen ginder aan de boskant...’ (Beroering 323)

‘Als we ons vest en ons muts binnen te buiten keren (...) nemen ze ons wel voor koningen’ (Kerstvertellingen, 76)

Dezelfde vorm ‘*ons*’ vinden we terug in de *namen van heiligen en namen can feestdagen.*

‘Alma trachtte (...) met **Ons**-Heer bezig te zijn’ (Alma, 35)

‘Telkens zij afdwaalde, riep zij **Ons**-lieve-Vrouw aan’(Alma, 35)

‘Op **Ons**-lieve-Vrouwendag deden de meisjes-eerste-communicanten hunne opdracht en werden lid der congregatie’ (Alma, 24)

‘Op **Ons**-Heer-Hemelvaart verleende God haar opnieuw de gunst der opperste innigheid’ (Alma, 185)

4) *Onbeklemtoonde vormen.*

Slechts enkele voorbeelden werden aangetroffen:

> ‘Hoe jammer, **me** jongetje, g'en hebt aleens geen muizeke om mede te spelen’ (Dodendans, 21)

> ‘Wat is dat hier? Heel de doening staat in 't nieuw! Wanneer hebt ge dat kunnen klaarspelen? riep Ema verrast.
> -Moet ge dat vragen; gister en heel den nacht gewerkt, **me**-jonk’ (Werkmensen, 243)

In verbinding met eigen vervangt een soms het bezittelijk voornaamwoord van de derde persoon (men).

een = zijn in verbinding met **eigen** (Zie ook. **De Bo**: bij: eens)

> ‘'t Is een schande van **eens** eigen kinders te moeten verbut worden’ (Dorpsgeheimen, 70)

> ‘Zo **eens** eigen herte moeten opfretten!’ (Vlaschaard, 10)

> ‘Men kon er tegen staan geleund en kijken tot dat **eens** eigen adem 't gezicht verdoofde’ (ibid, 11)

5) *Verkeerde spelling* (onder invloed van de uitspraak)[1]

> ‘Kijk, hier in 't midden, da's de kruisboom; zie, met **ze'n** takken en wortels’ (Zomerland, 314)

(1) Zie ook p. 43.

C. *Aanwijzend Voornaamwoord.*

1) *Verouderde vorm*:

‘**Dezulken** brengen in huis de ware atmosfeer’ (Herinneringen, 267)

‘**Dezulken** hebben van de schoonheid een vak gemaakt’ (Herinneringen, 267)

‘Hun succes hadden **dezulken** dan ook enkel en alleen aan het prachtig costuum te danken’ (Herinneringen, 358)

‘Anderen die 't aalwaardig aanleggen, 't zienderogen in hun schoot geworpen krijgen, **de dezen** hebben “een haan die eikels schijt” naar Barisjan beweert’ (Maanden, 423)

‘Enkelen integendeel loechen en tierden schendig luide, naar gasten die verre voren of achter waren: **dezulken** die geen voldoende gesprek vonden met de meid die ze aan den arm leidden’ (Minnehandel, 50)

‘Hij veroordeelde alle godsvrucht om de godsvrucht, daar **dezulke** zonder bate is voor de ziel en schadelijk voor den evennaaste’ (Alma, 55)

2) *Onverbogen vorm*:

Streuvels laat dikwijls de **-e** van het pronomen **deze** in het vrouwelijk (en het onzijdig) weg, voor consonanten.

Voorbeelden:

‘Maar 't geen ik met **dees** deugniete daar ondervond, dreef al mijn bloed naar den kop’ (Werkmensen, 353)

‘Ik zei u, Peter, dat de aardappels zo haarna dapper uit zijn, **dees** jaar; we komen er voorzeker te kort’ (Zomerland, 204)

‘Om de vrucht was het eigenlijk niet - **dees** jaar zou 't niet bijzonders worden’ (Vlaschaard, 132)

‘Het leven hier in den stilreinen bosvrede, was verbroken... voor altijd, - (...) door het toeval dat den man langs **dees** wegen had gebracht?...’ (Zomerland, 342)

‘Zonder Jantje vermoedde van waar het kwam, had de duivel hem **dees** redenering ingegeven’ (Dorpsgeheimen, 166)

‘In **dees** gemoedsgesteltenis kwam Jantje zekeren uchtend in de bakkerij’ (Dorpsgeheimen, 169)

‘Zij deelde hem mede: de rijkdom en de wellust van haar leven in **dees** rustige omgeving’ (Genoveva, 231)

3) *Verbogen vormen*: vrij zeldzaam

‘Zij scharen zich inde rij **dergenen** die koud van bloed en week van gestel, nooit den aandrang van drift of ene opwelling van lusten gekend hebben’ (Vlaanderen, 546)

D. *Betrekkelijk Voornaamwoord.*

1) Wat het betrekkelijk voornaamwoord betreft, vertoont de taal van Streuvels weinig afwijkingen van A.N.
Zijn voorkeur gaa t echter naar: hetgeen, 't geen, het geen...

2) Ook hier houdt hij zich aan de buigings-n:

‘Kijk, daar staat de boom **dien** vader geplant heeft: hij zal groot worden’ (Zomerland, 233)

3) Het komt ook wel voor dat Streuvels naar het voorbeeld van de streektaal het betrekkelijk voornaamwoord verkeerd laat congrueren.

Voorbeelden:

> ‘Al de gemeenten van 't omliggende krijgen hun beurt en **elken** Zondag **dat** God verleent, is het op een ander te herbeginnen’ (Maanden, 383)
>
> ‘Pierke Meurisse komt alle dagen dat God verleent, in zijn hovetje om te kijken of de paaslelies nog hun oren niet uitsteken’ (Maanden, 420)
>
> ‘Die kop zonder lijf heeft **iets** akeligs **die** haar griezelen doet’ (Prutske, 335)
>
> ‘'t Was overal Lida **dat** hij zag’ (Zonnetij, 366)

4) *Dewelke*: wordt uiterst zelden gebruikt:
> ‘In de hopeloze verwachting iets te zien opdagen dat haar de boodschap der “gebeurtenis” brengen moet **dewelke** haar leven zal opfleuren’ (Herinneringen, 278)

5) *Foutieve spelling* (zie ook p. 43.)
> ‘**t'** Geen hij wenste te zeggen, bleef hem in de keel steken’ (Zomerland, 231)

E. *Onbepaald voornaamwoord.*

1) Naast **iedereen** heeft het Westvlaams **elkendeen**, dat in Streuvels' werk veelvuldig terugkeert. De spelling is niet altijd constant.

Voorbeelden.

> ''t Was onder veel makkers besproken: dat niemand er een poot mocht aan steken of **elk end een** moest er bij zijn' (Dodendans, 51)

> 'Lander was ten toon gesteld als een beeld der bespotting, (...) geen betrek of gelijkenis meer met den Lander dien ze gewend waren: "onze-Lander" die (...) naar **elk endeen** geestigheden riep' (Waterhoek, 95)

> 'Winkels zijn betrokken erger dan in stad, weeldegoed en sneukeling voor **elk-end-een**' (Alma, 77)

> '**Elkendeen** bezag zijn gebuur en wachtte naar 't geen komen zou' (Dodendans, 42)

> 'De twee honden werden daar van **elk ende een** gerust gelaten' (Dodendans, 130)

> '**Elkeen** stond bevreesd, verslagen te zien naar dien reus in 't naderen' (Lenteleven, 86)

> 'Hij voelde zich vriend met **elkendeen**'
> (Dorpsgeheimen, 169)

2) Als zelfstandige onbepaalde voornaamwoorden bezit het Westvlaams: **entwie**, **entwat**, **eenthoeveel** (=heel wat, veel)
Deze vormen worden door Streuvels geregeld gebruikt.

Voorbeelden:

‘**Een thoeveel** gesel roeden had hij op mijnen rug versleten’ (Lenteleven, 9)

‘Hij sloeg met zijn houten hamerken op 't ijzeren vensterkruis, **eenthoeveel** harde slagen’ (Dodendans, 58)

‘Daar deed hij in die siroop nog **enthoeveel** wondere poeiers bij’ (Zomerland, 300)

‘Mele hoorde de geit klagen en op 't einde zag zij traag **entwat** komen’ (Zonnetij, 528)

‘'k Rieke **entwat**, zei Dolfke’ (Lenteleven, 79)

‘Of moet ge nog **entwie** of **entwat** gaan bezoeken?’ (Dagen, 303)

3) *Een = iemand.* In de streektaal zeer gebruikelijk.

‘Zo is er te mijnen tijde **een** geweest die inde rol van gendarm zeggen moest: ‘Tant pis pour toi!’ (Herinneringen, 365)

‘En moest hier **een** van ons ziek worden? vroeg Rik weer’ (Zonnetij, 367)

Vooral in de genitief:

‘Zo **eens** eigen herte moeten opfretten!’ (Vlaschaard, 10)

‘Zijn behagen groeide in **eens** anders leed’ (Waterhoek, 276)

6. Het Telwoord.

1. *De buigings-n* komt voor bij **één** en bij de rangtelwoorden.
   ‘Men ademde er de warme zonnelucht, de eigenste van dien **derden** Juni-Zondag waarop de Fiertel uitgaat te Ronse’ (Werkmensen, 352)

2. Slechts enkele *oude, middelnederlandse vormen* werden aangetroffen. Streuvels ontleent ze aan het dialect.
   ‘Gister waren de twee koeiers, zonder zeggen, naar de plaatse gekomen en waren er blijven spelen; als 't **achte** van den avond was, bleef al het werk nog te doen’ (Dorpsgeheimen, 69)

   ‘Personkel, **ten achten** donker’ (Maanden, 372)

   ‘Kerlo was **honderduist** uren van de slaap’ (Zomerland, 342)

   ‘Eén keer weelde is **duist** keren armoede weerd!’ (Dorpsgeheimen, 342)

   ‘**tachentig**’ (zie Tweede Deel)

getweeder (zie Tweede Deel) behoort echter niet meer tot de dagelijkse omgangstaal in het Westvlaams.

3. *Collectieve vormen*:

a) na voorzetsels hebben de zelfstandig gebruikte telwoorden in het Zuidnederlands de uitgang -en (datief) bewaard.

   ‘Wat later waren zij daar **met tweeën**’ (Dodendans, 134)

b) in de verbinding van *pronomen met een telwoord*, *met of zonder voorzetsel*, wordt het telwoord nu eens verbogen en blijft dan in andere gevallen weer onverbogen.

‘**Met hun twee** zouden ze de kudde volgen’ (Dodendans, 13)

‘(Zij) hadden geen toegang tot het toverland waar zij **met hun tweeën** in rondzweefden’ (Levensbloesem, 437)

‘Met jeugdigen moed zouden zij, **huns tweeën** het leven herbeginnen, waar 't de anderen hadden laten liggen’ (Zomerland, 278)

‘Nu gingen wij **met ons drieën** wandelen!’ (Dodendans, 26)

‘Later kwamen zij m**et hun drieën** bij ons’ (Dodendans, 32)

‘Het geheim hing nu, als ene samenzwering **onder huns tweeën**’ (Dorpsgeheimen, 284)

‘'t Is alsof we **ons drieën** alleen op de wereld waren, dacht Rik’ (Zonnetij, 351)

‘Nu ging er **tussen hun drieën** een gesprek aan over gebeurtenissen uit 't dorp’ (Zonnetij, 353)

‘'t Werd alles uitgehaald en **onder huns drieën**, gevezeld in bed’ (Minnehandel, 113)

‘En dan gaan ze **huns drieën** elk aan een kant neerzitten om hun vesperei te nemen’ (Werkmensen, 343)

‘De boer, met den werkman en den knaap en de boerin, gingen **met hun vier** aan een tafeltje zitten’ (Minnehandel, 24)

‘Ze waren er **hun vier**: Mietje (...) nevens haren jongen (...) en langs hem zaten twee oude boeren’ (Avonden, 390)

‘Na 't gulle avondeten bleven zij **met hun zeven** (...) bij tafel zitten’ (Zomerland, 270)

‘**Met hun tien** togen ze langs de grote baan, gelijk uitgedreven kwaaddoeners, den eenzamen weg op’ (Zomerland, 234)

Verder:

zij tweeën	(langs Wegen, 32)
met u tweeën	(Zonnetij, 386)
onder hun tweeën	(Minnehandel, 243)
zij drieën	(Blijde Dag, 28)
met hun zes	(Kerstvertellingen, 131)
met hen zes	(ibid, 132)
met hun zessen	(Vertelsels, 5)
onder hun vier	(Blijde Dag, 137)
met hun twaalven	(Najaar, 363)

c) De vorm met het prefix **ge**- en de uitgang **-en**, voorafgegaan door een persoonlijk voornaamwoord, komt in de eerste werken geregeld voor, maar werd in de latere vervangen door vormen als onder b).

Voorbeelden:

‘Na het avondmaal, **gedrieën**, rond de kachel in het helder lamplicht gezeten’ (Herinneringen, 286)

‘Ze vertrokken **met hun vieren** naar 't dorp’ (Zomerland, 292)

in de eerste uitgave: ‘Ze vertrokken **'s gevieren** naar 't dorp’

ook nog: **hun 's getweeën** (Dorpslucht, I, 251)

‘**Huns gedrieën**’ (Prutske, II) werd: **huns drieën** (Prutske, 361)

‘**Ons gedrieën**’ (1e uitgave)werd: ‘**ons drieën**’ (Kerstvertelingen, 68)

‘**Zij tweeën**’ (Langs Wegen, 179) was in Geurts' bloemlezing: **zij getweeën**.

Verder:

huns gezessen	(Vertelsels, 4)
wij gezevenen	(Tristan, 87)
huns getweeën	(zie Tweede Deel, p. 563)
's gevieren	(zie Tweede Deel, p. 564)

4. *De rangtelwoorden*, uitgezonderd ‘tweede, derde, vierde, vijfde, zesde’ worden in het Westvlaams gevormd met het achtervoegsel **-ste**.

Hiervan vinden we enkele sporen in Streuvels' werk:

> ‘En den **negentiensten** April, 's avonds laat of 's morgens vroeg verkondigt hij voor al wie luisteren kan, zijn wijsheidslied’ (Maanden, 336)
>
> ‘Van Kerstdag smaakt hij dan ook bijzonderlijk de poëzie der vertellingen en liedjes die zij, met den monkel der zalige vreugde op 't gelaat, voor de **honderste** maal aanhoort’ (Prutske, 309)

5. *Spelling.*

a) Het koppelteken wordt vooral bij getallen gebruikt:[(1)]

Voorbeelden:

> ‘Ha! Zeen is ziek... hij en is ook al van de jongsten niet meer. **Acht-en-zeventig**’ (Lenteleven, 185)
>
> ‘Terwijl ruiste dat vreselijk getal als ene veroordeling door zijn hoofd: **vijf-en-twintig-honderd franken**!’ (Minnehandel, 235)
>
> ‘Tot de warmte die te steken begon, in **een-twee-drie** àl de nattigheid had opgezogen’ (Vlaschaard, 213)
>
> ‘Zij ook voorzag nu dat ze 't tot haar **een-en-twintig** jaar niet zou uithouden’ (Blijde Dag, 100)

(1) zie ook p. 37.

‘ Mijn moeder heeft mij **drie-en-twintig** stuivers meêgegeven’ (Openlucht, 392)

‘De **drie-honderd-vijftig** weeskinderen volbrachten alzo (...) 't geen de “regel” voorschreef’ (Blijde Dag, 19)

‘En ge blijft hier tot uw **een-en-twintigste** jaar’ (Blijde Dag, 36)

‘De heiligheid zelf die zich aan ons wezenlijk voordoet gedurende de **drie-en-dertig** jaren, om zich tastbaar en navolgbaar te maken’ (Alma, 120)

‘Te **elf-en-half** uur, zo gauw de school uit was, liep al wie benen had, de plaats op, recht naar 't gemeentehuis’ (Najaar, 410)

‘Pattijn weet niet te zeggen (...) hoe hij dien weg **twee-en-half** uur te voet heeft afgelegd’
(Maanden, 354)

b) De apocope van de **d** (zie ook onder 2 en 4) werd reeds besproken op p. 25.

6. Westvlaams is ook de uitdrukking *'t halven.*

‘**t'Halven** den voornoen kwam zij’ (Dorpsgeheimen, 135)

‘**'t Halven** den voormiddag stond hij gewassen en geschoren’ (Vlaschaard, 233)

‘Van **t'halven** den namiddag tot laat in den avond’ (Vlaanderen, 461)

‘**t'Halven** den achternoen valt het duister weeral’ (Vlaanderen, 556)

7. Geregeld treft men ook een hoofdtelwoord aan ter aanduiding van een oppervlakte.
   In dit geval is de landmaat ‘lands’ (= ± 8,88 m^2) verzwegen.

Voorbeelden vindt men in het tweede deel: Verklarend Woordenboek.

Ter illustratie hier:

> ‘Een boogscheute verder, in 't open veld, is Hutsebolle, roezepetoeze dapper bezig zijn **driehonderd** te lijve, met de spade om te delven’ (Maanden, 327)

Verder:

vierhonderd,
vijfhonderd,
tienhonderd,
dertienhonderd.

7. Het Werkwoord.

A. De Hoofdtijden.

1. *Scheidbaarheid van samengestelde werkwoorden.*

De samengestelde werkwoorden die de hoofdklemtoon op het eerste lid hebben, zijn scheidbaar; onscheidbaar zijn ze als de hoofdklemtoon op het tweede lid valt.

De beklemtoning in de dialecten en bij Streuvels wijkt af van die in het algemeen Nederlands.

a) *onscheidbaar in het Nederlands - scheidbaar bij Streuvels*

aanschouwen	‘Als een dompelaar aan de deur, een verweesde duts, **schouwde** hij het **aan** uit de verte... en benijdde het geluk van den os’ (Kerstvertellingen, 116)
aanzien	‘Het onderstelde **ziet** hij **aan** als de werkelijkheid’ (Prutske, 402)
doorstaan	‘De ellende der oorlogsjaren, al het gruwelijke dat Prutske tijdens de beschieting heeft **doorgestaan**, is uit haar geheugen weggeveegd’ (Prutske, 205)
doorworstelen	‘Heeft een ziekte **doorgeworsteld’** (Dorpslucht, II, 99)

b) *scheidbaar in het Nederlands - onscheidbaar bij Streuvels.*

aanzien	‘En als een gelukzak werd den kerel **aanzien** die er eerst omtrent was geweest’ (Najaar, 405)

doorsnijden	‘Frikke diende drie wijde borden met oesters en patelen met **doorsnedene** citroenen op’ (Dorpsgeheimen, 340)
doorvoeren	‘Om dat besluit te **doorvoeren** wilde hij Vinie spreken’ (Dagen, 313)
doorzakken	‘En dan bleef hij dat dom vertoon staan bezien: die scheefwegende kap met **doorzakten** veurst en de schouw die daarboven uitstak’ (Langs Wegen, 110)
omkeren	‘De vlakte lag nu wijduit, **omkeerd** of vage, in ongelijke stukken’ (Langs Wegen, 22)
omploegen	‘Dezelfde kraaien wemelwiekten in gelijken zwaai op door de heldere lucht, dreven verder en vielen in zwarte bende op 't vers **omploegde** land’ (Langs Wegen, 22)
omscheppen	‘Die wereld van grootsheid die de mensen voor hun lust **omschapen** hebben’ (Avonden, 366)
omtoveren	‘Hij geloofde zich daarbij in zijn oud leven **omtoverd**, alsof hij hier nooit weg was geweest’ (Langs Wegen, 102)
omwoelen	‘Mijnen strozak, mijnen hooidilte, mijn hoopken eerdappels hebben ze **omwoeld** en mijn stalleke’ (Avonden, 409)
volladen	‘Ho-o! roept Hutsebolle van boven op den steger. 't Teken dat de ast **volladen** is’ (Werkmensen, 341)
voorspiegelen	‘Als de kroon van zijn blijde begeerte, **voorspiegelde** hij zich die goede dagen’ (Vlaschaard, 113)

	‘In allen eenvoud **had** hij zich die vlasfooie **voorspiegeld** als het opperste wat hij genieten kon’ (Vlaschaard, 239)
	‘Hij **voorspiegelde** het hem als...’ (Dorpslucht I, 336)
	‘Ze voorspiegelden zich die tijd...’ (Dorpslucht I, 228)
weghalen	‘Daarop vertelde zij (...) dat een ander (broer), die met een ongetrouwd wijf huis hield, op heterdaad betrapt werd dat hij schoven tarwe bij den boer van 't veld **had weghaald**’ (Levensbloesem, 486)

2. *Sterke en Zwakke werkwoorden.*

a) *sterke onregelmatige en gemengde werkwoorden in het modern Nederlands.*

bakken[1]	‘De boerin **biek** wafels en gooide ze effenaan over den vloer op een bedde van stro’ (Lenteleven, 27)
barsten/ bersten[2]	‘Terwijl hij verder zijn alm rondom, elk op zijn plaats rangschikt, begint Romme haren rondegang bij de boeren en dorpelingen, om (...) ketels en telen en akers en melkalm dat gebuild, **gebarsten**, gesprongen is’ (Uitzicht, 306)
	gebosten: Uitzicht, II, 127. Dit is de Westvlaamse uitspraak. Ook in: ‘Maar als 't gebeurde dat Potje-dek (...)bond al wat gebroken of **geborsten** was, - toen hadden de jongens voor andere dingen geen tijd meer’ (Najaar, 405)

(1) C.G.N. DE VOOYS, o. c, p. 123
(2) I D, o.c., p, 122

Ook in samenstellingen:	**naast**
	‘Zij **barst** in overvloedig wenen **uit**’ (Alma, 111)
	‘Zij **barstte** in overvloedig wenen **uit**’ (Alma, II, 112)
	‘Hij voelde nog hoe 't zweet hem **uitbarst** en afliep langs de kaken en over zijn grove huid’ (Zonnetij, 481)
en	‘Ria borst eindelijk uit, weende’ (Zomerland, 300)
	‘En ineens **barst** zij **los**’ (Alma; 103)
naast	‘En ineens **barstte** zij **los**’ (Alma, II, 105)
	‘Toen gebeurde 't zekeren keer, tegen avond, dat er onverwacht zulk een geweldige wolkbreuk **losbarst**’ (Waterhoek, 160)
en	‘Zie-j'hem gaan, den slimmerik! tierde hij en borst nu los in een schaterlach’ (Dagen, 209)
beginnen(1)	‘Als we nu maar eerst met een paar van die duizend flessen **begosten**? stelt de Gladde voor’ (Binnenwateren, 48)
	Westvlaamse uitspraak.
belenden	VD: belanden

(1) M SCHONFELD, **Historische Grammatica van het Nederlands**, 4e druk Zutphen 1947, p. 27

mnl.: b(e)lond, geblonden bij Steuvels: belond, belonden
‘In de “Blauwe Zwaan” was de boever geweest en in den “Hert” en in de “Reisduif” en vandaar voort wisten ze niet waar Jan **belonden** was’ (Langs Wegen, 28)

bevelen[(1)]	‘Pruus zei en tierde zijn bevelen uit en een laatste zweepslag deed het bevend dier weer in zijn donkeren bak verdwijnen’ (Dodendans, 40)
	in Duimpjesbundel: Pruus zei en **bevool**...
braden	‘De hennen ook lagen er levend **gebraad**!’ (Openlucht, 348)
	‘Effenaan het vlees met een bruin korstje was gebakken en **gebraad**, knaagden de jongens 't vlees er af’ (Dodendans, 111)
brengen	‘Hewel, heb ik mijn wedding gewonnen, of niet? stoeft hij: binnen ben ik gerocht, binnen heb ik u **gebrocht**’ (Maanden, 432)
	Gewoon in het Westvlaams.
dragen	Het Westvlaams vertoont in het verleden deelwoord een afwijking.
	‘Wie heeft het dààr **gedregen**, hij kan het niet verslepen?’ (Najaar, 446)
	‘Wij hebben er hem niet **gedregen**’ (Beroering, 381)
	Ook in samenstellingen:
	‘Louis voelde zich vernederd en beschaamd als een beteuterende schooljongen die zich **misdregen** heeft’ (Vlaschaard, 158)

(1) C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 121; M SCHÖNFELD, o.c., p. 154.

eten	‘Heb ik zelf **geëten** in twee dagen?!’ (Dagen, 238)

graven

wordt zwak in de verleden tijd:
‘Achter den straathoek hield hij weer stil **graafde** de kloefen dieper onder 't zand’ (Dagen, 199)

maar:

‘Er werd **ge graven** en gebouwen aan een buitengewoon groot gedoen’ (Zomerland, 241)

heten

‘Het meisje dat al zolang op 't hof woonde en dat ze Schellebelle **hieten** onder 't volk’ (Vlaschaard, 105)

‘Pruus **hiet** het volk wijder opengaan’ (Dodendans, 41)

‘Van eersten af hiet deze pop: Sofie’ (Prutske, 220)

krimpen

‘De dagen zijn schandalig **ingekrimpt**, bemerkt Verkomst’ (Maanden, 386)

‘Zij (= de honden) **krimpten** hun lijf’ (Dodendans, 134)

naast:

‘Hij bleef **opgekrompen** zitten’ (Langs Wegen, 183)

lachen[1]

‘Elk deed zijn werk, **loech** en koutte, maar 't geen binnen hen omging hield de een voor den ander gedoken’ (Vlaschaard, 172)

raden[2]

‘'t Is vlas dat ze zaaien, **ried** hij en dat wekte nu zijne afgunst’ (Vlaschaard, 34)

(1) C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 123
(2) C.G.N. DE VOOYS, o.o., p. 123

‘Ga eerst naar huis, **ried** Poelde
verstandig’ (Dorpsgeheimen, 227)

‘Ja, maar dan zoudt gij 't subiet **gerajen** hebben’ (Prutske, 297)

Ook in samenstellingen:

‘De pastoor echter stelde er zich tegen, ried het openlijk af’ (Levensbloesem 284)

schrikken

‘Hoe waren ze **geschrokken**!’ (Kerstvertellingen, 30)

In Geurts' bloemlezing: **geschrikt**.

slaan

De afwijkingen beantwoorden aan het dialectisch gebruik.

‘Hij voelde geen betrek met den kerel dien hij ongenadig geslegen had’ (Vlaschaard, 261)

Ook in samenstellingen:

‘Landbouwers (...) moesten (...) naar de plaats komen, waar het vee genummerd, ingeschreven, aangetekend, opgegeven of **aangeslegen** en opgeëist werd’ (Herinneringen, 185)

‘Ze zal uit haren dienst **ontslegen** zijn, ze wacht op een andere betrekking, dacht Manse’ (Waterhoek, 44)

‘'t Land dat heel den winter **toegeslegen** gerust had, werd alzo, ene schel tenegader, doorboord en opengebeuld in dapper gaan en keren’ (Langs Wegen, 19)

‘De raaide roggepijltjes lagen verplakt en **verslegen** in de modder der uitgeloogde

en en afgespoelde koorneerde’
(Vlaschaard, 15)

spugen

Ndl.: spuwen[1]

oospronkelijk mnl. spien (1e Ablautklasse), dat ten gevolge van zijn vocalische en consonantische ontwikkeling naar de 2de klasse overging.

'De schouw **spoog** zwarten rook **uit**' (Werkmensen, 251)

'Mite, Zeen is ziek. (...) 'k heb hem Haarlemse olie gegeven, hij heeft gespogen' (Lenteleven, 181)

steken[1]

5e Ablautklasse, zoals in het Middelnederlands. Is in het Nederlands naar klasse IV overgegaan. Gewoon in het Westvlaams.

'Bij de dreef gekomen, week Vermeulen van de oprit af om de (...) jonge veerzen en poetjes te bezien die sedert gister op de weide **gesteken** waren' (Vlaschaard, 36)

'Ge hebt gebult en **gesteken** om elkaar buiten te krijgen' (Vlaschaard, 169)

Ook in samenstellingen:
'Preus kwam ze met de vracht **afgesteken** en gooide heel den overvloed op tafel' (Openlucht, 375)

'Ja, maar de mensen waren toch met den hoogmoed niet **besteken**, meende de vrouw' (Minnehandel, 215)

'Het been was gezwollen en **ontsteken**' (Beroering, 513)

(1) C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 121
(1) C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 121

	‘Eer Max zijn pijp **ontsteken** had, stond het meisje verkleed in heur zwart spannend jakje’ (Minnehandel, 13)
	‘Zijn vader stond, als een arduine vent, met één schouder **opgesteken**, het zware lijf op de spade geleund’ (Vlaschaard, 48)
	‘Nu hij opnieuw vast van zinnen, gerust, met den buik **uitgesteken** (...) over 't hof liep, droeg hij de zekerheid dat alles in orde was’ (Vlaschaard, 69)
	‘Het dienstmeisje zat in de keuken **versteken** als in een gevangenis’ (Beroering, 534)
stelen	4de Ablautklasse
	‘Als Sneyer vond dat ze zeurden en **stolen**, dan waren ze opgebriest’ (Zonnetij, 384)
	‘Manes (...) **stool** dieveling een half roggenbroodje’ (Dagen, 202)
	‘Hij **stool** een bolletje rode sajette van zijn zuster’ (Najaar, 432)
	Op p. 34 van ‘Prutske 's Vertelselboek’ lazen we: **steelde**.
stoten	‘Hij **stiet** tegen een stoel’ (Lenteleven, 46)
	‘Sobrie **stiet** een graatmagere koe in de lanken’ (Vlaschaard, 247)[(1)]

(1) verouderd en deftig: C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 123.

Ook in samenstellingen:
‘Nooit anders deed ze dan met zachtheid
een beste wending geven aan 't geen
vader grimmig van zich **afstiet**’
(Vlaschaard, 167)

	‘De brievenbesteller (...) **stiet** het poortje **open**’ (Werkmensen, 225)
	In de eerste uitgave: **stootte open.**
	‘Ze zag hem zo geern, hij wist het en hij kende heel haar gevoelige liefde die hij zo dikwijls **verstiet**’ (Lenteleven, 145)
	In de bloemlezing van Geurts: **verstootte**.
stuipen	2de A blautklasse. Zuidnederlands.
	‘Pierke zag dat een meisje de kudde volgde, (...) gedurig **stoop** om iets op te rapen’ (Dodendans, 12)
uitscheiden	‘Bij mijn binnenkoem, deden ze voort waar ze **uitgescheid** waren’ (Avonden, 377)
wassen	**Wies**: Vlaams en in archaïstisch - literair gebruik(1) ‘Hij kuiste en **wies** op tijd, met de zachte poten, zijn wezen en de witte vlek op de borst’ (Dodendans, 142)
wegen	‘De diepe neerslachtigheid, met pijn in de kop **woegen** daarover’ (Langs Wegen, 58)
worden	‘Op het eind **werd** het onuitstaanbaar’ (Lenteleven, 10) was in Lenteleven IV, 6: **wierd**
	‘Omdat het zo plotseling een eind nam en zonder overgang tot gewoonheid **verwierd**, onderga ik den weemoed’ (Herinneringen, 143)

(1) C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 123

De vorm **werd** is de meest gebruikte. In de meeste gevallen werd ‘wierd/ wierden’ in de herdrukken vervangen door ‘werd/werden’.

zeggen	‘Ze **zeien** dat hij den Zondag met mij gestolen had in thuis neffens mijne deur’
	(Avonden, 408)

Opvallend is de Westvlaamse afwijking in het verleden deelwoord van werkwoorden als: dragen - slaan - steken.

b) *Zwakke werkwoorden in het modern Nederlands*:

bouwen	‘Er werd gegraven en **gebouwen** aan een buitengewoon groot gedoen’ (Zomerland, 241)
geraken	‘Later in den avond **gerochten** zij verder en er ontstond weldra nieuwe drukte en geweld’ (Minnehandel, 58)
	‘Binnen **ben** ik **gerocht**’ (Maanden, 432)
klieven	‘**VD**: kloof, gekloven: Zuidn.
	‘Grootmoeder zat op de knieën en **kloof** en klopte nevens hen op den grond aan planken voor een doodkistje’ (Zomerland, 306)
	In samenstellingen: ‘Aan den ommedraai in 't diepste van de holle **uitgekloven** straat, sleepten de oevers gelijkig kort af’ (Openlucht, 435)
kwellen	‘Maar ze wakelden gedoezig, goedsmoeds vooruit in lastigen gang, **gekwollen** door den zwaren uier die tegen den grond hing’ (Openlucht, 399)
leggen	‘Horieneke **lei** haren arm over moeders hals’ (Lenteleven, 83)
	Gewone vorm in het dialect.

maken

‘De onrust van haar gemoed **miek** alle ingekeerdheid onmogelijk’ (Blijde Dag, 97)

neigen

‘De zon **neeg** naar het Westen, naar de gouden wolkenbanken’ (Uitzicht, II 73)

wordt in Uitzicht, 267: **neigde**.

Onder invloed van: ‘De meisjes **negen** eerbiedig het hoofd’ (Blijde Dag, 30)?

ontwekken

VD: Zuidn.: (doen) ontwaken.

‘Toen hij den tweeden keer **ontwiek**, was Siska bezig hem duchtig bij den baai te trekken’ (Dorpsgeheimen, 12)

ook:
‘Verlinde **ontwaakte** wel nu en dan’ (Dagen, 256) en op dezelfde bladzijde: ‘Verlinde **ontwiek** uit een lastigen droom’

overzoppen

Ndl.: soppen

‘De grachten stonden volgezeeuwd, de eerde was **overzopen** en slikte 't water niet meer’ (Langs Wegen, 92)

rekken

‘Ze zaten en schreeuwden met **gerekten** hals en openen bek om eten te krijgen’ (Dodendans, 92) in Duimpjesbundel: **gerokken**.

‘Hij **rekte** de poten **uit**’ (Dodendans, 148) in Duimpjesbundel: hij **rok** de poten **uit**.

Rekken is later overal zwak geworden, uitgenomen in:
‘Hadden we 't beest maar liever zelf **gerokken** en opgesmuld! maar nu wordt

de haze morgen op de markt te Brussel verkocht' (Najaar, 392)

'Lang **gerokken** keelletters' (Dodendans, 59)

scheren	werd sterk, onder invloed van: scheren, snijden (met een scheermes), of van scheren: toedelen[1]
	‘Zijn blik was verstrooid en volgde niet eens de wentelkringen der vlugge zwaluwen, die in ronden zwaai, om en om het kasteel door de lucht **schoeren**’
	(Dorpsgeheimen, 321)
	‘De wind **schoer** vrij en geruchteloos daar over’ (Zomerland, 235)
	‘In zwarten troppel **schoren** ze (= jongens en meisjes) voort door de dorpsstraat’ (Minnehandel, 84)
werken[2]	‘De werkmensen **wrochten** altijd maar voort’ (Lenteleven, 17)
	‘Er moest **gewrocht**, fel gewrocht worden’ (Lenteleven, 138)
	‘Hij had zijn wil **uitgewrocht** en alles was naar zijn zin uitgevallen’ (Vlaschaard, 251)
	Westvlaamse vorm. Streuvels gebruikt ook de gewone vormen.
	‘'t Zicht van die blinkende peerden sloeg hem in de ziel en **ontwekte** de jaloersheid’ (Langs Wegen, 108)
	De sterke vormen zijn de talrijkste.
weven	‘Zalia (...) voederde de beesten, braakte heu land, **woef** op 't getouwe’ (Zonnetij, 516)

(1) C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 124
(2) M. SCHOÖNFELD. o.c., p. 103

naast:
‘Zalia weefde, altijd weven, om haar stuk af’ (Zonnetij, 529)

zwaaien	‘Pruus **zwoei** de armen driftig en schreeuwde in lange woordenreeksen’ (Dodendans, 40)

c) *Preterito-presentia.* Westvlaamse vormen

durven[(1)]	‘Hij voelde zich getergd meer dan hij 't vermoeden **dorst**’ (Vlaschaard, 254)
	‘Door den duur werden de landlieden gewend aan het oorlogsleven en **dorsten** de driestheid der soldaten weerstaan...’ (Vlaanderen, 582)
	Zeer gewoon in het Westvlaams.
kunnen[(1)]	‘Ze sleurden al dat ze **kosten**’ (Lenteleven, 20)
	‘Ze **kosten** het niet verduiken’ (Vlaschaard, 236) wordt in Vlaschaard II, 249: **konden**.
	‘Van zijn kant **kon**, mocht hij het niet anders opnemen’ (Vlaschaard, 237)
	‘t Ware een schoon werk van barmhartigheid als gij ze hier in vrede, haren ouden dag **kondet** laten slijten, en ge met moeder over den weg **kost**’ (Dorpsgeheimen, 78)
	Ook reeds in Lenteleven komen beide vormen voor: ‘Zij liepen al wat zij **konden**’ (Lenteleven, 66)
	‘Elk op zijn beurt zegde 't vers voort, met op en neerstaan, goed of slecht van buiten **gekunnen**, elk in eigen spraak en toon’ (Dodendans, 61)

(1) C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 127.
(1) C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 127.

3. *Hulpwerkwoorden bij het perfectum.*

Enkele voorbeelden van afwijkend gebruik:

a) **hebben**, waar we **zijn** verwachtten:

> ‘Dat bewijst enkel: dat de schrijvers nu, door aanvoeling met den heersenden tijdstroom, **geëvolueerd hebben** en dat het volk onveranderd ter plaats gebleven is’ (Herinneringen, 129)
>
> ‘'t Zal wel gaan, knikte ze met haar hoofd; **'t heeft** altijd **gegaan**’ (Kerstvertellingen, 16)
>
> ‘Zij **heeft** al zo dikwijls haar verdriet en haren nood **komen klagen**’ (Alma, 132)
>
> ‘**Had** ik toch thuis gebleven, 't en ware niet gebeurd! **had** ik toch recht naar huis gekeerd! here - God!’ (Openlucht, 353)
>
> ‘In die zelfde palmtronken, **heeft** Lieveke, toen ze nog kind was, rond dien tijd paaseieren **komen zoeken** ...’ (Levensbloesem, 315)
>
> ‘De stoutsen betastten met mijde hand de wielen van den wagen om later te kunnen zeggen: ik **heb** er aan **geweest**’ (Openlucht, 411)
>
> ‘Alsdan **heeft** Prutske den godgansen dag op haar eentje met de Fieten, met Puck en Piete doende **geweest**’ (Prutske, 269)
>
> ‘Die twee **hebben** heel den winter naar **geweest**’ (Maanden, 335)

In al deze gevallen gebruikt Streuvels **hebben** onder invloed van het dialect.

b) **zijn**, waar we **hebben** verwachtten.

> ‘Met geduld krijgen we hem(= de zomer) toch: hij **is** nog nooit **gefaald**’ (Maanden, 345)
>
> ‘'t **Was** nog maar rechts twaalf **geluid** op den toren’ (Najaar, 411)
>
> ‘Van al dat de wereld bestond was er nog geen inwoner **gestudeerd**!’ (Levensbloesem, 283)

B. Persoon en Getal. Uitgangen.

1. *Presens indicatief.*

a) **de eerste persoon** heeft in het algemeen Nederlands geen uitgang. Streuvels daarentegen handhaaft in vele gevallen de Middelnederlandse uitgang **e**, mede onder invloed van het dialect, bij de sterke en zwakke werkwoorden.

Voorbeelden:

‘Ik **blijve** voor u zorgen’ (Dodendans, 9)

‘'k En **wense**, noch 'k en **vloeke**, maar ... God zal hen straffen!’ (Dorpsgeheimen, 69)

‘Waarom zijt ge weggelopen van 't hof? - Omdat ik alzo niet en **leve**! riep het oud boerinneke’ (Dorpsgeheimen, 69)

‘Als 't onpartijdig en recht gaat, zei Verschaeve, 'k **durve** wel zeggen, dat ik het schoonste deel der prijzen **wegdrage**’ (Uitzicht, 231)

‘Ik heb de schone dingen gegaard en **houde** ze als onvergankelijke zaken vast’ (Avonden, 361)

‘'k **Rieke** entwat, zei Dolfke’ (Lenteleven, 79)

‘'k **Krijge** zo lastig mijn asem’ (Lenteleven, 177)

‘'k **Peinze** van niet te trouwen’ (Zonnetij, 445)

‘'k **Kome** toen nog misschien van pas als 't alzo is’ (Lenteleven, 185)

‘'k **Moete** voort nu’ (Dodendans, 96)

‘'k **Vrage** u: wilt ge of wilt ge niet? (Minnehandel, 198)

Uit de voorbeelden blijkt dat de uitgang **-e** gebruikt wordt wanneer Streuvels de woorden van de personages weergeeft, en op die manier de gewone spreektaal getrouw wil weergeven.

b) **de tweede persoon**.

- De gangbare pronomina bij Streuvels zijn: **gij**, in inversie: **je** (zie p. 144), en enkele dialectische vormen: **gilder**, **gijlder** en **gulder** (zie p. 143).

- Op p. 144 stipten we reeds aan dat Streuvels het pronomen **je** geregeld met de werkwoord vorm verbindt door middel van het koppelteken.

- Op p. 146 werd gehandeld over het gebruik van de **enclitische vormen**, geregeld met **het pronomen** versterkt.

- Voor de herhaling van het pronomen, zie p. 145.

2. *Preteritum.*

De uitgang **-t** in de **tweede persoon**, komt zowel bij de sterke als de zwakke werkwoorden voor.

Daarom slechts enkele voorbeelden ter illustratie.

> ‘'k Meende dat 't in een goede droom was dat ge tot mij **kwaamt**’ (Zonnetij, 423)
>
> ‘Misschien wordt gij geroepen op heel andere manier het goed te verrichten, dan waartoe gij **meendet** voorbeschikt te zijn?’ (Levensbloesem, 513)
>
> ‘'t Ware een schoon werk van barmhartigheid als gij ze hier in vrede, haren ouden dag **kondet** laten slijten’ (Dorpsgeheimen, 78)

C. Tempus.

Hier beperken we ons tot **het futurum** en dan speciaal tot de door Streuvels geregeld gebruikte **omschrijvingen**.

1. Gaan.

Wordt veel gebruikt in het Westvlaams.(1)

Enkele voorbeelden:

‘Ik **ga** een beetje op uw bed liggen, Treze, zei ze half meumelend bij haar zelf’

(Lenteleven, 43)

‘Gasten, 'k **ga** 't zeggen aan moeder! riep Horieneke’ (Lenteleven, 65)

‘'k **Ga** het (= vlas) een jaar of twee in de schuur houden’ (Vlaschaard, 149)

(1) Het futurische gaan is vooral in Z. Ned. gangbaar: G.S. OVERDIEP, o.c., p. 479.

2. Staan + te + infinitief.

Deze omschrijving komt zeer veel voor met het ww. **gebeuren**.

> ‘Die Maandag was zo wonderlijk begonnen, zodat er nu, dat de zaken toch uit hunne schakels waren, van alles **te gebeuren stond**’ (Dorpsgeheimen, 62)
>
> ‘Maar nu die vier genaderd waren, hield de pastoor het wezen strak, in afwachting van 't geen er **te gebeuren stond**’ (Dorpsgeheimen, 74)
>
> ‘Theresia had Jantje te Broekskes uitgetrokken, met de belofte van hoger loons maar eigenlijk omdat ze wist wat er **te gebeuren stond**’ (Dorpsgeheimen, 109)
>
> ‘Maar nu er werkelijk iets ernstigs **te gebeuren stond**, (...) aanzag ze dat als ene misdaad en een ongeluk’ (Minnehandel, 194)
>
> ‘Ze hadden zolang en zo neerstig gesleten en hagen gemaakt, dat hele partijen kaal geschoren lagen en de uitslijting **stond om gevierd te worden**’ (Vlaschaard, 194)
>
> ‘Nu knaagde hem de twijfel om 't geen misschien **te gebeuren stond**’ (Vlaschaard, 240)
>
> ‘Nu mogen ze weer asem scheppen in den vrijen buiten en genieten van het mirakel dat **te gebeuren staat**’ (Maanden, 312)
>
> ‘Men zit op den uitkijk naar 't geen eerstvolgend **te gebeuren staat**, -'t geen de toekomst brengen zal’ (Maanden, 395)
>
> ‘Maar zij herhaalde het woord onophoudend} om er alzo aan te wennen - er aan te geloven dat het werkelijk **te gebeuren stond**!’ (Blijde Dag, 136)

D. Modus.

1. *Conjunctief.*

Van deze verbale vorm maakt Streuvels weinig gebruik. Wellicht omdat in de omgangstaal de conjunctief bijna geheel werd verdrongen door andere middelen om de modaliteit uit te drukken.

Dit bewijst dat Streuvels zeer dicht staat bij de gesproken taal.

Er was toch de kans dat hij het literair gebruik in de eigen, vooral oudere taal, waar, vooral bij schrijvers die op een zekere deftigheid prijs stellen, de conjunctief verre van zeldzaam was, zou zijn gaan navolgen.

Er was ook de mogelijkheid van invloed van moderne talen als Frans en Duits (en uit zijn 'Herinneringen' en biografieën weten we dat hij veel boeken uit deze taalgebieden las) waarin de conjunctief nog in levend gebruik is.

Voorbeelden:

> 'Zij had hem een pijpke beloofd, als ze vandage werk kreeg. Of ze nu maar werk meê en **hadde**!' (Lenteleven, 134)
>
> ''k Wil dat ik er op **zate**! wenste de jongen' (Dagen, 190)
>
> 'Dat **ware** nog 't best, meende Pieternelle' (Dodendans, 15)
>
> 'Mijnheer pastoor, ik zou begeren dat er over die benoeming niet meer gesproken **worde**. Wie weet hoe de zaak uitdraait?' (Beroering, 379)
>
> 'Dat Koornaert zijn klacht **intrekke** en alles komt in orde' (Beroering, 411)
>
> 'Het **ware** erger als men ons **kwame** zeggen dat we op gesteld uur moesten opkramen en binnen zijn'
> (Maanden, 374)

‘Zijn adem piepte onder zijn kielken telkens hij hem boven haalde zo lastig als **ware** 't de laatste trek’ (Dodendans, 63)

‘Geeft Blare weeral geen melk, zegt ge? - Geen leeksken, boerinne, 't is net alsof ze afgemolken **ware**’ (Dodendans, 120)

‘Ons liever doodvechten dan dat er één huis afgebroken **worde**!’ (Waterhoek, 111)

Als we 't zo moesten doen, **kwame** er geen eind aan’ (Openlucht, 369)

‘Zeg het aan Wimpel, de smeerlap, die u afdankte, dat hij de smouters, de dronkaards uit zijn winkel **schoppe** en u werk **geve**, zeg hem dat we creveren van honger’ (Dagen, 233)

‘Als de maan 't maar niet **kwame** verbrodden en de nachten konden warmer worden!’ (Maanden, 332)

‘Het wordt hoog tijd dat hij **verkere**... anders verhangt hij zich met een ruffe van een meid’ (Vlaschaard, 163)

‘**Hadde** Hutsebolle hem nog vijf minuten laten liggen, om maar eens te proeven hoe die varkenskop smaakte!’ (Werkmensen, 387)

‘Moeder, 'k zou ook liever hebben dat 't Kindeke maar zelf **kwame**... liever dan een kerstboom’ (Kerstvertellingen, 24)

‘Hij voelde iets volledigd in zich, - alsof hij over dat onderwerp met goed gevolg een examen **hadde** afgelegd’ (Waterhoek, 158)

‘Er is niet de minste bijgedachte in hunne verhouding, niet meer alsof de jonge student hare gezellin **ware** geweest uit de kostschool’ (Levensbloesem, 423)

‘'t Bloed steeg hem naar het hoofd, alsof hij een slag in 't gelaat **hadde** gekregen’ (Levensbloesem, 464)

‘Hij wil dat zij de ogen **opene** en hem **aankijke**’ (Morgenstond, 170)

‘Prutske is er zeer op gesteld dat de deur harer kamer overnacht open **blijve**’ (Prutske, 275)

‘Zij verwacht eenvoudig dat het doek weer opgehaald **worde**’ (Prutske, 387)

‘Ik zou het aan niemand wensen, dat hij met zijn eerste boek al naam **make**’ (Herinneringen, 47)

2. *Imperatief.*

In enkele gevallen wordt de imperatief gevolgd door het persoonlijk voornaamwoord.

Het geldt hier weer gevallen waar Streuvels de personages aan het woord laat.

Voorbeelden:

> ‘Toe, Zende, **snijd gij** brood’
> (Lenteleven, 40)

> ‘Daarop had zij de zachte vermaning gekregen: - **Lees gij** maar godvruchtig in uw boekske, mijn kind’
> (Alma, 43)

> ‘Zie, Casteele, **spreek gij** morgen eens den burgemeester’ (Lenteleven, 52)

Dit gaat terug op het gebruik in de streektaal.

E. Infinitieve vormen en participia.

In het hoofdstuk over het woordgebruik wijzen we op de voorliefde van Streuvels voor de nominale vormen van het werkwoord: de infinitief en de participia.

Enkele gevallen waarin het participium presens vervangen wordt door de infinitief, doordat de participale vorm op -(e)nd(e) tot -n(n) vereenvoudigd werd, daardoor formeel met de infinitief samenviel, en ook voor het taalgevoel tot een infinitief kon worden.(1)

a) blijkens de voorvoeging van **te** in het Westvlaams. Slechts in de drie eerste werken vinden we hiervan enkele voorbeelden:

> 'En rekewijs **werden** zij (= de bladeren) stillekes nerewaarts dansende, **te vallen**, bij hele zwermen' (Lentaleven, 19)
>
> 'Ze wensten hem overal welvaren met den eersten zoon en nu **werd** hij oprecht **te geloven** dat hem een groot geluk was overkomen waarop hij fier moest zijn' (Zomerland, 292)
>
> 'Op 't laatst **werden** zij zich thuis **te voelen** en gewend op dat grootwijde veld' (Zonnetij, 381)

b) in het Westvlaams vindt men deze infinitief vooral na **al**, en ook hiervan zijn er voorbeelden in het werk van Streuvels:(2)

> 'Doch **al** haar **te zoeken** vermeed hij haar te ontmoeten' (Vlaschaard, 138)
>
> 'Verder vertelden zij, **al** den jongen **te bedde doen**: van Duimpje' (Dodendans, 11)

(1) C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 162
(2) meer voorbeelden op p. 212.

F. Overgankelijke, onovergankelijke en reflexieve werkwoorden.

I.

Ons vergankelijke werkwoorden die Streuvels overgankelijk gebruikt.
In alle werken vinden we hiervan talrijke voorbeelden.

1. Deze transitieve verbinding komt vooral voor bij werkwoorden gevolgd door een intern object.
De geliefdheid van deze verbinding zal, behalve uit de substantivische vorm van het object (waarover in het derde hoofdstuk uitvoerig wordt gehandeld) verklaard moeten worden uit de gelegenheid dit laatste te voorzien van allerlei preciserende bepalingen die de expressiviteit verhogen. (Ook op dit aspect van Streuvels' taal hebben we reeds gewezen en het zal verder nog geregeld aan bod komen.)

a) het object kan een abstract verbaal substantief zijn:
-) In veel gevallen is het werkwoord stamverwant en versterkt daardoor het object.
‘De peerden **stampten** nu en dan enen korten **stamp**, om de vliegen te weren’ (Lenteleven, 135)

‘De deur **kriepte haar gewonen kriep** onder de stoot van zijne hand’ (Dagen, 286)

-) Het werkwoord is naar beteknis verwant aan het object en versterkt eveneens het effect ervan.

‘Heur barrig wezen grijnsde en zij **kikkerde een gekkende schaterlach**’ (Zomerland, 285)

‘Swane keek verwonderd op en **rinkelde een gallen lach** om Kerlo's zeggen’ (Zomerland, 329)

‘De wolf **huilde een vreselijken jammerschreeuw**’ (Dodendans, 137)

‘Onder het plukken **neurde** ik **de wijs**’ (Herinneringen, 346)

‘Kerstdag zelf jubelde in haar hart **de blijde zang** der Engelen’ (Alma, 123)

-) Het werkwoord (dat meestal een denominatief is) noemt niet zozeer de handeling zelf, als wel de wijze waarop ze plaats vindt, of geeft slechts een denkbeeldige actie weer waarbij een hoedanigheid van een verschijnsel wordt uitgedrukt zoals Streuvels die **ziet**.

‘De kruine dekt heur hout, ze **welft**, ze **wolkt heur tooisel** in een macht van groene blaren, de bomen om het hoofd en vormt ineens het prachtig loofgebouw’ (Najaar, 364)

‘De warme nanoen-zon **streepte** daar schuin **haar milde** licht over’ (Langs Wegen, 44)

‘Over die wijdte **koepelde** de schone wolkenhemel **een ander kleurenschap**’

‘Dat hebben de Bruggelingen gedolven indertijd als de zee uit zichzelf **de haven verzand had**’ (Avonden, 375)

‘De hemel **welfde** nuchter en rein **zijn schel azuur** over een jongen dag’ (Zomerland, 279)

b) het object kan een concreet substantief zijn.

‘De schouw van de bakkerij **puilde zwarten rook uit**, al wat ze slikken kon’ (Dorpsgeheimen, 82)

‘De bomen **rankten hunne takken** zwaar van bloesemsneeuw in kransen over de lanen tot bij den grond’ (Zomerland, 280)

‘De pereldauw, hij **leekt** zijn koude tranen over 't veld’ (Dodendans, 125)

2. *Andere voorbeelden*:

a) vooral bij werkwoorden die het licht aanduiden:

> ‘'t Bleek, schrale lampke **lichtte een klein rondeken helderheid** over tafel op de witte kommen’ (Dagen, 167)
>
> ‘De kroonluchter **lichtte** zo feestelijk **die hoge guldene** zaal’ (Dorpsgeheimen, 344)
>
> ‘Het lampvlammeke **klaarde een kring** over tafel, elders werd het donkerder’ (Langs Wegen, 89)
>
> ‘De stille glimlach **helderde dat ruwe, grove gelaat** als iets wonders’ (Avonden, 407)
>
> ‘Geen licht meer aan de vensters, **de gevels** van den enen kant der straat **gehelderd** door maneschijn’ (Herinneringen, 219)

b) verder:

> ‘Ze **tierden de prijzen** luidop en wat ze 't liefst hebben zouden of kopen gingen met hunnen zondagoent’ (Dodendans, 56)
>
> ‘En nu, lijk alle uchtenden van 't schoon seizoen, had hij er een nieuw behagen in daar buiten, bij 't eerste zonneken, **zijn pijpe** te **dompen**’ (Openlucht, 337)
>
> ‘Wij allen dragen in ons een nood aan ideaal, aan levensschoonheid en dat wij alleen (...) in de voorstelling zelf van die levensvermooiïng, waar **de werkelijkheid gescholen wordt** achter een voorhang van verbeelding’ (Herinneringen, 106)
>
> ‘Zonder commentaar of uitleg **kraamde** de surveillant **zijne boekjes op**’ (Herinneringen, 313)

‘Die wijsheid is vervat in **de lessen** van den catechistmus door zuster Ignatia den dag door, en het jaar rond voorgezegd en **door de kinderen** gezamelijk **nagedreund** en van buiten geleerd’ (Alma, 11)

‘Zij **herademde den geur** uit den tijd voor de eerste communie’ (Alma, 84)

‘Ge klapt en ge klapt en g'en weet niet **wat ge klapt**, zei ze gebarens kwaad’ (Minnehandel, 182)

‘De marktlucht **ontwaakte zijne katersnatuur**’ (Dodendans, 125)

II.

Overgankelijke werkwoorden, onovergankelijk of absoluut gebruikt, komen nog vaker voor.

Enkele voorbeelden uit de overvloed:

‘Elke nieuwe dag groeide in ongeduld en nu het zo lange leed, groeide dat ongeduld tot gestadige spijt die **teisterde** als een gedurige wroeging’ (Dagen, 157)

‘Maar als hij wilde achterhalen de reden van zijn angst, gerocht hij den draad kwijt en heel 't verloop van de gebeurtenis **wiste uit** op den stond dat hij zich oprechtte’ (Dagen, 256)

‘De winter **sleurt voort**, zegde hij, en 't is nog lang eer Pasen komt’ (Langs Wegen, 94)

‘Als er een hofstede mede gemoeid is, **verlegt** de liefde gemakkelijk’ (Minnehandel, 254)

‘De verten **vernevelen** zachtjes blauwendig en vaal wit’ (Avonden, 331)

‘Gelijk ze daar zat met uitgestokene lippen en **opreikenden** hals, scheen zij het levend zinnebeeld van ingehouden meisjesverlangen’ (Avonden, 392)

‘De wolken voeren in twee, drie richtingen en **dreven bijeen** tot zware stapels’ (Avonden, 402)

‘Het land is een geirnde lusthof, een tapijt in wabberende vouwen dat **opblaast** onder een spelenden wind’ (Avonden, 431)

‘Vermeulen had niet verpinkt, maar toen de dokter lang reeds vertrokken was, **herhaalde** het in zijn hoofd, woord voor woord, als een vonnis, al wat er gezegd werd’ (Vlaschaard, 266)

‘Een wazig zilvermistje **spon** over de golvende veldlijnen en dekte de verwoesting der vruchten onder een lichten sluier’ (Vlaschaard, 231)

‘Vermeulen roerde niet, maar er sprongen twee dikke tranen uit zijn ogen; zijne kakebenen **duwden toe** zodat de tanden hoorbaar opeenknarsden’ (Vlaschaard, 288)

‘D'een na den ander, **regen** de volzinnen **aaneen** in weidsen gang’ (Vlaschaard, 94)

‘De rust **herstelde** dan ook weer en de oude gang hernam’ (Vlaschaard, 110)

‘De gramschap **ontstak** opnieuw’ (Vlaschaard, 271)

‘De rode zonneglans op 't geboende rood der daken, waarboven het torentje der stadshalle **spitst**’
(Herinneringen, 206)

‘In het hoog, effengespannen veld van 't diaphaan-blauw geluchte **mengelt** de oranjegloed der avondzon’ (Herinneringen, 207)

‘Waar is die feestelijke stemming der zomerdagen, toen de blijde klinklank van uwen beiaard als een zilveren bloemenregen over het stadje (...) **openstrooide**?’ (Herinneringen, 179)

‘De feestdagen **verdeelden** in haar gemoed’ (Alma, 122)

‘Haar eigen wezen **ontdubbelde** tot een derde persoonlijkheid die de twee andere doende zag en naging’ (Alma, 28)

‘Liefde (...) betrouwt altijd op God, zelfs wanneer zij van God verlaten is en in smart **onderdompelt**’ (Alma, 147)

‘Met lichten druk van den voet **heft men op** gelijk ene springveer in de ruimte’ (Levensbloesem, 412)

‘Haar lijf **doortrilde** van vreugde’ (Levensbloesem, 420)

‘Aan de gracht **kapte** de kouter plotseling **af** met een steilen barm’ (Openlucht, 401)

‘Arie's voorhoofd **hief** in rimpels’ (Dodendans, 96)

‘De kop alleen **hief** nog **uit** (...) en nu begon het te snakken naar adem met den muil vol slijm en groen’ (Dodendans, 82)

‘Ghielen zijn muts **hief**’ (Dagen, 159)

‘Gork (= een hond) voelde zijn schouder **verscheuren**’ (Dodendans, 136)

III.

Op zeer veel plaatsen waar wij een reflexief werkwoord verwachten, gebruikt Streuvels een overgankelijk of onovergankelijk werkwoord, met reflexieve of passieve betekenis.

Dit is vooral het geval met de werkwoorden: spreiden, strekken, tekenen en hun samenstellingen.

Enkele voorbeelden:

spreiden

‘De gouden zonneglans die over de wereld **spreidde** had een dof koperen toon gekregen’ (Waterhoek, 258)

‘Zij zelf en hij ook, hadden er wel eens op gezinspeeld, er haar mede geplaagd om 't genot den maagdelijken blos te zien **spreiden** over haar aangezicht’ (Beroering, 389)

‘Over heel het landschap **spreidt** een waas van warm gulden gloei’ (Maanden, 388)

‘En in de lucht **spreidt** een geur, alsof er vers brood uit den oven getrokken wordt’ (Maanden, 365)

‘Met een kreet van bewondering hield heel 't gezelschap ter plaats stil, want hier **spreidde** het prachtig vergezicht over heel de onafzienbare verte der lage omstreken’ (Blijde Dag, 51)

‘In de rondbodemige laagte, **spreidt** de brede evenheid der meersen’ (Herinneringen, 52)

in samestellingen:

‘Het stond hem echter voor als een verrassing die heel zijn wezen vernooien moest, iets al het prachtig diepzicht over

een uitgestrekte hoogvlakte welke ineens voor den blik **openspreidt**' (VLaschaard, 133)

‘Over dien rijkdom van gewassen die allenthenen op de deining der landerijen als een bont tapijt **openspreiden**, herneemt de zon elken vroegen morgen weer naar zegetocht’ (Maanden, 365)

‘Gelijk een tafereel waarvan men in één blik al de bijzonderheden opneemt, **spreidde** het verleden daar voor hem open’ (Waterhoek, 11)

‘Haar blik kijkt vrank en hoopvol de toekomst in, die voor haar **uitspreidt** in een verschiet waar 't geluk als een gloriezon over glanst!’ (Prutske, 202)

strekken

‘Over de sombergroene massa van boomkruinen heen, **strekte** ene andere evenheid vol lichtere kleurvakken’ (Blijde Dag, 57)

‘Daar **strekte** over heel het vlakke eiland, een hof vol met sierplanten’ (Dorpsgeheimen, 301)

‘Buiten de hekkenpoort **strekte** het witte veld in wijde eentonigheid’ (Minnehandel, 69)

‘In de rondbodemige laagte, spreidt de brede evenheid der meersen die als een vacht van hevig groen **uitstrekken**’ (Herinneringen, 52)

‘Ten westen wervelt de grondlijn beneden tot aan den heuvelvoet en **strekt** dan vlak **uit** als een gespannen laken’ (Herinneringen, 66)

‘Nu scheen de weg die voor ons in rechte lijn **uit**strekte, de hoogte in te lopen’ (Herinneringen, 175)

tekenen:

‘In de hoogte, achter haren oom, **tekende** de statige rug van den koetsier’

(Blijde Dag, 40)

‘Al wat er op den kouter stond, **tekende** duidelijk in scherpe belichting en rijke, najaarse kleur’ (Langs Wegen, 141)

‘In den statigen gang wrochten en **tekenden** de schouderspieren en de vleeskwabben daverenden levendig onder de glimmende huid’ (Uitzicht, 253)

‘Hunne schaduwbeelden **tekenden** spokig groot’ (Avonden, 328)

‘De afgelegene dorpjes **tekenden** als stipjes tegen de lucht’ (Avonden, 373)

‘Toch waren de schalieren van het heitoestel dat als een galgestake tegen de lucht uittekende, duidelijk te onderscheiden’ (Waterhoek, 185)

‘De wanden waren (...) boven den friesrand behangen met Corduvaans leder, waarin fijne bloemkransen in sombere goudtint **uittekenden**’ (Dorpsgeheimen, 325)

Nu zou een lange lijst kunnen volgen van andere werkwoorden die Streuvels op dezelfde wijze gebruikt. Enkele voorbeelden mogen volstaan:

‘De school (...) werd een rollende wagen, een wielend huis dat geruisloos **voortsleepte** 't dorp uit’
(Dodendans, 70)

‘De laatste (zomerdagen) **sleepten** traag naar hun stille dood (Dagen, 155)

‘De laai **zette voort** aan d'onderste lagen droge mest zodat heel de hoop vol vuur stond’
(Dodendans, 110)

‘Ghielen zijn muts **hief**’ (Dagen, 159)

‘Al de hoofden **hieven** en keken in éne richting’ (Blijde Dag, 30)

‘Hij **verslikte** aan de opgewondene haast waarin hij opliep en ze gingen beiden geweldig aan 't hoesten’ (Dagen, 165)

‘In 't holsbollig uitbrengen **verslikte** hij in zijn woorden’ (Vlaschaard, 76)

‘De mannen vervullen elk zijn aangewezen rol, (...) een schouwspel dat in 't tijd- en ruimteloze **afspint**’ (Werkmensen, 335)

‘Men voorvoelt het behagelijke van het nachtbedrijf dat hier in dit beluik **afspelen** zal’ (Werkmensen, 341)

‘Ze herkennen zienderogen, staat en ligging effen aan het verhaal **ontspint**’ (Werkmensen, 352)

‘Blomme's bestaan **ontrolt** als een landschap door 't raam van een trein gezien’ (Werkmensen, 370)

‘Ze schreeuwden zuiveruit om den lust van den luiden galm en 't vreemde van hun eigen stem te horen, die zo blak en met kalen weerslag, overal **herhaalde**’

(Dorpsgeheimen, 21)

‘Hun samenleven verliep er binnen het gesloten omhein van het zindelijk en opgepoetste huis, zo kalm en stil, met (...) hetzelfde **herhalende** werk van elken dag’ (Dorpsgeheimen, 101)

‘En als hij haar wilde vastgrijpen, **ontworstelde** zij met geweld en een ingehouden schreeuw’ (Openlucht, 443)

‘'k Heb het mijnen meester bekend gemaakt, antwoordde Frikke bedaard en dan **sloot** zijn wezen weer dicht’
(Dorpsgeheimen, 332)

‘De slijters zagen het eerst toen zij weer in 't open veld kwamen: hoe dapper de zware wolkengedrochten **opstapelden** en de donkere klomp heel 't geluchte verduisterde’ (Vlaschaard, 215)

‘Van den meers **verlegt** het bedrijf naar den kouter’ (Maanden, 363)

‘Het spel is in vollen gang, als de rolpoort ineens met harden ruk **wegschuift** en de boer in de opening verschijnt’ (Werkmensen, 344)

‘In 't sprookje van de “Twee Ratten”, komen er weldra vier te voorschijn die naderhand **vermenigvuldigen** tot in de honderd’ (Prutske, 293)

‘Na het “Amen” gaat er meteen de grote roering en veel gedruis onder 't volk, (...) en alle wezens die naar 't hoogaltaar gericht waren, **wenden** nu naar de preekstoel’
(Uitzicht, 328)

8. Het Bijwoord.

1. In de inleiding van het derde hoofdstuk wordt gewezen op het groot aantal oude bijwoorden in het werk van Streuvels. De meeste voorbeelden zijn opgenomen in het tweede deel.

Op deze plaats beperken wij ons tot enkele voorbeelden:

> ‘**Allenthenen** is het tafereel even groots: langs de vier gewesten strekt de einder over de onmetelijke verten’ (Vlaanderen, 414)
>
> ‘**Oppewaarts**, hoe verder hoe meer, komt de Leie in een weeldegewest’ (ibid., 412)
>
> ‘'t Geen er **voortijds** als Vlaamse “oude antiek” van meubelen, (...) aanwezig was, (...) is sedert lang uit nood (...) door rondleurders (...) afgekocht’ (ibid, 489)
>
> ‘**Vroegertijd** kweekte men enkel graangewassen en wat veevoeder’ (ibid., 501)

2. *Bijwoordelijke uitdrukkingen.*

Om herhaling te vermijden, werden deze talrijke uitdrukkingen op p. 111-128 bijeengebracht.

3. Vorming.

Wij gaven er de voorkeur aan de vorming van de bijwoorden op deze plaats te behandelen in plaats van in het tweede hoofdstuk, waar wij ons beperken tot de vorming van de nomina, verba en adjectieven.

a) *bijwoorden met het suffix- lijk*

Van dit verouderde suffix maakt Streuvels geregeld gebruik, vooral in zijn eerste werken (tot 1910) en in zijn vertalingen en bewerkingen.

Wij verwijzen ook naar het tweede hoofdstuk: De woordvorming, p. 336 de vorming van adjectieven door afleiding met het suffix -lijk.

Hier slechts enkele voorbeelden:

> ‘Wij vragen U smekend dat Gij in ons zoudt blijven wonen, er regeren en er Uwe gratiën **overvloediglijk** uitstorten’ (Lenteleven, 100)

> ‘Vervolg uwen weg **haastiglijk**, want uwe tijd om den bloei uwer ziel te voltooien op de wereld zal kort van duur zijn’ (Alma, 133)

In het tweede hoofdstuk en in het tweede deel vindt men meer voorbeelden.

b) *bijwoorden op -s* (absolute genitief)

Enkele voorbeelden:

> ‘Het bleef altijd haar hevigste genoegen en verlangen (...) om samen met de meiden, kort gerokt en **blootsarms**, het linnen te gaan spoelen’ (Genoveva, 169)

> ‘Als die felle schoonmaker er zich mede bemoeit en er **armsvol** aanvalt, doet hij zijn werk in orde’ (Maanden, 333)

> ‘Daar zag hij ander boeren - bekenden uit den omtrek, aan 't zaaien evenals hij: **volsarms** en **stapaans** gaan met fieren, rechten hals’ (Vlaschaard, 34)

> ‘De molens die (...) het kruis hunner wieken **wijdarms** opsteken, hoog in de lucht’ (Vlaanderen, 428)

> ‘Maar altijd even ontmoedigd keerde zij **ijdelhands** terug’ (Bloemlezing, 107)

Verder:	(vindplaats en context vindt men in het tweede deel)
-arms:	bovenarms, blootsarms, ijl(s)arms, vol(s)arms, wijdarms, tendenarms
	armsvol is het enige geval met het substantief vooraan.
	Is dit een verschrijving van Streuvels? Het komt voor in: 'De Maanden', uitgave van 1941, p. 63 en in de 'Volledige Werken' van (1952-1957), dl. 6 p. 333
-hands:	ijdelhands, ijl(s)hands, volhands
-monds:	nuchter(s)monds
-staps:	gelijkstaps, voetstaps
en:	stapa(a)ns
	rechtstaans
	plat-, vlakvloers, vlakvoers
	vroegmorgens
	ommelands

c) *bijwoorden op -ling(e)*:

dieveling(e)
donkerling(e)
duisterling
eenderlinge
tastelinge
zienling
Zie ook: **De Bo** bij - ling.

d) *bijwoorden op -lings*:

ommelings
slappelings, slaglings
stormelings

stommelings
verradelings
vluggelings
Zie ook: **De Bo** bij - ling

4. *Bijwoorden voor de aanduiding van klank en beweging*[1]

anepiane
heisterkapeister, heisterkapele, hijsterkapele
hinkliekrinklie
krinkliewinkelie
snebberdebelle
roezepetoeze
lutsebaliere

5. *Trappen van vergelijking.*

De superlatief om een zo hoog mogelijke graad aan te duiden luidt bij Streuvels: **om ter + superlatief**.

Dit is in de streektaal eveneens de gewone vorm.

Voorbeelden:

‘De aardappels, de klaver en de haver, 't staat alles **om ter** schoonst en **ter weelderigst**’ (Maanden, 359)

‘De jongens grabbelden **om ter zeerst** de springspartelende blieken en snoeken’ (Zonnetij, 443)

‘Een luide geroep en schreeuwen **om ter meest**’ (Openlucht, 355)

‘De boerendochters die zo even nog van malkaar kwaad gestookt hadden, monkelden nu **om ter vriendelijkst** d'ene naar d'andere’ (Minnehandel, 279)

(1) voor de klankexpressiviteit van de herhaling (o.a. rijmformaties), zie: J BOETS, Moderne Teorieën in verband met klankexpressie (Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde), Gent, 1965, p. 147-177.

‘Iedereen babbelde **om ter luidst** zijn fijne tegenkomsten in 't geheimzinnig ambacht’ (Lenteleven, 41)

6. *Gebruik van ‘al’.*

Wordt veel gebruikt zonder bepaalde zin of expletief.

Streuvels heeft dit waarschijnlijk uit de oudere taal en uit zijn streektaal overgenomen.

a) *in tijdbepalingen*:

‘**Al op enen nacht** lag de wereld witgesneeuwd’ (Kerstvertellingen, 9)

‘**Al op enen morgen**, terwijl de mensen nog te ruste lagen, was een nieuwe wind opgestaan’ (Vlaschaard, 24)

‘**Al op een tijelijken uchtend**, onverwachts lunderde het slijterslied’ (ibid., 176)

‘**Al op een vroegen uchtend** zijn de pikkers gekomen’ (Maanden, 368)

b) *bij infinitieven en participia presentia*:

In deze gevallen heeft **al** een duratief versterkende functie.
‘**Al** haar te zoeken vermeed hij haar te ontmoeten’ (Vlaschaard, 138)

Zie ook p. 196.

De verbinding met een tegenwoordig deelwoord is frequenter:
‘**Al** ons haastend om op tijd te zijn’ (Werkmensen, 355)

‘Voorbij het zwingelkot, **al** van 't hof **gaande** te Verhamme's, is Lieveke heftig geschrokken’ (Levensbloesem, 298)

‘Heel de rei schoot vooruit **al tierend**’ (Zonnetij, 488)

‘De bubbels uit de bewaarschool, ze liepen **al roepend** of gingen in troppel’ (Openlucht, 355)

‘Dat werd ene woordenreeks die hij graag uitpraatte **al starend** naar de donkere zoldering’
(Langs Wegen, 38)

‘**Al mijmerend**, ging hij naar huis’ (Dodendans, 13)

‘**Al neuzelend**’ (Openlucht, 437).

c) *expletief bij voorzetsels*:

‘Twee maal te reek ging Vermeulen de processie mede **al over** 't veld’ (Vlaschaard, 74)

‘Met de tijd kwamen, **al tussen** die tere blaadjes, witte knopjes kijken die van verre speierden lijk gespekelde dwalen’ (Lenteleven, 73)

Verder: al over (Minnehandel, 9; Vlaschaard, 46)
al door (Avonden, 363)
aldoor, al over: zie Tweede Deel.

d) *expletief bij bijwoorden*:

‘**Al ineens** waren zij er!’ (Waterhoek, 68)

‘In de kamer werd er geconciliabuleerd, gefluisterd en gekonkelfoesd tot het **al opeens** aan de dag kwam dat Marie, ons jongste zuster, zou naar 't klooster trekken’ (Avelghem, 249)

7. De bijwoorden van bevestiging en ontkenning worden in het Westvlaams geregeld vervangen door een vorm van het werkwoord doen (vgl. de ‘Tag-forms’ in het Engels)

In het werk van Streuvels vinden we, vooral in de dialogen, de weerslag hiervan.

Enkele voorbeelden:

> ‘Hoe stond zij hier en liep er verlaten in de donkerte, in die ijlte, overal waar ze keek, zonder enigen troost of toeverlaat! **'t Doet**, zijn oude moeder leefde nog, ze woonde hier in de nabijheid’ (Openlucht, 371)
>
> ‘Zij stapte tussen Treze en moeder - dat was haar enige zekerheid, waaraan ze zich overtuigen kon dat 't geen dromen was 't geen ze hier deed buiten op het veld in de sneeuw. **'t Doet**, er was nog de koude’ (Kerstvertellingen, 51)
>
> ‘'t Zal zeker haast tijd worden om 't brood uit te trekken? **Doet 't niet**?’ (Dorpsgeheimen, 140)
>
> ‘Ik weet waarom, herhaalde hij, ik weet het! (...) - **g'En doet**; g'n weet het niet! riep Alientje beslist’ (ibid., 224)
>
> ‘Meiske, meiske, 'k geloof dat ge zelf een beetje jaloers zijt! - **'k En doe, 'k en doe**! verweerde Anneke zich in haastigheid,’ (Minnehandel, 81)
>
> ‘Dat en zult ge toch zeker nooit aangaan om dat hof te kopen? begon zij.
> - **Ba 'k doe**, zeker, zei Vermeulen, zonder op te kijken’ (Vlaschaard, 167)

Zie ook het tweede deel: doen, p. 348-349.

9. De Voorzetsels.

1. Streuvels' taal bevat nog een aantal voorzetsels die in de hedendaagse algemene taal verdwenen zijn, maar in de streektalen van West-Vlaanderen nog gebruikelijk zijn.

Enkele voorbeelden, waarvan de vindplaatsen in het tweede deel zijn opgegeven:

al = langs

bachten = achter

tenden = aan het einde van

toewaart

om end om

van ends ont ends = tot (= Westvlaamse uitspraak)

In de inleiding van het derde hoofdstuk wordt meer gezegd van de ‘levensduur’ ervan.

2. Het voorzetsel **te** versmolt met de datief van het mannelijk en onzijdig of vrouwelijk tot **ten** en **ter**.

Deze vorm werd alleen in versteende uitdrukkingen bewaard: zie p. 111-128.

3. Zuidnederlands is ook het gebruik van **midden** als voorzetsel.

‘Naarden (...) ging **midden** klaren dage zijn schonen tijd verdoen op den Legemeers om met mannen van zijn weerga te gekscheren’ (Levensbloesem, 270)

4. Het voorzetsel **tot** is verzwakt tot **te** in:

‘Van onder te boven’ (Oorlogsdagboek, november, 41)

‘**Te** pulver verbrand zijn’ (Oorlogsdagboek, September, 65)

Omgekeerd in: ‘Middelerwijl kwam het **tot sprake** dat 't vlas moest geleverd worden’ (Minnehandel, 203)

5. Bij bepaalde werkwoorden behoren **constante voorzetsels** die eveneens worden gebruikt ter verbinding van substantieven, van zulke werkwoorden afgeleid.

Streuvels maakt van de voorzetsels een vrij, persoonlijk gebruik zonder zich al te zeer te bekommeren om de Nederlandse vorm.

a) We geven hieronder een lange lijst, die geen aanspraak maakt op volledigheid.

aanpassen, zich - **bij** :	Avelghem, 305; Dorpslucht II, 97
zich - **in** :	Herinneringen, 214
zich - **met** :	Alma, 81; Herinneringen, 104, 147; Prutske, 361.
aangepast - **op** :	Maanden, 303
aansluiten, zich - **met** :	Herinneringen, 103; Levensbloesem, 529.
afdwalen **uit** :	Alma, 17
afgunstig **van** :	Zomerland, 291
afschuw **voor** :	Alma, 110
afzonderen **met** :	Herinneringen, 102
begaan zijn **in** :	Heule, 32
begrip hebben **in** :	Vlaschaard, 50
behagen hebben **aan** :	Dagen, 301
bekommerd zijn **in** :	Levensbloesem, 517; Prutske, 382.
bekommeren, zich-**met** :	Prutske, 343; Kerstvertellingen, 99
bemoeien, zich - **in** :	Alma, 126
besef **aan** :	Herinneringen, 210
bidden **aan** :	Dorpsgeheimen, 237
blaken **vol** :	Oorlogsdagboek-Augustus, 37
brengen, **in** woorden :	Alma, 40
deelachtig zijn **in** :	Alma, 43
deelachtig worden **van** :	Alma, 123
doordrongen **met** :	Alma, 219
doorgaan **als** :	Herinneringen, 293

dromen **aan** : Herinneringen, 310
druk, het - hebben **aan** : Herinneringen, 292
enthousiast **van** : Heule, 370
evenredigheid, **in** :
-van: Alma, 124

geleide, **op** -van : Jaar nul, 81
gelegenheid, **met** : Alma, 109
gelijken **aan** : Herinneringen, 218
genieten **in** : Vlaschaard, 177
gepaard gaan **door** : Heule, 223
gevolgd **van** : Alma, 92
gruwelen **bij** : Alma, 56

haperen **op** : Herinneringen, 347
helpen **aan** de toebereidselen: Alma, 191
voor : Alma; 273
houden, zich-**met** : Herinneringen, 246
inlaten, zich -**aan** : Avelghem, 320
inlichten, ingelicht worden **in** : Binnenwateren, 99
inwijden, iem. - **met** iets : Avelghem, 135, 11; Alma, 121
inzicht **over** : Herinneringen, 199; Alma, 59

karig **van** : Herinneringen, 279

lachen **op** : Minnehandel, 41
lijken **aan** : Herinneringen, 294

meedelen **van** : Prutske, 209
medeleven **van** : Alma, 122, 42
meester, zich - maken **bij** : Uitzicht, 256

nadenken **aan** : Herinneringen, 347

onderdoen **bij** : Langs Wegen, 61

onderscheiden **uit** : Alma, 150
onderwerpen, zich - **in** : Alma, 87

ongevoelig **aan** : Herinneringen, 185; Prutske, 236
onverschillig **aan** : Alma, 12; Lenteleven, 149
oog, **onder** 't - krijgen : Prutske, 406
opdringen **in** : Herinneringen, 94
openstellen **aan** : Alma, 143
opgewassen **voor** : Herinneringen, 70

redden **voor** : Herinneringen, 96

storen zich - **om** : Herinneringen, 217; Prutske, 292, 382

tegenstelling, in -**van** : Herinneringen, 181
toegeven **in** : Vlaschaard, 193
toepassen **aan** : Vlaanderen, 504
toestemmen **op** : Dorpslucht I, 95
toevertrouwen **in** : Oorlogsdagboek-December, 8

uitscheiden **van** : Avelghem, 97
uitzondering **aan** : Herinneringen, 215

vergasten **met** : Prutske, 201
vergezeld **door** : Alma, 37
verheugen zich -**aan** : Herinneringen, 351
verliefd **in** : Waterhoek, 288 (Duits: verliebt in)
verlustigen zich - **met** : Herinneringen, 175
verschillen **bij** : Herinneringen, 116
verslingerd **aan** : Avelghem, 226
verstoken **voor** : Herinneringen, 303
vertrouwen **in** : Alma, 89
voldaan **in** : Dodendans, 20
van : Herinneringen, 293
vooruitzicht, **op** 't - : Openlucht, 336
vrees **om** : Alma, 135

waken **op** : Alma, 89

wantrouwen **voor** :	Kerstvertellingen, 43
wederspanning **aan** :	Alma, 56
wennen **met** :	Dagen, 286.

zin hebben **naar** :	Dodendans, 13
tot :	Oorlogsdagboek-Augustus, 7
op :	Dorpsgehelmen, 236

b) *Nog enkele andere wendingen*:

bij den tast :	Langs Wegen, 98
bij 't zicht :	Minnehandel, 252
bij menigte :	Herinneringen, 301
door den duur :	Vlaanderen, 440
om de aardigheid	: Herinneringen, 201
op den vreemde :	Heule, 88
op haar enigheid :	Prutske, 268
per momenten :	Maanden, 304
voor 't algemeen :	Oorlogsdagboek- Oktober, 53

6. De gevallen waar Streuvels **geen voorzetsel** gebruikt, zijn eerder zeldzaam.

‘Annetje en Karlientje **herinnerden** moeder goed hunne begeerte’ (Dorpsgeheimen, 217)

‘Geen mens die enig **inzicht kreeg** wat er te Jantje Verdure's binnenshuis gebeurde’ (Dorpsgeheimen, 99)

‘Uit gewoonte en door de kracht der levenservaring, heeft ieder zich de bestaande zeden **aangepast**’
(Vlaanderen, 541)

10. Het Voegwoord.

1. Op p. 55 en 56 werd gezegd dat Streuvels in zeer veel gevallen het voegwoord vervangt door de dubbele punt of door de gedachtenstreep. Bijna alle door Streuvels gebruikte voegwoorden zijn nevenschikkende; onderschikkende komen haast niet voor. Streuvels stapelt zijn zinnen en zinsneden op, breidt ze uit, lengt ze aan. Zie hierover meer op p. 47 (bij de bespreking van de interpunctie) en op p. 539 (woordverbindingen).

2. Opmerkelijk is de voegwoordelijke uitdrukking '**zonder dat**', waar, onder invloed wellicht van het voegwoordelijk bijwoord 'zonder', het tweede element 'dat' weggelaten wordt.

Enkele voorbeelden:

> '**Zonder ze wist** wat er in haar gebeurde of veranderde, werkte de nieuwe toestand bijzonder sterk op Schellebelle' (Vlaschaard, 103)
>
> '**Zonder zij** 't zelf besefte was er voornamelijk baatzucht gemoeid in Hélène's genegenheid' (Blijde Dag, 102)
>
> '**Zonder er** over gesproken wordt, laat zij ineens hare bezigheden' (Prutske, 212)
>
> 'Toen ze uit de koude lucht plotseling in de warmte gekomen was, werd het meisje al gauw overdaan door den vaak en **zonder ze 't wist**, was ze, met een koekeboterham in de hand, bij tafel ineengezonken en **zonder ze** 't eens gewaar werd, opgepakt, naar bedde gedragen en warm toegedekt' (Kerstvertellingen, 61)
>
> '**Zonder er** bekentenissen gedaan werden, zag Alma hoe de jongere zusters en de postulanten door de drie ouden soms openlijk vernederingen moesten onderstaan' (Alma, 140)

‘Al op één keer, doch **zonder er** iets uitlekte waarvoor of waarom, vernamen de mensen op 't dorp dat Leonietje Glabeke uit haren dienst weg was’ (Levensbloesem, 265)

‘Het doet daar zijn werking **zonder ge** 't gewaar wordt’ (Beroering, 309)

‘Ze gerochten groot gegroeid **zonder ze** 't zelf wisten of gewaarwerden’ (Dodendans, 14)

‘Ze bleven hier trantelen en rondkijken **zonder er** ievers entwat levends verroerde’ (Dagen, 326)

‘Haar gevoel was, **zonder ze** 't wist, **zonder ze** 't wilde: een soort van behagen en tevredenheid geweest’ (Dorpsgeheimen, 31)

‘Het overviel hem **zonder er** tijd was te overleggen dat hij kwaad handelde’ (Langs Wegen, 79)

‘Dan ontspande haar gemoed, **zonder zij** de reden bekennen wilde van dat overdadig verdriet’ (Minnehandel, 94)

‘Waar de kerels en meiden bijeen gedanst hadden, was het leeg nu en verlaten, **zonder er** nog een levend wezen naar kijken kwam’ (Avonden, 329)

‘Alzo konden, **zonder ze** ginder beneden er iets van gewaar werden, Knudde's koeien den nood wel verhaaien tot er water uit de lucht zou vallen’ (Zomerland, 262)

3. Opmerkelijk is ook het gebruik van ‘**om**’, met redengevende betekenis, onder invloed van het Frans.

‘Eensdeels kwamen die dingen hem bekend voor, **om** er alle dagen in verzompeld geweest te zijn’ (Werkmensen, 324)

‘Miete's twee zoons - Naarden en Elias - die kende hij beter, **om** ze in de herbergen 'doende te zien’ (Levensbloesem, 251)

‘Dat bracht hem 't besef van 't geen hij voortijds nooit gewaardeerd had, **om** er van genoten te hebben gelijk een vis in 't water’ (Waterhoek, 90)

‘Dorpspolitiek, tweestrijd lagen hem nog zwaar op 't gemoed, **om** die dingen meegemaakt te hebben’ (Beroering, 411)

‘Ik genoot van de streek, van de bijzonderheden langs de baan die ik herkende **om** ze bij de vroegere fietstochten gezien te hebben’ (Herinneringen, 158)

‘Hij bleef er poenderen in de warme gezelligheid, met 't genot eigen aan den Zaterdagavond, en smaakte de deugd **om** alles net opgekuist te zien’ (Dorpsgeheimen, 145)

‘Alientje was dit alles tot in de bijzonderheden goed bekend **om** er zoveel keren achteloos doorgeslenterd te hebben’ (Dorpsgeheimen, 236)

‘Al wat komen moest, kende hij reeds **om** er van genoten en geproefd te hebben’ (Dorpsgeheimen, 317)

‘Schietpoeder hadden zij nooit in hun bezit, of in handen gehad, ternauwernood kenden zij het **om** 't van ver gezien te hebben’ (Najaar, 458)

‘Die dorpen wist hij enkel bij naam **om** ze nooit gezien te hebben’ (Langs Wegen, 42)

‘Met heldere, welluidende stem en diep gevoel, zong zij het “Liefdelied” dat zij kenden **om** het henderden keren gehoord te hebben’ (Minnehandel, 25)

Dit gebruik komt in alle werken voor, maar in ‘Langs de Wegen’ en ‘Levensbloesem’ het meest.

4. Als voegwoord van vergelijking gebruikt Streuvels

a) vooral in zijn eerste werken: **even** (tot 1910)

> ‘Kerlo stond daar nu eenmalig, verlaten, zonder iets in de handen, moedeloos, te subbelen, **even** een vernarrekapte dompelaar’ (Zomerland, 346)
>
> ‘Die nieuwe stilte woog **even** een zware benauwelijkheid’ (Zomerland, 222)
>
> ‘De grote boer zat **even** een reus op zijn eendelijken appelbaaiden hengst’ (Zonnetij, 402)
>
> ‘Het bos dat **even** een dikke muur van somberheid, heel de streek rondom afsloot’ (Blijde Dag, 34)
>
> ‘De koe en heel die kalvergang zat alweer, **even** een razende bezetenheid in zijnen zin’ (Dagen, 164)

b) het Westvlaamse: **lijk.**

> ‘Veel eten is slecht voor mensen **lijk** wij, meende Lite Lo’ (Lenteleven, 40)
>
> ‘Ze merkte dat de jongen zijn aafse doening bijhield **lijk** een nuchter kind’ (Dodendans, 14)
>
> ‘De ander mensen dachten **lijk** hij’ (Langs Wegen, 130)
>
> ‘Ik en Mele, we kweekten elf jongens die aten **lijk** wolven’ (Zonnetij, 414)
>
> ‘Ze zat op de knieën gehurkt en blies de bloeiwol van een melkwiedstaal, **lijk** kinders die tellen hoeveel jaren ze nog te leven hebben’ (ibid., 423)
>
> ‘En waarom leefde hij nu niet van einden in, ten dake nerewaarts **lijk** zijn makkers’ (Lenteleven, 144)

‘Goele met haar (...) watergrijze fijnharige vacht die blonk **lijk** een vlies op haar lijf’ (Dodendans, 132)

5. Ook **oudere of Zuidnederlandse** voegwoorden werden aangetroffen:

alevel
alevenwel
bijaldien
bij dat
desvolgens
dienvolgens
middelerwijl
(al) naargelang
onderdies XII 233
tenden
enz.

Voor de vindplaatsen verwijzen wij naar het tweede deel.

In de inleiding van het derde hoofdstuk wordt erop gewezen dat de oudere of dialectische voegwoorden in de latere werken steeds maar schaarser worden.

Tweede hoofdstuk
De woordvorming

Ter inleiding

Dit tweede hoofdstuk beschrijft de samenstelling en afleiding van zelfstandige naamwoorden, werkwoorden en bijvoeglijke naamwoorden.

Het buitengewoon groot aantal samengestelde woorden is inderdaad een van de meest opvallende kenmerken van Streuvels' woordenschat. Dit moge ook blijken uit het tweede deel waar de composita die niet in Van Dale voorkomen, opgenomen werden.

Het is precies op het gebied der woordvorming, door samenstelling en afleiding, dat Streuvels op intensieve wijze geëxperimenteerd heeft om zijn taal bruikbaar te maken voor zijn literatuur. De simplicia ontleent hij aan de algemene taal en aan de streektaal (zie hierover de inleiding van het vierde hoofdstuk en het tweede deel), maar zeer veel composita smeedt hij zelf. Hier alleen treffen we de vele nieuwvormingen aan. Deze zeer talrijke nieuwvormingen vinden we zowel bij de nomina en verba als bij de adjectieven. Dit wekt de indruk dat Streuvels geloofde dat de echte, stilistische creativiteit o.a. in de woordenschat tot uitdrukking komt.

Streuvels was als schrijver steeds op zoek naar het juiste woord. In 1908 schrijft hij: ‘De eerste regel van schrijfkunst bestaat in het gebruik van het “juiste” woord voor elk ding en dat men van elk woord de juiste ‘dracht’ moet kennen’[(1)]

In zijn autobiografische werken lezen we geregeld hoe hij geboeid blijft door het woord, door de taak van de literator, hoe hij steeds opnieuw de gevoeligheid der zintuigen aanscherpt, hoe hij geobsedeerd wordt door het mysterie van de taal.

(1) **Vlaamsche Arbeid**. 4e jrg., 1908. p. 185-189: Free Fritz' ‘Boerendoening’.

In dit verband moge één uittreksel uit Prutske volstaan: ‘Zo bijvoorbeeld, kan Prutske gespannen zitten luisteren en haar best doen om den gedachtengang te volgen in Vaders betoog over: “'t onderbewuste” in de kunst van spreken en schrijven, - over de ingewikkelde werking der hersenen die 't woordmateriaal effen aan gereed-maken, uitkiezen en bijbrengen, dat dienen moet om de gedachte tot vorm om te scheppen.’[1]

Zijn speurtocht naar het juiste woord verklaart eveneens het groot aantal veranderingen die hij in elke herdruk of nieuwe uitgave van zijn werken aanbrengt.

Over het algemeen kunnen we zeggen dat de keuze van het samengestelde of afgeleide woord gelijk is aan de keuze van de korte taalvorm.

Streuvels' stilistisch streven is inderdaad in veel gevallen gericht op een veelzeggende beknoptheid: vandaar de overvloed van pregnante korte vormen.

De samenstelling en de afleiding concurreren immers met infinitieven, met zinnen en met omslachtige voorzetselconstructies: als men de inhoud van het samengestelde woord wil vaststellen, is soms een uitvoeriger omschrijving nodig dan door één voorzetsel aangegeven kan worden[2].

De samenstelling is dan de gebalde, de comprimeerde weergave van de opgedane indrukken, maar anderzijds brengt dit soms met zich een zekere vervaging. (Dit is o.m. het geval met de (impressionistische - symbolistische) samengestelde nomina met tover -, droom-, wonder- als eerste lid)

(1) **Volledige Werken.** Dl. 7. Kortrijk, (1952-1957). p. 370-371.
(2) C.G.N. DE VOOYS, **Nederlandse Spraakkunst**, zesde druk, Groningen, 1963, p. 177-179.

G.S. OVERDIEP, **Stilistische Grammatica**, tweede druk, Zwolle 1949, p. 208.
N. SCHÖNFELD Historische Gammatica van het Nederlands, vierde druk, Zutphen, 1947, p. 166

Op al deze aspecten zullen we in de loop van de bespreking geregeld terugkeren.

In dit hoofdstuk worden alleen die combinaties en afleidingen behandeld die het meest en in alle werken voorkomen. Andere voorbeelden worden onbesproken gelaten daar zij vrijwel op zichzelf staande gevallen zijn.

Kenmerkende samenstellingen van de nomina zijn de formaties met een werkwoordsstam als eerste en een substantief als tweede lid; voorts die met de functie van een gecomprimeerde genitivus explicativus of gelijkwaardige bepaling met ‘van’ Opmerkelijk zijn ook de composita met een verbaal substantief of een substantief op -ing als tweede lid. Geliefd zijn eveneens de tautologische en allitererende samenstellingen.

Bij de afgeleide substantieven treffen o.a. de volgende vooren achtervoegsels door frequentie of bijzondere functie: ge-, -heid, -te, -ing, -sel, -erij, -aard, -erik, -er. Verder wordt een aparte rubriek gewijd aan de diminutiva.

Bij de samengestelde adjectieven zijn tal van combinaties mogelijk. Opmerkelijk is de coördinatie van twee adjectieven. Zeer frequent is ook de verbinding van een adjectief met een participium. Aan de verbinding van een substantief met een adjectief ligt in de meeste gevallen een vergelijking ten grondslag.

De suffixen -loos en -lijk komen het meest voor. Bij de samenstellende afleidingen zijn merkwaardig de verbinding van een nomen met een adjectief op -ig of op -de/-te, en de analogische participia formaties. Omwille van hun frequentie wordt aan de allitererende composita een aparte rubriek gewijd.

Bij de werkwoorden zijn zeer karakteristiek de formaties met een adverbiaal prefix dat de vereiste duidelijkheid en precisie teweegbrengt. ‘Dubbelwerkwoorden’ beantwoorden aan de drang van de auteur om de waarnemingen en ervaringen met precieze nuancering en toch beknopt weer te geven.

Bij de afleidingen zijn de prefixen be-, her-, ont- en ver- zeer talrijk vertegenwoordigd. Frequent zijn ook de verba op -elen en -eren. Het aantal samenstellende afleidingen evenals de alliterererende en onomatopoëtische formaties zijn talrijk en belangrijk.

Op deze plaats verwijzen we ook naar het inleidend hoofdstuk, waar het gebruik van het koppelteken bij de samenstellingen werd behandeld(1).

De context van de voorbeelden vindt men telkens in het tweede deel. Met deze uitleg en tekst trachten we enige belangrijke aspecten van de taal van Streuvels te karakteriseren.

(1) p. 26

§ 1. Vorming van substantieven.

A. Samenstelling.

Het aantal samengestelde naamwoorden in Streusels' taal is buitengewoon groot.

De stilistische functie van deze composita is veelvoudig en niet altijd te achterhalen.

Dat de composita niet altijd bepaald kunnen worden zonder lange en benaderende omschrijving, verklaart hun vage en suggestieve kracht waarmee Streuvels in veel gevallen atmosfeer wil scheppen. ‘Stijlverdichting of -comprimering werkt suggestief en atmosferisch verdiepend’(1).

In andere gevallen schijnt Streuvels de verschillende nuances in één woord te willen vatten en weergeven daar waar ze door ontleding verloren zouden kunnen gaan.

Soms werkt de samenstelling ook verduidelijkend door de toevoeging van een soortaanduidend woord, maar vaak is het effect verzwarend en lichtjes retorisch en verraadt het een neiging naar gezwollen zegging.

Op het onderscheid tussen copulatieve, appositionele of bepalende samenstellingen gaan we niet verder in, maar we zullen veeleer trachten de eigen betekenis en functie van het compositum aan te duiden.

(1) J. AERTS, **Stijlgeheimen van Karel Van de Woestijne**, Leuven, 1956, p. 50-51.

I. Het eerste lid is een substantief

Dit is het geval bij de overgrote meerderheid van de samengestelde substantieven.

De bepalende samenstellingen worden gevormd met of zonder bindingsklank (-s, -e, -er, -en)

In deze rubriek gaat onze aandacht in de eerste plaats naar de verhouding der beide leden van de samenstelling, en dan wordt een van de meest frequente formaties behandeld. Nadien volgt een nadere bespreking van enkele merkwaardige samenstellingen.

1. Verhouding van de beide delen van de samenstelling

a) Het compositum is in de meeste gevallen de korte vorm van een genitivus explicativus of bepaling met ‘van’ van gelijke kracht. Het eerste lid vervangt die genitief of die bepaling.

Hier zou een zeer lange lijst kunnen volgen van formaties van dit type. We beperken ons tot enkele gevallen die het talrijkst zijn en in alle werken voorkomen.

Voorbeelden:

ademgang, -snoffel, -snok, ...
akkerbreedte, -schelle, -schrode.
belleklank, belklepel
bladerrank, -tros, -vracht.
bloemenkroon, -lucht, -schoonheid, -stof, -weefsel.
boerenaard, -kneep, -kop, -woonst.
bomendrom, -lijn, -stapel.
dagdood, -einde, -hitte, -klaarte, dagenreeks.
dalruimte.

dorpskom, -beeld, -boer, -bouwtrant.
droombedrog, -ding, -gedaantes, -schoonheid.
hemelgloed, -koepel.
heuvelkimme, -hoogte, -neg, -voet.
gelukstraan, -tijd.
huiskave, huizengroep.
hofgat, -hek, -keuken, -klok,...
jeugddrift, -makker,...
kindergestel, -gramte, -klank, -verbeelding,...
kleurbrok, kleurenbord, -luister, -praal, kleurglans, -mengsel,
lachgeluid, -geweld,...
landbedrijf, -oever,...
levensbedrijf, -blijkheid, -bloei, -eenvoud, -gang,...
lichtbaan, -bad, -bal, -spaander, -sprankel,...
liefdekoorts, -kreet, -lust,...
lommerdak, -frisheid, -gewelf, -zwaarte,...
loofrank, -sieraad, -tros, lovertak, -tros,...
luchtgesteltenis, -geweld, -gewelf,...
noodbuur, -hulp, -vriend,...
regengeut, -gulp, -lijn, -plassel,...
rouwgevoel, -maand, -mare,...
schaduwdeel, -holte, -koelte, -lap, -massa,...
schrikhuiver, -koorts,...
sneeuwdeken, -dons, -poeder, -schuim,...
vlashekken, -herel, -kouter, -pluis,...
vreugdegenot, -roep, -rumoer,...
vuurgenster, -glans, -gulp, -klonter, -schijn,...
waterbal, -schaarsheid, -wervel, -brobbel,...
weeldebewustzijn, -gevoel, -roes, -teken,...
werkalm, -daad,...
windadem, -geweld, -ruk,...
wolkenbed, -brokkel, -pracht, -spel, -vaart,...
zonglinster, zonnebeeld, -brok, -dans, -draai, -gang, -genster,

b) De verhouding van het bepalende deel tat het hoofddeel is niet beperkt tot een loutere genitief-verhouding.

Een afdoende of bevredigende groepering is wellicht onmogelijk[1].

Wij beperken ons tot de bij Streuvels meest voorkomende composita.

Het eerste deel van de samenstelling bepaalt:

1) **de stof**:

De voornaamste zijn:
eerdebane, -bonk, -straat, -streep,...
steenbalk, -bank, -bodem, -dam, -dorpel,...
zandaarde, -kasteel, -straat, -streep,...

De talrijke samenstellingen met **goud**- en **zilver**- als eerste lid:
goudgruis, -klontering, -kogel, -munt, -omvatting, -pulver, -schilfer,...
zilverbal, -beier, -glinster, -parel, -penning, -schilfer,

kunnen even goed ondergebracht worden bij d) op p. 248.

2) **de plaats**:

De samenstellingen met **bos**-, **woud**- en **dorps**- als eerste lid komen het meest voor.

Enkele voorbeelden:
bosboom, -deemstering, -plein, -stilte,...
wouddreef, -laan, -schoonheid, -stilte, -weg,...
dorpsberoerte, -boer, -gebeurtenis, -kom, -klooster, -midden

(1) C.G.N. DE VOOYS, O.C., p. 182-183

verder: landbedrijf, hoflinde

3) **de tijd**:

Uiteraard duiden deze composita de perioden aan van de dag en de jaargetijden.

Opvallend hierbij is dat Streuvels aan '**noen**' en '**uchtend**' de voorkeur geeft boven '**middag**' en '**morgen**', en dat er bijna geen samenstellingen zijn met **herfst**- als eerste lid. Streuvels verkiest **najaars-**(1)

Voorbeelden:

Avondasem, -deemster, -frisheid, -kalmte, -land,...
morgenbrood, -goed, -klaarte,...
uchtendbezigheid, -brood, -nersheid, -hemel, -schemer, -smoor,...
noendrukte, noenedommel, -dutje, -klokje, -kost, -stemming, -stilte,...
middagbrood, -pint, -staminee, -stilte, -tijd,
nachtgewemel, ijlte, -keuken, -kilte, -lawaai,...
daggerucht, -hitte, -klaarte, -leven,...
lentebloesem, -luwte, -tuin,...
herfstdos, -getij, -land.
zomeradem, -bezigheid, -droogte, -groei, -mist,...
winterbedrijf, -doening, -dricht, -kwaal, -labeur,...

In Streuvels' taal krijgen deze composita in veel gevallen een andere schakering: b.v.: avondland: het landschap zoals het zich 's avonds voordoet; verder: avondstraat, zomergeluk, zomerlach, nachtbal,...

Ze dienen dan om de atmosfeer te scheppen.

(1) Merkwaardig is dat in geen enkel werk het woord **herfst** in de titel voorkomt. Er is wel een: **Lente**leven, **Zomer**land, en... **Najaar** (1909)

4) **een volledige of gedeeltelijke vergelijking**:

Ook van deze formatie zijn de voorbeelden zeer talrijk en ze liggen over alle werken van Streuvels verspreid.

Enkele voorbeelden:

armkraak
bel(le)stem
bloedschijn, -wolk
haakscheur
klauwhand, -poot, -vuist
klokstem
reuzenkerel
slangkrul
slingerbocht, -kronkel,...

Vaak heeft een substantief dezelfde vorm als de stam van het verwante werkwoord, en dan is het niet altijd uit te maken of het eerste lid van een samenstelling een substantief of een werkwoordelijke stam is. Het is dus mogelijk de samenstellingen met **slinger** onder te brengen bij de rubriek in: composita met een verbaal stam als eerste lid[(1)].

Uit de meeste formaties blijkt immers dat **slinger**- de verkorte vorm is van **slingerend**, en vooral de samenstelling ‘slingerslinger’ steunt ons in deze opvatting.

Opmerkelijk zijn de samenstellingen waarvan het tweede lid de vergelijking bevat: boomburg, boomhalle, -kasteel, -reus: een boom als een burg, halle, kasteel, reus.

(1) p. 253.

5) **de bestemming of de functie**:

Hier zijn de voorbeelden niet zo talrijk:

bloemvaas
werkalm
slaappolder, -sirope.

6) **het middel of instrument**:

Van deze formatie vinden we veel voorbeelden, maar aangezien het tweede lid in de meeste gevallen een verbaalsubstantief is, worden ze in rubriek 2 besproken, op p. 238

Het gaat om samenstellingen als:

armgreep, -trek
kloefslag,
...

2. Een van de meest frequente vormen van samenstelling is de formatie waarvan het tweede lid een verbaalsubstantief is.

a) Het tweede lid van de verbinding is een verbaalsubstantief[1]
Hierbij kan het eerste lid fungeren als instrumentale bepaling of als subject van de handeling. (zie in dit verband ook p. 237 bij 6)

(1) Voor de samenstellingen met een gesubstantiveerde infinitief als tweede lid, zie hoofdstuk IV, p. 479

Voorbeelden:

a) *met gemeenschappelijk eerste lid*:

ademblaas, -gang, -greep, -haal, -stoot, -tocht, -trek, -veeg
bliksemslag, -zwong
baarslag, -wentel, **baren**gang
dagendans, -gang
lippendraai, -plooi
windruk, -trek, -zweep
zomerdans, -gang
zonnedraai, -gangs, -laai, -zang

b) *met gemeenschappelijk tweede lid*: (bewegingschildering)
-**dans**: dagen-, zomer-
-**draai**: hoofd-, ogen-, lippen-, zonne-
-**gang**: adem-, baren-, bede-, dagen-, doods-, doop-, kermis-, kerst-, kruis-, levens-, lijk-, rol-, sleur-, slier-, sliffer-, voet-, zomer-, zonne-
-**loop**: uchtendloop
-**slag**: baar-, belle-, bliksem-, galm-, kloef-.
-**trek**: adem-, wind-
-**zwaai** hoed-, levens-, rok-

c) *andere gevallen*:

donderkraak
goudgloei

Hieruit blijkt eens te meer Streuvels' voorliefde voor de substantivische vorm.

Zie verder nog (p. 267) een nadere bespreking van gevallen als **bliksemkronkel**.

b) Het tweede lid wordt gevormd door een, al of niet denominatief, verbaal substantief op **-ing**, met de diverse functies welke aan het genoemde suffix eigen zijn. (Zie ook bij de afleiding op -ing)[(1)].

Ook hier spreekt in het algemeen dus weer de voorkeur voor de substantivische vorm.

Enkele voorbeelden uit de zeer vele.p

1. Het talrijkst zijn de **bewegingschilderende woorden**:

-davering: angst-
-flikkering: lijn-, striem-
-golving: bodem-, land-
-heuveling: golf-
-huivering: angst-, gruw-, schrik-
-klontering: goud-
-krieuweling: lust-
-kroezeling: haar-
-planting: boom-, paal-
-poeiering: goud-
-rilling: angst-, koorts-
-roering: beelden-
-sparkeling: vuur-
-sparteling: vuur-
-storting: sneeuw-
-wemeling: blader-
-wenteling: baren-
-woeling: feest-

2. Frequent zijn ook de aanduidingen van **lichtindrukken**:
-deemstering: zonne-
-maling: bloemen-

(1) zie p. 268.

-pinkeling: zonne-
-schatering: kleur-[1],
-scheiering: licht-
-schemering: licht-
-schittering: hitte-, kleur(en)-, licht-, zon-
-speiering: kleuren-, licht-[2]
-spettering: kleur-
-spiegeling: licht-
-spikkeling: bloemen-
-straling: lucht-

3. **Klankaanduidingen**:
-rammeling: slot-
-rinkeling: belle-
-ruising: regen-
-schatering: vreugde-
-tinkeling: belle-

c) Het tweede lid is een verbaalsubstantief met het prefix **ge-**. Opnieuw blijkt uit de talrijkheid van deze formaties de drang naar substantivering in Streuvels' (impressionistische) taal.

Deze composita geven op een genuanceerde manier een geheel van handelingen weer, een collectief gebeuren of duiden een herhaalde, voortdurende handeling aan.

a) alfabetisch naar het eerste lid:

belgerinkel
bladergeprevel, -geritsel
bromgeronk
hoorngetoeter

(1) klassieke synesthesie bij Streuvels: kleur en klank
(2) speieren, speiering: zeer veel gebruikt voor licht- en kleuraanduiding.

jeudgejubel
joelgeschreeuw
jubelgeroep
kanongedommel, -geschot
kindergekerm, -geprazel, -gestamel
klokgebengel, -geklop, -geklep
minnegefluister
spotgemompel
stemgekletter, -gegalm
vogelgekwetter, -geschal, -geschater, -geschuifel
vreugdegeklets, -geschal, -geschetter
windgesuizel

b) alfabetisch naar het tweede lid (waarbij Streuvels' rijke synonymiek duidelijk wordt)

- gebengel (klok-)
-gefluister (minne-)
-gegalm (stem-)
-gejubel (jeugd-)
-gekerm (kinder-)
-geklep (klok-)
-geklets (vreugde-)
-gekletter (stem-)
-geklop (klok-)
-gekwetter (vogel-)
-gemompel (spot-)
-geprazel (kinder-)
-geprevel (blader-)
-gerinkel (bel-)
-geritsel (blader-)
-geroep (jubel-)
-geronk (brom-)
-geschal (vogel-, vreugde-)
-geschater (vogel-)

-geschreeuw (joel -)
-geschuifel (vogel-)
-gestamel (kinder-)
-gesuizel (wind-)
-getoeter (hoorn-)

2. Andere aanduidingen zijn:

a) beweging

-gegolf (baren-)
-gekrawoel (bijen-)
-gehuiver (blader-)
-gepoender (dorps-)
-gewoel (feest-)
-gelijn (golf-)
-gekluts (golf- lippen-)
-gewapper (vaantjes-)
-geklepper (vlerk-, wiek-)

b) licht en kleur

-geflonker (vuur-)
-gekertel (zon-)
-gekletter (zon-)
-geschater (kleur-)
-geschitter (licht-)
-gespeier (kleur-)
-gestoot (straal-)

c) verder

egengelonk,
zonnegelonk,
minnegelonk.

3. Enkele stamenstellingen bestaande uit twee substantieven verdi enen een nadere bespreking.

a) een der samenstellingsleden is, of ook wel beide zijn een gedurfde **metafoor** of **synesthesie**

Wij laten hier enkele voorbeelden volgen:

bladergewaad
goudregen
hitteregen, -schittering
kleurenbrand, -geschater, -jubel, -schatering, -spettering, -zang
manewezen
zonnewezen
zonnegelonk, -schreeuw, -zang
zongekletter

Dezelfde synesthesie vinden we terug in de beeldspraak: geregeld vergelijkt Streuvels het licht met een spuitende fontein, gebruikt hij klank-woorden voor het licht en voor de kleur.

Enkele voorbeelden:

‘Verre over 't water en hoge in de lucht schetterden de leeuwerken en **'t schuifelzingen regende** in een schelle orgeling van tonen wijds en zijds **naar beneden**’ (Bloemlezing, 161)

‘Maar Broer gebaart zich dood - **de jubelzang van den dageraad** wil hij niet horen’ (Morgenstond, 166)
‘Broer kan **'t geluid van het licht** niet langer weerstaan, het heeft in hem de vreugde doen ontwaken en meteen is zijn slaaplust uit’ (ibid., 167)

‘Zie **het licht dat lijkt op een geluid** dat onzichtbaar nog

van heel verre nadert, en te raden is in zijne komst door de schemering die groeit' (Avonden, 429)

'Over heel de dubbele glooiing der scheldevallei blaaiert in **een schonen galmzang van kleurschakering**, het duizendmalig groen der verschillende zomervruchten' (Vlaschaard, 114)

'**De zonnestraal** zelf is als een geweldige levenwekker; **hij is als het blinkend koperen klaroen, dat met schetterstoot en jubelkreet** verkondigen komt de glorie van den nieuwen dag' (Morgenstond 165)
'**De lichtplas** op 't tapijt is uitgewijd en vreet al verder 't bloedend rood der bloemen en 't rauwe groen der lovers' (Morgenstond, 165)

'In de algehele stilte zwiepte **'t geluid** op, en als een windtrek die voorbijvaart, met één zwong, doofde 't uit en keerde bij beurten weer, **als een draaiende lichtstraal** door de ruimte' (Vlaschaard 199)

'En toen, onverwachts als een wonder, uit het stervende gezinder van het rustend metaal, breekt als een vloed **het geklank dat opborrelt** uit de toren die staat **als een fontein** hoog en slank in de lucht - **een fontein die klanken opspruit** in de avondlucht en luide **de stralen** uittrippelt **van een blijde, zilveren zang**' (Geurts I, 100)

b) Verwant met de copulatieve samenstellingen, maar toch enigszins anders van aard, zijn de **tautologische samenstellingen**[1]

Andere (appositionele) samenstellingen kunnen we **verduidelijkende** samenstellingen noemen.

(1) C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 180

In dit verband kunnen we er nu reeds op wijzen dat Streuvels' taal een sterk emfatisch karakter heeft. Hij houdt van opstapelingen van woorden en zinnen, van binaire verbindingen van (semi-) synoniemen, van variërende herhalingen. Dit zal ten overvloede blijken uit het vijfde hoofdstuk.

Op deze plaats zien we de invloed van dit verschijnsel op de woordvorming.

Van deze samenstellingen zijn de voorbeelden weer zeer talrijk en we vinden die in elk werk geregeld terug.

Enkele voorbeelden:

akkerkouter, -veld
aarsgat
bochtkraak
berghoop
cijfernummer
dommeldoezeling
flikkersprong
foremarkt
golfbaar
hoftuin
keerbocht, -draai, -kromte
kelderput
kerfstreep
klankgalm
kletsslag
kletsknal
knechtejongen
kouterland, -stuk

mistsmoor,
muurwand
nevelsmoor,
paalstaak,
plofbons,
ruksnok, snokruk
reirang,
rimpelreef,
schotsstaaf,
schreeuwgil, -kreet, -schruwel,
smoordamp,
spookschim,
spothoon,
spotvlek,
straatbaan,
wenteldraai,
werkbezigheid,
wipsprong.

c) Composita als **bliksemkronkel** verdienen onze aandacht. Het voor de bliksem vanzelfsprekende kenmerk wordt nadrukkelijk genoemd (het emfatisch karakter van Streuvels' taal en stijl werd reeds aangestipt in de rubriek over de tautologische samenstellingen) opdat de lezer voorstellingen zou opnemen en geen begrippen. Dezelfde bekommernis om de plastische kracht zullen we bij de samengestelde werkwoorden aantreffen.

Hier volgen nog enkele andere voorbeelden:

bliksemlans, -lijn
hemelkappe
hemel**koepel**, lommer-, lover-, lucht-
heuvelbuik, bult-
luchtgebouw, loof-
lucht**gewelf**, wolken-
loofverhemelte
regenlijn
straatlint
vlamtong, -toren

d) Van veel samenstellingen, waarbij zonder verbinding met het voegwoord **en** of zonder bindingsklank twee substantieven tot een samenstelling worden verbonden, kan men het eerste lid door een van dit substantief afgeleid of door een hetzelfde begrip uitdrukkende adjectief vervangen.

Dit is een geliefkoosde verbinding bij Streuvels. Dat hij de voorkeur geeft aan de additieve samenstelling bewijst dat hij de betekenis ervan anders ziet dan de som der elementen of dan de verbinding adjectief en substantief.

Hieruit kunnen we ook zijn voorliefde voor het substantief afleiden.

Ook hier zijn de voorbeelden zeer talrijk en in alle werken worden ze veelvuldig aangetroffen:

angstgedachte, -stemming, -vraag
deemsterlaan, -licht, -lucht, -ruimte
gloriekoepel, -schijn, -sleep, -zang, -zon (zie ook p. 249)
spookglans
weeldebed, -zicht

Het talrijkst zijn de composita met **pracht-**, **wonder-**, **tover-**, **goud-**, **zilver-**, als eerste lid[1]

Het zijn vooral deze composita die Streuvels gebruikt om aan zijn stijl een atmosferische suggestiviteit en verdieping te schenken.

Samen met woorden als: toveren, waas, onwezenlijk, te raden liggen, aetherisch, enz.

Voorbeelden:

prachtgang, -merel, -meubel, -pijp, -paard,....
Dit is kennelijk de verkorte vorm van: een pracht van een...
toverdans, -oord, -pracht, -schijnsel, -stilte, -tooi, -waas, -wonder,...
wonderbloem, -ding, -lucht, -sneeuw, -tafereel, -vogel, -zang..
goudgloei, -licht, -schijn, -strostaal, -tint,...
zilverbaan, -glinster, -mist, -schijn, -waas,...[2]

Deze samenstellingen zullen we ook bespreken bij de rubriek op p. 249.

(1) zie p. 236.
(2) zeer geliefd woord, vooral bij de beschrijving van morgenen avondstemming, mist,....

e) bij veel samenstellingen zien we het eerste lid verbleken zodat het als een versterkend prefix kan beschouwd worden. De grens tussen samenstelling (twee substantieven) en afleiding (door prefixen uit verbleekte substantieven ontstaan) is hier vervloeiend[1][2]

De bepalende functie van het eerste lid van een compositum is on echter zo vertrouwd, dat we ook hier nog steeds geneigd zijn met die mogelijkheid rekening te houden.

Toch menen wij het eerste lid als een verbleekt substantief en als een versterkend prefix te mogen interpreteren en dit op grond van andere formaties (van adjectieven) die bij Streuvels zeer vaak voorkommen.

Dit is vooral het geval bij de samenstelling met als eerste lid:[3]

droom-:	droomoord, -schoonheid, -stad, -uchtend, -verrukking, -vertoon, -vlakte, -waas, -wieg, -wolk, -zang.
	In al deze gevallen betekent droom: zeer mooi, prachtig, heerlijk.
	De omschrijving: schoonheid als in een droom lijkt ons minder voor de hand liggend.
glorie:	gloriegang, -koepel, -poort, -schijn, -stad -zang, -zon.
wonder-:	wonderbloem, -ding, -lucht, -nacht, -sneeuw, -tafereel, -zang.

(1) C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 242
(2) zie ook p. 325.
(3) zie p. 248.

tover-:	toverdroom, -dans, -meer, -oord, -pracht, -schijnsel, -stilte, -tooi, -waas, -weelde, -zicht

Opmerkelijk is de frequentie dezer composita in al de werken van Streuvels: met deze samenstellingen wil hij het mysterieuze, het wondere, het heerlijke, het onbepaalbare dat hij in de natuur of achter de dingen waarneemt of vermoedt, weergeven.

Het gebruik van het samengestelde naamwoord in de lyriek van Karel Van de Woestijne wordt door J. Aerts eveneens verklaard 'als middel tot subtiele atmosfeer-schepping'(1), 'vaak bewerkt deze samentrekking immers ook een vervaging in de stijl: zij drukt een vage onbegrensde levensaanvoeling uit, zij reveleert een duistere gevoelsruimte van de oneindige ziel'(2)

Andere voorbeelden waar we de verschuiving van substantief naar prefix kunnen merken, zijn:

peerdepijne: zeer grote pijn
luisterlaken, -schemer: zeer mooi, heerlijk
weeldekleur, -praal
zomerpaleis, -blijheid, -lach, -praal, -pracht, -schoonheid, -vallei, -zang
zonnedroom, -feest, -mond, -prinses, -zang

(1) J. AERTS, o.c. p. 58
(2) ID., o.c. p. 59

II. Het eerste lid is een adjectief.

Een typisch impressionistisch stijlmiddel wordt gevormd door de samensmelting van een onverbogen adjectief en een substantief, al of niet gescheiden door een koppelteken.(1)

Deze twee-eenheid suggereert een inniger verbondenheid van eigenschap en voorwerp dan door de syntactische groep van adjectief en substantief kan worden uitgedrukt.

Zulke formaties komen ook in het Nederlands voor, b.v. met dubbel- en klein- als eerste lid. Hierbij worden woorden als **hoogspanning** door sommigen nog als germanismen beschouwd. Volgens C.G.N. De Vooys zijn deze samenstellingen ‘door invloed van naburige talen sterk vermeerderd’(2) Bij Streuvels is het procédé vrij produktief.

Ze komen vooral in de eerste werken voor, tot 1909(3), in zijn autobiografische werken(4), en bewerkingen en vertalingen, vooral in ‘Genoveva van Brabant’ en de ‘Rampzalige Kaproen’, waarschijnlijk onder invloed van de Duitse tekst. Ook in drie voorname werken uit de laatste periode duiken ze weer op: De Teleurgang van den Waterhoek, Alma met de vlassen Haren en Levensbloesem.

Voorbeelden:

diepgrond, -hoek, -wand, -water, -zicht
dubbelburg, -gedaante, -gevel, -wand, -slangs, -laan, -galg, -gang
edeldochter, -gewaad, -gezel, -hoeve, -hof,...

(1) zie p. 27.
(2) C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 185
(3) Zomerland, Zonnetij, Dagen, Dorpsgeheimen I en II, Stille Avonden, De Vlaschaard
(4) Land en Leven in Vlaanderen, Herinneringen uit het Verleden Ingoyghem II, Heule

De voorbeelden met edel- als eerste lid zijn de talrijkste, ze komen bijna alle uit ‘Genoveva van Brabant’.

grootspels, -volk, -broer
helderschijn
hoogkant, -kouter, -kamer, -weide, -zate, -zetel
kleingoed, -hout, -volk, -man
langbalk, -schedel, -wand, -zweerd
logreus
rijkman,
rondvorm, -zicht

III. Het eerste lid is een werkwoordstam

De verbaal stam is een eigenschap van het substantief en zou als adjectief of als tegenwoordig deelwoord naast het naamwoord geplaatst kunnen worden. In plaats daarvan wordt het eerste lid, onverbogen en afgeknot, aan het substantief toegevoegd. Het samengesteld woord vat dus ineens alle zintuiglijke nuances in één woord. Dit procédé treffen we ook aan bij Karel Van de Woestijne[1] en in het proza van L. Van Deyssel[2]

Deze formaties zijn dus de korte vorm van een bijvoeglijk naamwoord of tegenwoordig deelwoord en een (soms verbaal) substantief. Gewoonlijk drukt het eerste lid geen blijvende eigenschap uit, maar een kortstondige waardoor het (typisch impressionistische) momentopnamen zijn.

De verhouding van beide delen is niet altijd in één soort van omschrijving te vatten of weer te geven.

Streuvels maakt van deze samenstellingen **een zeer groot gebruik.** In al zijn werken en in zijn ganse oeuvre liggen de voorbeelden voor het grijpen.

Voorbeelden:

a) **bewegingschildering**

dretsgang
dribbelstap
flikkerbeen, -krul, -sprong, -straal

(1) J. AERTS, o.c., p. 57-58.
(2) F. JANSONIUS, **Over woord en zin in het proza van L. Van Deyssel**, Assen, 1942, p. 12

schijverdans
kabbelkring
kronkelbedde, -bloem, -letter, -slang, -voor, -wegel
kruldraad, -hoef, -lijst, -lip, -pezel, -slang, -slinger
grijphand
sidderlicht
sleepgang, -gerucht, -slag, -sleur, -stap, -trek, -zang
sliergang, -lijn
slingerbel, -bocht, -krans, -kronkel, -krul, -lijn en
lijnslinger, -slinger, -lint, -rank, -reek, -siersel, -slang, -steen, -streep, -weg[1]
streelhand
spartelgat, -pert
stronkelstap
tastterd
tergreden, -spreuk
vliemleed
vloeigoud
wankelgang
wentelkring, -krinkel
wiegeldans
zwemelstap (zwemelen: waggelen, wankelen)
loeroog
trakelgang, -stap
keerglans, -licht, -schijn(sel), -wervel

b) **klankaanduidingen**

brulstem
bromgeluid, bromtoon
blafhond
dreunslag
fletsgeluid

(1) zie ook p. 236

fluisterdeun, -woord
groldreun
jammerschreeuw
jankgil
juichzang
klaagdeun, -reden[(1)], -roep, -schreeuw
ronkslag
schettergeweld, -stoot
schuifelgil, -kreet, -schreeuw, -smeet
trilgeluid

c) **lichtindrukken**

blinklicht
flonkerstraal
glimschemer
glinsterdruppel, -kristal, -schilfer
schittergoud, -kleur, -licht, -oog, -schicht, -schijn, -spiegel, -stippel, -straal, -waaier, -wit[(2)]
laaivlam, -vuur
schemerduisternis, -damp, -lucht, -mist, -smoor

d) **andere**

dreig-, smeek-, vleigebaar
drens-, druppelregen
monkelplooi
smeulhoop
spotgelaat
tergreden

(1) wordt in samenstellingen als tweede lid veel gebruikt in de plaats van ‘woord’: zie: tergreden, vleireden, e.a.
(2) voor de ‘lichtgevoelige’ Streuvels is het licht, de zon... bijna altijd ‘schitterend’. Geliefkoosd en veel voorkomend compositum

IV. Het eerste lid is een telwoord.

Van deze formatie zijn de voorbeelden niet zo talrijk. De meeste ervan komen uit het dialect:

eenbalg, -gang, -klank
tweeboek, -bok, -jok, -tander, -trap, -woonst, -zak
driebeukj, -draad, -klank, -zang
vierklauw, -tand
achtkanter, -stik(ske)
dertiendag
achttienmaander
dertigmaander
veelzang

B. Afleiding

I. Met prefixen.

1. Met het prefix ge-:

a) De zeer talrijke substantieven met het voorvoegsel ge- zijn afleidingen van één of meer werkwoorden. Soms zijn die werkwoorden nieuw gevormde denominatieven.

De normale functie is die van een herhaalde of duratieve handeling.

Het talrijkst zijn de verbaal-abstracta die een klank of beweging aanduiden.

Deze afleidingen vertolken suggestief en op genuanceerde wijze de veelvuldige en herhaalde beweging en geluid.

Voorbeelden:

1. beweging:
   geaai, geblaas, gedraaf, gedraai, gedrom, gedroom gedrum, gelits, gefoezel, gegroei, gekoester, geloop, gemin, gemoos, gepikkel, gepink, gepinkel, gepoender, gepoer, gepeuter, geribbel, geschitter, geschaaier, geschorm, geschudder, gesleep, gesleur, geslof, gesnoek, gestippel, gestraal, gesubbel, getreuzel, gewaai, gewandel, gewimpel, gezever, gezinder.
2. klank:
   gebabbel, gebeurel, gebleet, geboemel, gebrom, gebronk, gedaver, gedokker, gedommel, gedruis, gefazel

gegalm, gegek, gegiegel, gegorgel, gegrol, geklep, geklets, gekletter, gekleun, geklir, gekraai, gekraak, gekriep, gelamenteer, gelach, gelierlauw, gelutter, gemeumel, genei, gepiep, geprazel, gerakerooi, gerinkel, geronk, gerul, geschreep, geschuifel, gesnatel, gesnebber, gespokker, getamp, getink, getierp, getjink, getuit, gevezel, gewier, gezaag, gezeur.

Opmerkelijk zijn de gevallen waarbij geen sprake is van een duratieve of frequentatieve handeling, maar waar de betekenis collectief is:

gedoe, gedoen, gemeubel, gestruik, getuig, gewaai

In het vijfde hoofdstuk wordt aangetoond dat de binaire verbindingen met woorden met ge- geprefigeerd een geliefkoosd en veelvuldig gebruikt stijlmiddel is bij Streuvels: p.

b) **met prefix ge- en het suffix -te**:

Op deze manier worden verzamelnamen gevormd.

Voorbeelden: gebloemte, geboerte, gebuurte, gedoente, geluchte, gerooite, gewolkte

c) **met het prefix ge- en het suffix -sel**:

De aldus gevormde woorden zijn eveneens collectiva.

Voorbeelden: gedroomsel, getintsel, geweefsel, gewroetsel, gezaaisel, gezaansel, gezegsel.

2. Met het prefix on-

met ontkennende of pejoratieve betekenis:

ondienst, ondiet, ongedaante, ongeduur, ongehier, ongenot, ongevoeg, ongeweer(te), ongroei, onverschil, onbekommernis

3. Met het prefix ont-

met de betekenis van verwijdering: ontbolstering, ontdubbeling, ontgroening, ontkerstening

II. Met suffixen

1. Met het suffix -aard

Met dit suffix worden **vooral mannelijke persoonsnamen** gevormd.

In het Zuid-Nederlands en dus ook in de streektaal van Streuvels zijn de afleidingen van dit type zeer talrijk.

Vooral bij de adjectieven op -ig is deze afleiding produktief.

Sommige ervan hebben een ongunstige betekenis.

Hier volgen de voornaamste:

aardigaard
boosaard
droevaard, druistigaard
eigenzinnigaard, ellendigaard
fijnaard
geweldigaard
hoveerdigaard
jaloersaard
katijvigaard
kluchtigaard
koppigaard
lelijkaard
luizigaard
lustigaard
nieuwsgierigaard
nijdigaard en nijdaard
ongelovigaard

ongelukkigaard
ongewilligaard
onnuttigaard
onverschilligaard
rampzaligaard
schempigaard
schijnheiligaard
schutigaard
schurdigaard
schurftigaard
slobbigaard
weeldigaard
weerwijsaard
wijsaard
zoetaard

Afleiding van een werkwoordsstam: truntaard

Twee gevallen waar **een zaak** wordt aangeduid:

ruisaard en waaiaard

2. Met het suffix- (e)nis

De afleidingen van dit type zijn niet zo talrijk maar komen toch geregeld terug.

Het suffix wordt gevoegd bij adjectieven en substantieven en ook bij verbale stammen.

De voornaamste zijn:

begankenis, bedenkenis, bediedenis (naast: bediedsel),
bespaarnis, beternis, betreurnis, betuigenis, bewaarnis
erkentenis
gedenkenis, gevarenis, gruwenis

langenis, lichtnis, lijdenis, luchtgesteltenis
moeienis
onbekommernis

Uit de voorbeelden blijkt dat de betekenis vooral is: toestanden en werkingen; in enkele gevallen ook wel een resultaat of een concrete voorstelling

3. Met het suffix -er

Met dit suffix worden nomina agentis gevormd.

Voorbeelden van deze afleiding zijn vrij talrijk en komen geregeld in alle werken voor.

Enkele voorbeelden:

a) van een verbaal stam afgeleid:

1) **simplex**:

baleier
ganger
krotter, krutter
laaier
muiker
muizeneerder
ruiser
verlover
wallebakker

2) **composita**

a) met een bijwoord geprefigeerd:

aanbrenger, -komer, -zitter
achterkomer
bijkomer, -treder
binnentreder
insteller
medekamper
tegenrijder

b) nomen + verbaal stam (het eerste lid is het object der handeling)

-bewerker: vellen-
-bidder: geluks-
-ganger: bede-
-geefster: toon-
-houder: land-, leven-
-lapper: karre-
-legger: kassei-
-maker: blagaai-, beslag-, hage-, klakken-
-schikker: toneel-
-verwerker: kleuren-
-vlechter: schild-
-voerder: bier-, ijzer-
-vuller: balgvuller
-wenser: geluk

c) adjectief/bijwoord + verbaal stam:

doodbijter, -doener
grootziener
kortwoner, kortwoonder
leegganger
vasthouder

b) afgeleid van een naamwoord:

kruistochter
(vak)politieker
vagelander
veldtochter
verbonder
wijgkamper

4. Met het suffix -erij

Afleidingen van werkwoordstammen met dit suffix zijn vrij talrijk en betekenen[(1)]:

a) de plaats waar het bedrijf uitgeoefend wordt: sprotdrogerij

b) toestanden en werkingen:
doenderijp, pezeweverij, tergernije, titserij, trunterij, woekerij, moorderij, moosserij, opruierij, opzetterij, opwinderij, minnekozerij, plaagsteerterij, schavuiterij, nekkebrekerij, mutsemalerij
We kunnen ze ook beschouwen als verzamelnamen die de synthese uitdrukken van een herhaalde werking.

c) collectieven:
beesterij, koterij, koekerij.
In het dialect zeer gebruikelijk.

d) hoedanigheid:
aankleverij, hoogdraverij, zwartkijkerij, verzwijgerij, raardoenerij, dibberij, nijdasserij, vasthouderij

Vaak hebben de afleidingen op -erij een pejoratieve betekenis, (zoals in het Nederlands): bureelratterij, schoolmeesterij.

(1) C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 220

5. Met het suffix -erik.

Afleidingen van dit type, ter aanduiding van mannelijke persoonsnamen, zijn in de streektalen van West-Vlaanderen zeer talrijk. Ook Streuvels maakt er in al zijn werken gebruik van.

Voorbeelden:

bedeesderik, beschaamderik, bloderik, blonderik, blozerik, botterik
doenderik, drogerik
onvervaarderik
taaierik
wijzerik, woesterik
zoeterik

Lichtjes pejoratief, ook als scheldwoord gebruikelijk:

benauwderik, dwazerik, slechterik, snotterik, stijverik, trunterik, zatterik, zotterik

Eén geval waar **een zaak** wordt aangeduid: dieperik

Meervoudsvorming: zie p. 46 en 94.

6. Met het suffix -heid.

Dit suffix bezit voor Streuvels een zeer grote bekoring. De produktiviteit ervan is in al zijn werken zeer groot!

Het hoofdstuk over het woordgebruik dat over de ontelbare combinaties van de nomina op -heid met een genitivus ex-

plicativus, en in voorzetselbepalingen handelt, zal dit duidelijk aantonen[1].

In het werk van Streuvels stelden we ook een steeds groter aantal abstracta vast. Hierbij neemt hij vooral zijn toevlucht tot naamwoorden op -heid[2]

Deze nomina duiden een zinnelijke of geestelijke kwaliteit aan die door Streuvels' denkende en abstraherende geest uit het geheel van de zintuiglijke ervaring a.h.w. wordt geïsoleerd[2]

Voorbeelden: meestal bestaat ook het adjectief.

aafsheid, aamloosheid, aarzelachtigheid, allenigheid,
aperigheid, baloriheid, bedektheid, bedriegelijkheid,
bedronkenheid, bedutsheid, bejaagdheid, beklemdheid, bekneldheid,
benauwelijkheid, beslaafdheid, beslapenheid,
bewetenheid, bijblijvendheid
dagduidelijkheid, dankelijkheid
gedragenheid
inwendigheid
schattigheid
uitgeholenheid
verbluftheid, verdrietigheid, verdutsheid, vereendheid, verkeptheid,
verlaanheid, vermijdheid, versletenheid, verstrooidheid
wrangheid, wonderheid

(1) p. 405, p. 389, p. 397.
(2) Uit de studie van de thema's zou ook duidelijk worden hoe Streuvels zijn beschrijving en personages voortdurend aan de tijd en de ruimte onttrekt en a.h.w. ‘universaliseert’.
(2) Uit de studie van de thema's zou ook duidelijk worden hoe Streuvels zijn beschrijving en personages voortdurend aan de tijd en de ruimte onttrekt en a.h.w. ‘universaliseert’.

In bepaalde gevallen concurreert -heid met -ing:

aanhechtigheid - aanhechting
verbauwereerdheid -verbauwering

Opmerkelijk zijn de gevallen waar **-heid** aan een verleden deelwoord wordt toegevoegd: gedragenheid, uitgeholenheid, verkeptheid, enz.

In veel gevallen zien we Streuvels' duidelijke voorkeur voor de vorm op -heid:

aandachtigheid
afgunstigheid
angstigheid naast: angst
armoedigheid
eendrachtigheid
ernstigheid
geduldigheid
haastigheid
nijdigheid
roofzuchtigheid
rustigheid
slaaplustigheid
spijtigheid
wantrouwigheid

Hier vertrekt hij duidelijk van het adjectief op -ig.

Andere gevallen:

trotsheid
verledenheid

7. Met het suffix -ing.

De bijzonder talrijke substantieven eindigend op het suffix **-ing**, worden meestal afgeleid van werkwoorden, dikwijls van denominatieven, en fungeren dan ook gewoonlijk als nomina actionis.

1. **Klankaanduiding.**

babbeling, bauwing, beureling, bingeling, bommeling
dondering
frazeling
hommeling
kwettering, kakeling, kreveling, keuveling
leutering, lundering, luttering
orgeling
preveling, prutteling
rommeling, ruising
schuifeling, snebbering
tatering

2. **Bewegingschilderend.**

dribbeling
floddering
kreveling, kroezeling, klatering
miereling, moossing
prieming
roefeling
schijvering, schoffeling, schorming, schrabbeling, stroeling
trappeling
wieging, wabbering

3. **Lichtindrukken.**

laaiing
pinkeling
schaaiering, speiering
tinteling

4. **Andere.**

djoezeling, druiling
krasseling
slijting
verdoezeling, vergruwing

Zoals uit de voorbeelden blijkt, gaat het hier in de meeste gevallen om klank- en bewegingschilderende woorden, met iteratieve of duratieve betekenis.

8. Met het suffix -sel[1]

Deze vormingen zijn in het werk van Streuvels vrij talrijk, Meestal bestaan ze, zoals in het algemeen Nederlands uit verbale stammen + sel.

Doorgaans missen deze afleidingen de bekende kleinerende gevoelswaarde. De betekenis ervan is: de naam van een voorwerp of stof, het produkt van een handeling; enkele hebben ook abstracte betekenis[2].

Sommige woorden op **-sel** concurreren met woorden op **-heid** en **-ing**.

(1) zie ook p. 258 afleidingen met prefix ge- en suffix -sel.
(2) C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 213.

Nu laten we de voornaamste voorbeelden volgen:

aaneenrijgsel, aanlengsel, aanstooksel, afleidsel afprentsel,
afspoelsel, afsluitsel, afzetsel
bandsiersel, bauwsel (naast: bauwing), bediedsel (naast:
bedied, bediedenis), bedrichtsel, bedriegsel, behangsel,
beraadsel, beschiksel, bindsel
draaisel, droomsel, dunsel
langsel
miauwsel, misleidsel, mismaaksel
naaisel, nestmaaksel
pezeweefsel (naast: pezeweverij)
roersel
scheidsel, schichtsel, schiksel, schutsel
taansel, tintsel, treksel
uitbeeldsel, -langsel, -vluchtsel, -zoeksel
verwijtsel, vulsel, vuurmaaksel
zaansel, zitsel

9. Met het suffix-te.

a) met een adjectief tot grondwoord.

Het adjectief wordt substantief.

Deze afleidingen omschrijven een eigenschap of toestand, en vertonen dus grote overeenkomst in functie met de substantieven op **-heid**.

De voorbeelden zijn niet talrijk, maar komen wel frequent voor.

ijlte, grauwte, lamte, loomte, lommerdonkerte, groente, rankte, rapte, schamelte, schemervaagte, schemerblauwte, veite, volte, wakte, zekerte.

b) van substantieven en verbaalstammen afgeleide substantieven op **-te** hebben de functie van een verzamelnaam of voorwerpsnaam.

Het aantal voorbeelden is vrij beperkt, maar hun gebruik is frequent.

groeite, leefte[1], schauwte, waste, zaaite, zwelte, zeverte, zomergroeite, zomerzaaite.

10. De verkleinwoorden[2]

Het hedendaagse Nederlands kent twee suffixen bij verkleinwoorden: **-je** (-tje, -etje, -pje, -kje) en -ke (ske)[3]

Streuvels gebruikt in de meeste gevallen de suffixen die hij in zijn **spreektaal hoort.**

Vormen:

a) het meest gebruikt bij het suffix **-ke** en de varianten: **-ken**, **-eke(n)** en **-ske(n)**.

1) **-ke(n)**:

aapke, asemke
beenderke, bloemke
eike
keerske, kopke
lampke, (oor)lapke
meerselke, meiske
panneke, pluimke
ringelke
straalke

(1) bijna altijd gebruikt voor 'levensonderhoud'.
(2) A. COHEN, Het Nederlands diminutiefsuffix: een morfonologische proeve. In: J. BERITS, Woorden over Woorden, Groningen, 1964, p. 65-71.
(3) C.G. DE VOOYS, o.c. p. 200

tafelke
wegelke (naast: wegeltje)
zielke

bosselken
deurken, dutsken
franjelken
spreikern, stapken
vuurken

2) **-eke(n)**:
beddeke
gebedeke, bierglazeke
hoofdeke, huizeke
kalveke, koordeke, kozeke
lijveke
pijleke, potteke
tijdeke
vlammeke
wezeke, wijveke

3) **-ske(n)**:
bekske, buikske
dingske, doeningske, drankske
jongske
koninkske
lochtingske
omhalingske, oogske
plekske
sprongske
vertellingske, vlerkske
wandelingske
zwelgske

broeksken, buiksken
hoeksken
sloksken
teugsken, tikkelingsken

Uit de voorbeelden blijkt dat:

1) Streuvels het diminutiefsuffix **-ke(n)** vaker zónder dan mét **n** schrijft.
   Hierbij volgt hij geen bepaalde regels.
2) beide vormen in bepaalde gevallen concurreren:
   Voorbeelden:
   gebedeke(n)
   huizeke(n)
   kalveke(n)
   wegelke(n)

3) -ske(n) vooral gebruikt wordt na[ŋk] en [ŋ].
   Dit **-ske(n)** -suffix is in West-Vlaanderen zeer gebruikelijk.

b) **-je** en de varianten **-jen**, **-tje(n)**, **-etje(n)**, **-sje** en **-pje**.

1) **-je** komt vooral voor na [ŋ] en dentalen

Voorbeelden:
bekje, bendje, bladje, boodje, borelingje
doeningje
gezichtje
kettingje

lochtingje
openingje
peerdje, penningje
spinnerlingje, snoeitangje, sprietelingje stippelingje, streepje
tangje, tijdje, tintelingje, tuitelingje
wandelingje, woningje

De bedoeling van Streuvels is blijkbaar bij woorden op [ŋ] door de spelling **-je** de uitspraak [ŋʃə] te suggereren die hij in zijn streek hoort.

Vandaar dat**-je** en **-ske(n)** in bepaalde gevallen en concurreren:

doeningje - doeningske
lochtingje - lochtingske
wandelingje - wandelingske

In **kettinkje** wordt de eind-g gewijzigd onder invloed ook van de uitspraak: [ŋkʃə].

2) **-jen**:
staartjen
vestjen

3) **-tje(n)**:
plasseltje
wegeltje (naast: wegelke(n))
orgeldeuntjen

4) **-etje**:
beeldetje
gebedetje, glazetje
hovetje, dorpshuizetje
jongetje
kribbetje, kruidetje
lijvetje
maagdetje
(kronkel)wegetje, woordetje

5) **-sje**:
lochtingsje
zilverlingsje (naast: lochtingje, lochtingske)

Onder invloed van de Westvlaamse uitspraak is de **s** toegevoegd.

6) **-pje**: adempje

Uit de voorbeelden in a) en b) blijkt ook de concurrentie tussen **-etje** en **-eke(n)**:
beeldetje - beeldeken
gebedetje - gebedeke(n)
glazetje - glazeke
huizetje - huizeke(n)
lijvetje - lijveken

c) Op zichzelf staand is: **leeksen**, diminutief van **leek** (= drop, lik).
Ook hier is de spelling te verklaren door de Westvlaamse uitspraak: [lɛkʃən].

§ 2. Vorming van werkwoorden

Het aantal verbale composita is buitengewoon groot. De met een adverbium geprefigeerde zijn het talrijkst.

A. Samenstelling

I. Het eerste lid is een adverbium.

De uitbreiding met een bijwoord omschrijft de handeling nauwkeuriger en uitdrukkelijker dan het (voor de impressionist) algemene en kleurloze simplex: de dynamiek van het werkwoord wordt als het ware vergroot.

Vele composita omschrijven een beweging die echter niet rechtstreeks door het tweede lid, het werkwoord, wordt uitgedrukt, maar door het prefix gesuggereerd wordt. In het proza van L. Van Deyssel selt F. Jansonius hetzelfde vast[1].

Zeer vele composita worden ondergebracht bij de rubriek denominatieve, samenstellende afleidingen, en de meeste ervan zijn zeer merkwaardig om hun fysioplastische kracht: Streuvels wil aan de lezer (vooral visuele) indrukken weergeven, in plaats van begrippen.

Op al deze kenmerken van de composita zullen we wijzen bij de aparte behandeling.

(1) F. JANSONIUS. o.c., p. 49

In volgorde van talrijkheid komen de volgende adverbia voor (tussen haakjes de approximatieve percentages):

uit- (12 %)
op- (10 %)
open- (8 %)
af-, door-, weg- (7 %)
neer-, over- (6 %)
bij-, in-, mede/mee-, om- (2 %)
aan-, aaneen-, binnen-, dicht-, dooreen-, ineen-, mis-,
na-, recht-, samen-, tegen-, uiteen-, vol- (1 %)

1. met aan-

Ook bij Streuvels is de voornaamste betekenis de nadering tot een doel of voorwerp[1]

Deze werkwoorden gebruikt hij bijna altijd in verbinding met ‘komen’ + infinitief, verleden of tegenwoordig deelwoord.

Voorbeelden:
aangedokkerd komen
komen aanleuren
komen aanpleien
traag aanslierend komen
komen aantiegen

2. **met aaneen-**
De formaties van dit type zijn niet zeer talrijk, maar komen wel geregeld terug vooral in de beschrijving van het werk van de mens (soms in tegenstelling met of tegen de achtergrond van het grootse in de natuur): aaneenfutselen, -prutsen,...

(1) WNT, dl. I, 1882, kol, 52-54

3. met af-

De verschillende betekenissen die af- in werkwoorden heeft, kunnen tot twee rubrieken teruggebracht worden[(1)]:

a) **het begrip van verwijdering**
De meest voorkomende nuance van dit begrip bij Streuvels is die van *scheiding*, *ontdoening*, *ontlening*.

Op deze plaats kunnen we ook wijzen op de rijke synonymiek van Streuvels.

Voorbeelden:
afbarmen, -tuinen
afkappen, -snekkeren, -snokken, -sikkelen, -gispen, -veuren
afschilferen, -vorten
afpekelen, -pilken. -sloven, -ploossen, -knosperen, -slobberen, -kuisen
afflemen, -drogen

Ook in figuurlijk gebruik: afhorken, -luisteren; -kijken, -muizen, -snaren, -snuisteren, -speuren

Frequent is ook de betekenis ‘ten einde toe, voleinding’: in: afketsen, -dretsen, -lappen, -trappelen, -spelen, -draaien, -tonen, -spinnen

De betekenis ‘verminderen’ treffen we aan in: afbleken, -dunnen, -mageren (waar af- het meer gebruikelijk ke ver- vervangt), -gaan, -langen

Enkele komen alleen als participium perfectum voor:

afgeakkerd, afgerend, afgescheiden, afgeslaafd, afgespeeld, afgetjoold, afgelamd, afgemergeld.

(1) WNT, dl. I, 1882, kol. 841.

b) de tweede nuance omvat het begrip van **richting naar beneden**.

Voorbeelden:
afklaveren, -poten
afrobbelen, -rollen, -reuzen (naast het meer gebruikelijke: neerreuzelen), -gletsen
afsmijten.

In **aframmelen** zien we een compositum dat een beweging omschrijft die echter niet rechtstreeks door het tweede lid, het werkwoord, wordt uitgedrukt, maar door het prefix gesuggereerd wordt.

Opmerkelijk zijn ook:
afwegen: door zijn zwaarte afhangen
afloochenen: een contaminatie van het dialectische **afliegen** en **loochenen**.

4. met bij-:

Het meest frequent is de aanduiding van het begrip, naast, nabij, naderbij, iemand of iets: bijliggen, -schormen, -trimpen, -treutelen, -slieren, -laten, -schoffelen, -schuiven, -sleuren.

De aanduiding van een toevoeging als in: bijkweken, -lappen, -lossen, komt het meest voor in figuurlijke zin: bijweven, -timmeren, -wikkelen,...

5. met binnen-:

De betekenis van een zaak die binnen in iets komt of gebracht wordt, is ook hier de normale, maar Streuvels gebruikt deze samenstellingen bijna uitsluitend voor eten of drinken, en put hierbij zijn woorden uit de gemeenzame streektaal.

Voorbeelden:
binnengieten, -kwakken, -lappen, -spelen
binnenhalen, -kroppen, -muffelen, -slokken, -slinzen.

6. met dicht-:

Opmerkelijk is hier dat de toestand ‘dicht’ het gevolg of doel is van een **geweldige of brutale** handeling.

Voorbeelden:
dicht(h)oelen, -kroppen, -nijpen, -snokken, -stroppen, -sperelen.

Zie ook de samenstellingen met **toe-** op p. 289.

7. met door-:

a) Het overgroot aantal drukt uit dat een werking plaats heeft over de gehele massa of uitgestrektheid van een zaak, of op tal van plaatsen; dat een zaak geheel tot voorwerp der handeling wordt, of dat een zaak zich in een andere beweegt op de wijze die het werkwoord uitdrukt(1)

Een greep uit de vele voorbeelden:

doorgrinselen, -groeven, -karnen, -koelen, -koteren, -lijnen, -sprietelen, -schroeien, -snuisteren, -zieden, -ruifelen, -roefelen.
doordaveren, -donderen, -flitsen, -glanzen, -hutsen, -rillen, -zinderen, -ronken, -tribbelen,
doorkrevelen, -krieuwelen, -kriebelen, -kriezelen, -krijzelen, -mierelen, -prikkelen, -puntelen, -spekelen, -spikkelen, -stippelen, -tikkelen, -warrelen, -wentelen, -woekeren, -zwalpen, -spartelen, -kronkelen

Bij deze formaties zien we dat het bijwoord het werkwoord in veel gevallen transitiveert.

(1) WNT, dl. III 2, 1916, kol. 2920

Opvallend is ook dat in veel gevallen een persoon het (onverwachte) object der handeling is, als in:

doordaveren, -donderen, -flitsen, -glanzen, -hutsen, -jubelen, -krevelen, -krieuwelen, -rillen, -schroeien, -sidderen, -stormen,...

b) **dóór-** met de betekenis dat de handeling wordt voortgezet is vrij frequent.

Voorbeelden:
doorboeren, -draaien, -liegen, -ratelen, -rotteren, -roezen.

Eigenaardig is ook dat het werkwoord in veel gevallen uitgaat op **-elen**, wat nog meer het geval is bij de formaties met **dooreen**-[(1)]

8. met dooreen-:

Het prefix versterkt de handeling die in het werkwoord is uitgedrukt.

Voorbeelden: dooreenbezemen, -baaieren, -kloeriën, -krevelen, -mierelen, -verwerrelen, -wellen, -werrelen, -wriggelen, -wroetelen.

9. met in-:

Bijna uitsluitend met werkwoorden die een beweging of handeling noemen: inbuitelen, -baren, -bundselen, -leven, -steken, -dekken, -druisen, -dringen, -duiken, -zuipen, -zwieren, -vooisen.

(1) zie p. 281.

10. met ineen-:

Zoals dooreen- versterkt ook dit prefix de handeling die in het werkwoord wordt uitgedrukt: ineenklissen, -klessen, -verdoezelen, -versmelten, -haken.

Formaties met een andere nuance zijn: ineenflokken, -knikken, -zwakken; ineensmijten; ineendonderen.

Het laatste werkwoord is weer een voorbeeld van een compositum waar het prefix de beweging suggereert.

11. met -mede-/mee-:

De samenstellingen van dit type zijn zeer talrijk, en ze hebben allen de gewone betekenis van ‘samen’.

Streuvels gebruikt bijna uitsluitend **mee**.

Voorbeeldden:

medekampen: -schormen, -slieren. meegaan, -genieten -groeien, -kampen, -kouten -schateren, -wonen, -zo even, -zwellen meesleuren, -snappen, -trekken, -tremen, -twefelen, -triesten.

12. met mis-:

In het hedendaags Nederlands zijn deze formaties eerder ongewoon. Ook bij Streuvels zijn ze niet talrijk en bijna alle komen ze uit de gewone spreektaal van West-Vlaanderen.

Voorbeelden:

misachten, -klappen, -spreken, -jonnen, -pikkelen, -slapen, -terden, -togen.

13. met na-:

Ook deze vormen zijn nogal zeldzaam.

a) Tijd: in de betekenis van ‘achterna’: nagenieten, -voelen

b) Plaats: ter aanduiding van ‘achter iemand of iets aan’: nagonzen, -ruisen, -griffelen, -tinselen (naast: achtertinselen), -treiteren, -slingeren en -wimpelen.

De twee laatste voorbeelden zijn weer een duidelijk voorbeeld van Streuvels' poging om bij de lezer een voorstelling op te roepen in plaats van begrippen.

14. met neer-:

Samenstellingen met dit prefix zijn zeer talrijk.

Pleonastisch zijn vormen als: neerbeten, -bukken, -f(l)okken, -neigen, -nijgen, -zinken, -leken, -ziepelen.

De handeling wordt *nauwkeuriger* omschreven in: neerslieren, -robbelen, -reuzelen, -ziften, -zimperen, -ruifelen, -sloven, -spoelen, -wemelen, -glooien.

Interessant om hun plastische kracht zijn vormingen als:

neerbenen, -spietsen, - subbelen, -vlinderen, -sproeien, -vlokken, -lijnen, -welven.
In deze samenstellingen **zien** we de handeling, en we **horen** ze in: neerdaveren, -kletsen, -ruttelen, -sissen, -tokkelen.

Hetzelfde geldt voor: ‘Klare druppels traanden uit de kruinen neêr in 't zand’ (Zomerland, 302) en in: ‘De vergulde ridderhoed met neerkrullende, witte verderbos’ (Dorpsgeheimen, 325)

15. met om-:

De meeste composita met om- hebben de gewone betekenis van: rondgaande beweging, omsluiting, omringing en komen vooral voor in verbinding met werkwoorden die een werking uitdrukken. De beweging wordt vaak door het prefix gesuggereerd.

Voorbeelden:

omblakeren, -blauwen, -barmen, -bliksemen, -doezelen, -duffelen, -franjelen, -laaien, -mantelen, -oeveren, -ramen, -smeren, -spetteren, -strepen, -strijken, -trekken, -veiligen, -vlammen, -warrelen, -wazen - woekeren.

Merkwaardig om hun plastische kracht zijn o.a.: omstrepen, -vlammen, -wazen, -mantelen, e.a.

De denominatieve samenstellende afleidingen worden afzonderlijk besproken op p. 306.

16. met op-:

De formaties van dit type behoren tot de talrijkste door Streuvels gebruikt.

De gewone betekenis is: omhoog.

Het talrijkst zijn de onovergankelijke werkwoorden: opbeulen, -blikken, -bomen, -daveren, -glooien, -gulpen, -helmen, -jubelen, -klateren, -klaveren, -klawieren, -krevelen, -kringelen, -krinkelen, -ranken, -schichten, -schieten, -schokken, -schormen, -speiten, -spiralen, -spouteren, -sprankelen, -sproeien, -strepen, -vazen, -vlinderen, -wapperen, -warrelen, -wazen, -wolken, -wielen.

De overgankelijke zijn minder talrijk: opbalken, -barmen, -brengen, -draaien, -gaffelen, -kammen, -kappen, -rakelen, -robbelen, -ruifelen, -schrabbelen, -zeulen, -zanten.

In beide categorieën vinden we merkwaardige ‘visuele’ werkwoorden:
opkringelen, -krinkelen, -ranken, -schichten, -spiralen, -strepen, -vazen, -wolken.

Talrijk zijn ook de werkwoorden waar de beweging door het prefix wordt aangeduid:
opbarmen, -kammen, -daveren, -glooien, -speiten, -vlinderen, -storen.

De denominatieve, afleidende samenstellingen worden op p. 306. afzonderlijk behandeld.

Andere betekenissen zijn:

a) aan iets bevestigen: opritsen, -snoeren, -resemen.
b) ten einde toe, helemaal: opkezen, -knasperen, -muffelen.

17. met open-:

Ook van deze formatie zijn de voorbeelden zeer talrijk.

De overgankelijke werkwoorden vormen de grootste groep: het zijn vooral werkwoorden die een werking uitdrukken: openberen, -beulen, -borzen, -breden, -delen, -drummen, -flikken, -deinen, -heffen, -klakken, -klateren, -kriepen, -pleisteren, -pletteren, -pletten.

Interessant zijn de werkwoorden die een geluid aanduiden: opengalmen, -luiden, -flikken, -klakken, -ploffen, -puffen

In veel gevallen versterkt het prefix de handeling in het werkwoord uitgedrukt: openbreiden, -delen, -deinen, -rafelen, -rekken, -scherrelen, -speiten, -spetteren, -striebelen,...

Bij andere suggereert het prefix de beweging: openbeulen, -heffen, -raspen, -poeieren, -smelten, -strijken, -waaien, -storen(1)

Te noteren om hun plastische uitbeelding: openwieken, -kelken, -kroezen, -vlokken, -trechteren,...

(1) bij Streuvels vinden we zeer weinig reuk-aanduidingen. Dan gebruikt hij telkens het werkwoord **storen** of een samenstelling met dit werkwoord.
Voorbeelden:
‘Heel de wereld was één reine verte waar blauwe rook in draaide en **'t stoorde** van ongenoten frisse reuken’ (Lenteleven, 85)
‘De balsemgeur die uit 't verhaarzelend gras **opstoorde**, miek hem dronken’ (Vlaschaard, 180)
‘Nadien volgt Drie-koningen-avond, wanneer (...) de sterke geur van gebakken vets, met de reuk uit de schouw over heel het dorp, tot ver te lande **openstoort**’ (Vlaanderen, 461)
‘Jasmijnen, (...) en de meidoorn (...) die een geur **uitstoren** van versgebleekt wastegoed’ (Maanden, 340)

Als onovergankelijk gebruikte werkwoorden noteerden we: openweken, -wijden, -wijzen, -wolken, -wrikkelen, -zeeuwen, -zwellen.

De talrijke denominatieve afgeleide samenstellingen van dit type worden afzonderlijk besproken op p. 306.

18. met over-:

Het is een hachelijke onderneming de zo diverse betekenissen van **over-** in composita te willen samenvatten.

a) Het talrijkst zijn de werkwoorden die uitdrukken: zich boven, aan de bovenkant of de buitenkant bevindende, zich boven iets uitstrekken, doorgaans met het bijdenkbeeld dat iets bedekt wordt[1].

Voorbeelden:
overblazen, -duffelen, -lijnen, -luifelen, -mantelen, -morsen, -smoren, -wateren, -zeeuwen.

b) Andere betekenissen zijn: iemand te boven gaan, vooral in figuurlijke toepassingen[2]:

Voorbeelden:
overgillen, -kraaien, -tieren, -tonen, -tuiten, -wauwen.

en: van het ene eind naar het andere, met het bijdenkbeeld van het te omvatten: overpurmen,... het te boven gaan of te buiten gaan: overbeulen

(1) WNT, dl XI, 1910, kol. 1607.
(2) WNT, dl XI, 1010, kol. 1608.

c) Composita als: overaaien, - drefelen, -kloppen, -kriebelen, -kussen, -likken, -nijpen, -potelen, -stampen, -strelen,...

vormen een aparte en vrij talrijke groep.

Ook hier weer vinden we talrijke ‘visuele’ werkwoorden: overlijnen, -luifelen, -mantelen,...

De vele denominatieve, samenstellende afleidingen van dit type worden op p. 306 afzonderlijk besproken.

19. met rond-:

Opmerkelijk zijn hier de vele synoniemen:

ronddartelen, -dompelen, -drillen, -flodderen, -ketsen, -lanteren, -neukelen, -poenderen, -ridderen, -schichten, -schijveren, -vlinderen, -tjolen, -wareren, -wroetelen.

In: rondduwen en rondknippen betekent **rond** een ronde vorm geven door...’

20. met recht-, samen-, tegen-:

De samenstellingen met deze prefixen zijn vrij zeldzaam.

De voornaamste zijn:
rechtfokken, klaveren, -krasselen, -schormen, -wrikkelen, -trekken, -schokken, -snokken

samenfrutselen , -passen, -zetten, -heutelen, -klessen, -troepen, -troppen, -zwermen.

tegenglanzen, -glaren, -grijnzen, -lonken.

Ook hier suggereert het prefix tegen- de richting waardoor het werkwoord zijn meer statisch karakter verliest.

21. met toe-:

Zoals bij de samenstellingen met dicht- op p. 280 is ook hier de toestand ‘dicht, gesloten’ het gevolg of doel van een geweldige of brutale handeling.

Voorbeelden:

to ebuisen, -hoelen, -nijpen, -pletten, -pletteren, -pramen, -wurgen.

De aanduiding ‘bijvoeging’ vinden we terug in: toepekelen.

In: toegluipen, -nijgen suggereert het prefix de richting naar een persoon of zaak.

De andere samenstellingen zijn slechts op zichzelf staande gevallen.

22. met uit-:

De samenstelling met uit- zijn buitengewoon talrijk en we vinden ze dan ook in alle werken van Streuvels overvloedig terug.

Vooral drie betekenissen:

a) te kennen geven, uiten op de manier die het werkwoord uitdrukt:

De synoniemen zijn opnieuw zeer talrijk:
uitbengelen, -brallen, -brebbelen, -broebelen, -bulderen, -geeuwen, -giegelen, -grinniken, -grollen, -grommelen, -hakkelen, -jubelen, -kouten, -kreiten, -lappen, -morren, -neuzen, -orgelen, -panderen, -prevelen, -ratelen, -rullen, -schateren, -schetteren, -schruwelen, -stameren, -stenen, -tateren, -tieren.

b) te voorschijn halen uit, verwijderen uit, waarbij het werkwoord de wijze aanduidt:

uitberen, -branden, -diepen, -fikkelen, -fretten, -jagen, -kalveren, -keeuwelen, -kokeren, -likken, -poffen, -polken, -porren, -rijden, -roten, -sleuren, -slokken, -smijten, -snukken, -wribbelen, -zwiepen.

c) te voorschijn komen op de manier die het werkwoord aanduidt
uitbijzen, -buitelen, -gudsen, -kantelen, -piepen, -pinken, -priemen, -speieren, -zabberen, -bloeien, -bortelen, -brutselen, -sprietelen, -sprieten, -sproeien, -spiralen.

Andere betekenissen zijn:

a) ten einde toe: uitdansen, -harden, -spelen, -krinkelen, -meten, -smeulen, -zingen.

b) langzaam verminderend uitsterven of verdwijnen:
uitmisten, -piepen, -schemeren, -ronken, -ruisen, -slepen, -smelten, -trillen, -weven, -wateren

De andere komen slechts sporadisch voor en zijn: op zichzelf staande gevallen.

Enkele samenstellingen verdienen een nadere bespreking:

a) ook hier zijn er weer composita die een beweging omschrijven die niet rechtstreeks door het werkwoord wordt uitgedrukt maar door het prefix wordt gesuggereerd:
uitreutelen, -ruttelen, -bloeien
b) zoals herhaalde malen reeds werd aangeduid, hecht Streuvels eraan dat de lezer **ziet** wat er gebeurt. Dit verklaart samenstellingen als: uitflïtsen, -lijnen, -sproeien, -spiralen,....
c) merkwaardig is ook:
'De toren die staat als een fontein hoog en slank in de lucht - een fontein die klanken opspruit in de avondlucht en luide de stralen **uittrippelt** van een blijde, zilveren zang' (Geurts I, 100)
d) de denominatieve, samenstellende afleidingen worden op p. 306 afzonderlijk behandeld,

23. met uiteen-

Het prefix versterkt de handeling van het werkwoord: uiteenscheisteren, -delen, -scheiden, -warrelen, -wervelen, -vezelen.

Herhaalde malen reeds hadden we de gelegenheid te wijzen op het emfatische karakter van Streuvels' taal. Uit deze composita blijkt de invloed ervan op de woordvorming.

24. met vol-:

De voorbeelden zijn weinig talrijk en betekenen vooral dat de handeling, zich uitstrekt over de ganse oppervlakte: volstippelen, -tikkelen, -zeeuwen, -zetten.

25. met voorbij-:

De meeste voorbeelden zullen besproken worden bij de denominatieve, samenstellende afleidingen[(1)].

Andere zijn: voorbijrotteren, -scheren, -schijveren, -wentelen, -wervelen.

Opvallend hierbij is dat het werkwoord meestal uitgaat op -eren, -elen.

In ‘voorbijschuifelen’ duidt het prefix de beweging aan.

26. met voort-:

Samenstellingen met dit prefix zijn zeer talrijk.

Twee betekenissen vooral:

a) moeilijk, lastig voortgaan:
voortbenen, -djoezelen, -doezelen, -dompelen -lutsen, -slifferen, -sloffen, -tjaffelen, -tjotelen, -trakelen, -tremen, -wakelen, -woelen, -zwemelen.
Ook hier weer eindigt het werkwoord meestal op -elen.

(1) p. 306.

b) de in het werkwoord genoemde handeling vervolgen, voortzetten:
voortdoen, -broderen, -kampen, -keeuwelen, -kloppen, -kouten, -krinkelen, -leren, -mummelen, -poenderen, -prazelen, -rollen, -rotsen, -rotteren, -schillen, -slaven, -spinnen, -tremen, -zeulen, -zwipen.

Opvallend is hier weer de rijke synonymiek.

27. met vooruit-:

In de meeste gevallen gaat het om een moeilijk, lastig vooruitkomen:

vooruitdjoezelen, -krevelen, -twefelen

28. met weg-:

Samenstellingen met dit prefix zijn zeer talrijk.

a) De voornaamste aanduiding is: verwijderen (overgankelijk) of zich verwijderen (onovergankelijk) op de manier die het werkwoord uitdrukt.

Ook hier weer zien we de rijke synonymiek van Streuvels, en eens te meer wordt door het prefix de handeling nauwkeuriger omschreven dan door het simplex.

a) overgarkelijke werkwoorden:
wegbezemen, -bulten, -duiken, -drommen, -foefelen, -haken, -heulen, -knappen, -kuisen, -lekken, -muffelen, -polken, -roefelen-, -ruifelen, -scharten, -schermen, -schokken, -sleuren, -snakken, -spuigen, -vechten, -wenden, -weren, -wiegelen, -zwepen.

b) onovergankelijke werkwoorden:
wegdrenten, -drentelen, -drefelen, -dolen, -flikkeren, -flimpen, -flodderen, -hindselen, -krasselen, -pikkelen, -pisten, -rennen, -scheren, -schichten, -schijveren, -slibberen, -slieren, -slippen, -spinnen, -spoeteren, -spouteren, -sukkelen, -trimpen, -zeerden.

Zoals uit de voorbeelden blijkt gaat het in de meeste gevallen om een vlugge of onopgemerkte verwijdering.

wegdjoezelen, -druilen, -dommelen

In vele gevallen is de uitgang weer -elen, -eren.

b) De andere veel voorkomende betekenis is die van verminderen, uitsterven:
wegbleken, -kwelen, -leken, -nevelen, -schemeren, -slepen, -wasemen.

Interessant zijn: **wegdromen**: dromend wegdoezelen en **wegronken**: ronkend wegrijden, zich verwijderen.

II. Het eerste lid is een werkwoordstam.

Deze samenstellingen kunnen we ook ‘dubbel-werkwoorden’ noemen.

Naar de vorm herinneren ze aan de verdubbelingen van adjectieven. Formaties als deze beantwoorden aan de grotere gecompliceerdheid en verfijning der (impressionistische) waarneming van Streuvels.

In veel gevallen is het eerste lid de stam van een in betekenis en vaak ook in klank verwant werkwoord.

In gans het oeuvre van Streuvels vinden we zeer vele voorbeelden van dit soort samenstellingen, die tot de merkwaardigste en meest opvallende nieuwvormingen en woordscheppingen behoren.

Bij vele van deze werkwoorden is de klankvorm doel op zichzelf geworden.

Daar de bestaande onomatopoëtische woordenschat ontoereikend was voor de uitdrukking van de verfijnde en gecompliceerde waarneming, heeft Streuvels, (naar het model der impressionistische auteurs?) dat materiaal op allerlei wijze vervormd om het aan zijn doel te doen beantwoorden.

Die herschepping bestaat vooral in de aaneenkoppeling van twee (akoestische synonieme) verba, die normaliter met **en** konden verbonden worden, tot een ‘dubbel-werkwoord’.

Volgens De Vooys zijn vele van deze ‘grillig gevormde, reduplicerende (klanknabootsende of klanksymbolische) verbindingen slechts schijnbare samenstellingen’[1]. Op p. 352 en p. 356 wordt een aparte rubriek gewijd aan de alliteraties en de onomatopoeën

(1) C.G.N. DE VOOYS, o.c., p 190

Ook in het proza van L. Van Deyssel zijn de formaties van dit type frequent[1].

J. Boets wijst op de klankexpressiviteit van de herhaling. Als voornaamste vormen hierbij onderscheidt hij de herhaling van identieke klankenverbindingen, zoals we die in de reduplicatie aantreffen en de herhaling van niet-identieke klankenverbindingen. In deze laatste groep worden (hoofdzakelijk) medeklinkers herhaald in de ablaut en de alliteratie, en klinkers in het rijm'[2].

Al deze vormen vinden we ook bij Streuvels terug.

We laten nu een vrij lange lijst volgen van voorbeelden van formaties van dit type:

1. Klankaanduidende werkwoorden[3]

babbelschetteren
bromgonzen, bromronken
gekkebekken
gerrebekken, gerregekken, gerrekelen
giegelgaaien
ginnegabben
greetlachen, grollachen
hotsebotsen, hotseklotsen, hutseklutsen
jammerjanken, jammerzuchten
klopschudden, klopstampen
krieppiepen
lachschateren
mokerbuisen
raasrullen

(1) F. JANSONIUS, o.c., p. 52 en 58.
(2) J. BOETS, o.c. p. 146-177
(3) zie ook p. 348, 356.

rinkelbellen, rinkelrellen
roefronken, roezemoezen
rommelgonzen, rommelslaan
ronksnorren, ronkvlerken
ruttepetutten
schatergekken, schaterpiepen
scherregerren
schetterbekken, schettergekken
scheurknarselen
schokschateren
schreeuwbulderen
schuifelzingen
slagkletsen
steenpiepen
vezelrullen
viezevezen

2. Bewegingschilderende werkwoorden

dansaarzelen
druppelleken
fladderwieken, flapschudden, flikkerwippen
hokketjokken
klutsschudderen
kriebeldansen
kronkelkrullen, kronkelwippen
kwispelslaan
mengelmangelen, mingelmangelen
schijverdraaien
schudderklutsen
slingerkruipen
snelrennen

sparteispringen en springspartelen
speeldansen, speelwieken
suizewieken
wankelwagen
wemelwieken, wentelwieken
wiegewagen
wisselwenden

3. Klank en beweging samen

Een aantal voorbeelden uit 1. en 2. kunnen onder deze rubriek worden ondergebracht. Om herhaling te vermijden, verwijzen we naar 1. en 2.

4. Lichtindrukken

bliksemglimmen
blinkspiegelen
glinsterlichten
schettervlammen
schitterlaaien, schitterspeieren
spiegelspeieren

met beweging: bijsterkrinkelen

5. Andere aanduidingen

braakscheuren
grijnsmonkelen, grijnsspotten, spotmonkelen
lachlonken, lonklachen, schoklachen
monkelplooien

huichelspelen
konkelfonkelen

lanterlullen
slavenbeulen

rakerooien

schemerwankelen

scheurknarselen
smuikregenen, mijzelregenen

zonnezomeren
zoppedoppen

B. Afgeleide werkwoorden

I. Denominatieven

De van substantieven en adjectieven afgeleide verba zijn zeer talrijk in het werk van Streuvels.

Het grootste aantal wordt ondergebracht bij de samenstellende afleidingen op p. 306.

Op deze plaats geven we slechts de enkele nieuwvormingen die we aantroffen.

Voorbeelden:

donkerstompen
eretoeren
handvatten
hazelonken, hazetukken
narrekappen
noenedutten
noenen
wagewielen
zonnevlekken

[Band 2]

[vervolg § 2. Vorming van werkwoorden]

II. Werkwoorden met uitgang -elen, -eren

a) De **talrijke** vertegenwoordigers van deze categorie, gevormd van verbale en nominale stammen of combinaties daarvan, drukken gewoonlijk het frequentatief aspect uit[(1)]

bafferen, bakelen, batteren
blaaieren, blafferen
blekkeren, bleisteren, blijsteren, blinsteren
deinzelen, djoezelen, dobberen
futselen, futteren
knarselen, knuffelen, kritselen
lipperen, lobberen
ogelen
snabberen, soezelen, striebelen, strieuwelen
trilleren

b) Onder deze formaties zijn veel **klanknabootsende werkwoorden**

bonkelen, bommelen, brobbelen
brutselen
dokkeren
lunderen, lutteren
knasperen, knosperen
rotteren
schonderen, schunderen, sjeuteren, snabberen

zie ook p. 348-354: de onomatopeeën

c) **Beide uitgangen concurreren soms**:
dokkelen,
dokkeren
zieperen - ziepelen
zwabberen - zwabbelen

(1) zie: A. DE JAGER, **Woordenboek der frequentatieven in het Nederlandsch**, 2dln., Gouda, 1875-1878. Dl. I: de werkwoorden op -elen: 1875, dl. II: de werkwoorden op -eren: 1878

d) Volgende vormen tonen duidelijk de **voorkeur** van Streuvels voor deze beide uitgangen:

klopperen, pladompelen (De Bo: pladompen), schudderen, slampamperen, vitteren, vlechtelen, wringelen, zengelen, zwierelen

De zeer talrijke samenstellende afleidingen worden afzonderlijk behandeld op p. 306.

III. Geprefigeerde werkwoorden

In deze rubriek bespreken we de werkwoorden die met de prefixen be-, her-, ont- en ver- zijn gevormd[1]

1. Het prefix be-:[2]

De met dit voorvoegsel afgeleide verba zijn bij Streuvels buitengewoon talrijk en komen voor in al zijn werken.

a) De voornaamste functie van dit voorvoegsel is de **transitiverende**.
bebalsemen, beblazen, bebroeden, bedersen, bedichten, bedoezelen, bedrelen, bedrichten, bedromen, beduffelen, beduwen, begekken, begispen, bekeppen, bekussen, belaaien, bemeubelen, bemieren bemonkelen, bemoortelen, benoden, beontrusten, bepolsen, bepramen, beraken, beranken, berooien, besluieren, besmokkelen, besmouten, bespeiten, bespoken, bespringen, bestrelen, bestroelen, betrapen, betukken, bevlammen, beweldigen, bezeilen.

Vele ervan zijn nu **nog levend** in het dialect: beboeren, beboffen, bedrichten, bemeubelen, besmouten, bespeiten,...
Opvallend is het **groot aantal denominatieven**: bebalsemen, bedeisteren, belaaien, bemonkelen, bemoortelen, benevelen, benittelen, bepolsen, beranken, berooien, bevlokken, bewimpelen

(1) Ook C.B. Van Haeringen onderscheidt deze verba als afgeleide werkwoorden van de samengestelde verba met aan-, in-, op-, over- e.d. In: J. BERITS, **Woorden over Woorden**, Groningen, 1964, p. 72
(2) voor de binaire verbindingen: zie p. 513.

b) Een tweede functie is de **ornatieve**: ornatieve werkwoorden worden afgeleid van al of niet samengestelde substantieven[1].
Vele ervan komen alleen voor als verleden deelwoord.
Voorbeelden:
Naast de voorbeelden die reeds in de vorige rubriek zijn opgenomen, laten we hier nog enkele andere volgen:
bebaarden, beblomd, befranjelen, befringelen, begrasd, beijsseld, belijfd, bepuist, berijkdomd, besproet, betakt, bevlokken, bevluwen, bewimperd
Van samengestelde substantieven afgeleid zijn: bedauwbepereld, beijzelbaard, bevederbosd.

Het prefix **be-** gaat veel samen met de uitgang **-elen**, **-eren**:

beduimelen, befoeteren, befringelen (naast: befringen), begrimmelen, (Loquela; begrijmen), bepotelen, berijmeld, besnotteren.

Afleidingen van adjectieven zijn eerder zeldzaam bij Streuvels: begekken, beschuchteren, betukken.

2. Het prefix her-:

De betekenis is: ‘opnieuw’.
Dit prefix leeft in de zuidnederlandse volkstaal voort, en Streuvels maakt er overvloedig gebruik van: zie tweede deel: p. 656-671

(1) zie ook p. 340: anologische participia formaties.

3. Het prefix ont-:

De voornaamste betekenis is: ontdoen van.

Denominatieven: ontledematen, -lenden, -pluimen, -verven, -vijzen, -zadelen, -zeilen.

Een contaminatie is: ontloochenen (loochenen, ontkennen)

4. Het prefix ver-:[1][2]

Dit voorvoegsel is bij Streuvels buitengewoon produktief.

Bijna altijd komt de betekenis der aldus geprefigeerde werkwoorden neer op het begrip ‘verandering’.

In veel gevallen treffen we alleen het (attributief gebruikt) participium perfectum aan. De op deze manier gevormde ornatieve adjectieven kunnen vergeleken worden met de analogische participia formaties met ge- en be-: zie p. 340.

Vele van deze ‘ver-’- werkwoorden heeft Streuvels uit het dialect overgenomen.

In het tweede deel vindt men de voorbeelden op p. 1841-1915.

(1) zie: WNT, XIX, p. 1-17 voor een uitgebreide en merkwaardige indeling en bespreking van ver-
(2) zie ook: P. BUGGENHOUT. Stand der werkwoorden met ver-. Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1966.

C. Samenstellende afleidingen

I. Denominatieve, samenstellende afleidingen.

Ofschoon het WNT en Van Dale de werkwoorden ‘wielen, vlammen, ...’ kennen, kunnen we de volgende werkwoorden als denominatieve, samenstellende afleidingen met prepositionele adverbia beschouwen.

In Streuvels' werk zijn ze zeer talrijk. Daarom wijden we er een aparte rubriek aan.

Alhoewel de meeste van deze werkwoorden reeds werden vermeld in het hoofdstuk dat de vorming van werkwoorden door samenstelling behandelt op p. 276, toch willen we ze nog eens in aparte rubriek vermelden:

Enkele voorbeelden mogen daarom volstaan:

afbarmen
ombliksemen, -franjelen, -mantelen, -ramen, -strepen, -vlammen
-wazen
openkelken, -kieren, -poeieren, -schuimen, -sneeuwen, -trechte
ren, -wateren, -wieken, -wolken
opkringelen, -krinkelen, -perelen, -ranken, -schichten, -spiralen, -klepelen
overblozen, -lijnen, -mantelen, -schemeren, -smoren
uitbuiken, -bulten, -vazen, -vlammen
voorbijwielen, -sporen
voortbenen, -slifferen, -sloffen, -wielen
vooruitkneukelen
wegbezemen, -nevelen

Uit de voorbeelden blijkt wat op p. 276 reeds werd aangestipt: het prefix omschrijft de handeling nauwkeuriger en uitdrukkelijker en Streuvels wil een visuele indruk weergeven.

II. Samenstellende afleidingen waarbij het eerste lid een werkwoordelijke stam is en hettweede een zelfstandig naamwoord, dat een lichaamsdeel aanduidt[1]

Het grootste deel duidt beweging aan, soms klank.

Voorbeelden:

-**bekken**:	gerrebekken, schetterbekken
-benen:	gerre-, klutter-, kwispel-, lille-, lutter-, mangel-, scherre-, struikel-, tille-, wakel-, wankelbenen
-**hielen**:	trekhielen
-**kelen**:	gerrekelen
-**ogen**:	blink-, keer-, luik-, monkel-, piep-, pier-, pimpelogen
-**poten**:	spartel-, stamppoten
-**tanden**:	krijzel-, lachtanden
-**vlerken**:	ronkvlerken
-**vleugelen**:	kringvleugelen
-**voeten**:	dreel-, loop-, tast-, trantel-, wipvoeten
-**wieken**:	fladder-, slag-, speel-, suize-, wemel-, wentel- wieken

Een aantal van deze werkwoorden zijn in het gebruik beperkt tot de infinitief: b.v.: krijzeltanden, scherrebenen[2].

Andere komen uitsluitend of bijna uitsluitend als participium voor: gerrebenend, gerregekkend, loopvoetend, stamppotend, trantelvoetend, suizewiekend.

(1) zie ook: C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 194
(2) voor meer voorbeelden: zie p. 419

III. Samengestelde en geprefigeerde werkwoorden met uitgang -elen, -eren.

Ook van dit type zijn de voorbeelden zeer talrijk en frequent.

1. samengestelde werkwoorden op -elen, -eren:

De meeste van deze voorbeelden zijn reeds opgenomen bij de bespreking van de vorming werkwoorden door samenstelling: p. 276-294.

Daar werd dan ook geregeld verwezen naar de afzonderlijke behandeling in deze rubriek.

Voorbeelden:

aandokkeren, aankot(t)eren
aaneenfutselen
achtertinselen
afbikkelen, -dokkeren, -klaveren,
-knosperen, -robbelen, -schoeperen,
-schommelen, -schrabbelen, -slobberen,
-trappelen
dooreenwerrelen, -wriggelen, -wroetelen
doorgrinselen, -kriezelen, -mierelen,
-prikkelen, -puntelen, -rotteren, -ruttelen,
-schudderen, -warrelen
neerreuzelen, -ziepelen
uitkalveren

2. Afgeleidei geprefigeerde werkwoorden op -elen, -eren

Voorbeelden:

beduimelen begrimmelen, beknuffelen,
bekukkelen, betikkelen
beflodderen, befoeteren, beketteren, beknoteren
verwarrelen, verwerrelen

§ 3. Vorming van adjectieven

A. Samenstelling

De voornaamste samenvoegingen met adjectivische functie bij Streuvels zijn de combinaties van twee adjectieven, van een substantief en een adjectief, van een adjectief en een participium, van een substantief en een participium.

I. Samenstelling bestaande uit twee adjectieven

Deze combinatie is het meest voorkomende type.

De samenkoppeling is een suggestieve vorm van de uitdrukking van de gelijktijdig waargenomen uiterlijke eigenschappen van de objecten der omgeving.

Het is dus een uitstekend hulpmiddel voor de (door de impressionisten gewenste) nauwkeurig gedetailleerde en fijn genuanceerde schildering.

De adjectieven komen gewoonlijk gepaard voor: meestal zijn ze op te vatten als twee termen van een coördinatie.

In andere verbindingen staat het eerste adjectief gesubordineerd bij het tweede; het drukt een schakering uit. Soms heeft het ook oorzakelijke betekenis.

1. Kleuraanduidende adjectieven zijn uiteraard veelvuldig. Uit het zeer groot aantal kleurencomposita blijkt dat Streuvels houdt van een kleuren-combinerende schakering.

De voornaamste samenstellingen zijn:

a) de eenvoudige kleurenmenging waardoor de ene kleur met de andere verbonden wordt; zie p. 31: het koppelteken.
b) de nuancering van een kleur door de andere zodat ze een lichtere of donkere tonaliteit krijgt.
c) de verbinding van een kleuradjectief met een participium: zie p. 314 en 318.

In de meeste gevallen kan men de adjectieven verbinden door het voegwoord **en**. Deze lossere naast-elkaar-schikking is logischer en minder gecompliceerd, de woordsamenstelling echter onderscheidt wel de nuances of kenmerken, maar brengt ze ook zo nauw mogelijk samen wat aan de stijl een bont-verdoezelende of duister-mysterieus karakter geeft[1].

Voorbeelden:[2]

bij a)

bruinros
geelgouden, geluwbruin, -groen, -geel
goudgeluw, -rood, -geel
grijsrood
purperzwart, zwartpurper
roodros
witgrijs

(1) J. AERTS, o.c., p. 43-44
(2) op p. 31-33 vindt men meer voorbeelden, met koppelteken

bij b)

blakbleek, -helder, -wit
blijblauw, -grijs
blondgrijs, -ros
bontrood (naast: bont-rood)
dofblauw, -bruin, -gouden, -groen, -rood
donkerrood, -zwart
frisgroen
gladblauw, -bruin, -geel
grijsblond
grauwrood
heetgeel, -gouden
helderblauw
klaarblauw, -groen
matblauw, -bleek, -purper
rozeblond
scherpgeel, -wit
somberbruin, -groen
teerblauw, -bleek, -blond, -geel, -groen, teder
roze
warmbruin
wazigblauw, -wit
zwartdonker

Toevoeging vam het suffix aan een samengesteld kleuradjectief komt uiterst zelden voor: roodrosig.

2. Andere aanduidingen.

a) **uiterlijke kenmerken, vorm van**

-) de mens:

blauwkoud
bleekziek
magertaai
sterkstatig
stijfhouten

-) voorwerpen, dingen:

hooggeweldig, -scherp
laaglang
langslank
rankrilde
rondmollig
rondopen
scherpschuin

De formaties met **rond** als tweede lid zijn zeer talrijk

breed-, dik-, glets-, groot-, mals-, rood-, vlak-, vol-, wijd-, zacht-, zwaarrond.

Uiteraard treffen we hier veel **stofaanduidingen** aan: bruinleren, witlinnen, -watten, -wissen, -zijden.

b) **karakteriële eigenschappen of gevoelsepitheta**

blijleutig, -lustig
diepernstig
doftreurig
doldriftig
droogleuk
goedgeestig
grooternstig
heiligrein
schalksblijde
stijftrots
vrijvreugdig
vroomstil

c) **bewegingschildering**.

lamleeg
loomlui
traagstil
zwaarstil

d) **klankaanduidingen**.

diepluid
kortdof
schrilfijn

e) andere zintuigelijke waarnemingen zijn zeldzaam bij Streuvels:

tastzin: zachtvast, zachtzijig, rondmollig
smaak; flauwzoet, sappigzuur

II. Adjectief en participium[1]

Het adjectief (bijwoord) versterkt of nuanceert het participium.

1. participium presens

a) Hier ook zeer veel **kleuraanduidingen**[2]

bruinblinkend
geelblinkend, -pinkend, -vlekkend[3]
goudglanzend, -kleisterend, -blinkend
grauwstralend
groenglanzend
purperglimmend
roodblozend
witblekkerend, -glimmend, -glinsterend, -kleisterend, -vlekkend
zilverblinkend, -glanzend, -glimmend, -glinsterend, -lichtend
zwartblekkerend, -blinkend

Alfabetische naar het tweede lid:

-blekkerend: wit-, zwartblekkerend
-blinkend: bruin-, geel-, goud-, zilver-, zwartblinkend
-blozend: roodblozend
-glanzend: goud-, groen-, zilverglanzend
-glimmend: purper-, wit-, zilverglimmend

(1) zie p. 482: participia als adjectief gebruikt
(2) De verbinding van een kleuradjectief met een participium suggereert niet alleen de bonte schakering maar ook de beweeglijkheid van kleur: J. AERTS, o.c., p. 43
(3) geliefkoosde kleur vam Streuvels

-glinsterend, wit-, zilverglinsterend
-kleisterend: goud-, witkleisterend
-lichtend: zilverlichtend
-pinkend: geelpinkend
-stralend: grauwstralend
-vlekkend: geel-, witvlekkend

Andere aanduidingen van **licht**:

-blinkend: blij-, klaar-, lekkerblinkend
-glimmend: matglimmend
-schijnend: klaarschijnend
-stralend: warmstralend

Blinkfonkelend en **blinkspiegelend** zijn getelescopeerde verbindingen van participium presens + participium presens: blinkend + fonkelend.

2. Andere aanduidingen

Alfabetisch naar het tweede lid:

a) **van beweging of rust**

-hangend: slap-
-huppelend: zot-
-liggend: loom-
-plooiend: flink-
-scherrelend: wijd-
-schuivend: glad-
-slepend: slap-
-slierend: traag-

-springend: zot-
-strengelend: wild-
-trappend: loom-
-trippelend: licht,
-verend: licht-
-vlottend: licht-
-voetend: traag-
-wiekend: snel-
-wippend: licht-
-woelend: druk-

b) **van geluid**:

-galmend: luid-
-gekkend: zot-
-klinkend: hel-, hoog-, luid-
-lachend: blij-
-luidend: zoet-
-ploffend: dof-
-ronkend: vol-
-schalmeiend: hoog-
-schetterend: scherp-
-schreeuwend: droef-, scherp-
-slepend: zoet-
-zalvend: zacht-
-zemend: zoet-
-zingend: zoet-

c) **van het landschap**(1)

breedstrekkend
hoogopgolvend, -strekkend
schuinliggend, -oplopend, -schietend, -uitstekend
vlaklopend
wijdstrekkend, -uitstrekkend
zachtdeinend, -schietend

(1) deze adjectieven zijn de meest frequente bij de beschrijving van het landschap

d) **andere**

dikspannend, -staand
fijnogend
forsgrijpend
stijfvallend
stilmonkelend
volschuimend
zachtschuimend

2. participium perfectum

Veelvuldig zijn de combinaties van een adjectief (of bijwoord) en een voltooid deelwoord van een soms geprefigeerd, denominatief werkwoord waarvan de substantivische stam door dat adjectief bepaald wordt.

De samenstelling is korter en directer dan de voorzetselbepaling. Zie ook p. 327 en p. 340.

Voorbeelden

a) **kleuraanduiding**

blauwbebloemd, -gebloemd, -gekaft, -geperkt, -geringeld
-geschelpt, -gestreept
blondbewimperd, -gehaard
bontgebrand, -getikkeld
bruinbekorst, -geblaard, -gekorst, -gelokt, -gesulferd
groenbemosd[1] -getint, -getopt
geelbekorst
roodbeblomd, -begloeid, -bekreten, -bepereld, -gehoekt,
-gevlimd, -gestriend, -omrand
witbedaak, -bedekt, -bemeeld, -bepoeierd, -berijmd,
-gebekt, -besmeierd, -gedopt, -gehaard, -gehuifd,
-gekalkt, -geruit, -geschilderd, -gestopt, -gezeild,
-verlicht.
zwartgekleed, -gewolkt, -gesluierd, -berookt

b) **Andere** dan kleuraanduidingen: (vooral uiterlijke kenmerken van mensen en dingen)

breedgelijfd, -geschaaierd, -gestrekt
dikgevleesd
fijngeaard, -gekerteld, -geschreven, -geslepen, -gesprie
teld, -getaald, -getekend, -getoetst, -gewelfd

(1) zie p. 47.

grofgekousd, -gemetseld, -geschonkt
hoogopgericht, -opgeschoten, -opgewekt, -gestald, -gestemd, -getaald, -geoeverd, -geritst, -geschouderd, -gespannen
kortgestuikt, -geblokt
laaggedekt, -gehurkt
lamgeblazen, -geslagen
langgerokt, -gebaard, -gehalsd, -geworteld
natbetraand
netgekleed, -geschuurd
nieuwgehuwd, -gekomen, -verloofd
rondgeboogd, -gevleesd
ruwgedoornd
scheefgeheld, -geschouderd
scherpgebekt, -gedaakt, -gestreept
slonkgesnekkerd
smalgewelfd
snelgetongd, -gewiekt
stilgeaard
teerbesnaard
versgeschapen, -gewassen -gezind
vetgevoed
wijdgespalkt, -gesplet
wildopgeschoten, -verward
zachtgevloerd
zoetgeaard
zotgemutst
zwaargeklompt, -gemutst, -gerokt, -gestamd, -gevield, -gezoold

Alfabetisch naar het tweede lid: (merkwaardig hierbij zijn de participia die een lichaamsdeel of een kledingstuk aanduiden).

-geaard ; fijn-, stil-, zoet-
-gebaard : lang-
-gebekt : wit-, scherp-
-geblaard : bruin-
-geblazen : lam-
-gebloemd : blauw-
-geblokt : kort-
-geboogd : rond-
-gebrand : bont-
-gedaakt : scherp-
-gedekt : laag-
-gedoornd : ruw-
-gedopt : wit-
-gehalsd : lang-
-geheld : scheef-
-gehuifd : wit-
-gehurkt : laag-
-gehuwd : nieuw-
-gekaft : blauw-
-gekalkt ; wit-
-gekerteld : fijn-
-gekleed : zwart-, net-
-geklompt : zwaar-
-gekomen : nieuw-
-gekorst : bruin-
-gekousd : grof-
-gelijfd : breed-
-gelokt : bruin-
-gemetseld : grof-
-gemutst : zot-, zwaar-
-geoeverd: hoog-geperkt; blauw-

-geringeld : blauw -
-geritst : hoog-
-gerokt : lang-, zwaar-
-geruit : wit-
-geschaaierd : breed-
-geschapen : vers-
-geschelpt : blauw-
-geschilderd : wit-
-geschoeid : wit-
-geschonkt : grof-
-geschouderd : scheef-, hoog-
-geschreven : fijn-
-geschrobd : wit-
-geschroeid : wit-
-geschuurd : wit-, net-
-geslagen : lam-
-geslepen : fijn-
-gesluierd : zwart-, wit-
-gesnekkerd : slonk-
-gespalkt : wijd-
-gespannen : hoog-
-gesplet : wijd-
-gesprieteld : fijn-
-gestald : hoog-
-gestamd : zwaar-
-gestemd : hoog-
-gestreept : blauw-, scherp-
-gestrekt : breed-
-gestriemd : rood-
-gestuikt : kort-
-gesulferd : bruin-

-getaald : fijn-, hoog-
-getekend : fijn-
-getikkeld : bont-
-getint : groen-
-getoetst : fijn-
-getongd : snel-
-getopt : groen-, wit-
-gevleesd : dik-, rond-
-gevlimd : rood-
-gevloerd : zacht-
-gewassen : vers-
-gewelfd : fijn-, smal-
-gewiekt : snel-
-gewield : zwaar-
-gewolkt : zwart
-geworteld : lang-
-gezeild : wit-
-gezind : vers-
-gezoold : zwaar-

met be-:

-bebloemd : blauw-
-beblomd : rood-
-bedaakt : wit-
-bedekt : wit-
-begloeid : rood-
-bekorst : geel-
-bekreten : rood-
-bemeeld : wit-
-bemosd : groen-

-bepereld	: rood-
-bepoeierd	: wit-
-berijmd	: wit-
-berookt	: zwart-
-besmeierd	: wit-
-besnaard	: teer-
-betraand	: nat-
-bewimperd	: blond-

Deze formaties concurreren in veel gevallen met de samenstellende afleiding: onverbogen adjectief + adjectief op **-ig** (p. 342) en met de samenstellende afleiding op -de, -te (p. 346). Zie ook de analogische participia formaties op p. 340.

III. Samenstelling van een substantief en een adjectief

1. In de meeste gevallen ligt een vergelijking ten grondslag. De samenstelling is de gecomprimeerde weergave van precieze waarneming.

a) Vooral bij het preciseren van een kleur ligt het gebruik van dergelijke formaties voor de hand:

-bruin	: eerdebruin
-geel	: botergeel, eier-, oliegeel
-groen	: gersgroen
-grauw	: muisegrauw
-rood	: bloedblozig
	blosrood, -roze
	koekrood
-wit	: lavoorwit, vlaswit
-zwart	: laget-, ravezwart

Ook voor lichtindrukken; dagduidelijk, daghelder zilverklaar
b) andere aanduidingen (zijn eveneens zeer talrijk)

- arm	: luisarm
-bollig	: blokbollig
-dun	: vezeldun
-fijn	: draad-, naald-, poerfijn
-fris	: bron-, waterfris
-geurig	: bloemgeurig
-goed	: koekegoed
-groot	: eigroot
-hoog	: vuisthoog
-ijl	: luchtijl
-leeg	: luisleeg
-lelijk	: beerlelijk
-lui	: luizelui

-mager	: geraamte-, messemager
-plat	: schijveplat
-recht	: pijlrecht
-rond	: appel-, buik-, marbelrond
-schoon	: engelschoon
-sterk	: staalsterk
-stijf	: stake-, beeldstijf
-stil	: paal-, beeldstil
-strak	: beeld-, marmerstrak

2. Het substantief is een verbaal stam

Het eerste lid hangt samen met een werkwoord en is in deze functie normaliter een tegenwoordig deelwoord:

Hiervan zijn de voorbeelden minder talrijk, maar ze keren in het werk van Streuvels geregeld terug:

ritseldroog, rutteldroog
schitterblauw, -bont, -klaar, -wit
schreeuwlelijk
speierblauw

Het bijvoeglijk naamwoord kan een participium presens zijn: blinkfonkelend, blinkspiegelend, klinkkikkerend. Zie p. 315.

3. In volgende gevallen zien we hoe het naamwoord verbleekt en een versterkend prefix wordt:[(1)]

doodafgemat, -koel, -lastig, -nodig, -onverschillig
droomhelder, -ijl, -triestig, -vaag, -zacht

(1) zie ook: p. 249.

steendood, -sterk, -stil, -vast
kattelam
toverschoon
wonderblij, -fijn

IV. Substantief en participium[1]

Ook deze combinatie beantwoordt aan de behoefte aan beknopte, expressieve beschrijvingsvormen.

1. Het tweede lid is een participium presens

Aan deze combinatie ligt een vergelijking tem grondslag.

Het gaat in de meeste gevallen om kleur- of lichtaanduiding

Voorbeelden:

a)

bliksemschitterend
kleisterglinsterend
kleurgekkend, -spetterend
sneeuwstralend
waterblinkend
zilverblinkend, -glanzend, -glimmend, -glinsterend,
-lichtend, -rinkelend[2]

b)

Alfabetisch naar het tweede lid

-blinkend: water-, zilver-
-gekkend: kleur-
-glanzend: zilver-
-glimmend: zilver-
-glinsterend: kleister-, zilver-,
-lichtend: zilver-
-rinkelend: zilver-
-schitterend: bliksem-
-spetterend: kleur-
-stralend: sneeuw-

Zie ook p. 314 voor de samenstelling: adjectief en participium presens

(1) vgl. p. 314 en 35.
(2) **zilver(-)** is eveneens een geliefkoosd woord bij Streuvels.

2. **Het tweede lid is participium perfectum** (in veel gevallen van een denominatief werkwoord)

Het eerste lid fungeert als een voorzetselbepaling of als handelend voorwerp.

Wat de kleuraanduidingen betreft, is niet altijd met zekerheid te constateren of het eerste lid een substantief is, het kan ook opgevat of geïnterpreteerd als een (verkort) adjectief. Zie in dit verband p. 318.

Voorbeelden:

a)

bloembezoomd
goudbeglansd, -bekronkeld, -bestikt, -bewimperd, -geblest, -gebekt, -geborduurd, -gestriemd, -getikkeld, -gevlimd(1)
kopergerand
maanbelicht, -beschenen
purperbestikt
stormgezweept
zonbeschenen

De samenstellingen met geel-, groen-, blauw-,... vindt men op p. 318.

b) **Alfabetisch naar het tweede lid**:

be-	:-beglansd: goud-
	-bekronkeld: goud
	-belicht: maan-
	-beschenen: maan-
	-bestikt: goud-
	-bewimperd: goud-
	-bezoomd: bloem-

(1) naar de frequentie te oordelen is **goud** Streuvels' meest geliefkoosde kleur.

ge-	: -gebekt	: goud-
	-geblest	: goud-
	-geborduurd	: goud-
	-gerand	: koper-
	-gestriemd	: goud-
	-getikkeld	: goud-
	-gevlimd	: goud-
	-gezweept	: storm-

V. Telwoord en adjectief

Afleidingen van dit type zijn eerder zeldzaam.

1. Onder deze rubriek vermelden we ook de samenstellende afleidingen.

Voorbeelden:

eenjaars, -pijlde, -soortig, -handig
tweesnedig
driejaars, -hoekte
vierjaars, -raderig, -wielig
twaalfstammig
duizendmalig, -staltig, -tallig
veeldakig, -tonig

B. Afleiding

I. Met een prefix

Deze adjectieven zijn in hun gedrongen vorm de geconcentreerde vervangers van veel gebruikte maar omslachtige negatieve constructies.

In het hoofdstuk over de woordverbinding wordt in de paragraaf die de binaire verbindingen behandelt, erop gewezen dat Streuvels deze ‘negatieve’ adjectieven geregeld verbindt met een positief adjectief.

Dit (bewust) gebruik van de antithese is een opvallend kenmerk van Streuvels' stijl.

1. met on-:

De formaties van dit type zijn zeer talrijk en zeer frequent

a) **vooral on + verleden deelwoord**

voorbeelden:

onbedankt
onbegaand
onbejaard
onbeveiligd
onbewijfd
ongedrukt
ongefrommeld
ongebrijzeld
ongeboet
ongekrookt
ongenoten
ongeschikt
ongesloten
ongesnoekt
ongetimmerd
ongezomerd
onkennelijkt
onomschreven
onvolschapen
onvolvormd
onvolworden

b) **ook on + adjectief op -lijk**[1]

Voorbeelden

onbenamelijk
onberoerlijk
onbescheidelijk
onbeschoftelijk
onbruikelijk
ondommelijk
oneindelijk
ongrijpelijk
onkennelijk
onontkomelijk
onschattelijk
ontroostelijk
onvattelijk
onveroerlijk
onwendelijk
onwetelijk
onzeggelijk
onzienlijk

c) **andere formaties**:

Voorbeelden

on + adjectief op -ig

onbedachtig
onbespeurig
onbesuistig
onbezig
on gedaantig
ongedoevig
ongelijkig
onkennig
onmoedig
onplichtig
onrechtzinnig
onslachtig
onstaltig
ontallig

Andere

onberoerbaar
ondoorspeurbaar
onvatbaar
onbereden(d)
ongespraakzaam

(1) zie p. 337.

onmijde
onvermeden
onvermijd
onweerhouden

2. met ont-:

Deze formaties hebbent meestal de vorm van een particium perfectum:

ontgeest, ontmergd, ontschuchterd, ontstoppeld

naast: ontzettelijk

II. Met een achtervoegsel.

Streuvels gebruikt in de meeste gevallen dezelfde achtervoegsels als in het algemeen Nederlands.

Hier behandelen wij enkel die suffixen die vrij ongewone adjectieven vormen of die (erg) archaïstisch aandoen.

1. Met het suffix -erig[(1)]

a) Het drukt een lichtere graad uit: multerig, kouderig, schonkerig
b) of versterkt de stam: schabberig, schebberig (naast: schabbig), zonnerig
c) frequentatief is de betekenis in: zwabberig, wabberig
d) voegt een onaangename of pejoratieve bijbetekenis toe: weegevoelerig, katijverig, krieperig, grootdoenerig

Dit laatste kan ook beschouwd als de kracht hebbend van een participium presens.

2. Met het suffix -iek (Franse vorm) in plaats van -isch[(2)]

Voorbeelden

‘'t Geen we nu zien is een bokkensprong - een gewild afbreken met alle traditie, zonder aansluiting met het voorgaande, - (...)- een dooreenhaspelen val het **statieke** en het **dynamieke**’. (Binnenwateren, 102)

‘Erger wordt het wanneer er geleidelijk verschillende varianten op die klassieke tekst ontstaan en het zeurliedje op 't laatst ontaardt onder de vorm ener **fantastieke** vertaling’ (Herinneringen, 208)

(1) Uitbreiding van het suffix -ig tot -erig kan zowel veroorzaakt zijn door afleiding van verba op -eren als van substantieven op -er: C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 228.
(2) zie ook: p. 138.

‘Van de romantiek hebben zij dan ook niets anders tenzij (...) een lustig vermeien in **idyllieke** en pastorale scènen’ (Herinneringen 102)

‘In de rhetorica-kamer met kenspreuk: “Hoop in de Toekomst” werd ik dus als simpel lid zonder meer aangenomen en zou er, op de laagste rang moeten beginnen, om geleidelijk, langs **hiërarchieke** weg, en met duur van jaren, tot de rang op te klimmen die met mijn talent overeenkwam’ (Herinneringen, 360)

‘Die **geometrieke** kleurvlakken met de regel getrokken, kunnen evengoed door een schoolknaap gemaakt worden als door een artist; **technieke** veerdigheid komt er niet bij te pas’ (Binnenwateren, 103)

‘We kenden de **tragieke** geschiedenis van de burgemeester’ (Herinneringen, 173)

‘Genoegen en plezier hebben we eigenlijk 't meest op onze kamer, waar wij elkaar bezoek brengen en voor 't open venster, met 't uitzicht op de toren en de typieke gebouwen van het marktplein, onze pijp roken en lustig gesprek voeren’ (Herinneringen, 269)

Andere voorbeelden:

apathiek
cylindriek
elektriek
pathetiek (Ingoyghem II, 207)
physiek (Vlaanderen, 508)

romantiek (Herinneringen 296, 299)
sceptiek (Avelghem, 53)
tragiek (Herinneringen, 39)

Ook bij de dialectische vormen:
den Belgiek
den Afriek

3. Het suffix -lijk

De functie van dit nog maar zelden gebezigde achtervoegsel is volkomen dezelfde als die men kent uit het oude Nederlands.

Deze afleidingen komen bij Streuvels het meest voor in zijn eerste werken (tot 1905) en in zijn vertalingen en bewerkingen.

a) **Achter adjectieven**, waarbij de betekenis niet in vaste rubrieken onder te brengen is.
Enkele komen oorspronkelijk, als adverbia voor.
Het suffix -lijk treedt vooral op na adjectieven op -ig.
Na de andere krijgt het suffix meestal de verlengde vorm.

Voorbeelden:
- -) bedroevelijks, beroerlijk, beschamelijk, besche(i)delijk, devotelijk, drukkelijk, eerstelijk, enkelijk, sterkelijk, uitsluitelijk, vastelijk, voorgaandelijk, vrijelijk.
- -) behendiglijk, eenvoudiglijk, godvruchtiglijk, inniglijk, haastiglijk, overvloediglijk, standvastiglijk, verduldiglijk, weemoediglijk, zachtmoediglijk, zuiniglijk

b) **Achter-substantieven** met de betekenis: aan of bij iemand of iets behorend, en dus meer of min naderend tot een genitief-bepaling.

Voorbeelden:

dorpelijk, eendrachtelijk, grondelijk, nijdlijk, schaamtelijk, schrijvelijk, verstandelijk, weemoedelijk, zomerlijk.

c) **Achter verbale stammen** met de betekenis: de handeling kunnende verrichten of kunnende ondergaan.

Voorbeelden:
begeerlijk, beklagelijk, betreurlijk, dankelijk, dragelijk, dreigelijk, etelijk, grijpelijk, kennelijk, krijgelijk peinzelijk, rapelijk, smijtelijk, sprekelijk, tastelijk, uitpeinzelijk, verkennelijk, zienlijk.

d) **met het ontkennende on-**[1]

Voorbeelden:

onaantastelijks, onbenauwelijk, onbeschoftelijk, onbruikelijk, ondommelijk, oneindelijk, onmerkelijk, onontkomelijk, onschattelijk, ontroostelijks, onuitkennelijk, onuitzienlijk, onvattelijk, onveroerlijk, onwendelijk, onwetelijk, onzienlijk.

4. Het suffix -loos

In de regel drukt de afleiding het tegengestelde uit van het grondwoord.

a) van een substantief afgeleid:
aamloos, beginneloos, droomloos, gedachteloos, geruchteloos, ledenloos, mensenloos, rimpelloos, ruimteloos, steerteloos, twijfelloos, voogdeloos

(1) zie p. 332.

b) van een werkwoord afgeleid:

beweegloos, ruisloos, tasteloos, temmeloos

C. Dubbele Afleiding

Met het prefix ge- en het suffix -ig

Van deze formatie zijn slechts enkele voorbeelden in het werk van Streuvels aanwezig. We vinden ze alle terug in de Idiotica en in het dialect.

Voorbeelden:

gehandzamig (in Loquela: gehandzaam)
gehavig
gelijkig
gemeenstig
geneugtig
geradig
geruimig
gesparig
gesporrig
gesprakig
gewarig

D. Analogische participia formaties

Dit zijn woorden die uiterlijk overeenkomen met een voltooid deelwoord zonder dat er een werkwoord met een volledige werkwoordelijke vervoeging aan beantwoordt[1]

Ze worden gevormd naar het model van bestaande infinitieven (bv.: geschoeid, behaard)

'Zulke afleidingen, door Van Haeringen **participia praeverbulia** genoemd, bieden een praktisch middel om een meer omslachtige constructie met voorzetsels of voegwoorden te vermijden'[2]

De gewone betekenis van deze ornatieve adjectieven is: voorzien van, hebbend, vertonend.

a) **ge-**[3]:

geaard
geappeld
gebekt
geblokt
gebuurd
gedonkerd
gehaard
gekoepeld
gekruind
gekruisdreefd
gekuit
gestamd
gevlerkt
gevloktekend
gewangd
gezonnevlekt

(1) E. RIJPMAN en G. SCHURINGA, **Nederlandse Spraakkunst**, Groningen 1968, p. 114
(2) C.G.N. DE VOOYS, o.c., p. 239-240
(3) samengestelde adjectieven: adjectief + participium perfectum p. 318.

b) **be-**[1][2]:

bebleind
bebloeid
beblomd
bebloosd
bedauwpereld
begrasd
beijzelbaard
bejaagd
belabberd
bemist
bemokkeld
benitteld
berijkdomd
berouwd
beslaafd
beslijmd
besmoord
betoond
bevederbosd[3]
bewimperd

(1) samengestelde adjectieven: adjectief + participium perfectum p. 318
(2) zie ook p. 303: geprefigeerde werkwoorden
(3) spellingsfout van Streuvels: zie p. 47.

E. Samenstellende afleiding

I. Nomen of adjectief met een adjectief op -ig

Het suffix -ig drukt gewoonlijk iets vaags, doezeligs uit, en werkt suggererend.

1) **nomen en adjectief op -ig**

De voorbeelden zijn hier zeldzaam. Aan de formatie ligt een vergelijking ten grondslag.

appelbollig
bloedblozig
blokbollig
buikbodemig(1)
knobbelbollig
vlasharig
wollokkig

2) bijzonder geformeerd, door samenstelling en afleiding tegelijk, zijn de adjectieven op **-ig**, voorafgegaan door een ander, niet verbogen adjectief waarmee het is samengekoppeld.

Het adjectief op **-ig** bestaat op zichzelf niet of in een andere betekenis. Het voorafgaande adjectief is attributieve bepaling bij het substantief waarvan het adjectief op **-ig** is gevormd.

Deze formaties concurreren soms met de samenstelling: adjectief + participium perfectum: zie p. 348.

Hier volgen enkele voorbeelden van deze vrij talrijke (Homerische) epitheta:

(1) geliefkoosd woord bij de beschrijving van het glooiend landschap.

a) alfabetisch naar het eerste lid:

bleekbloedig
bontverwig
breedeuzig, -knoestig, -lijvig
bronzevellig
bruinvellig
dikheupig
donkerlokkig, -lommerig, -ogig, -tonig, -veilig
fijnharig, -snoetig, -snuitig
frisvellig
geelharig, -huidig, -ogig
gladspiegelig
grauwvellig
grijsbochtig
hoogstaltig, -bloedig
kortsprakig, -woordig
langpotig, -schachtig, -stammig, -stelig
lichthandig, -kleurig -tonig, -vleugelig
loompotig
lutspotig, -voetig
malsvlezig
openharig, -mondig
raptalig
rondbodemig, -bogig (naast: rondboogde), -bollig, -buikig (naast: rondbuikte)
roodvellig
ruwtalig
slapvleugelig
teerzerig, -zinnig
vlakbodemig
vlughandig, -potig, -vingerig, -voetig
witbaardig, -bollig, -veilig
zachtbodemig
zoetbodemig
zotbollig
zwaarstammig

Met veel-: veeldakig, -voelhoornig, -tonig

b) alfabetisch naar het tweede lid: (veelal afgeleid van een nomen dat een lichaamsdeel aanduidt)

-baardig	: wit-
-**bloedig**	: bleek-, hoog-
-bochtig	: grijs-
-**bodemig**	: rond-, vlak-, zacht-, zoet-
-bogig	: rond-
-**bollig**	: rond-, wit-, zot-
-buikig	: rond-
-dakig	: veel-
-euzig	: breed-
-**handig**	: licht-, vlug-
-**harig**	: fijn-, geel-, open-
-heupig	: dik-
-huidig	: geel-
-kleurig	: licht-
-knoestig	: breed-
-lijvig	: breed-
-lokkig	: donker-
-lommerig	: donker-
-mondig	: open-
-**ogig**	: donker-, geel-
-**potig**	: lang-, loom-, luts-, vlug-
-schachtig	: lang-
-snoetig	: fijn-
-snuitig	: fijn-
-sprakig	: kort-
-spiegelig	: glad-
-staltig	: hoog-
-**stammig**	: lang-, zwaar-
-stelig	: lang-
-**talig**	: rap-, ruw-
-**tonig**	: donker-, licht-, veel-

-**veillig**	: bronze-, bruin-, donker-, fris-, grauw-rood-, wit-
-verwig	: bont-
-vingerig	: vlug-
-**vleugelig**	: licht-, slap-
-vlezig	: mals-
-**voetig**	: luts-, vlug-
-woordig	: kort-
-zerig	: teer-
-zinnig	: teer-

Met een werkwoordsstam: wikkelblarig fletsflodderig (**flets** kan ook substantief zijn)

II. Samengestelde adjectieven op -de, -te

Schönfeld noemt deze adjectieven ‘een merkwaardige groep van samenstellende afleidingen vormen die woorden welke in 't oud-saksisch met het achtervoegsel -ōdi “voorzien van” gevormd werden en waarvan resten in onze taal bewaard zijn. Zij doen zich bij ons voor als adjectieven, op -(e)de (na apocope -t). Het zijn in de eerste plaats vormen die in de kustdialecten thuis horen’[1]

Het eerste lid kan een nomen, een verbaal stam, een adjectief of een telwoord zijn.

In veel gevallen ligt een vergelijking ten grondslag.

Bij Streuvels zijn de voorbeelden vrij talrijk en ze komen eveneens geregeld terug in al zijn werken.

Enkele van deze formaties concurreren met die op -ig van p. 343, en p. 318

Voorbeelden:

Alfabetisch naar het tweelid:

-beende	: bar-, maai-, schrij-, spartel-, vlug-, wijd-
-bekte	: krom-
-boogde	: rond- (naast: rondbogig)
-buikt	: hoog-
-buikte	: rond- (naast: rondbuikig)
-grasde	: kort-
-haarde	: muis-, ruw-, vluw-, vos-
-kniede	: stoot-
-lijnde	: water-
-oogde	: spriet-
-oorde	: baloorde (naast: balorig)
-pijlde	: een-

(1) M. SCHONFELD, o.c. p. 168

-pootte	: lang- (naast: langpotig)
-rugde	: kernel-, zaal-
-striepte	: zwart-
-topte	: fijn-
-wielde	: een-

Analogisch gevormd en met een vergelijking ten grondlag:

buikbolde, -boomde, -bulte
haakzweide
lepelholde
manhoogde

Vergelijk de samenstelling: adjectief + participium perfectum op p. 318.

§ 4. Alliterererende, assonerende en ablautformaties.

Alhoewel de meeste van deze composita reeds besproken werden bij de samenstelling in een van de vorige paragrafen, toch brengen wij ze, wegens hun frequentie en hun belang in een aparte rubriek samen.

Deze formaties oefenden op Streuvels een bijzondere en dubbele aantrekkingskracht uit: om hun **klankexpressieve** waarde in de eerste plaats en ook om het element **herhaling**.

Geregeld reeds hebben we kunnen wijzen op het belang en de rol van de klank in Streuvels' taal: reeds in het inleidend hoofdstuk wordt het verband aangetoond tussen spelling en klank. Aan de herhaling en vooral de binaire (alliterererende of assonerende) verbinding is het laatste hoofdstuk gewijd.

Wij weten ook dat Streuvels zeer veel elementen ontleent aan de streektaal waar de alliterererende tendensen bij de woordvorming actief zijn. En dit is dan meteen de derde reden waarom hij in zovele gevallen deze formaties gebruikt.

Aan dit ‘aspekt van het klankexpressieve karakter van de taal, nl. het niet rationele verschijnsel herhaling als autonome taalscheppende faktor en/of als aktief beginsel van semantische verschuiving’ wijdt Dr. J. Boets een uitstekende bijdrage [(1)].

(1) J. BOETS, **De Taal van-binnen-uit. - Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie & Dialectologie**, - Brussel, 1965, dl. XXXIX, p. 171-265.
Zie ook: J. BOETS, **Moderne teorieën in verband met klank-expressie**. **Een kritische studie met een systematische bibliografie over de jaren 1900 tot 1960**. -(**Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en letterkunde)** Gent, 1965. VIde Reeks. Nr. 96. 261 p.

In deze paragraaf nemen wij de door hem gebruikte classificatie over.

A. Ablautformaties

I. Met i/e - a(a) wisseling

bimbammen
klikklakken
mengelmangelen, mingelmangelen
wiegewagen
zingezangen
slingerslang

II. Met speels-ritmische uitbreiding

bimbambommen

Uit de voorbeelden blijkt dat de ablaut geschikt schijnt voor de weergave van een herhaald, afwisselend, meestal regelmatig, soms verward geluid. Even duidelijk is zijn geschiktheid voor een regelmatig afwisselende, soms snelle, soms hoekige, of ook wel eens slordige beweging(1).

(1) J. BOETS, De Taal **van-binnen-uit.** - **Handelingen, van de Koninklijke Commissie voor Toponymie & Dialectologie**. - Brussel, 1965, dl. XXXIX, p. 204.

B. Rijmformaties

I. Tweelettergrepige

haaibaai

met suffix -en,:
roekoeken
krieppiepen

met ritmisch overgangselement:

aksmekaks
omendom
ip end ip
ruisebuis

II. Vierlettergrepige

ruisebuise

met suffix -elen:
konkelfonkelen

met ritmisch overgangselement:
heisterkapeister
krinkeldewinkel
krinkeliewinkelie
reiebedeie
holderdebolder

hiermee verwant: urensgeduren

III. Vierlettergrepige werkwoordelijke rijmformaties

gekkebekken
hakkebakken
herrewerren

hokketjokken
hotsebotsen
hotseklotsen
hutseklutsen
roezemoezen
roetekoeten
scherregerren
zoppedoppen

met ritmisch overgangslement:
ruttepetutten

In de eerste plaats leent de rijmformatie zich tot klanknabootsing. Dan geeft ze een aanhoudend, eentonig, vaak verward geluid weer. In de bewegingschilderende formaties treed in tegenstelling tot de ablautformaties, het onregelmatige, het hoekige, verwarde meer op de voorgrond(1).

(1) J. BOETS, o.c., p. 220-221.

C. Alliterererende formaties

I. Met een, althans schijnbaar, ongemotiveerd element. De klinkerwisseling is in deze formaties actief[1].

flierefluiter,
flikflooien
giegelgaaien
ginnegabben
rakerooien
spiksplinternieuw
haak-uit, haak-in
dag-uit, dag-in

II. Alliterererende samenstelling met, althans na ontleding, volledig gemotiveerde elementen.

Ook hier kan de klinkerwisseling actief zijn[2].

grasgroen
klaartekleistering
kleisterklaarte
klinkklaar
lommerlaan
loomlendig
schokschouderen
stakestijf
stokstijf
wanneer
weerwijsaard

(1) J. BOETS, o.c., p. 230
(2) id., o.c., p. 234

III. Individuele allitererende formaties.

Het zijn alle gemotiveerde en bewust geschapen formaties. De betekenis is onmiddellijk duidelijk en de alliteratie versterkt enkel de aanwezige betekenis en roept geen nieuwe in het leven(1).

binnenboren
blankblak, blankbleek
bleekbloedig
blauwgebloemd, blauwbebloemd
blij(de)blauw
doordaveren
jammerjanken
kronkelkrullen
lachlonken, lanklachen
raasrullen
rinkelrellen
rondridderen
schokschateren
wemelwieken
wentelwieken
wervelwiekem
wisselwenden

(1) J. BOETS, o.c., p. 238

D. Assonerende formaties en andere woorden die een expressieve indruk maken.[1][2]

Enkele voorbeelden:

gerrebekken, gerregekken
geteilematooid
klabakken
klabetteren
kletsklakken
kokerullen
kollefoeteren
kollefokken
pierewaaien
rapekaaid, te rapekooie
roezepetoeze
schetterbekken
sinteboetiek
sloeriemoeren
snebberdebelle

E. Volledigheidshalve laten we nu nog een lijst volgen met andere voorbeelden.

b:	barbeende, buikbodemig
bl:	blijblinkend, blij-blond, bloedblauw, bloedblozig, blond-bloot
d:	dommeldoezeling
	dagduidelijk, dauwdonzig
dr:	drensdreun, droomdrendel
	droomdronken

(1) zie ook p. 296-299.
(2) J. BOETS, o.c., p. 259

fl:	fletsflodderig
g:	geelgouden, goudgeel, goedgeestig
gr:	grijsgrauw, grijsgroen, grolgrof
h:	heuvelhoogte
kl:	kleurkleister, kleiklomp, kleikluit, klokke(n)klank
	klaterkleurig, kleisterklaar, kletsklaar
kr:	kroezelkrullekes
	kronkelkrullen
	krinkel-krollend
l:	lenteluw(te)
	lanterlullen
	laaglang, lamleeg, loomliggend, loomlui, luisleeg,
	luizelui
m:	messemager
pr:	praalpronk
r:	reeuwreuk, reirang, reuzenroede, rimpelreef, rouwregen, roefronken
	rankrilde, rijs-rilde, rolrinkelend, roodros
sch:	schemerschijn, schenkschaal, schimpscheut, schitterschicht, schitterschijn, schommelschuit, (schuifelschreeuw), scheefgeschouderd, scherpschetterend, scherpschuin, schuinschietend
schr:	schreeuwschruwel
sl:	slakkenslijm, slangsleep, sleepslag, sleepsleur, sliertsluier, slingerslang, slingerslinger
	slapslepend, slapslonsig
sp:	spotspel
	spiegelspeieren
st:	steunstok, stroelstroom
	staalsterk, steensterk, steenstil, sterkstatig, stokstil

v: viezevezen

w: wankelwillig(heid), waterwijdte, wazewater, winterwereld, wissewerk, wagewielen, wankelwagen

wazig-wit

z: zomerzegen, zomerzon

zoefzagen, zonnezomeren

zachtzalvend, -zingend, zoetzemend, -zingend, zangzeggend, zijig-zachts, zonne-zondags.

Derde hoofdstuk.
Het woordgebruik.

Inleiding.
Herkomst van de door Streuvels gebruikte woorden.

Wie Streuvels' werken leest of zijn taal onderzoekt, wordt spoedig getroffen door de overvloedige en zeer genuanceerde woordenschat. Dit moge o.a. blijken uit het tweede deel van deze studie dat ongeveer 14.000 woorden en woordbetekenissen bevat die niet of als Zuidnederlands in Van Dales ‘Groot Woordenboek der Nederlandse Taal’ zijn opgenomen.

Het grootste deel van Streuvels' woordenschat is ‘algemeen Nederlands’. Een niet onaanzienlijk deel is louter dialect of dialectisch gekleurd.

Ook op vreemde talen deed Streuvels een beroep waar ze hem diensten konden bewijzen.

Nieuwvormingen vinden we alleen bij de woordsamenstellingen en afleidingen die in het vorige hoofdstuk werden behandeld.

In de volgende bladzijden willen we wijzen op enkele aspecten die verband houden met de herkomst der woorden bij Streuvels.

I. *Woorden uit het algemeen Nederlands.*

1.

Van huis uit sprak Streuvels geen algemeen Nederlands. Het is hier niet de plaats om uitvoerig te handelen over de politieke, sociale, economische en culturele factoren die de normale taaltoestanden in Vlaanderen vanaf de politieke scheiding tussen Noord- en Zuid - Nederland verhinderden. Wat er gebeurde komt hierop neer dat het algemeen Nederlands in Vlaanderen niet kon doordringen, dat de grote massa dialect sprak en dat het Frans als algemene taal werd ingevoerd in het leger, de administratie, het onderwijs, enz.[(1)] De Nederlandse woorden die hij gebruikt, haalt hij vooral uit zijn lectuur, die, naar wij weten uit zijn 'Herinneringen uit het Verleden', en uit zijn autobiografische werken 'Heule', 'Avelghem I en II', zeer ruim was en **de ganse Nederlandse literatuurgeschiedenis** bestrijkt: hij las de middeleeuwse werken, bewerkte o.a. 'Van den Vos Reinaerde'; hij was vertrouwd met de XVIIe eeuw: Vondels 'Lucifer' was een der eerste werken die hij als jonge bakker te Avelghem las; ook de Tachtigers boeiden hem en onder hen had hij enkele persoonlijke vrienden. Hij zegt zelf dat hij hun werk en de evolutie van die beweging van zeer nabij volgde. Vanzelfsprekend las hij ook de Vlaamse auteurs van de 19e eeuw: Conscience, Snieders, Loveling,... Het is ook bekend dat hij in de kring van 'Van Nu en Straks' zijn debuut als literator maakte.

Het ligt voor de hand dat de neerslag en weerslag van deze ruime interesse en belezendheid in zijn werk voelbaar is.

In het kader van dit onderzoek is het onmogelijk op alle aspecten te wijzen die verband houden met de herkomst der

(1) zie hierover: J H. ELIAS. **Geschiedenis der Vlaamse gedachte en actie. 1780-1914** 4 dln. Antwerpen, 1963. 455-433, 373 en 432 p. **en**: **Vijfentwintig jaar Vlaamse beweging**. **1914-1939** 4 dln. Antwerpen, 1969, 267, 199, 212 en 268 p.

woorden bij Streuvels (dit zou het onderwerp van een aparte studie kunnen zijn).

Toch willen we de aandacht vestigen op enkele opvallende kenmerken van Streuvels' woordenschat.

2.

Opvallend is het groot aantal woorden die, volgens het WNT en Van Dale alleen in **deftige en hogere** stijl gebruikt worden.

Hier zou een lange lijst kunnen volgen van woorden als: baaierd, aanvangen, bestieren,...

Al kan dit criterium aangevochten worden, toch kan het een licht werpen op Streuvels' schrijverschap. Als autodidact en in het cultureel arme Vlaanderen heeft hij zich bediend van alle woorden die hij in zijn lectuur aantrof zonder dat hij zelf in staat was ze te schiften.

In zijn tijd was de literatuur immers de enige bron die hem Nederlandse woorden aan de hand kon doen. Het is dus heel normaal dat er in Streuvels' taal zeer veel schrijftaalwoorden voorkomen die in de gesproken taal niet of bijna niet gebruikt worden en die wij geneigd zijn als ‘bijzondere stijl’ te vermelden. Wellicht voelde hij zich als schrijver verplicht een deftige taal te gebruiken, ook waar het om heel gewone en alledaagse voorwerpen ging. Geregeld betrappen we er hem op dat hij zijn stijl wat verplechtigt(1). Of klonken deze eerder deftige woorden voor hem toch gewoon?

3.

Het is nog meer opvallend hoeveel **verouderde woorden** Streuvels gebruikt.

Natuurlijk kan men opwerpen dat de woorden die voor ons taalgevoel verouderd zijn, het voor Streuvels en zijn tijd wellicht of helemaal niet waren. Deze bewering is echter

(1) Ook A. Demedts wijst in dit verband op minder geslaagde werken in: A DEMEDTS, **Streuvels**, Brussel, 1955, p. 52-53

toch niet volledig juist. Hier zou een lange lijst kunnen volgen van woorden die volgens het WNT, 1e deel, dat in 1882 verscheen, reeds op het einde van de vorige eeuw ‘weinig of niet meer in gebruik, min of meer ouderwets en ongemeen, verouderd, in onbruik’ waren.

Enkele voorbeelden uit de zeer vele:

alevenwel, alree, avonden, bedwelmd, begekken, begroend, behendig, benoden, berijden, berouwd, betekenen, bezorgen, bitterlijk, blenden, doorkoelen,...

Wij geloven niet dat Streuvels bewust streefde naar een archaïstische stijl of woordgebruik. Deze archaïserende tendens was wel een kenmerk van de impressionistisch-symbolistische auteurs van het einde van de 19e eeuw.

Wij zijn veeleer geneigd deze archaïsmen te interpreteren als de woordenschat die Streuvels als autodidact en vandaar op goed geluk en zonder de nodige schifting of zuivering heeft verzameld en zich eigen gemaakt. Voor hem die op veertienjarige leeftijd de school verliet, waren dit alle woorden van gelijke waarde die hij in zich opnam en bewaarde: alles was voor hem gewoon in de taal op het papier. Hier verwijzen we ook naar het citaat op Prutske dat op p. 228 werd aangehaald.

En waarschijnlijk zal Streuvels' lectuur uit die tijd ook wel een ouderwets tintje hebben gehad. Het is inderdaad merkwaardig dat het WNT bij deze woorden niet alleen 17e eeuwse auteurs citeert, maar geregeld ook Vlaamse auteurs uit de eerste helft van de 19e eeuw. Zo gebruikt Streuvels geregeld woorden die het WNT als verouderd opgeeft die door de gezusters Loveling gebruikt worden (en nogal dikwijls in dezelfde context). Verder onderzoek van dit aspect zou ook het onderwerp van een aparte studie kunnen uitmaken.

In de loop der jaren echter zal Streuvels vele ‘oude’ woorden verwijderen, niet zozeer substantieven, werkwoorden en adjectieven, maar vooral bijwoorden, voegwoorden en voorzetsels, b.v.:

aanstaandelijk, alevel, allemets, alsdat, anderwaarts, bedroevelijk, bijaldien, bindien, binst, buitenwaart, derwaart, desvolgens, dewijl, eerstwaarts, elderwaarts, gevolgenlijk, terbinst, terzijds, toenmaals, laterwaarts, nillens, verders, voormaals, ...

Eigenaardig genoeg duiken die dan toch soms weer op in zijn laatste werken, vooral in ‘De Teleurgang van den Waterhoek’: Streuvels is ondertussen oud geworden en meteen ‘laudator temporis acti’?

De voornaamste reden van het behoud van oude woorden is nu eens de klank en dan weer het ritmisch effect.

II. *Uit het dialect.*

1.

Bij Streuvels is de schrijftaal zeer nauw verweven met de streektaal. Het werd reeds gezegd: Streuvels is een auteur die zijn taal **hoort**. De streektaal blijft voor Streuvels een onuitputtelijke bron. Elk woord dat hij uit het dialect put, leeft en beweegt, is echt en wordt op de meest gewone manier en als vanzelfsprekend opgenomen en aangewend: ofwel behoren deze woorden tot de normale spreektaal van zijn personages, ofwel hebben ze een grote plastische waarde en klankrijkdom.

Aan de verklaring van deze woorden en woordbetekenissen is het tweede deel gewijd.

We kunnen niet zeggen dat alle door Streuvels gebruikte dialectische woorden nu nog tot de levende taal behoren. De meeste ervan vinden we terug in De Bo's of Teirlincks Idioticon.

Ook Gezelles Glossarium bood voor vele woorden de verklaring.[1] De woorden waarvan in het tweede deel een verklaring wordt gegeven zonder bronvermelding leven nu nog in de dagelijkse omgangstaal in het Zuiden van West-Vlanderen en Oost-Vlaanderen. Ook uit andere streken bracht hij woorden mee: zo vonden we de verklaring van bepaalde, woorden in het Oostends, in het Izegems, in het Brugs, enz... dialect. Voor een dertigtal woorden slechts ondervonden we enige moeilijkheid: de verklaring ervan werd gegeven door Streuvels zelf, zijn vrouw en oudere mensen uit Heule, Avelgem en Ingooigem.

Wij hebben geen onderscheid gemaakt tussen middelnederlandse woorden die in het dialect nog voortleven, de uitsluitend Westvlaamse woorden en de woorden die ook in andere dialecten leven.

Het spreekt vanzelf dat, als Streuvels uit het dialect put, hij zich niet beperkt tot afzonderlijke woorden. Ook regionaal gekleurde woordverbindingen, uitdrukkingen en allerlei syntactische verschijnselen brengt hij te pas, vooral in dialogen.

Enkele voorbeelden van deze wendingen en uitdrukkingen:

> ‘Ze droegen de oude 's morgens en 's avonds een schamel panneken pap en als zij 't bij ongeluk vergaten, dan moest ze **zonder doen** en honger lijden’ (Dodendans, 19)
>
> ‘Kom, kom, Wanne, zei hij. Dat is een ongeluk, maar **nog geen dood**’ (Dorpsgeheimen, 65)
>
> ‘Maar '**k vergete 't een met 't ander**: 't jongetje uit den “Maandag” was die 't ons zei’ (ibid., 76)
>
> ‘Den Maandag ligt het al overeind, en **w'en weten niet waar eerst**, verontschuldigde zich de boerin’ (ibid., 77)

(1) zie p. 365, onderaan (1)

‘Toen hij de verzekering had dat de meid naar den winkel kwam en niet naar de beenhouwerij, **opende hij gereed de** deur’ (ibid., 130)

‘Martin, ge hebt indertijd ook iets gedaan voor mij, iets dat u veel geweld gekost heeft....
- **Daar niet van**, daar niet over gesproken, deed Martje haastig’ (ibid., 267)

‘Ze kouten alzo’ (Najaar, 414) = dat beweren ze wel, maar...

‘Jongen moet gij dat schot aftrekken, **'t zal er lief uitzien**!’ (ibid., 460)

‘**We zou'n er wel mede zijn**! meent Barisjan’ (Maanden, 375)

‘**Praten is praten**, altijd maar door ratelt het fijngetaalde stemmetje’ (Prutske, 346)

‘**Hij heeft het lelijk zitten’** (Waterhoek, 189)

‘Vrouwen en meisjes **van 't zelfde**’ (ibid., 29) = eveneens

‘Ze meende **vooruit vooral** in den meers te gaan zoeken’ (ibid., 75)

‘**Om een niet** had Koornaert zijn overwinning willen afstaan’ (Beroering, 306)

Streuvels gebruikt dus in zijn werken o.a. de taal die hij dagelijks hoorde. Hij kende zijn moedertaal in haar locale variëteiten en in haar sociale en professionele nuances.[(2)(1)]

(2) Niet alleen woorden, maar ook personages, feiten en gebeurtenissen ontleent Streuvels aan zijn onmiddellijke omgeving. Oudere mensen weten nu nog precies te zeggen welke personen schuilgaan achter de personages, waar en wanneer het verhaal zich afspeelde, enz.

(1) in het tweede deel respectievelijk met **DB** en **Te** en **GL** aangeduid.

2.

In verband hiermee willen we wijzen op de taalkring die Streuvels zeer vaak taalmateriaal verschaft.

Waar hij in zijn algemeen-nederlandse woordenschat soms verheven en deftig schrijft, zo daalt hij in de dialectische woordvoorraad geregeld af tot **de familiare en platte taal.**

a)

Dit blijkt o.a. uit de vele **vloeken en krachttermen** die hij in al zijn werken geregeld in de mond legt van zijn personages.

De voornaamste ervan vindt men op p. 81-82.

b)

In elk werk ook treffen we **scheldwoorden** aan.

De rijkst gestoffeerde passage laten we hier integraal volgen:[1]

Ze (=de zeven zonen van Knudde) zochten rond in hunnen kop om de gekste benamingen te vinden en achter ieder woord dreunde een luiden schreeuw van bijval en goedkeuring.

- 't Zijn blinde veenmollen, riepen zij, rotte berleuren, puppeloze tuiters, rammelzakken, schuitigaards, tanezoppers en pellebijters, zemelzekers.

Hun buik en leden schokten van 't danig lachen, het speeksel kwijlde hen uit den mond, ze rolden op den rug, schopten en klepelden de benen op als Frerik of Tone of Tinie met hun drogen ernst een goeden scheldnaam uitvonden, - en voort gingen ze overhands aan 't roepen naar ginder in de laagte, alsof ze 't horen konden:
-Baloorde muils, moospeerden, loborige honden, pieskadotters, verkokerde kinkkankhoorns, zandruiters, messingzuipers, perliffelopers, velleploters, lamme kooie-

(1) uit **Zomerland**, in: **Volledige Werken**, Kortrijk, (1952-1957), dl. I, p. 264-265.

springers, verhongerde toppers, rotte kulledraaiers, schele schavuiten, verkriepelde krasselaars, krotekappers, manke bavianen, sullebollige sprinkhanen, zinkelaars, assevijsters, dove notekrakers, wanraakte scheuvels, biezentrekkers,... tot ze niet meer konden en kwijlden dat 't speeksel hen van 't kinnebakken zeverde.

Ook ‘Op de Vlaamsche Binnenwateren’ krioelt ervan: luizaard, smeerlap, driedubbele steenezel, strozot (p. 21,) loerias (p. 23), zevereer, puppekoppen (p. 30), broekschijter, stom kalf (p. 35), broekvent (P. 36), postenakel (p. 42), sperluut, patodder, komkommer (p. 43), stekelvarken (p. 54), snotters (P. 55), stomme loeders (p. 64), leegganger (p. 65), schoffeerder (p. 66), koordedanser, fliérefluiter van mijn botten,.... (p. 106)...

Andere scheldwoorden en minachtende of misprijzende benamingen van mensen en spottende aanduiding van lichamelijke of morele gebreken:

Voorbeelden:

aalschijte, smerige boerenkinkel, dievengespuis, flikkerbeen, koppige fotse, kachelgat, domme kalle, kloten, krebbebijter, kwakkelgat, lammeling, lammepikkel, luizevel, lutte, meissefrutte, meisseteeuw, moossers, olijke muiker, pennelikker, roksneppe, schijtjongen, schijtjonk, smeerlap, snaterbek, snotjongen, snotterik, lelijke straatbrakke, lelijke topper, truntaard, sakkerse trunte, onnozele wiestergaaien, zatlap, lelijke zottekouse.

III. *Woorden en wendingen uit vreemde talen*[1]

In tegenstelling met wat algemeen gedacht, en nogal eens geschreven wordt, bevat Streuvels' taal een groot aantal vreemde

(1) in het tweede deel aangeduid met Fr, E, en D voor Frans, Engels en Duits.

woorden, bastaardwoorden, leenwoorden en vertaalde ontleningen.

Dit is ongetwijfeld de neerslag van zijn lectuur die zich in de loop der jaren uitbreidde tot de buitenlandse literatuur. De invloed hiervan vinden we geregeld terug in de vreemde woorden en citaten. Op bepaalde plaatsen heeft het er de schijn van dat Streuvels zijn lectuur en zijn kennis eventjes wil etaleren(1).

De invloed van vreemde talen is vooral merkbaar in de bewerkingen en vertalingen van buitenlandse werken. Streuvels vertaalt nogal letterlijk en zeer getrouw, zelfs de originele zinsbouw probeert hij te bewaren, zodat bepaalde vertalingen en bewerkingen lastig en soms ongenietbaar, ja zelfs onleesbaar worden. Zijn zelfverdediging formuleert hij als volgt: ‘Volgens mijne opvatting moet de vertaler den smaak, den geur, den zwaai van het oorspronkelijke in de vertaling trachten te bewaren en weer te geven; zover zelfs dat hij door wending en plooi, zijne eigene taal en stijl een beetje geweld mag aandoen op 't gevaar af van slecht vlaamsch te schrijven’(2)

Er komen geen vreemde woorden voor in: **Lenteleven**, (1899), **Zomerland**, (1900), **Zonnetij** (1900); **Dodendans**, (1901), **Langs de Wegen** (1902), **Dagen** (1903), **Minnehandel**, (1904), en **Openlucht** (1905).

De eerste vreemde woorden, een zestal: aether, chapiter, liber, temptatie, gealtereerd en autochtoon, verschijnen in ‘Dorpsgeheimen I en II’ (1904)

(1) Zo gebruikt hij geregeld Franse citaten: in ‘Herinneringen’ p. 150, 185, 197; in ‘Levensbloesem’, p. 383, 521; in ‘Beroering’ p. 428.
In ‘Prutske’ p. 368-369: 6 Franse, 1 Engels, 1 Duits en 1 latijns citaat.

(2) CHARLES DE COSTER, **Vlaamsche Vertelsels**. Uit het Frans vertaald door Stijn Streuvels, Amsterdam, (1917); p. 12.

Vooral in beschouwende, werken en waar het verhaal zich in ‘intellectuele’ kringen afspeelt, gebruikt Streuvels deze vreemde woorden, zoals moge blijken uit de volgende lijst, waarin de werken geordend zijn naar het aantal ontleningen die ze bevatten:

Prutske (± 90); Levensbloesem (± 40); Stille avonden (± 25); Herinneringen (± 15); De Teleurgang van den Waterhoek (± 15); De blijde Dag, Beroering over het Dorp en Alma met de vlassen Haren (± 10); Werkmensen en De Maanden (± 7); Land en Leven in Vlaanderen (± 5).

1. *Ontleningen uit het Frans.*

Het grootste aantal vreemde woorden haalt Streuvels uit het Frans. Dit hoeft ons niet te verwonderen als wij weten dat er in zijn streektaal veel Franse woorden voorkomen en dat de Franse literatuur hem bovenmate boeide. Vooral voor Flaubert had Streuvels een grote bewondering.

a)

veel woorden ontleent Streuvels rechtstreeks uit het Frans, dit vooral in ‘Herinneringen uit het Verleden’ en ‘Op de Vlaamsche Binnenwateren’ waar hij technische gesprekken weergeeft.

Enkele voorbeelden:

chapeau	(Prutske, 222)
d'égal à égal	(Herinneringen, 249)
égards	(Prutske, 221)
faits-et-gestes	(ibid., 217)
candide imprudeur	(Beroering, 445)
à l'instar	(Herinneringen, 248)
mise-en-page	(Avonden, 384)
morgue	(Vlaanderen, 592)
trompe- l'oeil	(Prutske, 407)
vol plané	(ibid., 295)

b)

Zeer veel woorden ontleent Streuvels aan het Frans **via het dialect**. De Zuidelijke dialecten bevatten zeer veel Franse woorden. En in Streuvels' taal vinden we hiervan veel sporen terug.

In de meeste gevallen past Streuvels de spelling aan.

Enkele voorbeelden uit de vele:

see-sa (c'est ça), Belgiek, Afriek, sikeneren (chicaner), toejoer (toujours), pertank (pourtant), liber (libre), avance, accroo, sprit-sel, chiek, chemiek, commersie, boekee, boetiek, faberdon, member, masseur, miskontent, affairen, rigoleren, plaizanse, placement...

Zie ook het tweede deel onder de letter '**C**'.

Enkele ook zijn naar Frans model gevormd: bleekbek, buut en blan.

c)

De meeste **bastaardwoorden en 'geleerde' woorden** zijn eveneens van Franse oorsprong.
Het grootste aantal komen voor in 'Prutske', 'Levensbloesem'. In minder mate in 'Alma met de vlassen haren', 'De Teleurgang van den Waterhoek', 'Beroering over het Dorp' en 'Stille avonden'.

Een paar ervan zijn door Streuvels zeer geliefd en komen tientallen malen terug in vele van zijn werken.

Voorbeelden:

diaphaan	'diaphaan als een droom' (Herinneringen, 69)
	'In de diaphane lucht' (Levensbloesem, 426)
	'In een diaphanen luchtkring' (ibid., 381)
aetherisch	'aetherische verten' (Prutske, 182)
	'aetherische figuranten' (Levensbloesem, 525)

Verder:

uit: '**Stille Avonden**'

comedie (p. 386); conventioneel (p. 385); kleurendiapason (p. 385); gamma (p. 385); latent (p. 391) picturaal (p. 388); procédé (p. 386); relatief (p. 386); romanesk (p. 386,); theoretiseren (p. 389); visueel (p. 386).

uit: '**De Maanden**'

desolaat (p. 403); disputeren (p. 305); drastisch (p. 305); secreet (p. 393); temptatie (p. 331).

uit: '**De Blijde Dag**'

abstractie (p. 11); affiniteit (p. 96); cadeau(p. 89); caseren (p. 42); declamatie (p. 89); glorieus(p. 87).

uit: '**Prutske**'

anoniem (p. 229); celluloid (p. 229); entomoloog (p. 191); evidentie (p. 225); generiek (p. 220); heterogeen (p. 190); reputatie (p. 216); sporadisch (p. 228); synthetiseren (p. 214); cultrapassief (p. 216) enz...

2. Ontleningen uit het Duits.

Na het Frans heeft het Duits aan Streuvels' taal het grootste aantal leenwoorden gegeven.

Zeer vroeg reeds begon Streuvels Duitse werken te lezen: 'Toen heb ik de Reclam-bibliothek ontdekt waar voor tien pfenning al de oude klassieken en heel de Duitse en andere letterkunden te krijgen waren, ik haperde geen stond en leerde Duits (...) Ik las een boekje van Björnson in

een Duitse vertaling (...)'[1].

De meeste woorden uit het Duits overgenomen en meestal letterlijk vertaald vinden we in de vertalingen en bewerkingen (o.a. Genoveva van Brabant) en in het 'Oorlogsdagboek'.

Voorbeelden: (de context vindt men in het tweede deel).

Uit: **Genoveva van Brabant**

aanvangstaaf, afhang, avergelove, benemen, eenode, fibel, gesibbe....

Uit: **de vertalingen en bewerkingen**

berustigen, boterbrood, daadzaak, eenander, gehorig, geklir,...

Andere voorbeelden:

baanhof, beroessend, eenklank, erwerven, gepakwagen, inbijt, rekke, schuimgoud, schwadron, seneschaal, spender, spergebied, verspreken, wondmaal...

3. *Ontleningen uit het Latijn.*

In 'Genoveva van Brabant' komen zeer veel Latijnse woorden voor. De verklaring van deze middeleeuws-latijnse woorden vindt men op het einde van het tweede deel: p. 2220-2227.

Andere voorbeelden zijn:

quia absurdum	(Prutske, 351)
in cumulo	(ibid., 244)
Deus ex machina	(Werkmensen, 378)
Fatum	(ibid., 378)
interim	(Levensbloesem, 401)
nimbus	(Alma, 114)

(1) In: '**Hoe men schrijver wordt**' opgenomen in **Herinneringen uit het Verleden**, **Volledige Werken** Kortrijk, (1952-1957) dl. 9. p. 22-23.

specimem	(Levensbloesem, 355)
synthesis	(Herinneringen, 293)
testimonium	(Levensbloesem, 477)
vice versa	(Prutske, 245)

4. *Ontleningen uit het Engels* zijn minder talrijk.

'**Kinderlectuur**', opgenomen in 'Herinneringen uit het Verleden' begint met een vrij lang citaat van Rabindranth Tagore(1)

Voorbeelden:

dandys	(Vlaanderen, 592)
lady-killer	(Waterhoek, 220)
out-law	(Dorpslucht II, 387)
outsider	(Vlaanderen, 536)
struggle for life	(Werkmensen, 377)
up and downs	(Levensbloesem, 344)

5. *Uit andere talen*:

volledigheidshalve noteerden en vermelden we:

a) Italiaans	: dolce far niente	(Prutske, 236)
b) Arabisch	: (na zijn reis naar Palestina in 1935	
	Salaam	(Kerstvertellingen, 195)
	smalah	(ibid., 203)

(1) **Volledige Werken,** Kortrijk, (1952-1957) dl. 9. p. 316.

Derde Hoofdstuk.
Het Woordgebruik.

Hoewel het niet de bedoeling is van deze studie het gebied van de syntaxis te doorvorsen, toch zullen we in dit hoofdstuk, dat het woordgebruik behandelt, dit terrein geregeld moeten betreden.

Een woord komt immers pas tot het volle leven wanneer het in de zin is opgenomen.

De inhoud van dit deel blijft beperkt tot het gebruik van de drie voornaamste woordsoorten: het naamwoord, het werkwoord en het adjectief. Wat wij voor interessants ontdekt hebben betreffende adverbia, pronomia, hebben wij in het eerste deel ondergebracht. In de eerste paragraaf vragen wij de aandacht voor Streuvels' voorkeur voor het nomen of de substantivische of nominale vorm.

Bij het gebruik van het werkwoord zijn de vele omschrijvingen opvallend, en uit de nadere bespreking van enkele werkwoorden en van de onpersoonlijke en passieve vormen blijkt de receptieve, registrerende houding van de auteur.

Bij het adjectief is het twee- en meerledig asyndeton merkwaardig. Dezelfde paragraaf toont Streuvels' voorliefde voor het verbale adjectief, het participium.

§ I. Het Nomen.

A. Ongewone meervoudsvormen.

In het werk van Streuvels treffen we een klein aantal substantieven aan in het meervoud die in het algemeen Nederlands alleen in het enkelvoud voorkomen.

Volgens Prof. Dr. J. Aerts werkt deze meervoudsvorm van nomina die een zintuiglijk verschijnsel aanduiden vervagend: méér dan de klare onderscheidenheid van de afzonderlijke schakeringen suggereert hij de totaliteit van een verdoezeld geheel[1].

Dit gebruik van de meervoudsvorm voor ooncrete objecten kan met recht beschouwd worden als een der stijl-eigenaardigheden van de impressionistisch-symbolistische poëzie.[2]

Bij Streuvels komt de meervoudsvorm van **lucht** en **mist** het vaakst voor.

Ook van enkele andere abstracta gebruikt hij de meervoudsvorm die we enkel volledigheidshalve en zonder commentaar vermelden.

Voorbeelden:

dricht	: ‘Hij klaagde aan niemand, hij werd weer het gesloten wezen, van de morgen tot de avond bezig en vergroeid in de grote drichten en oogsten op het land van den boer’ (Langs Wegen, 165)

(1) J. AERTS, o.c., p. 60.
(2) ID., o.c., p. 62.

godvruchtigheid : ‘Hij had (...) zich minachtend uitgelaten over die kleinzielige, gespecialiseerde godvruchtigheden - uitwassen die de echte godsdienst overwoekeren’ (Beroering, 352)

groen : ‘Denk even aan het omzetten van algemene schakering - het verschil der kleurengamma door de jaargetijden teweeggebracht:... de lichte tere groenen der lente’ (Herinneringen, 55)

have : ‘Zo wreed verlaten, doods en vaal liggen de landen in hun kleurloze evenheid, alsof 't een gestold water ware of een wedde, waar huizen en haven als vormeloze schuiten gestrand lagen, gereed om te vergaan’ (Vlaschaard, 15)

heimwee : ‘Heimweeën die tot hiertoe gesluimerd hadden ontwaakten in haar (Mourlons, 35)

kennis : ‘Die koeien hebben de aalschijte! ha, ha, ha! - Schemel met al zijn kennissen van beestenkweek!’ (Zomerland, 249)

kwellage : ‘De gewone menselijke kwellages, zoals: hitte koude, honger en dorst, kent zij enkel onder de vorm van rijmreken die zij zottebollend opdreunt’ (Prutske, 209)

lucht : ‘De blauwe luchten met grote, witte drijvende wolken’ (Herinneringen, 55)

‘Over heel de wereld is die blijheid als een galmende zang, een zang waarin de zon met gouden trompetten die jubel uitschettert door wijde luchten’ (Glorierijke licht, 357)

mist	: ‘De misten, de roestig geboende tonen der bamis lovers’ (Herinneringen, 55)
toekomst	: ‘Hoeveel bedrogen verwachtingen, hoeveel toekomsten gebroken!’ (Herinneringen, 236)
aanboden	: ‘Vrolijke Knaap, 72’

B. Het nomen en de substantivische vorm.

In Streuvels' taal domineert het substantief ten koste van de andere woordsoorten, b.v. het werkwoord.

Wellicht heeft Streuvels dit van de impressionisten overgenomen. Het overheersende substantivische element geeft aan zijn stijl dat massieve karakter dat zo bijzonder kenmerkend is.

De voorkeur voor de substantivische vorm bleek reeds in het hoofdstuk over de woordvorming.

Streuvels wil a.h.w. doorstoten tot de essentiële eigenschappen van de dingen. Hij schijnt geboeid door het wezenlijke, het eeuwige, het blijvende, het onveranderlijke, in de verschijnselen en gebeurtenissen.

Dit is ongetwijfeld te verklaren door of toe te schrijven aan de verstandelijk-denkende, abstraherende en conceptualistische geest en aanleg van de auteur. Hij zoekt voortdurend de diepere realiteit, abstraheert ze, isoleert ze en fixeert ze in het nomen of in de substantivische vorm.

Dit verklaart ook het steeds groter wordend aantal abstracta in zijn werk.

In dit hoofdstuk willen we enkele aspecten van Streuvels' taal onderzoeken waaruit deze voorkeur moet blijken.

I. De bijzondere waardering voor het substantief blijkt o.a. uit het veelvuldig gebruik van **semi-nominale zinnen**[1]. Hieronder verstaan we zinnen die wel een werkwoord bevatten, maar dit is of koppelwerkwoord, of het is nagenoeg verstoken van verbale functie, in zoverre het meer een eigenschap uitdrukt dan een werking.

Hieronder zijn begrepen de zinnen met een echt naamwoordelijk gezegde; de zinnen met een intern object, waarbij het werkwoord niet meer is dan een transitief koppelwerkwoord, en tenslotte de zinnen met het werkwoord **zijn**, waar de betekenis in de nominale kern is geconcentreerd.

Uit de voorliefde voor deze zinnen blijkt Streuvels' voorkeur voor de overheersende positie van het zelfstandig naamwoord.

Het veelvuldig gebruik van zinnen van dit type veronderstelt een statische, d.w.z. een constaterende of definiërende stijl die zich met concrete dingen en hun eigenschappen bezighoudt.

1. *Zinnen met een voorzetselbepaling*.

Zeer geliefd bij Streuvels zijn de semi-nominale zinnen waarvan het naamwoordelijk deel der voorzetselbepaling bestaat uit **aan** en een substantief of een gesubstantiveerde infinitief.

In veel gevallen vervangt het werkwoord ‘blijven’ het koppelwerkwoord ‘zijn’.[2]
Normaliter verwachtten we hier een vervoegd werkwoord.

a)

aan + substantief.

Deze omschrijvende wending suggereert duidelijker het duratieve aspect.

Enkele voorbeelden:

‘Terwijl de notaris met madame gemoedelijk **aan 't gesprek**

(1) F. JANSONIUS, **Over woord en zin in het proza van L Van Deyssel**, Assen, 1942, p. 81.
(2) zie voorbeelden op p. 455.

was, ving Leonietje het heimelijk knipoogje op' (Levensbloesem, 259)

'Ze zijn druk **aan de bezigheid** om zich te verkleden' (Kerstvertellingen, 214)

'In de dreef van het bos kwamen we daar een bende meiskes tegen die er **aan 't spel ware**n' (Werkmensen, 353)

'Ze waren belangend en driftig **aan 't kaartspel**' (Uitzicht, 226)

'Het jonge volk is luide **aan 't getater**' (ibid., 295)

b)

aan + gesubstantiveerde infinitief.

Deze bepaling omschrijft het duratieve aspect en heeft de waarde van een predicatief tegenwoordig deelwoord. Deze perifrase concurreert met 'aan + substantief'

Enkele voorbeelden:

'In de boomgaard waren de knechten volop **aan 't krieken plukken**' (Dodendans, 78)

'Op den molendam, langs den groten steenweg, zag de koeier een troepje jongens van zijn leeftijd die **aan 't klinkemutsen** waren' (Openlucht, 385)

'Middelerwijl was Theresia stil **aan 't poenderen** in haar keuken' (Dorpsgeheimen, 115)

'Zij kon in de verste verte niet raden wat voor zottebollende gedachten in Verduurke 's hoofd **aan 't spoken** waren' (ibid., 137)

‘Hier had hij den eigenaar van zijn hofstede ontmoet en was er ook druk **aan 't afhandelen** den prijs van de pacht’ (Uitzicht, 258)

‘De twee voor hem waren luide **aan 't snebberen**’ (Minnehandel, 51)

‘De wekedagen was Max verlaan bij zijn werk, **aan 't bedrichten** van de voorjaarsvrucht op zijn nieuwe gedoente’ (ibid., 266)

‘Ze waren er gemakkelijk **aan 't keuvelen** bachten hun tafeltje bij een pot bier’ (Avonden, 390)

‘De oude die **aan 't afzakken**, **aan 't begeven** is’ (Vlaschaard, 46)

‘Na den noen, waren al wie iets gezaaid hadden, op de wegels **aan 't wandelen** tussen de velden’ (ibid., 56)

‘Deze vijf (...) zijn altijd **aan 't twisten**’ (Maanden, 304)

‘Hij bleef met Lommens **aan 't onderhandelen** in de barak’ (Waterhoek, 145)

het duratieve wordt hier nog versterkt door ‘blijven’.

‘Op 't werk liep hij vlug gelijk een kat van hier naar ginder, was voortdurend in de weer om alles na te zien, of bleef met Lommens **aan 't onderhandelen** in de barak’ (Waterhoek, 145)

‘Allen gelijk waren stil **aan 't vezelen**’ (Minnehandel 50)

2. Geliefd bij Streuvels zijn ook de transitieve verbindingen of interne objecten.

Hierin is de functie van het werkwoord van geringe betekenis, vergeleken bij die van het object.

Deze verbinding is een analytische taalvorm, die normaal bestaat uit een kleurloos werkwoord, een transitief koppelwerkwoord, verbonden in de meeste gevallen met een abstract verbaal substantief.

De geliefdheid dezer verbinding moet ten dele verklaard worden uit de voorkeur voor de substantivische vorm.

Niet een eigenschap of toestand, maar een handeling wordt hier uitgedrukt in substantivische vorm. Op die manier maakt het abstract nomen een bijna afgerond-concrete indruk en vormt a.h.w. een haast tastbaar, afgerond geheel.

Enkele voorbeelden uit de rijke overvloed:

> ‘De geit **doet een sprong** zodat Prutske achterover in 't gras tuimelt’ (Prutske, 318)
>
> ‘Aan 't hoofdeinde **hield** de boever **stand** om den kouter te overkijken aleer 't werk in te zetten’ (Vlaschaard, 39)
>
> ‘Alma **doet den** dagelijksen **gang** met de fabri eksmeisjes’ (Alma, 67)
>
> ‘De toeschouwers **kregen het zicht** in de troonzaal van het engels hof, waar koningin Elisabeth (...) plechtstatig **de ontvangst deed** van Maria Stuart’ (Levensbloesem, 375)
>
> ‘Onder snikken **deed** zij **de bekentenis**’ (ibid., 394)
>
> ‘Ze **lieten** gezamelijk **enen kreet** en riepen: - de ster!’ (Kerstvertellingen, 31)
>
> ‘De mannen **lieten** een diepen **zucht**’ (Herinneringen, 387)

‘De knapen **tierden** met volle kelen **den** blijden koewachtersschreeuw’ (Zomerland, 247)

Uit de laatste voorbeelden blijkt hoe deze verbinding het gebeuren intensifieert.

‘Nu had ik een rijwiel **in bezit**’ (Herinneringen, 85)=bezitten

‘Met den eersten oogopslag had die rijkdom haar **in verbazing** gebracht’ (Blijde Dag, 27) = verbazen.

‘Het heeft haar zo **in verrukking** gebracht’ (Prutske, 290)

3. *Zinnen met het werkwoord ‘zijn’.*

Hier is de betekenis in de nominale kern geconcentreerd. Soms begint de zin met de tamelijk lege formule ‘**er was**, **het was**’ die tot taak heeft het in de grond nominale karakter van de zin enigszins te verbergen.

Enkele voorbeelden uit de honderden:

a)

het gezegde is een naamwoord:

1) de nomina op **-heid** zijn het talrijkst:

‘Nu is 't stellige zekerheid, de brug komt er, meende Broeke’ (Waterhoek, 34)

‘Op den knok, in de herbergen, werd er tot 's avonds laat over niet anders gesproken, tenzij over de brug. Voor velen was het blote nieuwsgierigheid zonder meer’ (ibid., 34)

‘Omdat zij iets terughoudends had in hare manieren, vermoedden de tanten dat het schuchterheid was en schaamte om haar eigenzinnig wegvluchten’ (ibid., 43)

‘Er was welgezindheid en lust onder jongens en meisjes’ (Alma, 97)

‘Houding en gebaren - heel het lijf is zinnelijkheid, uitdagend, schaamteloze overgave’ (ibid., 194)

‘Hier is alles liefelijkheid, rust, stil lachende welgezindheid’ (Kerstvertellingens, 190)

‘Zover de ogen dragen konden, was het al één witte evenheid’ (ibid., 9)

‘Ten Oosten (...) is het een rijke verscheidenheid van kleurige landouwen waar de pracht van weelderige gewassen als een feesttooi over heel het oppervlak gespreid ligt’ (Vlaanderen, 426)

‘Aan den buitenkant van 't geen er van wallen en grachten nog overblijft, is het de volstrekte verlatenheid ener woestenij’ (Herinneringen, 194)

‘Van hierboven beheersen we 't oppervlak van de wereld en schijnen de gewone dingen waarin we leven, herschapen tot iets dat enkel sierlijkheid is en kleurenspel, loutere aanleg voor 't genot van den aanschouwer’ (ibid., 66)

‘Elke daad is ene nuttelоosheid’ (Uitzicht, 334)

‘Het wezen van den stroom is heel en al statigheid’ (Glorierijke Licht, 363)

‘Goed, jongens, wat een lustigheid was het leven’ (Minnehandel, 139)

‘Want nu wist ze dat 't geen waarmede de meisjes haar geplaagd hadden waarheid was’ (Vlaschaard, 110)

‘Hij verstond nog de woorden niet, maar de klank was heel en al liefelijkheid’ (ibid., 200)

‘Het is nog niet de volkomen verlatenheid over de landstreek - hier en daar wordt nog gelabeurd, stalmest gevoerd’ (Maanden, 403)

‘Alles wat van Irmatje kwam, was hem een zaligheid’ (Dorpsgeheimen, 253)

‘Wie zou haar overtuigen dat 't allemaal onwaarheid was, dat ze 't gedroomd had’ (ibid., 233)

‘Maar Martje wist dat het een grote onmogelijkheid was’ (ibid., 260)

‘Op 't dorp zelve was 't alles onstandvastigheid: komen en gaan, wroeten en werken om hier in de donkerte aan te landen’ (ibid., 276)

‘Voor den boer waren de dagen één en al drukke bezigheid, vervuld van den morgen tot den avond’ (Najaar, 354)

‘Op weinig tijds was er onder 't jonge goedje een opgewektheid, ene bevlieging van lust en hartstocht gelijk nooit te voren’ (Waterhoek, 199)

‘Nu was er de geheime aantrekkelijkheid van de nachtrit in 't vooruitzicht’ (Beroering, 426)

2) op **-ing**.

‘Koornaert keek verwonderd op omdat er zo laat nog verlichting was aan zijn venster’ (Beroering, 589)

‘De straal uit haren blik was de zuivere zielsverukking ener heilige’ (Alma, 85)

‘Toen Alma verklaarde dat zij geweigerd had te verkeren, dat zij geen zin gevoelde om te trouwen, viel het lijk een steen in huis, - het was een algemene verbazing’ (ibid., 106)

‘Gedurende het sermoen was het ene vervoering geweest’ (Uitzicht, 338)

‘De groei was een jubeling rondalom’ (Vlaschaard, 68)

‘Van oppe te neer was 't nu één verwoesting: het sleiende, groene vlak lag herschapen in een wilde, zwalpende zee met onstuimig gegolf’ (ibid., 228)

3) **andere naamwoorden**:

‘Van stonden aan was er bij haar de drang om alles te weten over den godsdienst, de nood om uitleg te vragen over het leven van Jezus’ (Alma, 11)

‘De kamer is louter zonnelicht, vol hevigheid, vol geweld’ (Morgenstond, 167)

‘Het was al één glans, een evenheid van mat, gelijkbedeelde licht’ (ibid., 161)

‘De vlaschaards waren kale, kletsharde schroden barre grond, waar de stoppels witgrijs vlekten tussen de groene vruchtvelden’ (Avonden, 329)

‘Heel het land is één stilte, maar binnen in mij weergalmt het klinkklaar kinderstemmetje, als een avondklokje zo blij’ (ibid., 425)

‘Buiten de dorpsplaats (...) was het de volkomen stilte en eenzaamheid’ (Blijde Dag, 10)

‘Gelijk bij elke spontane ontlokene genegenheid, was het onder hen de volle overgave, een nood om elkaar te zien’ (ibid., 93)

‘Alle gerucht vergaat hier als ijdel geprazel, onder dat hoge gewelf, waar alles ruimte is en oneindigheid van uitzicht’ (Uitzicht, 289)[1].

‘Al wat kleur was en netheid, hadden zij getaand, versmolten, gebleekt en doen vergaan’ (ibid., 299)

‘**Er was** vooreerst de traditie der oude, rijke familie Lagae (...) **Er was** bovendien de roep van ongehoorde weelde en pracht in de vele kamers en saletten: **er was** het kantoor , waar de mensen van 't dorp binnentraden op hun kousevoeten (...); maar **er was** vooral het ontzag voor den persoon van den notaris zelf (...). **Er was** de keurigheid van zijn voorkomen zijn fijne manieren en aanminnigheid’ (Levensbloesem, 245).

met andere werkwoorden:

‘**'t Werd** een algemene vlucht, rap om met 't laatste kloppen aan de schoolpoort te zijn’ (Dodendans, 57)

‘**'t Werd** heel en al heerlijkheid buiten te zijn, in de lavende koelte’ (Vlaschaard, 243)

Het koppelwerkwoord laat zich door zijn bescheidenheld en zijn volstrekte kleurloosheid bijna volledig wegcijferen, en staat dus aan de (plastisch-belangrijke) substantieven en adjectieven toe zich op de voorgrond te dringen.

Uit de voorbeelden blijkt ook dat het gezegde-nomen in veel gevallen door een adjectief kan vervangen worden.

(1) ‘klassieke’ beschrijving van de natuur, het landschap: hoog gewelf, ruim, oneindig,... zie ook p. 410.

b)

Het gezegde is een verbaalsubstantief of een verbaal stam.

‘Het was een jachtig over- en weergeloop met roepen en schreeuwen, schelden en tieren’ (Waterhoek, 237)

‘Heel dien dag was er geluid van klokken voor de grote begrafenis van de rijke pachterse’ (Dorpsgeheimen, 269)

‘In de dikke, zwarte kruinen der linden was er gefluister en beweging’ (ibid., 275)

‘Over de straat en voor het kerkplein is het een tijdlang een aanhoudende gang van mensen op hun paasbest’ (Uitzicht, 323)

‘Het was een krioel van wijven en kinderen’ (Waterhoek, 238)

c)

Het gezegde is een gesubstantiveerde infinitief(1).

‘In Brugge was het **een** gapen en bewonderen, maar op 't gerechtshof, kwamen de enen gelijk de anderen onder de indruk, voelden zich ongemakkelijk en vielen stil’ (Waterhoek, 99)

‘Het was **een** worstelen tegen de elementen, en niemand kon zeggen wie er de bovenhand halen zou’ (ibid., 173)

‘Het was **een** schommelen tussen hoop en vrees’ (ibid., 173)

‘In het gasthuis was het voortdurend komen en gaan van brancardiers om de zieken te halen of van de grot terug te brengen’ (Beroering, 441)

(1) zie ook p. 415: substantivering van de infinitief

‘Binnen was 't **een** roezen en ronken, lachen en schreeuwen’ (Waterhoek, 30)

‘'t Geen zij er op antwoordt, is fluisteren zo zacht’ (Levensbloesem, 440)

‘Voor Alma was het een opvliegen geweest van de aarde weg, naar God’ (Alma, 38)

‘Onder hen is 't **een** wederkerig uitwisselen van waarden’ (Herinneringen, 214)

‘Beneden was 't **een** spelen en wentelen als van dartele, witte vlinders’ (Kerstvertellingen, 9)

‘Waar zij, op de afgesproken plaats, elkaar ontmoetten was 't **een** bekijken en bekeuren met luiden uitroep van bewondering voor elkaars nieuwe kleding’ (Minnehandel, 117)

‘Het is **een** gemakkelijk verlopen van uren, zonder dat iemand acht geeft of ze traag of haastig voorbijgaan’ (Uitzicht, 281)

Zoals uit de voorbeelden blijkt, wordt de gesubstantiveerde infinitief in de meeste gevallen geconcretiseerd of geïndividualiseerd door het onbepaald lidwoord.

II. *Voorzetsbepalingen.*

Zeer geliefd en zeer frequent zijn ook de **voorzetselbepalingen**.

Het naamwoord heeft meer nadruk, vooral wanneer de voorzetselbepaling in eind-positie staat.
De voorzetsbepaling vormt in de andere gevallen a.h.w. een vertraging, een onderbreking in de zin en beïnvloedt dus het ritme.

De voorzetselbepaling treedt vaak in de plaats voor een op de zin betrokken tegenwoordig deelwoord, of vervangt een zin, b.v. een bijzin met ‘terwijl’, een bijvoeglijk naamwoord of bijwoord. Dit blijkt duidelijk uit de voorbeelden.

De functie die de voorzetselbepaling vervult, is dus vooral die van omstandigheid; soms ook is het een bepaling van hoedanigheid; in nog andere gevallen is de functie causaal, instrumentaal of temporeel.

De bepaling begint in de regel met **in** of **met**.

De voorbeelden zijn buitengewoon talrijk: op elke bladzijde treffen we ze aan.

1. Met:

a) **met + substantief op -heid**.
In de meeste gevallen eindigt het nomen op **-heid** (afgeleid van het adjectief).
Voorbeelden:
‘'t Werd tijd om naar bed te gaan. Monika sloot **met voorzichtigheid** deuren en vensters, in langen zorgelijken omgang’ (Dodendans, 147).

‘Doka luisterde **met nieuwsgierigheid** naar al die dingen’ (Dagen, 174)

‘Hij keek **met meêwarigheid** op zijn eigene voeten’ (Dagen, 193)

‘Ze muffelden **met gulzigheid** den geschooiden kost binnen’ (ibid., 202)

‘Een brood, Theresia? vroeg de geburin dan **met stille beleefdheid**’(Dorpsgeheimen, 97)

‘Dan bleef zij staan kijken **met verbaasdheid** in de vinnige, kleine oogjes, naar Jan’ (ibid., 140)

‘Zo herging zij het spel **met zekerheid**, omdat het gaan en keren altijd regelmatig aanhield’ (ibid., 243)

‘Hij klom er **met gejaagdheid** op de ladder, reinigde met veel zorg het lampeglas’ (ibid., 284)

‘Alzo was Tuur er toe gekomen, bij nachte die zinkplaat uit het huis te smokkelen, hij had ze in eene gracht gegooid waar Wies, die ze liggen wist, ze 's anderen daags, **met alle behendigheid**, in zijnen schaapstal bracht, zonder dat iemand het gezien had’ (Najaar, 445)

‘Ge moet dat laten, Jan, om de jongens en om u zelf’, had ze **met zachtheid** gezegd’ (Langs Wegen, 172)

‘En de mensen keerden in huis **met neerslachtigheid en radeloos verdriet**’ (ibid., 173)

‘Hij ging **met de gelatene geduldigheid** van een pelgrim’ (ibid., 206)

‘De wilde wind zoekt er zijn wegen en vaart er door **met woestheid** wijds ennzijds’ (Uitzicht, 216)

‘Elke boer hield zijn eigen vee en al de ogen en aandacht waren op de heren van den keurraad gericht, die

sprakeloos en **met opmerkzaamheid** wandelend, tussen de gangen de ronde deden' (Uitzicht, 245)

'De poten hieven **met lenigheid en gemak**' (ibid., 253)

'Hunne gebaren en bewegingen zijn stil, vol gratie en fatsoen, alsof ze aan 't spelen waren **met oplettendheid** om 't sierlijke van hun voorkomen' (Glorierijke Licht, 365)

'Zij genoot het leedvermaak, bij de gewaarwording dat Max het "aanzoek" had afgewezen, daar hij den brief **met onverschilligheid** weggaf' (Minnehandel, 79)

'Zonder Max Vanneste aan te kijken, zegde zij **met kwaadheid** in de stem: (...)' (ibid., 111)

'Hij spiedde **met nijdigheid**' (ibid., 126)

'**Met voorzichtigheid en geduld** volbracht Vermeulen stipt alles wat de dokter hem had opgelegd' (Vlaschaard, 283)

'Toen opeens (...) werd de deur onverwacht en **met trage plechtigheid** geopend' (Blijde Dag, 109)

'Prutske was verzot op die dingen, in één zwong had zij ze aangeleerd, zegde ze **met ingetogenheid** op' (Prutske, 288)

'Puck (...) helpt broodjes zoeken, die hij effen aan, **met schuchterheid**, (...) in 't donker onder tafel oppeuzelt' (ibid., 303)

'Zij jubelt van vreugde en **met benieuwdheid en schroom** kijkt ze het wonderding aan' (ibid., 340)

'Nu en dan zag zij dat iemand haar **met meewarigheid** bekeek' (Kerstvertellingen, 42)

‘De trein snorde weer door 't donker, en bij elken stilstand werd hij bestormd door geweldigaards die **met woestheid** hun plaats innamen en altijd meer gerucht meebrachten’ (Werkmensen, 324)

‘Zij zegde hare gebeden op **met verstrooidheid**’ (Alma, 32)

‘Daardoor geleek het werk iets als bidden - ene verlustiging voor de ziel - dat zij aanveerdde **met welgezindheid**’ (ibid., 41)

‘Hij deed er de bediening **met gejaagdheid**’ (ibid., 80)

‘Die hebben **met benieuwdheid** haar uniform aangekeken’ (Levensbloesem, 301)

‘Zij is teruggekeerd zonder ontsteltenis of gewetenswroeging, **met gelatenheid** en bewust dat zij 't zelfde nog meermaals zal moeten overdoen’ (Levensbloesem, 384)

‘Dit was **met ene beslistheid** gezegd, die Manse in sommige gevallen van haren vent kende’ (Waterhoek, 192)

‘Hij beloerde het **met angstige gespannenheid**’ (ibid., 239)

‘Hij meende niet beter te kunnen doen dan heel het geval als lasterpraat en leugen, **met hooghartigheid** af te wijzen’ (ibid., 247)

b) het substantief kan ook een **verbaalsubstantief** zijn

-) verbaal abstractum met ge-

‘De jongens vluchtten ijlings weg, stormend **met gehuil** door de weide’ (Dodendans, 86)

‘Ze stoeiden en speelden en spoeterden vooruit, **met geweldig geschater** van stemmen’ (Vlaschaard, 85)

‘Over de verstrekkende betenvelden weegt datzelfde licht als gedegen goud **met veel geschitter**’ (Glorierijke Licht, 361)

-) verbaal stam + ing

‘Al die lectuur heeft zij van Roger - hij is 't die haar de narcose heeft toegediend, onder voorwendsel van litteratuur, met ophemeling van de kunst bij schrijvers’ (Levensbloesem, 435)

‘Irmatje wierp ze (= koekjes) meestal **met minachting** weg’ (Dorpsgeheimen, 125)

‘Heel het pleintje was even gauw vol beweging - één over-en-weer geloop en krioel en geroep van gemengel van rood, bruin, wit en zwart, - **met** heffende koppen en lijven en **kwispeling** van steerten’ (Uitzicht, 241)

‘Op de grond ging de wenteling tussen tafels en stoelen, **met rinkeling van glazen**’ (Minnehandel, 129)

‘Ze stonden als vechters alle drie en zwaaiden het wapen dat in ronden haal **met vette ruising**, het gras voor hun voeten vallen deed’ (ibid., 155)

‘**Met rappe beweging** oversnuffelden zij heel de oppervlakte van den versen vlaschaard’ (Vlaschaard, 54)

‘Maar Door en Mote bleven **met bange afwachting** in meesters ogen kijken’ (Dodendans, 72)

‘De oude zuster Angela opende de poort en keek **met stille verbazing** het weesmeisje na’(Blijde Dag, 39)

-) andere verbaalsubstantieven:

‘Den langen winter beulden zij elken nacht wakend zonder uitkomst **met vrees** voor dien betoverenden stal’ (Dagen, 162)

‘Nu vooreerst was zij aan zichzelf overgelaten en zij schrok voor die warreling **met vrees** er nooit meer uit te zullen geraken’ (Blijde Dag, 145)

‘Achteraf beschouwd, lijkt het zo onwaarschijnlijk alsof Prutske met haar eigen verleden niets te maken had, - **met twijfel** of die dingen met haar en niet met een ander gebeurd zijn?’ (Prutske, 396)

‘Onderwijl knipte hij **met** bedachtzaam en beraden **keus**, hier en ginder een half ontloken specimen af’ (Levensbloesem, 355)

‘De twee peerden hinnikten nu en begonnen in 't wilde te dansen, eerselden en kapten, ongedurig **met drang** om weg en in 't vrije te geraken’ (Dagen, 291)

‘De jongens weenden meê, waar ze stonden tegeneen gedrumd als een verjaagde kudde, **met 't besef en de** benauwdheid dat hun huis was afgebrand’ (Openlucht, 347)

‘Naderhand wrocht en leefde hij **met 't besef en 't voornemen**: niets te doen dat bij zijn weten kwaad was’ (Langs Wegen, 132)

‘**Met harden lach** gaven al de aanwezigen hunne instemming te kennen’ (Uitzicht, 233)

‘Al de meisjes hadden de ogen op hem gericht, **met 't verlangen** voor 't geen zij zouden te horen krijgen’ (Minnehandel, 25)

‘Welgezind stapte Vanneste door, **met 't verlangen** 't goede nieuws aan zijn vrouw mede te delen’ (Minnehandel, 202)

‘Intussen gaat elk weer aan zijn bezigheid, **met de hoop** dat de toekomst beter zal zijn dan 't verleden’ (Maanden, 296)

c) **Met + gesubstantiveerde infinitief**.

‘Ze stootte daaraan en kuchte en bleef hijgend **met luid meumelend zuchten**, afgejaagd als iemand in stervensnood’ (Dagen, 157)

‘Boeren vertrokken, andere kwamen binnen in gedurige wisseling **met open en toevallen** van de dubbele voordeur’ (Dagen, 172)

‘Nu gaan de gelijke einden van morgen tot avond, in gestadig herkeren, **met aangroeien** van strafferen zonnegang’ (Uitzicht, 285)

‘Dat werd een rumoerig geklets, **met trekken en slaan**, als ze met tweeën 't zelfde meisje wilden bemachtigen’ (Minnehandel, 21)

‘Daar gelijkt het een draaienden stroom, een staag schuivend voortwielen over den grond, **met dwingen en pramen** om uit- en intredenden den doortocht te laten’ (ibid., 121)

In deze bepalingen wordt de eigenschap a.h.w. geïsoleerd en vooropgesteld, wordt losgemaakt van het object en krijgt aldus een zelfstandig karakter. De aandacht gaat ook meer naar de eigenschap dan naar de werking.

Dit zal ook ten overvloede blijken uit de behandeling van het substantiveren van het werkwoord en van het

adjectief[1].

Deze voorzetselbepaling heeft Streuvels voor een groot deel waarschijnlijk ontleend aan de volkstaal.

Ook Overdiep zegt dat dit een wending is uit de volkstaal[2]. Hij kan ze ook uit zijn lectuur gehaald hebben van 19e eeuwse schrijvers die ‘er overdadig en eentonig gebruik’ van maakten[3].

d) **andere nomina**.

‘Baziel Scharre stond daar in d'open deur van zijn moeders huizeken te kijken **met weemoed** naar de makkers’ (Dodendans, 83)

‘Ze duwde den neus **met wellust** in de reseda om den goeden reuk volop te genieten’ (Dagen, 221)

‘Hij bleef nog wat staan horken, **met angst** en dan rook hij de koffie’ (Dorpsgeheimen, 20)

‘Hij at **met smaak** zijn boterhammen met koffie’ (ibid., 72)

‘En terwijl de kleuters **met aandacht** hunne stuivers telden op den dis’ (ibid., 98)

‘Alleman is in de weer en **met angst** aan de bezigheid’ (Uitzicht, 298)

‘Ze aanzag **met nijd** hoe Meyer, zonder wachten, hardhandig te werk ging’ (Minnehandel, 251)

‘Louis keek **met inzicht** al een anderen kant uit’ (Vlaschaard, 156)

‘Ze luisterden **met genot** naar die vreemde loktale’ (Dodendans, 106)

‘Hij baleide **met veel grootspraak**’ (Waterhoek, 218)

(1) p. 415 en p. 405.
(2) G.S. OVERDIEP, o.c., p. 434
(3) ID., o.c., p. 437

2. *Nog talrijker zijn de voorzetselbepalingen met 'in'.*

Het substantief krijgt ook hier meer nadruk, vooral waar de voorzetselbepaling in eindpositie staat.

In andere posities vormt ze a.h.w. een vertraging, een onderbreking in de zin, en beïnvloedt aldus het ritme.

Is het substantief der voorzetselbepaling van niet-verbale aard, dan is de attributieve functie overheersend.: b.v.: in woede. Adverbiaal zou zijn: in hun woede.

Het is mogelijk dat de verbinding in kwestie, met haar nadrukkelijke, gedrongen, zwaar substantivische vorm, hieruit verkort is.

De voorkeur voor het substantief kan ook een voor de hand liggend participium presens, b.v. 'woedend', hebben doen versmaden.

Het substantief kan ook afgeleid zijn van een verbale stam, het kan een verbaal abstractum zijn, een afleiding op -ing of een gesubstantiveerde infinitief.

De bepaling laat zich dus omschrijven door een tegenwoordig deelwoord, een bijvoeglijk naamwoord of bijwoord.

Geregeld ook is het nomen vergezeld van een versterkend, pleonastisch adjectief.

Enkele voorbeelden uit de honderden:

a) de substantieven op **-heid** vormen ook hier de talrijkste groep:

'Hij was dikwijls **in verlegenheid** hoe me te antwoorden' (Dodendans, 26)

'Toria (...) was drinkend haar koffie uit een blikken pintje, **in gezapigheid**' (Dodendans, 104)

'Hij wilde haastig **in zekerheid** zijn en alleen, om te schuifelen' (ibid., 121)

‘Maar ze had heur hoofd geschud **in onzekerheid**’ (Dodendans, 145)

‘Hij haastte zich **in gemaakte onverschilligheid** buiten’ (Dagen, 189)

‘Zij hield den adem op en bespiedde al hunne stappen **in angstvalligheid** (ibid., 227)

‘Dan sprong zij recht **in opgewondenheid**’ (ibid., 232)

‘Een fijne mistvlaak overzifte de dingen **in dromerige onduidelijkheid**’ (ibid., 251)

‘De harde aardkluiten, overpoeierd met lichten sneeuwmijzel, glinsterden in de nabijheid en bleekten verder uit **in grijze eentonigheid**’ (ibid., 284)

‘Ge moogt een pinte drinken met mate, **in eerlijkheid**, maar kom op tijd thuis en peist op vrouw en kinders, die **in verlegenheid** zitten, terwijl gij alzo aan 't nachtuilen zijt, **in slemperij**’ (Dorpsgeheimen, 65)

‘Nu wist Alientje niet wat antwoorden, ze had het **in een onbedachtheid** gezegd’ (ibid., 244)

‘Hij stond er **in eenzaamheid**, al den achterkant van de huizen’ (ibid., 256)

‘Hij fronste zijn wezen **in ernstige meewarigheid**’ (ibid., 264)

‘Dan, zonder verdere twijfeling, **in bedaarde beradenheid**, hing hij het roer weerom aan den wand’ (ibid., 320)

‘De zware spillen van zijn hoofdgewaai, 't zijn als de vele armen die in 't ijle uitgestrekt, te tasten staan, **in weerloosheid** zijn opengescherreld, om den slag te breken’ (Najaar, 373)

‘Ze zegden dat 't al **in deftigheid** en eerlijk verdeeld was’ (Langs Wegen, 52)

‘De mensen wrochten overal, zwijgend en ingetogen, **in neerstige bedrijvigheid**’ (ibid., 62)

‘'t Was en 't bleef nu al zolang eentonig 't zelfde, **in verdrietigheid**’ (ibid., 171)

‘Hij vond het best stil te zitten zonder spreken of roeren, **in gerustheid**’ (ibid., 192)

‘Hij begon al verweerd rond te zien en mijde te doen met de handen, zette onvast de benen **in besluiteloosheid** van te blijven of te vluchten’ (ibid., 193)

‘Fier alsof ze de prachtige kampioenen zelf waren, stonden de jonge kerels **in hun kloeke gezondheid**, blozend fris en vers gewassen (Uitzicht, 248)

‘De dorpelingen die daar **in strakke roerloosheid** zitten, schijnen dezelfde mensen niet van op straat of op het veld’ (ibid., 318)

‘Ze bleven ondereen, **in stille gezelligheid**, aan 't spel of aan 't kouten over peerden en zomerzaaite’ (Minnehandel, 58)

‘Ze trok een pioene, een zonnebloem en wierp ze **in speelse grilligheid** weer weg’ (ibid., 188)

‘Peetje zat te lachen **in preuse voldaanheid**’ (ibid., 213)

‘De wind die dood lag beneden, voel ik hier **in goede frisheid** tegen mijn wezen waaien’ (Avonden, 426)

‘De bane volgt **in lenigheid** den wentel van het schone dal’ (ibid., 443)

‘De diepe reven hielden zijn inzichten **in ondoorgrondelijke strengheid** gesloten’ (Vlaschaard, 124)

‘Blomme denkt **in gelatenheid** aan de lusten van zijn jong leven’ (Werkmensen, 364)

‘Als zij een kerel uitkoos tot gezel, was 't een opgeschoten jongen die 't schaatsenrijden **in de volmaakt**heid kende’ (Waterhoek, 203)

b) *verbaalsubstantief*

-) op *-ing.*

‘Daar was nu al 't gewoel bijeen gestroomd **in** stotende en tierende **beweging**’ (Dodendans, 57)

‘Door den gescheurden voorhang, stroomde 't licht bij gulpen uit en gutste **in dansende reuzeling** lopend in één trek over 't natte dauwgras **in flonkerende tint**eling’ (Dagen, 260)

‘Ze wrongen de schouders, drumden den balg **in gestadige wrijving** tegeneen’ (Openlucht, 398)

‘Dat er op de wereld iets anders bestond dan de streek onder zijn ogen, kende hij maar **in twijfelachtige gissing** door 't geen het nieuwsblad hem elken Zondag aan zijn geslotene verbeelding kwam voorlichten’ (ibid., 4o1)

‘Om end om lagen de akkers **in golvende deining**’ (Openlucht, 435)

‘Van achter den hoek kwam er een ijftestruik, die een deel van den muur bedekte en het groen lag er op als een grote klater, **in bochtige sprieteling**, tegen 't bruinzwarte steenvlak gespetterd’ (Dorpsgeheimen, 304)

‘Ze gingen weer zitten en zwegen **in lastige span**ning’ (Dorpsgeheimen, 335)

‘Wijd en zijd deinde de vlakte uit **in heuveling** met licht, jong groen allerhande’ (Langs Wegen, 43)

‘En als Jan eindelijk zijnen nood kloeg, riep Mina **in verontwaardiging’** (ibid., 176)

‘De regen vliegt in eeuwige singeling over den rotten aardbodem’ (Uitzicht, 218)

‘Dat onveranderd, aanhoudend gebaar, schijnt de mensen, het aanhoudend wonder **in blijvende verrichting**’ (ibid., 317)

‘Ik keek rond **in zoekende verwondering**, naar iets om mijn zinnen op vast te zetten’ (Avonden, 349)

‘Hélène luisterde **in vervoering**’ (Blijde Dag, 52)

‘Is Betje dood? roept zij **in verrassing**’ (Prutske 334)

‘Ik keek **in volle verering** naar hem op’ (Herinneringen, 80)

-) *verbaalabstracta met ge-*

‘De knapen wierpen de woorden kwaad uit **in overdanig geweld**’ (Dodendans, 59)

‘De woorden werden **in ronkend geruis** stil afgevezeld’ (Dodendans, 67)

‘Van de hoogte waar hij nu wrocht, **in 't getreuzel en** 't aarzelen van zijn traag kerend gespan, lukte het wel dat hij den blik liet gaan over den meers’ (Openlucht, 401)

-) *verbaal stam*:

‘De krakende wagen rolde de straat neêr, door 't dode dorp, de brede heide in, waar de wind **in wrede sprongen** opwoei’ (Dodendans, 43)

‘Ze sneed er**in haast** enige boterhammen bij’ (ibid., 103)

‘Monika sloot met voorzichtigheid deuren en vensters, **in** langen zorgelijken **omgang**’ (ibid., 147)

‘De theeketel zong **in langen piepvoois** als Doka de voordeur openstak’ (Dagen 164)

‘Het bloed sloeg **in storm** naar hun keel’ (ibid., 228)

‘De straat lag **in lichten neerloop** vooruit’ (Langs Wegen, 42)

‘**In haast** at Jan het rauw varkensvlees’ (ibid., 80)

‘Verscheidene waren van de bank plat in den wagen gevallen en bleven er liggen **in rust**’ (Minnehandel, 314)

c) *gesubstantiveerde infinitief*:

‘De schoolgang draaide voort **in rumoerig bewegen**’ (Dodendans, 66)

‘Deze zegde niets, maar hield het stenen ding bij den steert in den mond en de ogenndaarop neergeslagen **in voornemen** van te willen blazen’ (ibid., 94)

‘En over 't blakke water vaart hij, en 't klutst en 't kabbelt **in lijzig murmelen**’ (ibid., 125)

‘Nu hangen ze en weenden, trappelen ze mijdzaam voort **in stille smeken** en **in droevig zuchten**’ (Dodendans, 127)

‘In haar hoofd soesde en ruiste alles nog zo vers, **in beurtelings twijfelen en toegeven**: ze kon er nog niet aan geloven’ (Dorpsgeheimen, 232)

‘Hij robbelde de zottigheid uit **in 't volle vergeten** der verhouding van zijn stand’ (Vlaschaard, 130)

d) *Andere nomina*:

‘Dan begonnen ze ondereen **in overvloed** van gehakte woordekes uit te gaan over nieuwe schikkingen’ (Dagen, 178)

‘Zij bleven staan trappelen en slaan met den kop **in ongeduld** om aan te zetten’ (ibid., 292)

‘Ze liepen rond **in angst**’ (Openlucht, 346)

‘Een snorduivel, een stinker! een automobiel! riepen de knapen en ze dansten **in hevige ontsteltenis**’ (Openlucht, 407)

‘Theresia goot de melk **in gepaste warmte en hoeveelheid**, bedeelde de gist, de kaneel en de suiker’ (Dorpsgeheimen, 135)

‘Jantje verleefde nu zijn dagen **in kalmte**’ (ibid., 195)

‘Alientje voelde dan een drang om ook eens **in vriendschap** door iemand opgenomen te worden’ (ibid, 213)

‘Hij deed zijn werk **in ernst**’ (ibid., 259)

‘Hij sloeg met de vuisten op de muren **in razernije** omdat ze niet invielen’ (Langs Wegen, 146)

‘Hij ging als een gelovig kind, als een genode gast naar 't huis waar ze hem verwachtten, met gejaagdheid om aan te komen en **in de begeerte** er te rusten’ (ibid., 208)

‘Hij denkt aan de mensen die hier Zondag **in veelte** zullen voorbijgaan’ (Uitzicht, 305)

‘De meisjes hunne ogen straalden **in jongen levenslust**’ (Avonden, 398)

‘Het groen van de betenvelden glinstert **in rijkdom** op de blinkende groeze’ (Vlaschaard, 114)

‘De ene spreuk volgde de andere op **in vriendelijke** plagerij’ (Dagen, 289)

Enkele malen ook met een gesubstantiveerde bijvoeglijk naamwoord:

‘Dat al te zamen dooreengedraaid, miek bij den jongen nu, **in 't onduidelijke** van 't wakkerworden, die deugddoende welligheid zonder kennelijke oorzaak’ (Dodendans, 46)

‘In 't stille vertelde zij haar verdriet aan den pastoor’ (Langs Wegen, 148)

III. *Substantivering van het adjectief.*

Streuvels' voorliefde voor het nomen of de substantivische vorm blijkt ook ten overvloede uit **de substantivering van het adjectief**.

De kwaliteit wordt geïsoleerd uit het geheel van de zintuiglijke verschijning of waarneming of van het bewustzijnsverschijnsel, waarin zij thuishoort.

De voorstelling van de zinnelijke kwaliteit primeert op de voorstelling van het 'ding': dit is volgens Prof. Dr. J. AERTS een kenmerk van de impressionistische visie[1].

Naar gelang het om een zintuigelijke of een geestelijke eigenschap gaat, gebeurt dit isoleringsproces door de geschakeerde waarneming der zintuigen die veraanschouwelijkt op de voorgrond wordt gebracht, terwijl de handeling of de werking wordt verdoezeld, of gebeurt dit door de abstraherende geest die de geïsoleerde kwaliteit tegen de achtergrond van het geheel als verzelfstandigd voorstelt.[2]

Het overvloedig gebruik van de substantivering geeft aan de stijl een statisch karakter.

1. *substantivering door afleiding op -heid.*

Streuvels schijnt werkelijk en van langs om meer gefascineerd door de nomina op -heid. We vinden deze niet alleen in alle werken terug, maar bepaalde bladzijden krioelen ervan: b.v. Dorpsgeheimen, p. 315: 6 voorbeelden[3]

Enkele voorbeelden uit de rijke voorraad:

> 'De huizen en huizekes en de kerk stonden daar zo innig gerust en stil en vast, rondom malkaar, met de schrankende scherpe schaduw nevens **de reine wittigheid** van zware daken en lage gevels' (Dorpsgeheimen, 47)

(1) J. AERTS, o.c., p. 64
(2) vgl. ID. o.c., p. 69
(3) **Volledige Werken,** Kortrijk (1952-1957) dl, 3

= nevens de reine witte zware daken en gevels

‘Ineens voelde 't wijveke zich weer aangezicht en aangezicht met **de eendelijkheid harer** ramp (ibid., 68)

‘Niemand kreeg van uit den winkel iets te bespeuren van 't geen in **de heimelijkheid** van die gang bestond of gebeurde’ (ibid., 100)

‘Het woelende water vloeide open in **de grote effenheid van** den nacht’ (ibid., 234)

‘Al de mensen kenden Martje gelijk hij daar eeuwig en ervig gezeten had, bachten zijn venstertje aan de werkbank: zijn hoofd en zijn bovenlijf tegen **de zwarte inwendigheid** van het huizeken’ (ibid., 250)

‘Die tegenheden stoorden echter niet meer dan enkele ogenblikken **de effenheid van** zijn gemoed’ (ibid., 315)

‘Als **de donzigheid van** zijn bed zijne leden vernoegd had, sprong hij er met een krachtigen ruk uit op’ (ibid., 315)

‘Hij wandelde voort over **de wolligheid der** beestenhuiden waarmede de grond was overdekt’ (ibid., 320)

‘De ellebogen leunend op **de vastheid van** de vensterbank’ (ibid., 321)

‘Hij voelde **de helderheid der** zon door zijne ogen’ (ibid., 321)

‘**De hevigheid van** den zonneglans zit ons nog in de ogen, - **de helderheid van** die heerlijke reeks lange zonnedagen’ (Najaar, 353)

‘Zo trage ging het voeren in **die eendlijkheid der** velden’ (ibid., 378)

‘**De reine grootsheid van** 't hoog geluchte boven hun hoofden’ (ibid., 381)

‘**De reine grootsheid** van 't hoog geluchte boven hun hoofden’ (ibid., 381)

‘Maar de jongen was nu bewust van **de gewichtigheid zijner** rol’ (ibid., 408)

‘Bij **de wrangheid van** dien nasmaak voelde hij ook nog de onrust van zijn geweten, omdat vader **de gruwelijkheid** van zijn voornemen niet scheen begrepen te hebben’ (ibid., 483)

‘**De naaktheid van** de muren verveelde hem’ (Langs Wegen, 79)

‘En dan bleef hij dat dom vertoon staan bezien: (...) zo zot midden **de dode vlakheid van** den bodem’ (ibid., 110)

‘Jan voelde zijn leden vervriezen en **de killigheid van** de stenen tegen den rug door zijn versletene kleren’ (ibid., 179)

‘**Een eindeloosheid van** droefenis drukt over de verlatene wereld’ (Uitzicht, 219)

‘De landenaars zien **de uitgestrektheid van** de velden’ (ibid., 274)

‘Als een samenzang van volle akkoorden in hoogsten toonaard gestemd, stroomt **de veelvuldigheid van** kleur en tintsel samen tot een machtig geheel’ (Glorierijke Licht, 359)

‘De meiden zijn alleen kennelijk uit de knapen aan **de slankheid der** gestalte’ (ibid., 365)

‘Ze weerde zich niet om iets aan de **ondoorgrondelijkheid van** haar ongeluk te verbeteren: 't kon niet anders’ (Minnehandel, 93)

‘Van kindsbeen af waren ze dat zo gewend, na **de rumoerigheid van** den dag, dààr, 's avonds in stilte, genoeglijk hunne hartsgeheimen te bespreken’ (ibid., 113)

‘Te midden op hogen troon van planten, bloemen en **een ontelbaarheid van** brandend licht, staat het miraculeus Lieve-Vrouwbeeld in prachtigen tooi’ 'ibid., 121)

‘Er liep ene krijzeling door Max zijn bloed, een lust om **de malsheid van** dien arm en die wang te voelen, er in te bijten’ (ibid., 187)

‘In **de deftigheid van** hun ongekrookte nieuwe kleren, schenen ze te genieten van hun eigene pracht’ (ibid., 277)

‘Dat waren zijn kweekmaanden om te belijven na **de lastigheid van** 't zomerwerk’ (Vlaschaard, 10)

‘Het versleten rokje dat haar ontgroeid, over **de rondheid der** heupen spande en rakelings tot aan de knieën reikte’ (ibid., 136)

‘Door **de blauwigheid van** den mist begon het te schitteren’ (ibid., 213)

‘Hij stond als een zot, te zien op zijn gruwelijke daad, zonder dat een traan **de hardheid van** zijn gemoed kwam vermurwen’ (ibid., 268)

‘Onder 't heir der sterren in **de oneindigheid van** het firmament verzinkt de wereld in het niet!’ (Maanden, 401)

‘Door **de eentonigheid van** het gedruis was zij in slaap gevallen’ (Prutske, 196)

‘In die uitgestrekte, onoverzienbare, blankblakke **oneindigheid van** het winterlandschap rijzen hoop op, de drie mijl- (ibid., 300)

In dit laatste voorbeeld: om een te lange opeenvolging van adjectieven te vermijden?

‘Twee kameraden waarmede zij samen **de heerlijkheid van** den zomer verleven zal’ (ibid., 323)

‘Over **de wijde uitgestrektheid** der streek staan de bomen in troepen of dubbele rijen langs de wegen’ (Herinneringen, 52)

‘Het is een heerlijk ding een reisplan op te maken, en los van alles, op eigen krachten, **de oneindigheid der** landsbanen aan te vatten’ (ibid., 161)

‘Het kanaal - glimmende waterbane die tussen twee evenwijdige oevers een rechte streep trekt door **een oneindigheid van** grasland’ (ibid., 192)

‘**De onafzienbare grauwheid der** wolkenvracht die loodzwaar over de wereld hangt’ (Werkmensen, 336)

‘Een zuster en een nicht die hem met zorgen omringen, in **de gezelligheid van** het huiselijk leven’ (Beroering, 325)

‘**De aanloosheid van** de lucht’ (Minnehandel, 136)

‘Door de afhang der dalen spreidt **de oneindigheid van** sombere boomkruinen (Genoveva, 9)

‘**De lastigheid van** 't zomerwerk’ (Vlaschaard, 10)

‘**De derfheid van** 't geluchte’ (Avonden, 430)

‘Midden **een oneindigheid van** water’ (Werkmensen, 372)

‘**De vochtigheid van** de dauwlucht’ (Zomerland, 225)

‘**De oneindigheid der** uitgestrekte meersen’ (Herinneringen, 286)

‘**De brede evenheid der** meersen’ (Herinneringen 52)

‘**De uitgestrektheid der** heerlijke landouwen’ (Vlaanderen, 495)

‘**Een oneindigheid van** magere vruchtvelden’ (Zonnetij, 373)

Opvallend is dat de woorden ‘uitgestrektheid, oneindigheid, evenheid’ het meest voorkomen, en dit vooral bij de beschrijving van de natuur en het landschap: een bewijs dat Streuvels de natuur groots en ruim heeft gezien, dat hij houdt van de open en vrije horizon en van ruime en grootse perspectieven.

Maar de behandeling hiervan kan het onderwerp worden van een andere studie, waaruit Streuvels'/voorkeur voor de totaliteit, het integrale en zijn zin voor het absolute zou blijken (wat ook reeds duidelijk werd bij de woordvorming: de vele abstracta). Deze drang naar het exhaustieve en het geheel verklaart wellicht ten dele zijn soms overladen en nerveuze stijl. Het kan ook een kenmerk zijn van de realistisch-impressionistische stijl.

2. *Directe substantivering van het adjectief.*

a) *van het kleuradjectief*:[1]

‘Het vlekt en het tikkelt tegen **'t wit** van de muren en **'t groen** van de wijngaards’ (Uitzicht, 267)

‘**'t Rood** van het jurkje ligt over **'t bruin** van het baaitje en **'t blauw** van het broekje vlekt hevig over het blanke hemdetje’ (Glorierijke Licht, 373)

‘De blanke wolken, gouddoorstraald, praalden in **'t blauw** van de lucht’ (Avonden, 419)

‘Het lag diep toegedekt in **'t wit** der lakens’ (Vlaschaard, 276)

(1) een impressionistische kentrek: J. AERTS, o.c., p. 65

‘Het **blauw** van den hemel’ (Vlaanderen, 424)

‘**'t Blauw** van de lucht’ (Minnehandel, 272)

‘**'t Bloedrood** van de wolken’ (Dodendans, 124)

‘**'t Blauwgrijs** van den hemel’ (Avonden, 328)

b) *van adjectieven op -ig*:

‘**Het zondige** van het voornemen drong niet tot hem door’ (Dorpsgeheimen, 160)

‘Jantje ondervond opnieuw **het lastige**, te moeten afscheid nemen’ (Dorpsgeheimen, 160)

‘De verzinsels en zeisels hadden wel hunne geloofwaardigheid verloren, maar **'t geheimzinnige** bleef er wareren over die rotsmuren’ (ibid., 307)

‘Een wezen dat geleek op **het knoestige** van een eeuwenoude eik’ (ibid., 328)

‘De straat lag in lichten neerloop vooruit en verder in **'t hoge** van den dam’ (Najaar, 464)

‘De weerstoot bracht hem **'t onzinnige** van zijn besluit te binnen’ (Langs Wegen, 171)

‘Ze bogen den kop om, **'t onwillige** van de lucht niet meer te zien’ (ibid., 173)

‘Al waar hij keek zag hij **'t oneindige** van zijn jong geluk’ (Minnehandel, 140)

‘Door de macht van de leute en verzet zouden zij ook weldra vastlopen, in **'t ernstige** van een eigen bedrijf’ (Minnehandel, 299)

‘Trots op hun eigenzinnigheid, met **'t statige** van koningen die op alles met misprijzen neerzien’ (Vlaschaard, 121)

‘**'t Plechtige** der atmosfeer’ (ibid., 125)

‘**Het kleinzielige** van hun lijfelijk en nutteloos jagen naar iets dat dood is’ (ibid., 135)

‘Nu beschouwde zij **het zondige** harer wandeling’ (Blijde Dag, 116)

‘We leven in de ontroering door **'t eerwaardige** van 't verleden in ons gewekt’ (Herinneringen, 217)

‘Zij omvatte met één blik **het nietige** van het aards bestaan’ (Alma, 118)

‘Ze praatten los weg over de werken aan de brug, over haren vent, over de daglonen en **'t lastige** van den arbeid in die felle hitte’ (Waterhoek, 253)

‘**Het buitensporige** van zijn voornemen’ (Zonnetij, 500)

c) *van andere adjectieven*:

‘Dille kon **het vreselijke** van den toestand niet verdrijven’ (Dagen, 231)

‘In **'t stille**, met geweldige gebaren, beraamden zij iets ondereen’ (Najaar, 425)

‘De stekken sloegen zij met hun kloefen in den gerskant, op 't hoge van den dam’ (Najaar, 464)

‘In zijne verbeelding vermoedde hij dat er over de velden, in **'t opene** van de tussenruimten, nu een stille oorlog aan 't broeden was’ (Uitzicht, 267)

‘In **'t drukke** van zijn betoog, werd hij al achter vastgegrepen en de ogen dichtgehouden’ (Minnehandel, 109)

‘Op **'t hoge** der borst stak een vuurrode pioen’ (ibid., 124)

‘In **'t stille** van den noenestond (...) verscheen zijn moeder opeens’ (Minnehandel, 164)

‘De twee kuiltjes in **'t malse** harer wangen’ (Vlaschaard, 137)

‘**Het bekoorlijke** van het geheimzinnig plekje’ (ibid., 155)

‘De rook uit den heerd kronkelde door de brede schouw naar boven en wentelde er lui in **'t ijle** van withete lucht’ (ibid., 172)

‘Hij wilde **'t overdrevene** zijner verwachting niet inzien’ (ibid., 185)

‘Hij gluurde in **'t wijde** om te zien waar de slijtersbende belonden was’ (ibid., 224)

‘Hij doorschouwde den samenhang van heel het streven der mensen en **het nutteloze en ijdele** der dingen die ze bejagen’ (ibid., 271)

‘Daar volgt waarachtig een sneeuwstorm die ons weer volop in **'t winterse** brengt’ (Maanden, 321)

‘Nu laat hij de zon **het blote** van zijn rondmollig achterste zien’ (Morgenstond, 166)

‘De kreet vergaat in **'t aamloze** van de lucht’ (Prutske, 243)

‘Terwijl (...) de gedachten in **'t ideale** omzweven, zit Prutske er overgelukkig’ (ibid., 368)

‘Uren lang dokkerden zij door **'t onbekende** der duisternissen voort’ (Herinneringen, 288)

‘In **het eindeloze** van den nacht, die gaapt als een afgrond vol duisternis over de wereld, telt de wekker den gang van den tijd’ (Werkmensen, 376)

‘**Het sierlijke** van hun lenige gestalte zette zijn begeerlijkheid aan’ (Werkmensen, 380)

‘Daar er dezen keer geen gendarmen omtrent waren, namen zij het in **'t gemoedelijke** op’ (Waterhoek, 61)

‘Aan zijn zuster vertelde hij dat ze met alles in **'t vriendelijke** waren overeengekomen zonder verderen uitleg’ (Beroering, 487)

3. *Substantivering van het deelwoord.*

a) *tegenwoordig deelwoord*:

‘In haar oud hoofd suisde volkomen onverschilligheid voor al **'t gebeurende** binnen of buiten de stille woon’ (Dodendans, 143)

‘Zodat men zichzelf vergeet in **'t algroeiende en groenende** der grote natuur’ (Avonden, 342)

b) *verleden deelwoord*:

‘'t Was een soort vergoeding die hij er in vond, om **'t gespannene** van zijn eigen streng gedrag’ (Dorpsgeheimen, 45)

‘'t Meest echter gerocht Sieper van streek, onthust, verkleind door **'t onverwachte** van Broeke's houding zelf’ (Waterhoek, 195)

IV. *Substantivering van de infinitief.*

Ook hier berust het substantiveren op het toekennen van een zelfstandig karakter aan de waarneming of aan de voorstelling. De handeling wordt losgemaakt van alles wat ze nader bepaalt: persoon, ding, getal, tijd,... en wordt als een op zichzelf staand fenomeen ervaren en weergegeven. -[1].

In veel gevallen, vooral als onderwerp, is de gesubstantiveerde infinitief de synthetische weergave van het gebeuren.

Hier zien we weer overduidelijk Streuvels'/voorkeur voor de substantivische vorm. Als denker abstraheert hij graag, en dit conceptualistisch aspect van zijn taal neemt in de latere werken voortdurend toe. Zijn voorkeur voor de nominale vorm van het werkwoord zal ook blijken uit het frequent gebruik van het verbale adjectief of het participium.

Uit de voorbeelden blijkt eveneens dat veel verba betrekking hebben op het innerlijk denken en voelen van de mens: innerlijke bewustzijnsacten en zielsverschijnselen geeft Streuvels gaarne weer met een gesubstantiveerde infinitief. In bepaalde gevallen zien we zijn voorkeur voor deze vorm boven het gebruik van het abstract naamwoord.

Voor het juist bepalen van de precieze uitdrukkingswaarde van deze gesubstantiveerde infinitieven zouden we, zegt Prof. Dr. J. Aerts, moeten nagaan of er geen parallel substantief van andere formatie eraan beantwoordt of bestaat: b.v. een verbaalsubstantief (gloeien - gloei, gloed), een ander nomen actionis op -ing (verbazen - verbazing), afleidingen met ge- (beurelen- gebeurel). De infinitief kan in bepaalde gevallen ook vervangen worden door een attributief tegenwoordig deelwoord.[2]

(1) vgl. J AERTS, o.c., p. 69-75
(2) ID, o.c., p. 70

In enkele gevallen hebben we dit substantief tussen haakjes geplaatst na het voorbeeld.

De gesubstantiveerde infinitief kan ook een zin vervangen.

Afgezien van dit detaillerend onderzoek van elk woord, kunnen we toch zeggen dat de gesubstantiveerde infinitief een opvallend en bijzonder kenmerk is van Streuvels' stijl.

Onder de voornaamste vormen vermelden we: de infinitief met of zonder lidwoord, de infinitief vergezeld van adjectieven, of van een attributieve bepaling.

Enkele voorbeelden uit de rijke overvloed:

1. *Simplex*:

> ‘Af en toe keek hij buiten door 't venster naar **het schemeren** van den opkomenden dag’(Dorpsgeheimen, 134) (= schemering, geschemer)
>
> “**'t Verbeelden** van die blijdschap waarmede zij moeder en de zusters verrassen wilde, deed Alientje haar lang wegblijven vergeten’ (ibid., 247) (= verbeelding)
>
> “**'t Gebeuren** van den zomer had hij opgemerkt: den rijkdom van 't gouden koorn, de macht en de veelte’ (Najaar, 381) (= gebeurtenissen)
>
> ‘De jagers die dagen naareen in 't veld liepen en niets deden dan wild schieten, 't wekte aleens Sneijers **verbazen** niet’ (ibid., 383) -(= verbazing)
>
> ‘Bruin knabbelde ongeduldig 't ijzeren gebit om **'t snukken** van 't leizeel, onvast nog in **'t weten** hoe zijn meester 't best wilde’ (Langs Wegen, 23) (= wetenschap)

‘Hij wachtte naar **'t aflopen** van den tijd’ (ibid., 61) (= afloop)

‘Hij wrocht aan **'t afbreken** van zijn eigene schuur en stalleken’ (ibid., 109) (= afbraak)

‘'**t Overleggen** van den toestand sloeg hem reeds mismoedig en lam’ (ibid., 136)

‘Hoever is de dag nu gevorderd aan den tijd? Aan **'t groeien** van de klaarte of aan **'t mokerbuisen** van den wind valt het niet op te merken’ (Uitzicht, 216) (= groei)

‘**Het gloeien** van haar arm drong door zijn kleren’ (Minnehandel, 51) (=gloed)

‘Nu begon er **een** algemeen **grabbelen** op den grond’ (ibid., 57) (gegrabbel grabbeling)

‘Met **'t zinken** van de zon bracht Max zijn meisje naar Derycke's hof’ (ibid., 172) = omwille van de alliteratie (= ondergang)

‘Zij zag (...) hoe hij inhield 't geen hij soms **in** plotseling **opwellen** meende uit te spreken’ (ibid., 250) (= opwelling)

‘Naar **zijn ondervinden** moest men maar aanstonds aan 't werk’ (Vlaschaard, 26) (= ondervinding)

‘Hij voelde **het opkomen** van ene macht naast de zijne en den onafwendbaren strijd’ (ibid., 31)

‘Ze hadden **'t beurelen en 't heien** gehoord van 't losgelaten vee’ (ibid., 43) (= gebeurel, gehei)

‘Hij kreeg spijt om **zijn opsporelen en uitschieten**’ (ibid., 82)

‘Daar lag hij twee volle uren in **'t verblijden** van 't geen hem was overkomen’ (ibid., 109) (= de vreugde)

‘Hij aarzelde tussen **weerhouden en loslaten**’ (ibid., 112) (vervangt een zin)

‘Hij robbelde de zottigheid uit in **'t volle vergeten** der verhouding van zijn stand’ (ibid., 130) (= vergetelheid)

‘Waar zij voor hem stapte op weg naar 't veld, zag hij zoveel te beter: **het smijdig bewegen** der ranke, rechtopgeschoten gestalte, met **'t heupwiegen** van den hupsen gang en **'t wringen** der lijnen van haar jong, raaide lijf’ (ibid., 137)

‘Doende liet hij zich gaan in de beslommering van **'t voorbereiden**’ (ibid., 233) (vermijdt: beslomme**ring** van de voorberei**ding**.)

‘In zijne vertwijfeling had hij de mening van den dokter gevraagd, maar niets er uit gekregen dan een bedenkelijk **optrekken** der wenkbrauwen’ (ibid., 283)

‘Hij praat er met de vreemde werklieden die er aan **'t opbouwen** der nieuwe brug bezig zijn’ (Herinneringen, 214)

‘Hetgeen zij hier uitrichten is **het voortdurend herhalen en herdoen**, **het wentelen** in zotten kring, **het vullen** van een vat zonder bodem, **het trappelen** ter plaatse, arbeiden ten ondomme’ (Werkmensen, 336)[(1)]

‘Gelukkig nam **'t voltooien** der werkingen Maurice nu volledig in beslag’ (Waterhoek, 280): in plaats van: voltoo**iing** der werk**ingen**)
‘Na enkele jaren van innerlijk **treuren** was zijn geduld opgebruikt’ (Beroering, 315)

(1) over de opsomming wordt in het volgend hoofdstuk gesproken.

‘Zij zelf en de peerden, stonden er overeind als reuzen, gestompt tegen den bleekgrijzen hemel, in hun groot **verrichten**, ten toge voor heel de wereld’ (Vlaschaard, 41)

‘Zij hadden de verhemming in **'t** lichte **heffen** van den stap, in **'t** ruchtig **zwaaien** der armen en **'t** uitbundig **roeren** aller tongen’ (ibid., 177)

2. *compositum*[(1)]

In de meeste gevallen gaat het hier om eigen formaties

De volledige context vindt men in het tweede deel.

‘'t Stille **ademblazen** van het zuiderbriesje’ (Uitzicht, 286)

‘De zijige blank van de zon lag er boven met het traagstil **ademruisen** onder 't aaien van het windeke’ (Minnehandel, 171)

‘'t Gestadig **asemhalen** der jongens’ (Lenteleven, 123)

‘Dat **beenflikkeren** en gezang werd zo zot’ (Zonnetij, 399)

‘Het luide **bromgonzen** der bijen’ (Zonnetij, 399)

‘De avondklok ronkte traag haar tonen uit en verder in andere dorpen herhaalde het als een naklank of wederroep: een traag **bromronken**’ (ibid., 495)

‘De stilte van **het dageinden**’ (Alma, 329)

‘'t Scherpe **fluitgillen** van het stoomtuig’ (Maanden, 372)

‘'t **Jubelkletteren** van de dageraad’ (Morgenstond, 167)

‘'t **Lichtspelen** van de zon’ (Zomerland, 281)

‘Het versmelt in **'t maneblinken**’ (Tolstoï, 15)

(1) Zie p. 307.

‘In de stilte van 't warme **nanoenen**’ (Vlaschaard, 99)

‘Op **het noeneluiden** te wachten staan’ (ibid, 155)

‘'t Mijmerend **orgelneuriën**’ (Lenteleven, 84)

‘Hij voorzag dat nieuwe leven ginder als een andere gang door 't **regensmokkelen**’ (Minnehandel, 240)

‘We zagen over het verwarde en verwoeste hofplein door 't **regenstriemen**’ (Dodendans, 34)

‘**'t Schuifelzingen** (van de leeuweriken) regende in een schelle orgeling naar beneden’ (Bloemlezing, 161)

‘Anders was 't hem alsof **dat sloeriemoeren** honderd mijlen in de verte afgelegen was’ (Werkmensen, 324)

‘Dan proestte het (haasje) uit in **een spartelspringen**’ (Geurts III, 109)

‘'t **Staaltikken** van Lida's naalden’ (Zonnetij, 351)

‘Het te vroeg volvormde lijf wiegelde op **'t** lichte **teenwippen** boven het grachtje’ (Avonden, 421)

‘Een wisseling van kriemelend **tongspelen** dat klom en daalde’ (Zomerland, 316)

‘Met **'t** eerste **uchtendpiepen** was Swane al op’ (Zomerland, 330)

‘**Het vingertrommelen** is algemeen’ (Ingoyghem II, 143)

‘**'t Werkberedderen** voor morgen’ (Zonnetij, 505)

‘**'t** Barre, onmeedogend **windblazen**’ (Werkmensen, 309)

‘**'t Windewaaien** door 't hout’ (Genoveva, 440)

‘'n Wonder **wiptrekken** van al de aderkes en pezen van heel zijn aangezicht’ (Dorpsgeheimen, 287)

‘'t Liedje verstierf in **zoefpiepen**’ (Dodendans, 95)

‘Het **zoefzagen** van Rommelaere's trekorgel’ (Zonnetij, 419)

‘Beveiligd voor '**t zonnebakelen**’ (Vlaschaard, 116)

‘'t Aanpalend land dat voogdeloos scheen te liggen in '**t zonnebroeien**’ (ibid., 116)

‘'**t** Hellichte **zonnedagen**’ (Zonnetij, 513)

‘De onmetelijke velden liggen in '**t** nuchter **zonnedampen** van de meise morgen’ (Vlaschaard, 71)

‘'**t** Gouden **zonneflikkeren**’ (Minnehandel, 155)

‘'**t Zonneglanzen** over 't almachtig groene land’ (Uitzicht, 297)

‘'t Genot der zomerhitte en '**t zonneroosten**’ (ibid., 272)

‘Kijkend door '**t** glinsterende **zonnespelen** tussen al die witte gevels’ (Lenteleven, 55)

Uit de voorbeelden blijkt dat deze substantivering in alle werken en in alle perioden van Streuvels'oeuvre voorkomt.

V. *Nominale perifrasen.*

In deze rubriek vragen wij de aandacht voor de nominale wending waarbij het adjectief tot abstract substantief wordt gemaakt, wending die beantwoordt aan een **onmiddellijke waarneming**. ‘Het substantief drukt eenvoudig de waarneming uit, terwijl het adjectief reeds op verdere intellectuele bezinning zou wijzen wanneer het als epitheton aan een substantief moet worden

toegewezen. De impressionist gaat op dit ordeningswerk niet in, hij reageert primair en spontaan', schrijft Prof. Dr. J. Aerts bij de bespreking van deze wending in de lyriek van Karel Van de Woestijne[1].

Ook bij de Franse impressionisten genoot deze wending een bijzondere voorkeur[2].

Bij de bespreking van de substantivering van het adjectief en van de infinitief werden reeds heel wat voorbeelden gegeven die ook hier op hun plaats zouden staan, maar die we om herhaling te vermijden, niet meer citeren. De meeste wendingen in die rubrieken waren het gevolg van een impressionistische trek: het isoleren en vooropstellen, zowel bij de waarneming als bij de weergave, van een zinnelijke kwaliteit.

Enkele voorbeelden ter illustratie:

> 'Hier in **de deemstering** van het nauwe kronkelpad onder het dikke loofverhemelte, was het stil' (Blijde Dag, 64)
>
> 'Op de **ronding** der spannende kussentooien, op de **frommeling** der lakens en sprei, schitterde en weerkaatste 't licht' (Morgenstond, 161)
>
> 'De **ronding** der buizen is vol hoekigheden' (ibid., 164)
>
> 'In de **vroegte** van den tijelijken uchtend had de jongen er aan gehouden het werk op het land te verrichten eer te vertrekken' (Herinneringen, 143)
>
> 'In haar verdraagzaam zwijgen legde het jonge ding al **de diepte harer** verachting' (Waterhoek, 45)
>
> 'In **de drukte van** het gesprek had geen van allen bemerkt dat een schoolknaap buiten tegen het venster stond' (ibid., 310)

(1) J. AERTS, o.c., p. 66-67
(2) ID., o.c., p. 66

‘'t Was in **de stilte** van den achternoen’ (Beroering, 403)

‘**Die pracht** van naaldwerk sloeg hem met verbazing’ (Blijde Dag, 31)

‘Prutske staat aan de wastobbe, tot ver over de ellebogen in **de weelde van** 't zeepschuim te frotten’ (Prutske, 268)

‘De late zomerdagen toverden **een waas van** innigheid over bomen en gewassen’ (Beroering, 464)(1).

(1) weer een van Streuvels' geliefkoosde woorden voor het onbepaalbare, het mysterieuze.

§ 2. Het Werkwoord.

Over het werkwoord werd reeds een en ander gezegd in de loop van deze studie.

In het eerste hoofdstuk werd er gewezen op de afwijkende vorming der hoofdtijden, op het overgankelijk gebruik van onovergankelijke werkwoorden en vice versa, enz...

Het tweede hoofdstuk toonde aan dat het grootste aantal samengestelde werkwoorden met een adverbium geprefigeerd zijn, en dat de werkwoorden met een verbale stam als eerste lid bij Streuvels vaak voorkomen en zeer geliefd zijn.

Bij de behandeling van het nomen in dit hoofdstuk werd de gesubstantiveerde infinitief besproken, en de derde paragraaf handelt o.a. over het participium dat als adjectief wordt gebruikt.

In deze rubriek willen we de aandacht vestigen op enkele aspecten van het gebruik van het werkwoord die wegens hun frequentie en belangrijkheid relevant zijn voor Streuvels' taal.

Dit geldt in de eerste plaats voor de omschrijvende wendingen. Hieruit blijkt duidelijk Streuvels' voorkeur voor het duratieve en perfectieve aspect: hij registreert passief-receptief het waargenome.

In enkele gevallen vervangen deze werkwoorden het kleurloze ‘zijn’ of ‘worden’. Verscheidene van deze wendingen zijn in het dialect eveneens zeer gebruikelijk.

De nadere bespreking van een aantal werkwoorden leidt tot dezelfde conclusie.

Ten slotte komen de onpersoonlijke en passieve vormen aan de beurt.

I. *Perifrase.*

1. Een eerste opvallende wending is de omschrijving met het hulpwerkwoord zijn en het tegenwoordig deelwoord. Deze perifrase vervangt de verbogen vorm van het zelfstandig werkwoord.

Wij hebben hier te doen met de ‘progressive conjugation’, in het Engels volledig produktief geworden, en in het Nederlands beperkt tot een potentieel gebruik.

De werkwoorden hebben reeds in hun normaal gebruik een min of meer duratief karakter: b.v. doen, gebeuren, spelen, vertellen, ... De progressieve vorm suggereert veel duidelijker dat duratieve karakter.

Prof. Dr. J. Aerts stelt hetzelfde vast bij Karel Van de Woestijne en schrijft ‘Op het moment der impressie wordt de beweging geschakeerd en aandachtig-verlangzaamd opgenomen met haar ganse duur’(1) en ‘Bovendien laat deze omschrijvende wending ons toe het verloop van het verschijnsel als het ware door onze ogen te volgen. Dat alles is impressionistisch’(2)

Bij Streuvels zijn de wendingen die hij aan de volkstaal ontleent, het talrijkst: **doende**, **verwachtend zijn**.

Enkele voorbeelden:

met het werkwoord ‘zijn’:

> ‘Op een ledige kar, onder een groene paraplu zaten de meiskes uit de school, (...) te luisteren naar Fientje Termote die **doende was** aan 't vertellen van ‘Blauwbaard met zijn gouden sleutelken’ (Dodendans, 79)
>
> ‘Ze wist niet of 't geen ze nu **doende was** niet lang geleden gebeurde’ (ibid., 143)

(1) J. AERTS, o.c., p.98
(2) ID., o.c., p. 96

‘Vader Vanmarcke (...) knikte met straffen hals en gesloten lippen, goedkeurend 't geen zijn zoon **doende was**’ (Dagen, 330)

‘In 't voorbijgaan herkende hij de stem van den kleermaker, die luide **doende was** tegen den baas’ (Dorpsgeheimen, 14)

‘'t Pakte Martje aan zijn hart - dat had hij nooit gehoord, en hij was in de mening dat 't geen ze **doende waren**, de wraak van een onbekende over hen trekken moest’ (ibid., 275)

‘Veelmaals, toen Vermeulen met de boeren over kweek van vee of vruchten **doende was**, had Louis zijn vader in 't wezen gekeken’ (Vlaschaard, 28)

‘Ze rekende niet meer wat er binnen of buiten **gebeurende was**’ (Dodendans, 139)

‘Dan overviel Moor een groten angst, alsof er iets heel onplezierigs **gebeurend was** dat ze hem niet wilden wijsmaken’ (ibid., 151)

‘Hij **was** het ergste **verwachtend** in dien wonderen uchtend’ (Dorps geheimen, 14)

‘Ze weten wie er ginder **werkende is** op de naburige velden’ (Uitzicht, 280)

‘Terwijl de rechterhand alleen **werkend was**’ (Vlaschaard, 85)

‘Op 't veld waar ze zelf **werkend was**, werd er onder knapen en meisjes van niets anders gepraat’ (ibid., 182)

‘Toen hij traag en verrast, de ogen wijd openrekte om te zien wat er **werkende was** zo vroeg hij zich in bedde, hield ze den groten mei voor hem uitgestoken met lachend blijde wezen’ (Dagen, 229)

‘Nu meende ze een halven leeftijd verjongd, heur bestaan te herbeginnen en weer **spelend** te **zijn** met haar eerste pierke’ (Dodendans, 20)

‘Toria (...) **was etend** heur boterhammen en drinkend haar koffie uit een blikken pinte, in gezapigheid’ (Dodendans, 104)

‘Later verwonderde het hem zijn vader en Klette, die al lang dood waren, op 't hof te zien komen en rondlopen bij de koe die nu **kalvend was**’ (Dagen 162)

‘Vrees was 't dat die dingen, of ene kennis, hem zelf zouden zien nu hij, als vluchteling, de streek **verlatende was**’ (Langs Wegen, 40)

‘Hij wist dat hij kwaad **bedrijvende was**’ (ibid., 186)

‘'t Is alsof dit de eerste lente van mijn leven was, alsof ik de dingen die **komende zijn**, nog nooit gezien had’ (Avonden, 348)

‘Ik kreeg het vreugde genot en den wellust in de ogen, alsof ik **rijdende was** door de oneindigheid van een groten hof’ (ibid., 364)

‘Als een plotse openbaring stond die dubbelganger daar voor hem, zo wezenlijk uitgebeeld in den jongeling die daar **zaaiende was**’ (Vlaschaard, 45)

‘'t Bewustzijn dat iemand **lijdend was**, belette Vermeulen evenals aan al de anderen, zijn slaap’ (ibid., 272)

‘Alma ziet hare moeder, terwijl ze **sprekend is** over vergankelijke zaken’ (Alma 93)

‘De wekelijke blijdag waaraan de pikkers thuis zo gewend en **verlangend waren**’ (Zonnetij, 382)

‘De wereld ligt lijk eertijds, als wanneer hij **wordend was**’ (Dodendans, 128)

‘Buiten 't geen waar ze nu op den stond van **genietend was**, bleef al 't ander haar onverschillig’ (Blijde Dag, 74)

‘In de laagte **was** (...) elk voor zich zelf **genietend** van de goede zonnewarmte’ (Zomerland, 252)

Verder:

gebeurende zijn:	Uitzicht	p. 316, 340
	Minnehandel	p. 136
	Avonden	p. 361, 442
	Vlaschaard	p. 55
doende zijn:	Minnehandel	p. 166, 173, 272, 304
	Avonden	p. 438
	Vlaschaard	p. 47, 52, 213
	Blijde Dag	p. 52, 64, 75
	Kerstvertellingen	p. 342
	Levensbloesem	p. 345
verwachtend zijn:	Uitzicht	p. 294
	Minnehandel	p. 105, 259
	Prutske	p. 303
	Kerstvertellingen	p. 19
	Langs Wegen	p. 98, 115, 209
	Waterhoek	p. 346

Met andere werkwoorden:
‘Karel Oket **zat** doende met Mielke Sloover’ (Dodendans, 70)

‘De priester **blijft** doende aan het altaar’ (Uitzicht, 339)

2. *Perifrase met werkwoorden van rust en beweging.*

Deze werkwoorden worden in de omschrijvende wending als hulpwerkwoord gebruikt.
De perifrase vervangt de verbogen vorm van het zelfstandig werkwoord. Hierdoor wordt de activering van de zin door verba enigszins vermeden waardoor de werkelijkheid gezien wordt als

de achtergrond waartegen of als het kader waarin de handeling zich voltrekt.[1]

Het gaat hoofdzakelijk om wendingen met het participium perfectum waarin Streuvels het perfectieve aspect van de ervaring of waarneming vangt: de verschijnselen en de gebeurtenissen worden in hun voltooiing of voltooidheid weergegeven.

a)

Wij handelen eerst over de perifrase met het hulpwerkwoord **komen**.

Deze wending komt bij Streuvels zéér vaak voor.

In zijn taalgebruik kunnen wij twee wendingen onderscheiden: de eerste is komen met de infinitieve vorm van het werkwoord, de tweede met het participium perfectum.

Voorbeelden van de eerste wending: *komen + infinitief*

Deze wending beschouwt Prof. Dr. J Aerts 'als impressionistisch in zoverre ze een zinnelijk verschijnsel, dat zich al bewegende voltrekt, concreter tegenwoordig stelt in de aanvangsphase zijner bewegings-ontwikkeling'[2]

'Komen' staat in de meeste gevallen in de verleden tijd.

'De wind **kwam** als een weldoener met luwte, leven en blijheid **brengen** over de wereld' (Waterhoek, 212)

'Bij dage echter **kwam** het werk en de bezigheden alle persoonlijke gevoelens en gewaarwordingen **verdrijven**' (Levensbloesem, 478)

'Op 't eind **kwam** het besef haar **opschrikken**, dat zij weg moest, zich spoeden voor den trein' (ibid., 368)

'Toen **kwam** het geluk met een zachten glimlach haar wezen **klaren**' (Kerstvertellingen, 54)

'Ander gedachten of begeerten **kwamen** nooit zijn gemoed **verontrusten**' (Vlaschaard, 39)

(1) vgl. J AERTS, o.c., p. 96
(2) ID., o.c., p. 97

‘Een Maandagmorgen, met 't hazegrauwen, **kwamen** zij van alle kanten **opsteken**’ (ibid., 83)

‘Geen een van 't gevlerkte volk scheen er bekommerd en ze merkten niet op (...) hoe er stilaan hier en daar al een blauw oogje **kwam ontluiken**’ (ibid., 143)

‘Toen **kwam** Krako, de bengelende stalknecht, **aanpleien** al over den vlaschaard’ (ibid., 224)

‘Toen had ik het vast, ineens: de duidelijke herinnering aan een kostelijk geluk, iets dat plotseling weer **opbloeien kwam** uit het verleden’ (Avonden, 349)

‘Zo **kwam** het stil **binnenvallen** en vastgroeien in zijn zin’ (Langs Wegen, 61)

‘Den dag door **kwam** dat alles in zijn hoofd **spelen**’ (ibid., 79)

‘Een roze klaarte **kwam** door het bestoven vensterraam **steken**’ (Dorpsgeheimen, 103)

‘Op straat **kwamen** mensen **toelopen**’ (ibid., 295)

‘Zonder dat enige gekende oorzaak uitwendig hun gemoed alzo **roeren kwam**, gerochten zij vertederd’ (Najaar, 402)

‘Seffens **kwam** een jong, bont gespekeld koeiken huppelend **bijlopen**’ (Dodendans, 115)

‘Moor **kwam** stil **uitkruipen** en at haastig zijn brokken’ (ibid., 144)

‘Maar dan **kwam** een zware zandkar met vier felle honden bespannen uit de poort van een stapelhuis **rijden**’ (Dagen, 191)

Verder: **zie Tweede Deel**: bij bepeuteren; biggelen 2;

binnentwefelen; couvent; danswekkend; dwaal; dwerggespuis enz.

Komen: staat enkele keren in de tegenwoordige tijd:

> ‘Een vurig ook dat **binnenloeren komt**’ (van de zon)’ (Morgenstond, 164)
>
> ‘Te midden hare beschouwingen (...) **komt** haar plotseling de onrust **overvallen**’ (Prutske, 402)
>
> ‘De gedachten aan nieuwe kleren, aan leute, aan rumoer, **komen** de gebeden **verstrooien**’ (Uitzicht, 341)

Voorbeelden van de tweede wending: *komen + participium perfectum.*

Ook hier staat **komen** vooral in de verleden tijd.

> ‘Tegen valavond **kwam** de kermiswagen in het dorp **gereden**’ (Dodendans, 36)
>
> ‘De reuk van de stalmest **kwam** met een zwong door de lucht **gewaaid**’ (Dagen, 250)
>
> ‘Hij keek evenwel eens om en zocht of niemand hem **kwam nagegaan**’ (ibid., 259)
>
> ‘Twee grote honden **kwamen** inderdaad uit hun kot **geschormd**’ (ibid., 298)
>
> ‘Preus **kwam** ze met de vracht **afgesteken** en gooide heel den overvloed op tafel’ (Openlucht, 375)
>
> ‘Het tuig **kwam** uit de verte **afgevaren** als een stompe koffer’ (ibid., 407)

‘Dan gebeurde het dat Warten Houtekeet over de plaatse **kwam gelopen**’ (Dorpsgeheimen, 26)

‘Trezeke Vergote en Lote Sagaert (...) waren ook naar buiten **komen gekropen**’ (ibid., 50)

‘Op 't noenuur **kwam** hij naar huis **getrakeld**’ (ibid., 195)

‘Poelde was er de schuld van, ze **kwam** hier **gevlucht** in een onbewusten drang om bescheid te weten over Poelde's gezegde’ (ibid., 244)

‘De jonge wind **kwam** ineens uit de zuiderstreek **gewaaid**’ (Minnehandel, 100)

‘De wind **kwam** uit het oostergat al over den heuvel **gereden**’ (Vlaschaard 24)

‘Gulpend nu **kwam** het water **neergeruifeld**’ -(ibid., 219)

‘Een andere wind **kwam opgesteken**’ (ibid., 223)

‘Nu herkende zij juffer Béate, die gearmd met Alfred, **aangewandeld kwam**’ (Blijde Dag, 65)

‘Die woorden **kwamen** haar als een windgesuizel uit het verre droomland **toegewaaid**’ (ibid., 98)

‘Een zwarte gestalte **kwam aangesneld’** (Kerstvertellingen, 33)

‘De gonzende zang van het broeiende leven **kwam** uit onbekende verten naar hier **overgeruist**’ (Waterhoek, 16)

‘Hij ging werkelijk aan tafel zitten, en de volzinnen **kwamen** op 't papier **gevloeid**, bladzijden lang’ (ibid., 261)

Enkele voorbeelden waar **komen** in de tegenwoordige tijd staat:

> ‘Galmt er iets daar hoog in de lucht? of **komt** het **aangeruist** uit de verte, als ene preveling van wind in de bladeren?’ (Uitzicht, 289)
>
> ‘Van over de velden, **komen** ons de lauwe reuken van 't veie groen **tegengewaaid**’ (Avonden, 420)
>
> ‘De landse mensen **komen** nu **uitgekropen** gelijk de mieren’ (Maanden, 312)
>
> ‘Nu **komt** hij stil **bijgetrimpt**, in 't gezelschap zijn pijp roken’ (Levensbloesem, 523)

Uit deze voorbeelden blijkt duidelijk Streuvels' voorliefde voor de perfectieve vorm.

Verder: zie Tweede Deel: sub.: afrollen 1; afsteken 3; aftrakelen; allaam; asemhaal; bassen; bedelen 2; belleslag; bijgemeerd; bijschormen; bijtrimpen; bloeien 2; dampwolk; dorpsboer; falie; gat 2; enz...

b)

Perifrase met liggen.

Buitengewoon frequent is de omschrijving *liggen + participium perfectum.*

Deze perifrase toont duidelijk zijn voorkeur voor het perfectieve, het statische, het passieve. Hij observeert de dingen in hun ‘zijn’, niet in hun wording of groei.

Dit werd reeds duidelijk bij de behandeling van het gebruik van het nomen.

Streuvels gebruikt het werkwoord **liggen** niet zozeer om een ‘liggende’ toestand uit te drukken of weer te geven - wat men allicht zou kunnen denken bij de beschrijving van de velden b.v. - want we vinden dezelfde wending terug met het werkwoord **staan**.

Hij wil alleen de indruk van rust en roerloosheid en toestand versterken door het gebruik van deze werkwoorden van rust.

vb.: het veld **lag** te laaien (Lenteleven, 176)

heel het land **stond** doorlaaid van schreeuwende zon (Zonnetij, 393)

Ook in het dialect is deze omschrijving zeer gebruikelijk.

In veel gevallen vervangen deze werkwoorden het neutrale koppelwerkwoord zijn op een pregnante wijze.

Deze wendingen vinden we op elke bladzijde. Talrijke bladzijden bevatten zelfs meer dan één voorbeeld, soms vier of vijf!

Nu geven we uit elk werk enkele voorbeelden:

We beginnen met de meest voorkomende perifrase: *liggen + gespreid.*

> ‘'t Werd zo'n wonder heldere avond, met de late deemstering op al de wiitigheid en de sneeuw zelf kreeg op de daken een inblauwen glans van manekleur die er over **gespreid lag** als een wasem van angstigende onnatuurlijkheid’ (Dorpsgeheimen, 40)

> ‘Dààr was de oorzaak van dat opperst welbehagen dat er evenals 't heerlijk zonnelicht over de wereld **gespreid** lag’ (Minnehandel, 153)

‘Over heel de omtrek **lag** een zalige rust **gespreid’** (ibid., 175)

‘Nu **ligt** de mist over 't land **gespreid**’ (Avonden, 359)

‘De onberoerlijke, eendlijke, vaste kalmte **lag gespreid** tot in de verste diepten, voor en bachten mij’ (ibid., 371)

‘Zonder spreken bleven we in bewondering over de streek kijken die als een open doek onder ons **lag uitgespreid** in heel den duizendmaligen rijkdom van kleurtinten’ (ibid., 401)

‘Als een luister **ligt** de zonneschijn **gespreid** over de brede golving der velden’ (Vlaschaard, 114)

‘Zo zaan de hemel weer vers in 't blauw geschilderd is, (...) het groene laken over de velden **gespreid ligt**, (...) zijn dit voor Prutske zoveel vaste voortekenen (...) dat het jaargetijde aanbreekt hetwelk onder de naam “Zomer” bekend staat’ (Prutske, 315)

‘Wanneer de wijde mantel der duisternis over de wereld **gespreid ligt**, komen de geesten’ (ibid., 318)

‘Een stilte gelijk er **gespreid ligt** op de landschappen, die den achtergrond vormen, van Memlinc's taferelen’ (ibid., 380)

‘Op het kerkplein steken de linden hun loof als vlokken zwarte wol en donkere schaduwplekken **liggen gespreid** over den glinsterenden grasbodem’ (Herinneringen, 219)

‘Een jubel **lag gespreid** over alle dingen’ (Alma, 16)

‘En daarop, daarboven **lag**, in rijken glans, het goede zonnegoud **gespreid**’ (Lenteleven, 55)

‘De felle helderheid die over de wereld **gespreid lag**’ (Zomerland, 252)

‘Een verse wittigheid **lag** over de velden **gespreid**’ (Zonnetij, 391)

Andere omschrijvingen:

‘Hij stapte altijd op de oneffene, onbegane wegen die (...) **vastgevroren lagen** in al hunne ongeschoftheid’ (Dagen, 169)

Op dezelfde bladzijde vinden we nog volgende twee voorbeelden:

‘Maar zijn voeten kenden de weg en volgden vast den drijf; dat rechts of links inslaan en 't overstappen **lag** door de danige gewoonte in hem **gegroeid’**

en:

‘De wegelkes **lagen verzompeld** of **overspoeld**’

Ook ‘Dorpsgeheimen, 95’, ‘Najaar, 355’, Kerstvertellingen, 210’,... bevatten vier en meer van deze omschrijvingen op dezelfde bladzijde.

‘Alle leven en gerucht **lag gedempt** rond de hoeve’ (Vlaschaard, 278)

‘Alles was vol leven, maar alles leefde onbewust en de bewuste levensgang der gezamelijke dingen, **lag** er voor

altijd **vernesteld** in een gesloten ommegang die aanhoudend draaide op 't zelfde punt' (ibid., 316)

'De groeite is ineens gestaakt en al de gewassen **liggen gestapeld** in de schelven' (Najaar, 355)

'Nu **lag** al 't verdriet en de spijt van 't afscheiden ginder, wat **vervaagd**' (Langs Wegen, 45)

'Allengskens doken de herinneringen van de drinkpartij in zijn geheugen weer op. Heel doezelig **lag** dat **dooreen gebezemd** met de laatste voorvallen van zijn verhuizen en de reis en den droom' (ibid., 57)

'Onder de mis begon hij weer te twijfelen of hij zijne begeerten mocht tegenwerken, of al die dingen niet **voorbeschikt lagen**' (ibid., 75)

''t Leven sproot overal uit, als losgelaten en vrij na dat lang **geketend liggen** in koude en verkleumdheid - zo algemeen dat eer twee, drie dagen, 't uitzicht van de streek veranderd lag' (ibid., 111)

'Hare stage bezorgdheid **lag** diep achter gewoon wezen **gesloten**' (ibid., 135)

'De wind **lag gevallen**' (ibid., 142)

''t Einde voorzag hij niet, dat **lag ingesmoord** in een onbekende verte' (ibid., 173)

'Dat **lag** al **verwist** in Jans verbeelding' (ibid., 186)

'In dat vage droomland **lag** alles zo nauw **toegedekt** met donker, zo stil en roerloos geheim gehouden' (Uitzicht, 215)

‘Alles **ligt** in eenzelfde toverij van blijheid **herschapen**’ (ibid., 302)

‘Het hoogblauw van 't ginsterend luchtgewelf kaatst een blauwen weerschijn op het wereldvlak dat **getooid ligt** met duizend-groene tonen’ (Glorierijke Licht, 359)

‘De velden **lagen** weer **ingesneeuwd**’ (Minnehandel, 247)

‘De verten tegen de opglooiende heuvelhelling, **lagen** met een blauwig waas **overtogen**’ (Avonden, 327)

‘De wolken (...) **lagen** teder **gekleurd**, met roze kaken (...). Beneden **lagen** de goudrotsen zwaar **opgestapeld** rond de vuurmond’ (ibid., 328)

‘De heuvellijnen aan den einder **liggen verwist** in de slappe, uitgerekte wolkenlakens’ (Avonden, 426)

‘De warmte **ligt opengedeeld** in siddering van felle kleuren, vast omlijnd en scherp omlijnd zijn de minste onderdeeltjes op het land’ (ibid., 440)

‘Zie de bomen ginder ver, de enkelheid van de bladeren **ligt verduidelijkt** al den klaartekant in de kruinen’ (ibid., 440)

‘Heel het lijf van den landman **lag voorover gebogen** naar zijne bezigheid, en de hals uitgerekt met de drift van den gang’ (Vlaschaard, 40)

‘Over de breedgeschaaierde bomen die den akker afzoomden, **lag** het eerste groen op de kruinen **gestoven**, als levende poeier in een zwaai over heel de ruimte gestrieweld" (ibid., 41)

‘Als oasen in die zee van groen (...) **liggen** de grote hoeven **ingedut en doods**’ (ibid., 115)

‘De veeldakige hoeven **liggen er vereenzaamd**’ (ibid., 119)

‘Overal **lag** het schitterlicht als goud **gesmeerd** op de bovenste oppervlakte van 't groen der bladeren’ (Blijde Dag, 65)

‘De angst voor verstikken **lag** nog in zijn geest **vastgeknoopt** aan dat akelig woord’ (Prutske, 198)

‘Wegen en paden **liggen** met een dikke laag dons bedekt’ (ibid., 299)

‘Hun gezichtskring **ligt besloten** binnen de perken van den boomgaard’ (ibid., 330)

‘Wanneer de verten nog **verneveld liggen** in het uchtendwaas’ (Herinneringen, 57)

‘De kleine huisjes die over heel den ondersten bergwand **verzaaid liggen**’ (ibid., 58)

‘Toch is het toverwaas waarin mijn schooltijd **verdoezeld ligt**, niet rooskleurig getint’ (ibid., 229)

‘Al op enen nacht **lag** de wereld **witgesneeuwd**’ (Kerstvertellingen, 9)

‘Elken uchtend **ligt** het gras weer **witgerijmd**, gelijk in 't putje winter’ (Maanden, 332)

‘God, hoe **lagen** die dingen met zijn wezen **verankerd**, **vergroeid,** deel van zijn bestaan’ (Kerstvertellingen, 114)

‘De mensen verrichtten hun werk, de kinders liepen school, 't leven der gemeenschap **lag omsloten** in het raam van het dorpsbeeld’ (Alma, 18)

Ook de verbinding: *liggen + adjectief* is zeer frequent.

‘De vloer in de winkel **lag** altijd kraaknet’ (Dorpsgeheimen, 96)

‘De vijverwallen waren heel breed, het water **lag** er **stil en diep** tussen de lisoevers’ (ibid., 301)

‘De velden **liggen bloot** in hun barre eerde’ (Najaar, 355)

‘De vlakte **lag** nu **wijd uit**, omkeerd of vage, in ongelijke stukken’ (Langs Wegen, 22)

‘De bodem **lag blond** in reuzelende mulling’ (ibid., 43)

‘Nu lag de toekomst weer **wankel** en hij stond voor de moeilijkheid ene keus te doen’ (ibid., 75)

‘De velden **lagen effen en blak**, langs alle kanten wijd uit’ (Minnehandel, 9)

‘De heerd **lag dood**, 't was al uit en weg’ (ibid., 257)

‘Het dorp **lag stil**,’ (Lenteleven, 25)

‘Over de open werf **lag** alles **doods**’ (Zomerland, 253)

In het dialect is deze wending eveneens zeer gebruikelijk.

Ook zonder adjectief of verleden deelwoord kan **liggen** op pregnante wijze het koppelwerkwoord ‘zijn’ vervangen.

Voorbeelden:

‘In zijn hoofd **lag de zekerheid** van daarna op een nieuw te herbeginnen’ (Langs Wegen, 23)

‘Heel de lange dorpsstraat **ligt** als een nette vloer een Zaterdag na den groten kuis’ (Uitzicht, 239)

‘Over de landen **ligt** de rust der verpozing’ (ibid., 277)

‘Zij zegden niets, maar op hun wezen **lag** de stille blijdschap’ (Minnehandel, 172)

‘De straat **lag in lichten neerloop** vooruit’ (Langs Wegen, 42)

‘De boomgaard **lag** nu in de effene helderheid van den laten achtermiddag’ (Minnehandel, 286)

‘In de kleine steden waar onze een wijle tog stilheid, **lag** de bodem in stoffige warmte van zinders’ (Avonden, 364)

‘Elke kleur **lag** in doorhaarde kleur’ (Vlaschaard, 56)

‘Zijn geweten **lag** in een zoete verdoving’ (Waterhoek, 245)

Frequent is ook de verbinding: *liggen + te + infinitief*.

Deze wending doet het duratieve karakter van verschijnselen en gebeurtenissen uitkomen.

> ‘'t Ander van gisteravond **lag te sluimeren** in de diepten’ (Najaar, 404)
>
> ‘Die nuchtere twijfelklaarte heldert halveling de wijde vallei die er als een donkere afgrond **te gapen ligt**’ (Uitzicht, 215)
>
> ‘Eens dat de papieren voor den dag kwamen, verandere de doening, want even gauw **lag** 't op alle wezens **te zien** dat het nù was: elk voor zichzelf’ (ibid., 247)
>
> ‘Over 't oppervlak der wereld **ligt** de zonnezang als een ontastelijk goudpulver, iets als glinsterend bloemenstof, **te mierelen** en neer te sneeuwen in een schitterschijn’ (Glorierijke Licht, 359)
>
> ‘Het land (...) **lag** in purperen schellen **te dampen** in de deugddoende zonnehitte’ (Lenteleven, 73)
>
> ‘Dat wemelend veld dat **te laaien lag**’ (ibid., 176)

c)

Zeer frequent is ook de *omschrijving met 'staan'* +

1) *verleden deelwoord*.

Ook hier vervangt Streuvels het kleurloze werkwoord 'zijn' door dit werkwoord van rust, dat niet zozeer een 'staande' houding aanduidt, maar het statische, het passieve in het waargenomene onderlijnt.

Eens te meer stellen we vast dat de auteur behagen schept in de voltooiing en de voltooidheid der dingen. (zie ook p. 434)

Enkele voorbeelden uit de ontelbare voorraad:

De meest frequente wending is: uitgebeeld, getekend, gebeeld staan.

> 'De koeien **stonden verzaaid** in de wei en graasden ernstig' (Dodendans, 81)
>
> 'De regen zweepte en mijzelde eenbaarlijk, de wegen werden morsig en onbegaanbaar en overal **stonden** de groene meerselkes **overwaterd** en de wilgen daarin half versmoord en moedernaakt' (Dagen, 155)
>
> 'Hij loech luide en hinkte voort langs de rij zwart houtene palen die **gereekt stonden** langs de hoge spoorbaan, onafzienbaar ver' - (ibid., 190)
> 'Hij zag 't paar nieuwe kloefen die langs het middelwegelken **stonden afgezet** nevens de spade van den hovenier' (ibid., 199)
>
> 'Toen was het gebleken dat Vanhoutte koper was en Verlinde **gefopt stond**' (ibid., 266)
>
> 'Den Vrijdagavond reeds, **stond** al het nodige **bovengehaald**' (Dorpsgeheimen, 133)

‘In zijn gedachten **stond** het gevoel niet heel duidelijk **uitgebeeld**’ (Najaar, 473)

‘Ze haalde heur kerkboek uit de slaapkamer daar 'top de schutbladen **getekend stond** wat ze den knecht schuldig was.(...) Ze zocht met den vinger door al die vreemde potloodtekens waarin de rekening **gebeeld stond**’ (Langs Wegen, 31)
‘Dan zag hij onveranderlijk altijd dezelfde doening die door gewoonte, als een beeld in zijne ogen **gegroeid stond**’ (ibid., 64)

‘De vrucht **stond** door onkruid **overwoekerd**’ (ibid., 67)

‘Die achtermiddagen was het er vreselijk. Heel het land **stond doorlaaid** van schreeuwende zon’ (Zonnetij, 393)

‘Bij de gewone behoeften van arbeid en eten en slapen **stonden** die nieuwe kwelgedachten **vreemd en uitgesteld** om te overzinnen den Zondag als er niets anders te doen viel’ (ibid., 77)

‘De grachten **stonden volgezeeuwd**’ (ibid., 92)
‘ 't Was nog onveranderd dezelfde streek (...) alles gelijk 't in zijn geheugen **uitgebeeld stond**’ (ibid., 98)

‘Dat was weggevaagd nu, evenals het huis waar hij eens woonde dat vlak land geworden was, met vruchten **begroeid stond**’ (ibid., 121)

‘Onder dien frissen hemel **staan** alle dingen **vochtig en** bewaterd nog, hard getekend en vaal van uitzicht’ (Uitzicht, 239)

‘Alle voornemens en verwachtingen van genoegens **staan**

in hun gemoed **gereekt** tot een hoogte van alle denkelijk geluk' (ibid., 291)

'En wanneer het laatste getink van het klokje ophoudt, **staat** de stroom (mensen) ineens **gestremd**: de kerk is vol' (ibid., 323)

'Over de sneeuw **stond** haar eigen schaduw teêrblauw **getekend** in den maneschijn' (Minnehandel, 88)

'Met 't eerste woord **stond** hij in zijn verwachting **bedrogen**' (ibid., 202)

'Dàn **stond** de zwarte zaak voor 't hele dorp **bekend**!' (ibid., 312)

'De bochtige kamlijn der sperrebossen **stond** in scherp duidelijk purper **afgetekend** op het ijl geluchte' (Avonden, 327)

'Duidelijk **stonden** de slijters in hun bonte kledij **uitgebeeld** op de heldere, doorschijnende lucht en den witgelen akker die gesleten was' (ibid., 182)

'Hunne ogen **stonden opengescherreld**' (ibid., 259)

'Hélène (...) **stond getroffen** door de gemoedelijkheid' (Blijde Dag, 47)

'Alles **stond** nu duidelijker en met een heerlijken toverglans **omtogen**' (ibid., 132)

'De doening **staat** op de oneindigheid der felle lucht **uitgebeeld**' (Herinneringen, 206)

'Maar als een oven volgepropt met vuur die openslaat, geweldig, zo **stond** ineens de heuvel helderrood **beglansd**' (Zomerland, 275)

‘In Alma's voorstelling **stond** het begrip van goed en kwaad net **afgescheiden**’ (Alma, 95)

‘De kaplaan **stond getroffen** door het gemak en de promptheid’ (ibid., 172)

‘Al de plannen die hij in zijn hoofd droeg eer hij hier aankwam, **stonden** nu op den achtergrond **geschoven**’ (Waterhoek, 256)

‘De zaken op de gemeente **staan geslabakt**’ (Beroering, 341)

2) *Ook met een gewoon adjectief komt ‘staan’ veelvuldig voor.*

In het dialect is deze wending zeer gebruikelijk. ‘Staan’ is pregnanter dan ‘zijn’.
In enkele gevallen concurreert ‘staan’ met ‘liggen’

‘Tegen 't rozige oosten **stonden** de dingen **zwart en eendlijk**’ (Langs Wegen, 41)

‘De steenputten **stonden droog**’ (Maanden, 296)

‘**Zo vol en overhoop stond** het hier, onder de lage ribben zoldering’ (Kerstvertellingen, 54)

Zeer duidelijk pregnanter dan ‘zijn’.:

‘Op dat gelaat **staat de angst** en over heel zijn gestalte leeft de rampzaligheid’ (Glorierijke Licht, 370)

‘Heel haar wezentje **stond in gloei** van de vreugde’ (Kerstvertellingen, 20)

‘Als hij weer zijn aardappelen verminderd zag en zijn koorn, **stond hij tenden raad**’ (Langs Wegen, 178)

‘Op alle vervaakte wezens **stond de nieuwsgierigheid**’ (Dorpsgeheimen, 57)

‘Jantjes wezen **stond in voortdurenden monkelplooi**’ (ibid., 169)

‘Ze wrochten alzo samen en beulden aan de frakmouwen en trokken gezamelijk aan de leerzen, uit al hun macht, totdat Ghielen **op zijn zondagse stond**’ (Dagen, 168)

‘'**t Stond al zwart**, zonder zonne nu’ (Lenteleven, 129)

3) Voor de aanduiding van gedachten, voornemens, enz... wordt ‘staan’ buitengewoon veel gebruikt.

Enkele voorbeelden:

‘De mogelijkheid kwam **in zijn gedachten staan** den koeier te bewegen zijn wonder schuifeling te mangelen tegen het boeksken’ (Dodendans, 101)

‘'t Stond als een duidelijke tegenwoordigheid vers **in haar gemoed**’ (ibid., 144)

‘Dàt **stond in 't vooruitzicht**, in de verre toekomst weliswaar’ (Dagen, 285)

‘**In zijn gemoed stond** de onfeilbaarheid van het wekkertje zo vast als de gang van de zon zelf’ (Dorpsgeheimen, 9)

‘En nu **stond het in hunne verbeelding** als een kostbaar overblijfsel’ (ibid., 309)

‘**In zijn doezelige zinnen stond de overtuiging** vast: zolang 't klinkt duurt de leute’ (Langs Wegen, 55)

‘De peerden, de goede geur van de stal **stond** hem **in den** zin en de eigen lucht der hofstede’ (ibid., 68)

‘**In zijn gemoed staat** de ommegang als een grote verademing in het gestadig werk’ (Uitzicht, 290)

‘Al wat hij vroeger gedacht en gedroomd had **stond hem** nu **voor** als een onmogelijkheid’ (Minnehandel, 211)

‘'**t Stond** hem vast **in 't gemoed** met al de stemmingen die hij er eens ondergaan had’ (ibid., 263)

‘Vermeulen wist te wel (...) dat diep **in hem**, de wens machtig overeind **stond** die begeerde dat er morgen geen dag meer klaren zou op 't geen hij vandage in aalwaarden toorn verricht had’ (Vlaschaard, 258)

‘'t Geen te morgen gebeurd was, **stond in hare herinnering** als iets dat lang geleden is’ (Blijde Dag, 74)

‘Dit huwelijk **staat hem nu in de verbeelding** als een schromelijke grenspaal die zijn jong leven afgesloten heeft’ (Werkmensen, 363)

d)

Zeer frequent is het gebruik van het werkwoord ‘**hangen**’ ter aanduiding van een onverstoorde of onverstoorbare toestand of stemming.

Enkele voorbeelden mogen volstaan:

‘Over dat alles **hing** de gemoedelijke **rust**’ (Dorpsgeheimen, 186)

‘Nu wisten zij dat '**t besluit** op dien stond tussen hunne twee wezens **hing** en dat 't maar van een hoofdknikje afhing’ (ibid., 266)

‘**De rust en de stilte hing gespreid** over de ruimte’ (Uitzicht, 236)

‘Over de hofsteden **hing dezelfde verlatenheid**’ (Minnehandel, 200)

‘Door de ruimte **hing als** een fijn waas, het zach te licht’ (Avonden, 377)

‘De eerste helderheid **hing als** witte bloesem over 't land’ (Vlaschaard, 231)

‘**De verlatenheid** die over de streek **hing**’ (Prutske, 194)

‘Eens uit het gewoel der menigte, **hangt de stilte** als droefheid over den eenzamen steenweg’ (ibid., 283)

‘Buiten **hing** de wijde, zwarte **nacht** en de eendlijk zware stilte’ (Zonnetij, 528)

‘Nu **hing de zon** in lichtzilveren luister over de stille koorhs’ (ibid., 535)

‘**De lucht hing** nog altijd grauw met een wijdgapende kloof door heel 't Oosten’ (Lenteleven, 91)

‘In 't Westen **hing de lucht** vol goudene lakens gespannen en witte, in oranje zee’ (Lenteleven, 120)

‘De **hemel hing grauw**, met een dikke wade overspannen en ten Oosten was er een fijne kloof in gescheurd’ (Lenteleven, 86)

e)

Ook het werkwoord ‘**zitten**’ wordt vaak gebruikt met een verleden deelwoord of met een bijvoeglijk naamwoord.

In de meeste gevallen kan het vervangen worden door het werkwoord ‘zijn’.
Het gebruik van ‘zitten’ heeft Streuvels ongetwijfeld ontleend aan het dialect dat er eveneens overvloedig gebruik van maakt als een soort ‘stop’-werkwoord.

Deze wending omschrijft het duratieve aspect(1).

(1) G.S. OVERDIEP, o.c., p. 357.

Enkele voorbeelden:
-) **met verleden deelwoord**.

‘Ze deed hem kijken (...) naar 't Westen, waar de lucht **gewolkt zat**’ (Dagen, 223)

‘Beneden stond het oude draaiorgel, daar al dat welbekend gezang, zwijgend nu, **in gescholen zat**’ (Dodendans, 37)

‘Al de takken hingen neêrwaarts, met de blaren waarin de sneeuw **genesteld zat**’ (Dorpsgeheimen, 31)

‘Dan haalde Jantje, waar ze onder den trog **verdoken zat**, een broodpan uit’ (ibid., 138)

‘Dat **zat** in oude beelden in zijnen kop **gedoken** en traag aan kwam het, met vroegere gebeurtenissen uit zijn jongde weer boven’ (Langs Wegen, 42)

‘De lucht **zat inkteblauw bewolkt** en Jan vond nievers geen sterren’ (ibid., 179)

‘Hij telde er zijn geld waar **'t geborgen zat** in den stenen pot’ (ibid., 188)

‘De man zijn omhoogstarend wezen **zit** onder den groten bek **gedoken** van zijn muts’ (Glorierijke Licht, 370)

‘Hij sloeg op den zak waar de beurs met zilverlingen **geborgen zat**’ (Minnehandel, 67)

‘Verder, op de lage landen, dreef de mist als een gloed van levend rood, waar bomen en huizen **verneveld zaten** in den zonnedamp’ (Vlaschaard, 86)

‘Langs buiten **zit** de basiliek **ingemetseld** door een verward complex van oude en nieuwe constructies’ (Kerstvertellingen, 199)

‘De regen had opgehouden maar de duisternis **zat** in de lucht **gestopt** als zwarte wol’ (Werkmensen, 309)

‘Hier **zaten** de mensen te zeer met 't oude **vergroeid** vast aan de traditie’ (Alma, 59)

‘Hij zegde waar zijn natte kleren **verdoken zaten**’ (Waterhoek, 72)

‘Zijn gezicht **zat gedoken** in de slaapmuts’ (Lenteleven, 185)

‘Zijn groot (...) hoofd **zat** driehoekte **ingestuikt** tussen de schouders’ (Zomerland, 207)

‘'t Geluchte **zat heet gestookt**, ontblauwd en wit lijk de kruine van een warmen oven’ (Zonnetij, 470)

-) **met een adjectief**.

‘De lucht daarboven **zat vaal** zonder zon of kleur, triestig en eindeloos’ (Dagen, 284)

‘'t Geluchte **zat reinblauw**’ (Minnehandel, 271)

‘De lucht **zat blauw**’ (Vlaschaard, 33)

‘Bij valavond **zit** het Westen **vuurrood**’ (Prutske, 302)

‘Wij hebben u overal gezocht en moeder **zit verlegen**, zegde de schaper’ (Kerstvertellingen, 34)

- Uit de voorbeelden blijkt dat deze wending vooral gebruikt wordt ter aanduiding van de atmosfeer en de luchtgesteldheid.
Dit is ook in het dialect het geval.

-) Ook zonder adjectief of verleden deelwoord kan **zitten** op pregnante wijze het koppelwerkwoord **zijn** vervangen.

Voorbeelden:

‘Het **zat als** een ongedurige kreveling in zijn kop’ (ibid., 161)

‘Maar van dien stond af, **zat** er een nijdigheid en een wrok in zijn hart’ (Uitzicht, 242)

‘Zijne ogen schenen kalm en onverschillig, maar in zijn straffen hals **zat** de bewustheid van zijn eigen trots’ (ibid., 249)

‘Leven is werken. Dat **zit** als een onverroerbaarheid in ieders hoofd’ (ibid., 288)

‘Voor oud en jong **zit** het nieuwe jaar vol verwachtingen’ (Maanden, 296)

‘Zijn herte **zat** nog altijd vol rouwmoed om die onverwachte ramp’ (Zonnetij, 404)

f)

Omschrijvingen met ‘blijven’

1) Het werkwoord bij uitstek voor de aanduiding van het duratieve is bij Streuvels: **blijven**, gevolgd door een verleden deelwoord, een voorzetselbepaling, een infinitief of een adjectief.

Het vervangt in enkele gevallen het werkwoord **zijn**.

Enkele voorbeelden:

‘Iedereen **bleef** met zijn eigen zaken **bekommerd**’ (Dorpsgeheimen, 128)

‘Binnenshuis ook **bleef** alles **in diepe stilte**’ (ibid., 105)

‘Dat huis, heel die doening, met àl wat er aan was of er van kwam, dat **bleef** voor Theresia een doorn in haar oog’ (ibid., 115)

‘De mote **bleef verlaten**’ (Langs Wegen, 191)

‘'t Geluchte **blijft** dicht **opeengepakt**, in éénzelfde eenmalige grijsheid’ (Uitzicht, 216)

‘De grote mensen **bleven n**u elk **aan zijn werk’** (Najaar, 431)

‘De lucht is één effene helderheid waar achter het onberoerbaar mysterie **geborgen blijft**’ (Avonden, 439)

‘Ommelands **bleef** alles **in groeiende blijheid**’ (Langs Wegen, 163)

‘Naar 't venster dorst hij de ogen niet draaien en heel de dag **bleef** hij **gereed** om langs achter weg te vluchten’ (ibid., 183)

‘De beweging van den lichten tred **bleef** geheel gedoken in de lijnen van het wijde kleed’ (Blijde Dag, 13)

‘Al 't ander **bleef** haar **onverschillig**’ (ibid., 74)

‘Het leed een helen tijd dat ieder in **bewondering bleef** en men luide opnoemde al wat aan de takken hing’ (Kerstvertellingen, 44)

(Op deze bladzijde treffen we nog vier maal ‘blijven’ aan).

‘Den dag door **bleef hij opgeslorpt** om na te zien 't geen effenaan uitgevoerd werd, te beleggen 't geen morgen gebeuren moest’ (Waterhoek, 215)

‘Nu **bleef** de verwachting **gespannen** hoe het tussen die twee verlopen zou’ (Beroering, 396)

‘Ze stelden met genoegen vast dat 't spel nog niet halfwege was en 't bijzonderste nog **te verwachten bleef**’ (Najaar, 423)

‘Verder **bleef** het in eentonigen gang van dagen, het afwerken van het leerprogramma’ (Levensbloesem, 483)

‘Heel dien tijd **bleef** Prutske zo **bezig en verslommerd**’ (Prutske, 308)

‘Prutske **blijft** zonder roeren’ (ibid., 323)

‘Toen Seevie vertrokken was, **bleef** het kind acht dagen **zonder spreken** of iemand te willen aankijken’ (Levensbloesem, 239)

‘De vrouw laat hem praten en *blijft* met de bediening **hezig**’ (Herinneringen, 389)

‘Over haren (= van de Leie) omloop **blijven** de velden rechts en links, zonder heuvel of golving’ (Vlaanderen, 409)

‘Al dien tijd hoorde men geen asempje piepen en de toeschouwers **bleven benauwd**, met de vrees op 't lijf, dat er ongelukken zouden gebeuren’ (Najaar, 422)

‘**Er bleef** haar de achterdocht dat de ware reden elders lag’ (Levensbloesem, 488)

2) Merkwaardig is de veel voorkomende verbinding van ‘blijven’ met andere werkwoorden van rust, als: staan, liggen, ... gevolgd door een ander werkwoord, beide laatste dan in de infinitiefvorm.

Enkele voorbeelden:

> ‘Horieneke **bleef staan luisteren** naar de vinken en leeuweriken die kwetterden overhoop’ (Lenteleven, 77)

Op dezelfde bladzijde: ‘Dan **bleef** zij langen tijd **staan mijmeren** door de gordijntjes’

> ‘Zij **bleef** daar **liggen druilen en dromen** op al 't heerlijke en plechtige van morgen’ (Lenteleven, 78)
>
> ‘Zij **bleef** lang **staan peinzen** wat haar te doen stond’ (Lenteleven, 87)

Op dezelfde bladzijde: ‘Zij ging weer naar boven en **bleef staan uitkijken**’

> ‘Zij **bleef** in haar hemd **staan wachten**’ (Lenteleven, 89)
>
> ‘Nu bleven zij verstrooid **zitten wachten en verlangen**’ (Lenteleven, 97)
>
> ‘De honden **bleven staan jaagbalgen** met de tong uit de muil’ (Lenteleven, 108)

Verder: bleef liggen luisteren (Lenteleven, 165); bleef zitten peinzen (ibid., 165); blijven zitten wachten (ibid., 165), bleef staan wenen (Zomerland, 267); hij bleef zitten zien (Zonnetij, 411); enz...

3) *blijven in + nomen*

‘Hij **bleef** beslommerd **in gesprek**’ (Waterhoek, 131)

‘Wanne **bleef** echter **in twijfel**’ (Waterhoek, 107)

‘Ik liet mijne ogen gaan over die weelde en **bleef in genoegelijke bewondering**’ (Herinneringen, 139)

‘Zij **bleven in de zoete begoocheling** dat hen een grote vreugde te wachten stond’ (Blijde Dag, 107)

‘Daarna **bleef** Louis niet lang meer **in twijfel**’ (Vlaschaard, 210)

‘Maar je **bleef** altijd **in angst** voor 't geen nog gebeuren kon’ (Langs Wegen, 148)

‘Ze **bleef** altijd **in vrees**’ (ibid., 153)

II. *Nadere bespreking van enkele werkwoorden.*

Enkele andere verba verdienen inderdaad onze aandacht, niet alleen om hun frequentie maar ook omdat ze een licht kunnen werpen op Streuvels' schrijverschap.

1.

Dit geldt in de eerste plaats voor de werkwoorden die aan het werkwoord van de eigenlijke handeling voorafgaan, of die verbonden met een nomen, het zelfstandig werkwoord vervangen.

De meeste van deze werkwoorden worden verbonden met een participium perfectum, waaruit eens te meer Streuvels' voorkeur voor het passief-receptieve blijkt.

a) De omschrijving: **houden + verleden deelwoord** is zeer frequent. Deze omschrijving vervangt de verbogen vorm van het zelfstandig werkwoord.
In zeer veel gevallen gaat het om het verleden deelwoord van een werkwoord dat: verbergen, omsluiten,... betekent.
Ook hier weer wordt Streuvels geboeid door de toestand, het blijvende, het statische, meer dan door het actieve verloop van de handeling of het gebeuren.
(vgl. zijn + teg. deelw.: p. 425.
Volgens G.S. Overdiep is het participium als predicatief attribuut bij een object betrekkelijk zeldzaam en min of meer verheven. Het meest gewoon is de verbinding met ‘houden’[(1)].

(1) G.S. OVERDIEP, o.c., p. 358.

Enkele voorbeelden:

‘Zij voelden zich meevoeren door de stofwolk die hen **omwonden hield’** (Dodendans, 90)

‘De dikke nacht die alle leven en gerucht **besloten hield**’ (Dagen, 157)

‘Hij **hield** zijn schele ogen neêrgeslagen’ -(ibid., 199)

‘Hij **hield** de lippen **gesloten** en ging zonder ommezien’ (Openlucht, 386)

‘Waar de straat in sleepte helling tussen twee klimmende oevers neêrliep, **hield** Lieva de borst **uitgesteken**’ (ibid., 435)

‘Lieva **hield** het hoofd **gebogen** onder de hitte’(ibid., 437)

‘Hij **hield** het leizeel **gespannen**’ (ibid., 439)

‘Ze **hield** de armen tegen het lijf **gesloten**’(ibid., 445)

‘Ze **hield** hare blijheid diep **gedoken** zodat niemand aan haar iets merken kon’ (ibid., 445)

‘Siska van haren kant, **hield** in haar eigen diep gemoed **verborgen**, 't geen haar vandaag een onverwachte slaande troost was’ (Dorpsgeheimen, 46)

‘Marietje kon hare geneugte altijd zo goed **gedoken houden**’ (ibid., 83)

‘Jantje (...) **hield** de rampzalige gedachten **gedoken** achter de gewone uitdrukking van zijn gedoezig gelaat’ (ibid., 183)

‘Het ruikertje **hield** zij, met de toppen der vingers, genadig **uitgestoken** en bracht het nu en dan tegen het plaat

om er den geur van op te snuiven' (ibid., 211)

'Heel ver was het een wazige zee van rozen damp die de wijde wereld **omneveld hield**'(ibid., 316)

'Tuurke die daar uitgestrekt op zijn vader lag en hem **omgrepen hield**' (Najaar, 477)

'Jan **hield** haar de gekwetste hand **uitgestoken** en liet gewillig de wonde kuisen' (Langs Wegen, 39)

'Jan knikte, maar **hield** de lippen **gesloten**' (ibid., 59)

'De reden die hij vermaren moest, **hield** hij **weggedoken** voor later' (ibid., 101)

'Zijn deur **hield** hij **gesloten**' (ibid, 183)

'De kaarters **hielden** een stonde 't spel in de knuisten **gesloten**' (Uitzicht, 228)

'Ze **hielden** elk voor zich de diepere gepeinzen en inzichten **verdoken**' (ibid., 257)

'Van die twee grootste rampen die de landman beducht, **hield** de patroonheilige zijne parochianen **bevrijd**' (ibid., 337)

'Hij **hield** haren arm dicht in de zijne **gesloten**' (Minnehandel, 15)

'Anneke **hield** het wezen **afgewend**' (ibid., 146)

'Ze **hielden** elkaar een stonde **omarmd** en vertrokken' (Avonden, 393)

'Bachten hen volgden de jongen en het meisje die den arm rond malkanders lijf en de hoofden vertrouwelijk tegeneen **geleund hielden**' (ibid., 393)

‘Iets dat zij uit schaamtegevoel weiger **gedoken had ge**houden’ (Vlaschaard, 103)

‘Vermeulen **hield** de eigen mening diep bachten zijn donker voorhoofd **verborgen**’ (ibid., 172)

‘Maar die angst zelf **hield** het meisje **bevangen**’ (ibid., 255)

‘De landse woningen **houden** vensters en deuren **toegespereld**’ (Maanden, 299)

‘Dit moest zij nu diep **verscholen houden**’ (ibid., 157)

‘Met een forsen zwaai en een meegeven van heel zijn lijf, doet hij de wieg overhellen en eindelijk **houdt** hij een vendel van 't beddegordijn **gekaapt**’ (Morgenstond, 169)

‘Zij **hield** de vraag om opheldering **onuitgesproken**’ (Prutske, 193)

‘Haar kaalgeschoren kop **houdt** zij **verborgen** onder een chapeau’ (ibid., 222)

‘Zilvermisten **hielden** den einder **omsluierd**’ (Herinneringen, 138)

‘De uchtendsmoor **houdt** het uitzicht der streek **toegedekt**’ (ibid., 381)

‘Daar hij het echter **verzwegen hield**, dorst zij er niet naar vragen’ (Werkmensen, 273)

‘Zijn rijkdom **hield** hij binnen in zijn gemoed **verscholen**’ (ibid., 332)

‘Al 't geen in haar bijzijn gebeurde **hield** hare aandacht **gespannen**’ (Alma, 52)

‘'t Ander moet hij nog **verzwegen houden**’ (Levensbloesem, 307)

‘Hij **hield** hare hand **gesloten** in de zijne’ (ibid., 451)

‘Zij **hield** den mond bitsig **toegeknepen**’ (Waterhoek, 100)

‘De vrees **hield** hij **onuitgesproken**’ (ibid., 173)

‘Zij **hield** een schat in zich **verborgen**’ (ibid., 255)

‘De ijdelheid, 't behaaglijk gevoel om figuur te maken **hield** hij **ondergedoken**’ (Beroering, 331)

‘De houding der mensen te zijnen opzichte, **hield** hij **verzwegen**’ (ibid., 455)

Het is opvallend hoe Streuvels het werkwoord ‘verbergen’ ... steeds omschrijft met de wending ‘verborgen,.... houden’ in toepassing op de gedachten, plannen, verlangens,... van de mens. En dat dit in elk boek vele malen voorkomt, illustreert wat Streuvels in ‘Het Leven en de Dood in den Ast’ schrijft: ‘Als achter een gesloten wand zullen ze elk hunne ondervinding **verdoken houden**, met zich omdragen. 't Geen zij in gesprek er over loslaten, zijn enkel de oppervlakkige beschouwingen en nietsbetekende bijzonderheden; van 't geen in de diepere lagen van hun onderbewustzijn begraven ligt, kunnen ze elkander niets mededelen, - 't geen ze met ongerief van woorden, zouden willen uitkramen, moet noodzakelijk vals, klinken, een averechtse betekenis krijgen, verkeerd begrepen worden; met een dubbelzinnig hart uitgesproken, zou het tot niets anders dienen dan om zichzelven te misleiden en spot te verwekken’[(1)]

(1) **Volledige Werken**, Kortrijk (1952-1957) dl. 10. p. 412-413.

Het is merkwaardig hoe alle personages bij Streuvels hun diepere gevoelens en gedachten steeds maar ‘verborgen, verdoken,...’ houden.

In bepaalde gevallen hadden wij ons aan het vervoegde werkwoord verwacht:

Voorbeelden:

‘Maanden lang reeds *houdt* ieder zijn drinkgeld *gespaard*’

‘De onrust *hield* zijn slaaplust *verdreven*’ (Minnehandel, 183)

‘De wanhoop *hield* haar gemoed *versteend*’ (Blijde Dag, 128)

‘Van 's morgens tot 's avonds *houdt* hij zich in een dolce-far-niente tegen de ijzeren weer van 't kanaal *geleund*’ (Herinneringen, 214)

b) Om het resulatieve aspect (met duratieve inslag) uit te drukken, gebruikt Streuvels bij voorkeur het werkwoord ‘**geraken**’ met een verleden deelwoord of adjectief.
In verbinding met **ver**- werkwoorden doet ‘geraken’ emfatisch aan.
In het dialect is deze wending zeer gebruikelijk, en vervangt in veel gevallen ‘worden’.

Enkele voorbeelden:

‘Het hing immers aan een draadje: door ene nietigheid kon alles **verbrod geraken’** (Dorpsgeheimen, 165)

‘Nu **gerochten** zij heel **vergeten** waar en bij wien ze waren’ (ibid., 346)

‘Zonder dat enige gekende oorzaak uitwendig hun gemoed alzo roeren kwam, **gerochten** zij **vertederd**’ (Najaar, 402)

‘Tegen den noen toch **gerocht** de zon de misten **meester** en 't werd helder en blij nuchter zomerweer’ (Langs Wegen, 19)

‘Op weinig tijds **gerocht** het aanschijn van heel de streek **veranderd**’ (Vlaschaard, 33)

‘In haar rijke opgetogene verbeelding **gerocht** de werkelijkheid **verward** met 't geen als vanzelf een gefantaseerden vorm aannam’ (Blijde Dag, 91)

‘Eens de vrees **vervangen geraakt** door den durf, (...) komt er de overmoed in’ (Herinneringen, 87)

‘Zolang en zoveel tot hij zelf **oud gerocht** is en **versleten**’ (ibid., 383)

‘Doch Veva **gerocht** daarmede **niet gerustgesteld**’ (Kerstvertellingen, 23)

‘Er was zoveel volk bij de bron dat de kruik **gebroken gerocht**’ (ibid., 145)

‘Hij zelf **gerocht verward** in het tegenstrijdige der gevoelens’ (ibid., 152)

‘Op 't einde **gerocht** er vrede **getekend** en we spraken van andere dingen’ (Werkmensen, 355)

‘De mens **geraakt vergroeid** met het beeld van het landschap dat hij bewoont’ (Levensbloesem, 359)

‘Nu **gerocht** Maurice met ene meid **gekoppeld** die hem niet meer losliet’ (Waterhoek, 287)

Uit de voorbeelden blijkt ook dat ‘geraken’ in veel gevallen de nuance van passiviteit, van ondergaan, van niet-anders-kunnen bevat.

c) Veel gebruikt is ook de perifrase met '**krijgen**'.
Ook deze wending drukt de passiviteit, de receptiviteit uit.

Enkele voorbeelden:

-) **krijgen + naamwoord** (vooral ter aanduiding van een innerlijke gewaarwording) in vele gevallen verbonden met een voorzetselbepaling.

'Maar Fonske **kreeg vrees**' (Dodendans, 53): waarschijnlijk onder invloed van 'kreeg benauwd' dat in het dialect veel wordt gebruikt.

'Hetzelfde geld voor: 'Domien **kreeg ene benauwdheid** in 't lijf' (Dorpsgeheimen, 16)

'De jongens **kregen de mening** dat heel het dorp hun eigen goed was' (ibid., 78)

'Doka **kreeg** nu **ene narigheid** in 't herte' (Dagen, 185)

'Daarmede **kreeg hij de herinnering** aan den baalzak' (ibid., 208)

'Tegelijker tijd **kregen ze 't voornemen** te blijven zitten en te drinken zolang... tot ze rollen zouden of zien rollen' (ibid., 278)

'Meteen **kreeg** Martje ook **den angst** in 't hart om 't hart om 't geen er te doen stond' (ibid., 273)

'Meteen **kreeg** hij groot **verlangen** iets over zijn vader te horen' (Langs Wegen, 71)

'Sobrie **kreeg de deugd** in zijn hart met Vermeulens besluit' (Uitzicht, 230)

'Van uit het venster **kregen ze 't uitzicht** over den boomgaard' (Minnehandel, 113)

‘Bij den eersten, geweldigen ronkslag en het daarop volgende dribbelen der klokken, **krijgt** Prutske een **davering** over 't lijf en een schot in de lenden (...).

Eerst als het jubelend luiden opgehouden heeft, **krijgt** Prutske **'t besef** van 't geen er gebeurd is: de klokken zijn aangekomen’ (Prutske, 353).

‘Dien Maandagmorgen **kreeg** Alma haar **slechtste kleren** aan’ (Alma, 23)

‘Zij **kreeg** den **schaamteblos** in 't gelaat’ (ibid., 167)

‘Toen Alma vertrok, **kreeg** zij den **verwonderd, verontwaardigden blik** van de oude pastoormeid in den rug’ (ibid., 176)

‘Haar gelaat betrok, **kreeg den** ernstig-weemoedigen **plooi** en zij deed verlegen’ (Levensbloesem, 372)

‘Voor elk nietigheid **kreeg** zij ene onbedaarlijke **lachbui**’ (ibid., 391)

‘Hij **kreeg de overtuiging** dat zijn bestaan verzekerd was’ (Waterhoek, 83)

‘Nu eerst **kreeg** hij 't **volle bewustzijn** van 't geen hem wa overkomen’ (Waterhoek, 259)

‘Nu **kreeg** Koornaert **de overtuiging** dat boer Messiaen er ook op geluimd was’ (Beroering, 341)

‘Een loense **lach krijgen**’ (Lenteleven, 43)

-) **krijgen + nomen + participium perfectum**

‘Nooit naar school en zoveel hij wilde de straten en dorpen afdretsen met een baalzak op den rug dien hij gemakkelijk **gevuld kreeg** bij de boeren met aardappels en roggen stuiten’ (Dodendans, 51)

‘Eer hij zijne koffie **ingeschonken kreeg**, moest hij al vernemen 't geen de kerkbaljuw was komen vertellen’ (Dorpsgeheimen, 72)

‘Hij **krijgt** een hoed op den kop **geduwd**’ (Prutske, 252)

‘Na lang nadenken, **krijgt** hij het **uitgestamerd**’ (Levensbloesem, 542)

‘Die twee figuren waren al zo onwezelijk als de rotsmassa en 't gedruis van den neerstortenden waterstroom, waarvan ze de schuinperels in 't warme gelaat **kregen gesprenkeld**’ (Beroering, 442)

-) **krijgen + te + infinitief**

‘Van de knapen **kreeg** Pierke nieuwe dingen **te weten**’ (Dodendans, 10)

‘Zijn moeder zou tevreden zijn als ze **te vernemen kreeg** hoe hij 't aangelegd had’ (Openlucht, 393)

‘En van de jongere vriendinnen **kreeg ze** een thoeveel belangrijks **te vernemen**, waaraan ze anders nooit zou gedacht hebben’ (Vlaschaard, 103)

‘Dat **kreeg** ze vandaag voor 't eerst **te genieten**’ (Blijde Dag; 54)

‘Zij begroet welgezind en opgewekt den nieuwen dag, alsof het de eerste ware dien zij **te beleven krijgt**’ (Prutske, 206)

‘Moeder (...) die nu nog halve dagen de zevenhonderd buitenpacht **te bedrichten kreeg**’ (Alma, 60)

d) Een werkwoord dat eveneens zeer veel gebruikt wordt, is ‘**brengen**’ en hier zien we eens te meer Streuvels' receptieve houding.

Vooral bij de aanduiding van geestes- of gemoedsaandoeningen of -indrukken gebruikt hij dit werkwoord.

Enkele voorbeelden:

‘Die gewaarwording **bracht** hem den daver in het lijf’ (Dorpsgeheimen, 184)

‘De wind blies en zong zijn lied, als een schooier aan de deur, en dat **bracht** hem die zonderlinge gedachten waarmede hij door onbekende landstreken voer’ (ibid., 185)

‘Dat **bracht** hem die onbedaarlijke vrees’ (ibid., 277)

‘De spade die daar nog altijd als een vergauweloosd stuk alm in 't land stak, **bracht** hem een naar gevoel van treurigheid’ (Langs Wegen, 66)

‘Het **bracht** hem de blijheid in 't gemoed’ (Vlaschaard, 38)

‘De herinnering aan het geluk dat hem op de vlaschaard geopenbaard werd, en voorbij was, **bracht** hem dat heimwee in de ziel’ (ibid., 111)

‘Die wijn had hem in gloei **gebracht**’ (ibid., 250)

‘'t Eerste **bracht** mij in bewondering, het tweede bracht mij in.... verbazing!’ (Herinneringen, 25)

‘Het leven aan de hogeschool **bracht** Lieveke ten ander afleiding genoeg’ (Levensbloesem, 414)

‘De stilte in en om het huis **bracht** haar het behagelijk gevoel van rust en tevredenheid’ (ibid., 491)

‘Dat **bracht** hem 't besef van 't geen hij voortijds nooit gewaardeed had’ (Waterhoek, 89)

‘Het **bracht** hem alevenwel een bitterheid bij in zijn hart’ (ibid., 96)

‘Het **bracht** Broeke veel kommernis en hoofdbrekens’ (ibid., 136)

‘Dit droombeeld effen aan vorm te zien aannemen, gecristalliseerd tegen 't ijle van de lucht, **bracht** heel zijn wezen in spanning’ (ibid., 150)

2.

Voor geluids- en klankaanduidingen gebruikt Streuvels in de meeste gevallen het min of meer neutrale werkwoord ‘**gaan**’. De typische kenmerken van de klank of het geluid worden weergegeven door het adjectief of nomen. Gaat het om bijzondere aanduidingen dan smeedt hij nieuwe samengestelde verba waarover we het hadden bij de woordvorming.

Enkele voorbeelden:

‘Ver over 't land **ging het flauw geblaf** van een hofhond’ (Zomerland, 301)

‘En weer opnieuw, met vers geweld, ging het **oorverdovend kermis-tieren** van het schetterbekkend vogelvolk’ (ibid., 309)

‘Op den koer **ging** geweldig uitgelaten **getier**’ (Dodendans, 72)

‘Toen de gymnasten eindelijk weer grond genaakten en met een sierlijke buiging bachten 't tapijt verdwenen, **ging**

er nieuw en **daverend handgeklap en luide geroep**' (Najaar, 422)

'Buiten **ging het gesnebber** van de meiden in den koestal' (Langs Wegen, 25)

'Over heel de verte **gaat** geen enkel **gerucht**' (Vlaschaard, 71)

'Zie! **ging** haar stemmetje helder en vol vreugd, zie dààr... ons huizeke! de ster zit recht boven ons huizeke!' (Kerstvertellingen, 32)

Verder:

het getuit **ging** (Lenteleven, 27)

er **ging** een vloek (ibid., 27)

het **ging** zo zacht (ibid., 30)

buiten **gingen** stemmen (ibid., 38)

er **ging** gedruis (ibid., 56)

zie ook: *tweede deel*:
sub: afscheidsschreeuw, bingeling, binnen 3; bultkop; diepernstig; diepluid; dorpwaart; feestdonder; gerul; gesnebber; gilkreet; gleiertikken; golfgekluts...

III. *Onpersoonlijke vorm.*

Opvallend bij Streuvels is ook het gebruik van een onpersoonlijk onderwerp: **het** of **'t**[1]

Het effect hiervan is dat de actie weggaat van het werkwoord naar het naamwoord. De indruk is dus belangrijker dan de actie. Door abstratering wordt een detail afgescheiden van het geheel van de beschrijving.

1.

In veel gevallen doet **het**, **'t** dienst als voorlopig onderwerp van **alles**:
Voorbeelden:

‘Indien ik beneden ging en vader om vergiffenis vroeg? - **'t Zou** alles gedaan zijn en effen...’ (Lenteleven, 15)

‘Daar brak een rode gloed uit het Oosten, en **'t** helderde een nieuwe dag. **'t** Was alles wit, sneeuwwit’ (ibid., 20)

‘**Het** bleef alles stil’ (ibid., 29)

‘'**t** Was alles zo goed in 't ronde, zo stil en schoon’ (Zomerland, 283)

‘'**t** Begon alles traag te verdwijnen’ (Langs Wegen, 23)

‘**Het** is alles één grote evenheid’ (Avonden, 427)

‘'**t** Doet alles nieuw aan’ (Levensbloesem, 296)

‘'**t** Ging alles met barse woorden’ (ibid., 310)

‘'**t** Was hem alles nieuw en merkwaardig’ (Waterhoek, 84)

‘'**t** Was alles verdwenen voor de hittige begeerte die hem bezeten hield’ (ibid., 230)

(1) vgl. C.G.N DE VOOYS, o.c., p. 355-359

2.

In andere gevallen kan **het**, **'t** vervangen worden door **er**:

Voorbeelden:

‘**'t** Komt ginder iets afgetrakeld... een gedaanteloos dingen’ (Lenteleven, 19)

‘**'t** Viel een glinsterende flikkering op de koperen kandelaars’ (ibid., 68)

‘**'t** Schoten overal gouden schichtjes’ (ibid., 79)

‘**'t** Schemerde buiten een opkomende klaarte. (...) **'t** woei een koude, welriekende lucht het venster binnen’ (ibid., 86)

‘**'t** Speelden fijne schichtjes die bliksemden op de vergulde snede kunner kerkboeken’ (ibid., 93)

‘**'t** Werd verteld dat Seevie er zijn toeren had uitgemeten’ (Levensbloesem, 233)

3.

Nog voorbeelden van **het**, **'t** als voorlopig of loos onderwerp

‘**'t** Worden ten langen laatste, uit die streepjes, een man en een wijf’ (Lenteleven, 19)

‘Daar brak een rode gloed uit het Oosten, en **'t** helderde een nieuwe dag. **'t** Was alles wit, sneeuwwit’ (ibid., 20)

‘**Het** was nog zo lang te gaan’ (ibid., 29)

‘Gauw naar bedde, **'t** is morgen vroeg op te staan’ (ibid., 83)

‘**'t** Is lange weg te zijn’ (Zonnetij, 369)

‘**'t** Schreeuwde luide overal rond waar ze de ogen wendde’ (Dagen, 231)

‘**t** Was nog ver te lopen’ (Kerstvertellingen, 18)

‘**Het** dreigde een algemen vechtpartij te worden’ (Levensbloesem, 278)

In het dialect is deze wending nu nog levend.

Uit de voorbeelden blijkt dat het gebruik van dit onpersoonlijk onderwerp vooral in de eerste drie werken wordt aangetroffen, dan sporadisch nog en opnieuw opduikt in de laatste werken ‘Levensbloesem’ en ‘De Teleurgang van den Waterhoek’.

Dit was ook het geval met het gebruik van oudere vormen van het bijwoord, voorzetsel....

Vooral in ‘De Teleurgang van den Waterhoek’ en in de autobiografische werken, is dit verschijnsel merkwaardig. Het geeft de indruk dat Streuvels als vijftig-en zestigjarige teruggrijpt naar de taal van zijn debuut.

Nu weten wij wel dat ‘Beroering over het Dorp’ nog later in 1948 verscheen, en Streuvels dan reeds 77 jaar oud was. Maar deze roman is eigenlijk de verkorte herwerking van ‘Dorpslucht I en II’ van 1914.

IV. *Passieve Vorm.*

Streuvels' voorkeur voor het passieve, het receptieve, het ondergaan, brengt uiteraard een voorliefde mee voor de passieve vorm van het werkwoord.

Meteen wordt het waargenomene losgemaakt van een bepaald onderwerp of wordt enigszins onttrokken aan tijd en ruimte.

Enkele voorbeelden:

> ‘Ze luisterde niet wat er van 't altaar of van 't oksaal, over en weer gezongen en georgeld werd’ (Minnehandel, 83)
>
> ‘'t Moest nog eens al besproken en vermomd worden, wat er op de viering met kerstavond gebeurd was’ (ibid., 84)
>
> ‘Tegen den ommegang moest op de boerenhoven, aan de huizen, gauw alles opgeblonken en vernieuwd worden; (...) de muren werden gewit, de ramen en luiken in 't groen of rood herkleurd, - 't moest alles van oppe te onder versteld, gekuist, geschuurd en gewassen worden’ (ibid., 104)
>
> ‘Er werd getaterd, gegekt’ (ibid., 252)
>
> ‘Dan vielen er twee drie botte woorden; de zoon gaf toe, maar enige dagen naareen werd er geblekt en hield men van wederkanten koppig stilzwijgen’ (Vlaschaard, 30)
>
> ‘De kerel deed gelijk hem geheten werd’ (ibid., 31)
>
> ‘'t Voordeel van de ligging, geschiktheid van den bodem werd Vermeulen uitgelegd en bewezen’ (ibid., 32)
>
> ‘Er werd geklaagd en geknoterd bij de mensen die meenden dat de zomer reeds begonnen was’ (ibid., 69)

‘En drie dagen ter reek worden de akkers en kouters bekeken en beoordeeld’ (ibid., 73)

‘Langs alle kanten werd er gevezeld, geruld en geronkt’ (ibid., 248)

‘-Stil, geen gerucht, niet roepen! wordt er gemaand’ (Prutske, 320)

‘Maar als een der laveiers in den weg loopt, of dreigt den gang van 't werk te storen, wordt hem een zak op den nek geklaaid of ene schop in de poten geduwd’ (Werkmensen, 341)

‘Voor jaren was er begonnen aan een groot gebouw’ (Alma, 54)

‘Alma werd het hart opgereden, overvoerd met bewijzen van hare dwaasheid’ (Alma, 107)

‘De kapel op den knok, waar de heilige Rochus in grote verering gehouden werd’ (Waterhoek, 22)

‘Daarna werd er opgehaald hoe het in 't huishouden van Miel, Loden, (....) gesteld was’ (ibid., 32)

enz, enz...

§ 3. Het Adjectief.

I.

In de vorige hoofdstukken werd reeds gewezen op

1. de uitgang **-e** die vele adjectieven in Streuvels'taal bewaard hebben (p. 132)

2. de oude flexievormen, vooral in stereotiepe, bijwoordelijke uitdrukkingen (p. 110)

3. de buigingsvormen (p. 134)

4. de vorming der adjectieven waarvan de voornaamste formaties zij[n]
    a) de samenstelling van twee adjectieven (p. 309)
    b) de samenstelling van een substantief en een adjectief (p. 324)
    c) de samenstelling van een adjectief en een participium: p. 314.
    d) de samenstelling van een substantief en een participium (p. 327)
    e) de afleidingen met prefixen (p. 331) en suffixen (p. 334)
    f) de samenstellende afleidingen: p 339 en 342.
    g) de analogische participia formaties: p 340

II.

In dit hoofdstuk onderzoeken we nader enkele aspecten van het gebruik van het adjectief.

1.

Het is werkelijk opvallend hoeveel adjectieven Streuvels gebruikt. Het adjectief oefent op Streuvels een grote aantrekkingskracht uit.

Deze schuilt in zekere niet te miskennen intrinsieke eigenschappen. Om zijn soms kernachtige aanschouwelijkheid leent het adjectief zich uitstekend tot een raakplastische, nauwkeurige, fijn-genuanceerde schildering, tot een angstvallig-nauwkeurig en plastisch-suggestieve beschrijving en

het laat de auteur toe de dingen vanuit vele en verschillende gezichtshoeken teebenaderen en exhaustief te beschrijven.

Maar ook de nauwe aansluiting van deze woordsoort met het voor Streuvels nog belangrijker substantief verklaart het overvloedig gebruik ervan: bijna elk nomen heeft een adjectief bij zich. De koppeling adjectief + substantief doet soms vermoeiend aan.

Het adjectief of de groepvormende adjectieven kunnen op het naamwoord volgen of eraan voorafgaan, ze kunnen de zin ook onderbreken. Het achtergeplaatste adjectief of adjectieven zijn gewoonlijk een vorm van nadruk met in de regel een hoofdzakelijk attributieve waarde.

De groepvormende adjectieven zijn vaak duidelijk verkorte bijzinnen.

De adjectieven kunnen ook nog begeleid worden door participia of voorzetselbepalingen.

Opmerkelijk is ook in Streuvels' stijl dat het adjectief zich uitbreidt ten koste van het bijwoord en dientengevolge de predicatieve of attributieve bepaling ten koste van de adverbiale bepaling.

Deze opeenhoping en dit overvloedig gebruik van het adjectief geeft aan de stijl een zekere overlading, een trage gang, het geeft aan de zin iets slepends.

De zintuigelijke wereld wordt door Streuvels gezien als een onuitputtelijke bron van verfijnde percepties die hij subjectief, gepreciseerd en gedetailleerd wil beschrijven. Hij wil ook dat de lezer, en dit werd reeds aangetoond bij de woordvorming, de dingen ziet en kan grijpen. Zo'n stijl kunnen we wellicht realistisch-impressionistisch noemen.

Zeer frequent is de combinatie van twee, door ‘en’ verbonden adjectieven. Deze binaire verbinding wordt in het

volgend hoofdstuk behandeld.
Op elke bladzijde van Streuvels' oeuvre vinden we talrijke voorbeelden van deze verbinding: adjectief + substantief.

Eén voorbeeld slechts ter illustratie. Zinnen van dit type zijn geen uitzondering of zeldzaamheid. Integendeel.

‘Maar op de **tedere mijmerij** der **deemsterende avonden** volgt de **daglichte morgen**, waar we ons herschapen voelen als **daadkrachtige mensen**, met **vasten stand** in de **vatstaande zaken** rondom ons’ (Avonden, 357)

2.

De adjectieven kunnen ook **asyndetisch verbonden** worden, met het opmerkelijk stilistisch effect dat de straffe, stotende accentuatie elk afzonderlijk adjectief scherp omlijnt(1).

Geregeld reeds konden we erop wijzen dat Streuvels een emfatische, nadrukkelijke stijl schrijft.

a), *Enkele voorbeelden van tweeledig asyndeton*:

‘Dat was de gewillige, goedmoedige merrie’ (Langs Wegen, 131)

‘Een verloren hoekje van het doodstille, droomzachte dorpje’ (Dorpsgeheimen, 207)

‘Hij is voorbij de treffelijke, schone zomer’ (Avonden, 359)

‘Nu zijt ge de ferme, volvormde deerne geworden’ (ibid, 357)

‘We zaten er zo goed in de stille, goede keuken’ (ibid., 397)

(1) voor het alliterererend asyndeton: zie p. 533

‘De boeren hielden zich als aafse, onverroerbare tjokken’ (Vlaschaard, 122)

‘De oude, aamechtige zuster wist niet wat er rond haar gebeurde’ (ibid., 249)

‘Een pluimke rook, dat rechtop steeg in de reine, aamloze lucht’ (Zonnetij, 495)

b) *Soms een drieledig asyndeton*.

‘De kortwoonst bleef gesloten, dicht, stom lijk een versteend, verstorven ding’ (Langs Wegen, 80)

‘Telkens zijn blik de stoute, vranke, blauwe kijkers van Schellebelle gekruist hadden,...’ (Vlaschaard, 110)

‘Hun zware, vette, deugdelijke lach klonk door den avond’ (Vlaschaard, 149)

‘Het glasheldere, felgekleurde, wijdopene landschap’ (ibid., 199)

‘De jonge, de levenslustige, de krachtige druistigaard lag geveld als een boom’ (ibid., 284)

‘De schabberige, afgeleefde, arme knecht stond daar met de woorden verkropt in de keel, te weiogen’ (ibid., 288)

‘Het vlakke land lag er afgebakend in zijn nauwen einder, overwaterd met mist, onnuttig, zoppenat, eenzaam, onmeedogend aan de wrede elementen overgelaten’ (Vlaschaard, 9)

‘Al wie zich met kunst bezig hield, wrocht in de stilte, afgezonderd, verdoken, alleen’ (Herinneringen, 9)

‘Jantje keek haar strak in 't gelaat, of hij dien duivel in haar vinnige, belgzieke, stralende ooglichtjes zag zitten’ (Dorpsgeheimen, 142)

‘'t Schamel bestaan bij de twee karbintige, verkleumde, aamborstige oudjes in hunne doening en beslaafde bezigheid’ (Avonden, 338)

‘Hij voelde zich achteruitgezet, miskend, verongelijkt’ (Kroniek Gezelle, 42)

c) *Meerledige asyndeta komen geregeld en veelvuldig voor*:
1) *vierledig*:

‘Ze kenden enkel haar open, rond, gezond, vrolijk wezen’ (Vlaschaard, 88)

‘Maar midden in stond Thyssen als de held van het feest - een flinke, struise, gezonde, opgeschotene klepper, met glinsterende ogen en lachende tanden’ (Waterhoek, 131)

‘Omdat hij zogezegd te slap was, te goedwillig, te wankelzinnig, te schuchter, geen neiging kende om figuur te maken op het dorp en het goed te verrichten waartoe zij hem bekwaam achtte, legde zij hare richtlijnen voor’ (Beroering, 351)

‘De kloek is weken lang (...) op haar nest blijven zitten, tot er dertien piepjonge, wollige, zachte, vlijtige kuikentjes van onder haren pluimenrok te voorschijn gekomen zijn!’ (Prutske, 316)

‘Onder dien fijnen hemel, met een blinkend zonneke midden in een roden hof, met de ijle, teerkleurige, zacht stilhangende, rondbollige wolkjes (...) staan alle dingen vochtig en bewaterd’ (Uitzicht, 239)

2) *vijfledig*:

‘Hoe schenen haar die mijde, voorzichtige, brave, nufachtige, bleekbloedige weesjes nu armtierig en zij zelf misplaatst in die omgeving’ (Blijde Dag, 29)

‘In hun bleekblauwe, roze, getjieperde, getikkelde of gebloemde katoentjes verschenen de meisjes’ (Vlaschaard, 83)

‘Dat alles stond of leefde daar bijeen in warme, vredige, veilige, vaste, onroerbare rust en deugdelijken stand’ (Dodendans, 140)

‘Hij zelf beschouwde 't werk als een drift, de noodzaak van elken mens, - streng, onbarmartig, gejaagd zonder opkijken, blindeling, als enig levensdoel’ (Vlaschaard, 123)

‘Hij is braaf, hij is neerstig, meegaande, gewillig, doezig, maar gij behandelt hem als een onmondig kind’ (ibid., 169)

3) *zesledig*:

‘Prutske vertelt met heel haar ziel, kalm, betogen, bedaard, ernstig, opgewonden, ironisch’ (Prutske, 372)

‘Sommige namen vereisen de hun eigen stembuiging, - dienen zwaar, zacht, teder, ernstig, geestig, gekkend te klinken’ (ibid., 393)

‘Ze was moe van moederen, afgebeuld, gemalen, uitgeklopt als een kranke vogel, versleten en veeg’ (Langs Wegen, 156)

4) *opeenstapeling van adjectieven*:[1]

We beperken ons tot één voorbeeld.

> ‘De Vlaamse arbeider is bekend als: ruw, onbeschoft, verachterde kerel, loens van karakter, laag, gemeen, kruipend voor zijn meerdere, onhandelbaar, oproerig en twistziek met zijns gelijke, topvechter, dronkaard, gierig en vraatzuchtig en wulps’ (Vlaanderen, 507)

3)

Een andere combinatie verenigt het **asyndeton met het syndeton**: de door ‘en’ verbonden groep schijnt de hoofdindruk weer te geven. Van alle adjectieven is de werking dus verzekerd.

> ‘Hij wist niet hoe het mogelijk was, niet eerder gezien te hebben dat ze schoon, zo welgemaakt en zo geestig was’ (Vlaschaard, 105)

> ‘Zij bedacht nu hare handelwijze: hoe ze (...) verzinnig, sluw en arglistig heel haar vrouwelijke bekoring aangewend (had)’ (ibid., 279)

> ‘In die ontgoocheling en geslagen nu door de ramp, voelde het meisje ineens hoe weerloos, schamel en nietig ze stond te midden de mensen die haar allemaal vreemd waren’ (ibid., 280)

> ‘We voelen ons de jonge kerels, overmoedig, onbedacht, stout en sterk in onze drieënige vriendschap’ (Avonden, 396)

(1) voor de opeenstapeling en opsomming van nomina en verba: zie p. 539.

III. *Zeer geliefd bij Streuvels is het gebruik van participia als adjectief*[1)].

De participia drukken vaak het plastisch-karakteristieke uit.

In het impressionistisch proza is de frequentie van substantieven, adjectieven en ook van de nominale vorm van het werkwoord, nl. het tegenwoordig deelwoord bekend.

Het drukt het momentane of duratieve aspect uit. In veel gevallen vervangt het een ander adjectief, bijwoord of een bijzin. Het deelwoord is dus actiever en beknopter.

1. *participium presens*:

a) voor de gelegenheid gevormde composita.

1) Dit zijn in de eerste plaats kleur- en lichtaanduidingen.

Voorbeelden:

blankspeierend	(Minnehandel, 54)
bruinblinkende koekebroden	(Uitzicht, 310)
donkerglanzend	(Genoveva, 203)
geelpinkende kleine bloemkes	(Zomerland, 327)
de geelvlekkende evenheid waar de vlaschaard gesleten was	(Openlucht, 436)
een bundel geluw, goudblinkend vlas	(Dodendans, 111)
de baldakijn schommelde goudglanzend	(Beroering, 438)
de goudkleisterende zon	(Zonnetij, 388)
grauwstralende ogen	(Tolstoï II, 16)
groenglanzende stolp	(Glorierijke Licht, 374)
kleurspeierend	(Avelghem, 199)

(1) zie woordvorming adjectief + participium presens op p. 314 en substantief + tegenwoordig deelwoord op p. 327.

kleurspetterend	(Dagen, 213)
kleurvlekkend	(Langs Wegen, 44)
kriekeblozend	(Dagen, 211)
lekkerblinkend	(Dagen, 174)
versblinkend	(Dagen, 289)
warmstralend	(Maanden, 324)
witblekkerende hemdsmouwen	(Beroering, 331)
witglimmende maan	(Zomerland, 208)
witglinsterende sneeuw	(Beroering, 432)
witkleisterende glinstering	(Zomerland, 327)
witvlekkende cementen staanders	(Herinneringen, 241)
de rivier was als een zilverblinkende slang	(Dorpsgeheimen, 316)
zilverglanzende nevel sluiers	(Morgenstond, 177)
zilverglimmende sparteling (van vissen)	(Kerstvertellingen, 72)
zilverglinsterend water	(Genoveva, 41)
zilverlichtende glans der maan	(Genoveva, 348)
zwartblekkende oogcirkels	(Avonden, 423)

Deze adjectieven, die meer het duratieve aspect aanduiden, vormen in Streuvels' zin een soms gelukkige afwisseling met het eerder statische, en soms abstracta nomen.

Streuvels' stijl schijnt inderdaad gebouwd op een tweeledigheid: hier is het de afwisseling tussen het statisch nomen en een duratief adjectief; bij de woordvorming werd het binaire reeds aangestipt en in het laatste hoofdstuk komen we op deze verbinding uitvoerig terug.

Ook in zijn woordkeus binnen in de zin treft ons de antithese: b.v. hoog - laag, op - neer, ver - dicht. In zijn beschrijvingen eveneens: hemel - aarde, zon - schaduw, licht - duisternis.....

Verder: blijblinkend, blinkfonkelend, blinkspiegelend, donkerlokkend,... zie p. 314.
Andere dan kleuraanduidingen:

2) *beschrijving van het landschap*:

hoogstrekkende koepel	(Binnenwateren, 70)
schuinliggende akker	(Levensbloesem, 230)
schuinoplopende lijnen	(Beroering, 432)
schuinschietende zomerberg	(Lenteleven, 166)
zachtdeinende weg	(Blijde Dag, 70)
zachtschietende helling	(Dodendans, 27)

3) *beweging*

drukwoelend
snelwiekend
traagslepend, -voetend
wijdscherrelend

'Hij zag den kloeken stap, de **hoogheffende** benen' (Vlaschaard, 45)

zothuppelend, -springend
lichttippelend, -verend, -wippend.

4) *klank*
dofploffend
hoogschalmeiend, -schreeuwend
scherpschetterend, scherpschreeuwend
volronkend, luidgalmend, -klinkend
zilverrinkelend (Genoveva, 124)

enz...: zie p. 314.

b) *andere voorbeelden*:
Uit de buitengewoon grote voorraad enkele voorbeelden:

‘Het was haar als **bedwelmende** geur van bloemen, streling van vlietend water, **verbinjsterend** kleurlicht, **dooreenwellende** tonen van **dronkenmakend** geluid’ (Blijde Dag, 99)

‘De lippen hoger rood, met den **beginnenden** glimlach om de mond’ (Morgenstond, 162)

‘Kindeke Jezus komt zelf bij ons thuis! zegde zij beslist en met een **menend** gezicht’ (Kerstvertellingen, 20)

‘Het meiske had zulke wondere zachte blinkers en lang **verwaaiend** haar’ (Dodendans, 12)

‘Ze beulden lang aan 't **kerkerend** werk’ (ibid., 19)

‘Telkens bekroop me een **kittelende** wellust’ (ibid., 27)

‘Ik zocht rond in mijn gedachten om een **verhelende** uitkomst’ (ibid., 31)

‘Hij stond weer recht, hurkte zich zonder **vasthoudende** handen, hief beurtelings een voet op’ (ibid., 85)

‘Op de plaats gingen de deuren open en van langerhand begon 't nu te speieren de straat vol van **kleurende** zondagkleren’ (ibid., 99) (is actiever dan: kleurig)

‘Ze bezagen hem allen met **wantrouwende** ogen’ (ibid., 107)

‘De **aanlokkende** verzoeking van het waagstuk’ (Dagen, 199)

‘Overal **roerende en poerende** volk, lachende wezens’ (Uitzicht, 342)

‘Een heerlijken zomer vol **jubelend** geluk’ (Minnehandel, 82)

‘De goêndag galmde in heller klank door de **vriezende** winterlucht’ (ibid., 82)

‘Een gevoel van weemoed om de stille eenzaamheid die lag op de dingen van den **wordenden** winteravond’ (ibid., 88)

‘'t Meisje luchtte haar gemoed met een **schellend** blije lied’ (ibid., 92)

‘Zij voelde den **opwellenden** drang naar ene verrassing’ (ibid., 97)

‘In de weide liepen de kalveren kop omhoog, met **bijzenden** steert’ (ibid., 100)

‘Een uitnodiging tot het **joelende** zomerfeest’ (ibid., 103)

‘Beneden tintelde de dauw op 't groen der vruchten, in stroelend **glimmende** kroezeling van gestadig heffen en dalen in dezelfde richting’ (ibid., 116)

‘De roezemoezige ruising van de **biddende** bedevaarders over de **kroppende** menigte, in de zwaar **wegende** ingetogene stilte van het kerkhof’ (ibid., 120)

‘Het **walsende** orgellied’ (ibid., 123)

‘De **roezende** muziek rond hun hoofd’ (ibid., 129)

‘De boerin rilde over heel haar lijf in **wachtende** angst’ (ibid., 144)

‘De meiden liepen mee met de **wisselwendende** schaduw’ (Minnehandel, 102)

‘Hij sprong recht, voortgejaagd door een **opsporende** onstuimigheid’ (ibid., 175)

‘Haar **snebberende** stem’ (ibid., 180)

‘Onder heel de meisjesgroep was dat nu de **belangende** zaak’ (ibid., 197)

‘En de **pruilende** stilte was daarop ingevallen’ (ibid., 202)

‘Het **dwingende** werk op de velden bracht hem verder de nodige afleiding’ (ibid., 226)

‘De wiegende golving der **jachtende** dansmaat’ (ibid., 284)

‘Ze bleef liggen zonder roeren, in **spannende** verwachting’ (ibid., 294)

‘Al 't andere, de betrekkingen ondereen, was konkeling op papier, zaken die als kobbespin, broos, verwarreld en **verkluwend** waren om in 't donker van den nacht, in de slaapkamer tussen man en wijf, besproken te worden’ (ibid., 312)

‘Ik had ze zien dansen in **snorrende** ronde’ (Avonden, 328)

‘In den kerenden draai van het **vorderend** jaargetijde’ (ibid., 337)

‘Ik keek rond in **zoekende** verwondering’ (ibid., 349)

‘Het **groenende** jonge jaargetijde’ (ibid., 351)

‘Al wat een mens op zijn eentje vergaard heeft en binnengehouden, komt er dan uit in **groeiende** aanspraak en wederspraak’ (ibid., 370)

‘Merkt ge de jongens ginder aan hun **stoeiend** spel bij de beek?’ (Avonden, 440)

‘Hun donker, beschaduwde wezens vlekten tegen den **lichtenden** wand van zonneschijn en wijngaardloof’ (ibid., 390)

‘Nergens een speur van **komende** groenigheid was er over heel den omtrek’ (Vlaschaard, 15)

‘Het eerste dons van den **beginnenden** knevel’ (Minnehandel, 25)

‘Een heerlijken zomer vol **jubelend** geluk’ (ibid., 82)

‘Hun **bellende** lach, het **speierend** groen’ (Vlaschaard, 60)

‘'t Was of reden zij naar ene kermis, of gingen ergens ene **verheugende** gebeurtenis vieren’ (Vlaschaard, 43)

‘Die **ophopende** vracht van bloeiende geel’ (ibid; 51)

‘'t **Aanlokkend** meisje kuste hij niet meer’ (ibid., 111)

‘'t **Verheugend** voorgevoel stond in zijn visioen uitgebeeld en omlijst’ (ibid., 155)

‘'t **Schalmend** vertier. **Wentelend** rumoer. Heel die **gelijkstierende**, grote overweldiging en onwendelijke drukte van het boerenbedrijf’ (ibid., 173)

‘De **opvlammende** gramschap stikte hem de keel’ (ibid, 252)

‘Alles en allen doen er aan mede in **jubelende** levenslust en **uitspattend** weeldegevoel’ (Maanden, 335)

‘'t **Krankwordend** daglicht en 't **toenemend** duister der lange nachten’ (Maanden, 388)

Verder: zie Tweede Deel: aandrijven, algroeiend, aluitgevend, alverkwikkend, belangend, bewetend, bijhoudend.

Uit de voorbeelden blijkt dat Streuvels zeer vaak het participium gebruikt in plaats van een nevenzin.

Hier staan we dan voor het verschijnsel van stijlverdichting, die op een pregnante, intense en verdichte wijze de ervaringen en verschijnselen weergeeft.

In bepaalde gevallen treffen we inderdaad een dubbele kwalificatie aan: b.v. ‘Merkt ge de jongens ginder aan hun stoeiend spel bij de beek?’ (Avonden, 440) de jongens zijn aan 't stoeien en aan 't spelen.

Dit kan ook gebeurd zijn onder invloed van het impressionisme dat de weergave is van de vlugge, spontane reactie van de auteur op het waargenomene dat hij onmiddellijk wil capteren, en dit kan inderdaad beter gebeuren door het tegenwoordig deelwoord dan door een langere nevenzin.

Het participium voegt terloops en als onopgemerkt een aanschouwelijk trekje toe om toch overal een volledig beeld te geven, en ook dit nadrukkelijk-emfatische is een stijlkenmerk van Streuvels.

Deze taalverzwaring staat bij Streuvels evenwel steeds in dienst van een streven naar expressieve nadruk en aanschouwelijkheid, en een veelzeggende kortheid.

2. *Participium perfectum.*

Zeer talrijk zijn ook de participia perfecta, vooral van denominatieve werkwoorden, die als adjectief worden gebruikt.

In veel gevallen is dit de verkorte vorm van een nevenzin, in andere gevallen zien we opnieuw Streuvels' voorkeur voor het perfectieve.

Om herhaling te vermijden, recapitulerenwe en brengen we in deze rubriek bijeen wat op andere plaatsen over het attributieve verleden deelwoord werd gezegd.

a) Op p. 318 werden de composita behandeld gevormd door een adjectief als eerste en een participium perfectum als tweede lid. Het geldt hier vooral kleuraanduidende participia met **be-** en **ge-**.

b) De samenstellingen met een substantief als eerste en een verleden deelwoord als tweede lid werden besproken op p. 328.

c) De talrijke ornatieve adjectieven met **be**- en **ge**- vindt men bij de analogische participia formaties op p. 340.

d) Enkele adjectieven, vooral de met on- en ont- geprefigeerde, komen bijna uitsluitend in participiale vorm voor: zie p. 331.

e) Ook een groot aantal geprefigeerde verba komen alleen in deze vorm voor. Dit is o.a. het geval met de verba met **be-** (p. 304) en ver- (p. 305) en: tweede deel, p. 1841-1915).

f) Op deze plaats herinneren we ook aan de vele perifrasen gevormd door werkwoord en verleden deelwoord die in dit hoofdstuk werden besproken.

g) Het laatste hoofdstuk zal het gebruik van het participium perfectum behandelen in de binaire verbindingen (waarbij de met ver- geprefigeerde de grootste groep vormen), in de binair-assonerende en ternaire verbindingen. p. 515 en 539

Vierde Hoofdstuk
De woordverbinding.

Dit vierde hoofdstuk behandelt de woordverbindingen, de opsomming, de alliteratie en de assonantie in de taal van Stijn Streuvels.

Hoewel het buitengewoon moeilijk is het onmiskenbaar eigene, het persoonlijke van de stijl van een auteur overtuigend te demonstreren, toch menen wij te mogen stellen dat Streuvels zijn zinnen en zijn ritme vooral en soms opzettelijk op deze stijlfiguren bouwt.

§ 1. Binaire Verbindingen.

Deze tweeslag werkt buitengewoon expressief.

De binaire verbinding, waarin soms een gradatie kan vastgesteld worden, geeft aan het verhaal of aan de mededeling een groter ritmisch reliëf of drijft de intensiteit ervan op.

De stijl krijgt er eveneens iets geëquilibreerds door.

Deze sterk oratorische allure kan door alliteratie of assonantie nog verzwaard of versterkt worden zodat we soms van een emfatisch-hamerende stijl kunnen spreken.

In de meeste gevallen gaat het inderdaad om een nadrukkelijke intensivering van de zin. Op dit emfatisch karakter van Streuvels' taal hebben we reeds herhaaldelijk kunnen wijzen.

Naast het streven naar een veelzeggende kortheid (die vooral in het hoofdstuk over de woordvorming werd aangestipt) is de herhaling en de variatie een van Streuvels' belangrijkste stijlvormmen. Ook, deze taalverzwaring, deze soms majestatische wijdlopigheid, staat in dienst van de expressieve nadruk en aanschouwelijkheid.[1]

De koppeling gebeurt door middel van een bindwoord: **en**, **of**, **noch**.

(1) zie in dit verband ook p. 348: de allitererende, assonerende en ablautformaties.

Door de aaneenschakelende functie van ‘en’ komt een merkwaardige soort van coördinatie tot stand: de verbinding van twee synonieme woorden. Het is een geval van ‘omschrijvende herhaling’ of ‘variatie’ met als uitwerking de versterkte nadruk van het betoog[1]

Soms bestaat de binaire groep uit een dialectisch woord en een algemeen-Nederlands woord. Op die manier verklaart Streuvels zelf vele dialectische woorden.

A. *Binaire verbindingen van synoniemen en semi-synoniemen.*

1. *Van nomina*:

a) *Voorbeelden*:

‘Tot op zekeren keer, zonder het iemand **met inzicht of opzet** hem aandeed, die schone effene gang gestoord werd’ (Dorpsgeheimen, 171)

‘Alzo verliepen dagen en weken dat Jantje **vreedzaam en gelukkig**, aan geen **onraad of stoornis** meer dacht’ (ibid., 171)

‘Hij voelde 't **medelijden en de spijt**’ (Langs Wegen, 10)

‘De merrie verroerde geen poot zonder vaste **oorzaak of dwang**’ (ibid., 91)

‘Al de **angst en vervaardheid** voor een onzekere toekomst was weg’ (ibid., 91)

‘Nu onderging Anneke de hevige **deernis en spijt** omdat 't voorbij was en ze voelde lust om te wenen’ (Minnehandel, 65)

Een van de meest geliefkoosde binaire verbindingen is:

verlangen en begeerte; begeerte of verlangen.

(1) G.S. OVERDIEP, o.c., p. 612.

Verder ook zeer vaak voorkomend:

leute en verzet	(Minnehandel, 299)
lust en verzet	(Vlaschaard, 134)
lust en vreugde	(ibid., 136)
voor de leute en uit zottigheid	(ibid., 140)
zottigheid en leute	(ibid., 153)
grei en plezier	(Maanden, 333)
verzet en plezier	(ibid., 339)
leute en jolijt	(Werkmensen, 371)
lust en leute	(Waterhoek, 96)
lust en genot	(Minnehandel, 97)
lust en blijheid	(Alma, 27)

In één alinea vinden we geregeld een opeenstapeling van deze binaire verbindingen.

We nemen een bladzijde uit ‘De Vlaschaard’(1) p. 134.

‘Het schaamtegevoel, de diep ingewortelde eerbaarheid, het ontzag, de eerbied voor zijn **aanzien en deftigheid**, weerhielden hem; anderzins was er de “jeugd”: de onweerstaanbare drang naar **lust en verzet,** 't verlangen naar **ontvoogding en zelfstandigheid**, het losgroeien van alles wat zijn vrijen wentel *hinderde of aan banden legde.* Zijn **blik en begeerte** reikte nu in die richting uit. (...) Liever geen **achting en gezag** als **leute en verzet ov**eral moesten ophouden waar hij het wezen vertoonde’ ‘Gesteld op **leute en verzet**, **dans en spel**, **zang en klang** triestte zij heel de jonkheid mede 's zomers in de noenestond naar 't bos’ (Levensbloesem, 243)

(1) **Volledige Werken**, Kortrijk (1952-1957) dl. 6

Andere voorbeelden:

‘Om zichzelf **troost en moed** te geven,...’ (Minnehandel, 95)

‘Zonder **genade of geduld** afgekapt’ (ibid., 95)

‘'t Geen er van **minning en verliefdheid** onder meisjes en knapen *gefluisterd en afgesproken werd*, scheen in een verren droom gebeurd en lang reeds vergeten’ (ibid, 96)

‘Over al de **hoogten en heuvelen** stonden de molens...’ (ibid., 100)

‘Nergens kon hij **het begin of den oorsprong** ontdekken’ (ibid., 152)

‘Van **droefheid of verdriet** geen speur’ (ibid., 252)

‘Hij doorschouwde haar **inzicht en verlangen** om in 't gezelschap te komen’ (ibid., 263)

‘**Vrees en angst** hielden zijn kop zo nuchter als te morgen’ (ibid., 298)

‘Hij dorst er niet aan denken zijn wrok **gestalte of vorm** te geven’ (Vlaschaard, 31)

‘Ze overvoerden hem langs alle kanten met **woorden en** redens’ (ibid., 32)

‘De mensen hadden gauw hunne **verdrietigheid en verveling** vergeten’ (ibid., 33)

‘Zaaien deed hij zonder **inzicht of bedoeling**, met vrijen lust’ (Vlaschaard, 47)

‘Dat ze (...) **hun grei en hun deun** in hebben zouden’ (ibid., 66)

‘En zonder naar **de oorzaak of de reden** te zoeken, was 't verlangen nu in hem opgekomen’ (ibid., 110)

‘Met **angst en bekommernis** volgden ze den gang der dagen in 't zomergroeien’ (ibid., 118)

‘Elk blijft gereed om bij de minste reden, in **geschil of onenigheid** te vallen’ (ibid., 121)

‘De vogels op 't veld (...) die onbezonnen, kommerloos, zonder **vizeie of zorg**, **afgunst of begeren** naar *meer en beter*, alles laten draaien’ (ibid., 123)

Voorbeelden zonder de context:
Uit ‘De Vlaschaard’:(1)

p. 88 :	tevredenheid en geestdrift
p. 127 :	vrees en onrust
p. 131 :	werk en bezigheid
	winst of voordeel
p. 136 :	schitterglans en blijheid
p. 140 :	onheil of gevaar
p. 141 :	goed of voordeel
p. 144 :	beweeg en roering
p. 149 :	lust en welgezindheid
p. 151 :	voortvarenheid en drift
	baas en meester
p. 172 :	gedachten en meningen
p. 177 :	opbrengst en winst
p. 177 :	eigenbelang of winst
p. 183 :	jacht en begeerte
p. 188 :	tweestrijd of aarzeling

(1) **Volledige Werken**, Kortrijk (1952-1957) dl. 6.

p. 228 :	spijt en gramschap
p. 234 :	heer en meester
p. 240 :	eer en aanzien
p. 241 :	spel en bradheid
	onzekerheid en angst
	gang en groei
p. 253 :	nijd en hitsigheid
p. 256 :	gramschap en verbolgenheid
p. 273 :	vreugde of verhemming
p. 285 :	zegepraal en overwinning

uit: 'De Maanden':[1]

p. 303 :	jacht of haast
p. 317 :	inzicht en doel
p. 339 :	zorg en kommer
	't genot en de lust
p. 346 :	drukte en bedrijvigheid
	luister en glorie
p. 358 :	reden of oorzaak
p. 367 :	moeite en zorg
	onkost en werk
	onweer of dondervlaag
p. 404 :	kommer en onrust
p. 405 :	roering en gerucht
p. 418 :	armoede en ellende

uit: 'De blijde Dag':[2]

p. 9 :	kalmte en vrede
p. 29 :	deugd en genoegen
p. 43 :	oorlof of toestemming
p. 91 :	belang en baatzucht

(1) **Volledige Werken**, Kortrijk, (1952-1957) dl 6
(2) id. dl. 7

p. 106 :	besef en inzicht
p. 116 :	verlangens en begeerten

uit: 'Prutske':[1]

p. 208 :	verdriet en ongeluk
	rampen en ellende
p. 210 :	zeer en letsel
p. 211 :	antwoord en bescheid
p. 253 :	verscheidenheid en afwisseling
	gereedschap en gerief
	wegen en paden
p. 258 :	haast en gejaagdheid
p. 259 :	gerucht of geluid
p. 266 :	twijfel of aarzeling
p. 272 :	gerucht of lawaai
p. 293 :	zonder grenzen of perken
p. 298 :	opperste zaligheid en hoogste genot
p. 306 :	bedaren en bezinning
p. 332 :	uitgang of afscheid
p. 332 :	deugden en hoedanigheden
p. 401 :	vrees en schrik
p. 427 :	lust en genegenheid

uit: 'Alma met de vlassen Haren':[2]

p. 15 :	vreugde en opgetogenheid
	welgezindheid en geestdrift
p. 16 :	eerbied en ontzag
p. 21 :	ontroering en bewogenheid
p. 25 :	hulp en bijstand
p. 28 :	zin en betekenis
p. 41 :	vrees en twijfel
	ijver en gemak

(1) **Volledige Werken,** Kortrijk (1952-1957) dl 7
(2) id. dl. 11.

p. 41 :	beschermer en leidsman
p. 47 :	lust en inspanning
p. 48 :	geluid of geroep
	wens en begeerte
p. 72 :	tweespalt of gespletenheid
p. 115 :	vermaan en verschoon
	blijdschap en genot
p. 141 :	onderdanigheid en ootmoed
p. 145 :	zin en betekenis
p. 187 :	wonderheid en geheim
p. 209 :	baatzucht en verslaafdheid
	eerzucht en hoveerdij
	afgunst en nijd

uit: 'De Teleurgang van den Waterhoek':(1)

p. 19 :	gebruiken en geplogenheden
p. 20 :	macht of meesterschap
	gezag of zedelijk overwicht
p. 25 :	jacht of drift
p. 47 :	inzicht of besef
p. 79 :	kommer of bezorgdheid
p. 96 :	spel en zang
	lust en leute, drink- en danspartijen
p. 97 :	teken of mensie
p. 97 :	verachting en misprijzen
p. 127 :	verzet en tegenstand
	ramulte of oproer
p. 166 :	angst en schrik
p. 167 :	leegte en ijlte
	hulp en steun

(1) **Volledige Werken**, Kortrijk, (1952-1957) Dl. 12

p. 174 :	voordeel en winst
p. 175 :	sterkte en steun
	vete of onenigheid
p. 177 :	riese of gevaar
	inzichten en verwachtingen
	voornemens en mogelijkheden
p. 199 :	deun en vernooi
p. 205 :	handel en wandel
	doen en zeggen
p. 235 :	weister en vrijheid.

b) Deze binaire val of slag wordt nog versterkt wanneer de nomina hetzelfde prefix hebben:

be- :	‘Hoe had hij er **beschot en behagen** in geschept om zijn gramschap uit te vloeken’ (Vlaschaard, 65)
	‘Maurice had heel 't **bestier en 't bevel**’ (Waterhoek, 281)
	‘'t Is valavond nu en stil, zonder **beweging of begankenis** op de velden’ (Avonden, 347)
ver- :	‘Hij wist dat het haar **verstrooiing en vertroosting** geven zou’ (Waterhoek, 146)
	‘Van toen voort heeft de Legemeers die slechte faam gekregen, als oord van **verderf en verdoemenis**’ (Levensbloesem, 245)
	‘**Vermaan en verschoon** terzelfer tijde’(Alma, 115)
	‘Prutske's **verlangen en verwachtin**g’ (Prutske, 207)

‘Alleen waar jong volk samenhokt, is er **vertuit en vernooi** in de heetgestookte keuken’ (Maanden, 295)

‘Zonder **verbei of verpozen** ging hij op en neer’ (Vlaschaard, 47)

Buitengewoon talrijk zijn de binaire verbindingen van nomina die met **ge**-beginnen(1).

Deze verbale abstracta duiden vooral **klank of beweging** aan, of beide samen. Enkele voorbeelden uit de enorme overvloed, waaruit terzelfder tijd en eens te meer de substantivering van Streuvels' taal duidelijk wordt.

‘De bezigheid vorderde als een lustig spel door al 't **gebabbel en gezang**, van 't ene eind naar 't andere’ (Minnehandel, 141)

‘Als kleine en grote klokken (...) met blij **gebimbam en gebeier** de lucht inbuitelen, op weg naar 't Zuiden’ (Prutske, 345)

‘'t Dieper **gebrom en** 't zwaarder **gemeumel** van 't mannenvolk’ (Kerstvertellingen, 35)

‘'t **Gedommel en gekraak** volgde met grotere tussenpozen na elken weerlicht’ (Vlaschaard, 223)

‘Smeken hielp niet meer, in 't **gedruis en gewoe**l ging zijne stem verloren’ (Waterhoek, 124)

‘'t Spel ging aan den gang, met luide **gegil en gelach**’ (Dorpsgeheimen, 34)

‘Dit alles geschiedde in *lust en joligheid*, met **gekakel en gebabbel**’ (Levensbloesem, 372)

‘De jongens bleven staan luisteren naar **'t gekerm en 't gejank** binnen’ (Dodendans, 88)

(1) zie ook p. 257: woordvorming.

‘Er **g**ie**g**elde een **g**uiti**g**e meisjesla**ch** tussen **het geknor en gebrom** van mijn twee katijvige oudjes’ (Avonden, 338)

‘'t Stiller **gekout en getater** der omstaande menigte vormt den zwaren ondertoon van dien roezenden kermisjoel’ (Uitzicht, 342)

‘In de verte ging **gelach en getater**, er was *welgezindheid en lust* onder jongens en meisjes’ (Alma, 97)

‘**'t Geloei en geruis** heeft opgehouden’ (Maanden, 334)

‘Nergens enig **geluid of gerucht**, - **het gezoem en geruis**, dat als de levensadem uit een stille menigte opgaat, was hier zodanig gedempt dat het tot wezenloosheid scheen te vervloeien met het effene licht’ (Blijde Dag, 17)

‘Uit aller kelen ging **het gepiep en gezang** als uit een ontwakend vogelnest’ (Openlucht, 340)

‘Het **geraas en geronk** is als in een bijennest’ (Werkmensen, 343)

‘Vroeg aan den dag werden de pikkers gewekt door overdanig **gerammel en gerucht** op het boerenhof’ (Zonnetij, 378)

‘Ze groeiden in 't **geroezemoes en geschreeuw**, zonder dat ze 't merkten’ (Langs Wegen, 133)

‘Over de streek ging **het geronk en geblaas**’ (Najaar, 379)

Verder:

gerucht en gebabbel	(Uitzicht, 281)
gerucht en gedruis	(Dodendans, 139)
gerucht en gegalm	(Blijde Dag, 69)
gerucht en gekakel	(Maanden, 337)
gerucht en geloop	(Waterhoek, 214)
gerucht of geluid	(Prutske, 259)
gerucht en gerammel	(Minnehandel, 101)
gerucht en gerel	(Vlaschaard 152)
gerucht en geroep	(Vlaschaard, 180)
gerucht en geroer	(Alma, 67)
gerucht en geschreeuw	(Vlaschaard, 224)
gerucht of gesleep	(Zonnetij, 491)
gerucht en gesnater	(Langs Wegen, 68)
gerucht en gestomp	(Kerstvertellingen, 38)
gerucht en getater	(Vlaschaard, 93)
gerucht en geweld	(Dorpsgeheimen, 51)
gerucht en gewemel	(Vlaschaard, 209)
geronk en geblaas	(Najaar, 379)
geronk en gesnor	(Lenteleven, 140)
geschater en gegiegel	(Minnehandel, 274)
geschetter en gepiep	(Levensbloesem, 243)
geschetter en getier	(Blijde Dag, 164)
geschreeuw en gestoei	(Prutske, 364)
gesleep en geronk	(Zonnetij, 465)
gesnap en gesnater	(Vlaschaard, 100)
gestamp en gestoot	(Lenteleven, 93)
getater en gedruis	(Alma, 24)
getater en gekraai	(Levensbloesem, 308)
getater en gelach	(Vlaschaard, 185)
getater en geroep	(Minnehandel, 276)
getater en gesnap	(Vlaschaard, 87)

getater en gezang (Alma, 32)

getier en gejubel (Dorpsgeheimen, 35)
getier en geschreeuw (Lenteleven, 65)

getik en geschreep (Dagen, 287)

gewemel en gewandel (Lenteleven, 140)
gewiegel en geflodder (Dagen, 215)

gewoel en gedrom (Uitzicht, 353)
gewoel en gedrum, geroep en getier (Waterhoek, 249)
gewoel en gerucht (Langs Wegen, 13)
gewoel en geschorm (Werkmensen, 296)

gezang en gelach (Vlaschaard, 21)
gezang en geluid (Uitzicht, 323)
gezang en gerucht (Vlaschaard, 192)
gezang en gerul (Dodendans, 102)
gezang en geschreeuw (Maanden, 364)

gezeur en gezaag (Minnehandel, 71)
gezoem en geprevel (Levensbloesem, 276)
gezoem en gezang (Herinneringen, 126)
gezwaai en gewuif (Werkmensen, 252)

geronk en gesnor (Lenteleven, 140)
geronk en gerul (Lenteleven, 83)
(in de uitgave van 1942: geronk en gegrol)
geronk en geblaas (Najaar, 379)

geroezemoes en geschreeuw (Langs Wegen, 133)
geroes en geweld (Herinneringen, 203)

geroep en gezang (Minnehandel, 157)

geroep en getier	(Lenteleven, 119)
geroep en geschreeuw	(Blijde Dag, 66)

geroep en gerucht (Waterhoek, 189)
geroep en gejuich (Uitzicht, 254)
geroep en gejoel (Openlucht, 428)

gereutel en gegrol (Waterhoek, 191)
geraas en gewoel (Dodendans, 89)
gepoender en gepieker
gemeumel en geloei, gekakel en
gesnebber (Uitzicht, 257)
geluid en geschetter (Alma, 194)
geluid en geschal (Avonden, 419)
geloop en gerucht (Waterhoek, 294)
gelamenteer en gemor (Maanden, 358)

gelach en gestoei (Werkmensen, 345)
gelach en geroep (Vlaschaard, 89)
gelach en gerinkel (Uitzicht, 332)
gelach en gekweel (Levensbloesem, 291)
gekoos en gevlei (Waterhoek, 267)
geklop en gepikkel (Langs Wegen, 198)
geklir en geklets (Minnehandel, 275)
gekerm en gejammer (Vlaschaard, 256)

gegiegel en gepraat (Minnehandel, 21)
gegiegel en gelonk (Uitzicht, 274)
gegiegel en gegil (Minnehandel, 57)

gefoezel en geroffel (Dodendans, 91)
geflirt en geflodder (Levensbloesem, 390)
gedroom en geleuter (Minnehandel, 161)
gedartel en geschreeuw (Vlaschaard, 102)
geruis en gestamp, gewentel en
geronk (Werkmensen, 295)
gedruis en geschreeuw (Genoveva, 488)
gedruis en gerucht (Prutske, 383)

gedruis en geklop	(Vlaschaard, 74)
gedreun en gedommel	(Vlaschaard, 220)

gebimbam en geschot	(Minnehandel, 274)
gekakel en geroep	(Vlaschaard, 210)

Uit deze lange lijst blijkt de rijkdom van Streuvels' woordvoorraad vooral waar het om klankaanduidingen gaat, en ook zijn streven naar variatie binnen de binaire verbindingen.

Slechts zes van deze binaire verbindingen troffen we een tweede keer aan!

2. *Van verba*:

a) Binaire verbindingen van werkwoorden vinden we ook op elke bladzijde van elk werk.

> ‘Het vertij hield heel den nacht aan en 's anderen daags herbegon *de ommegang en het bezoek* bij heel de maagschap waar weer **gebrast en geslempt werd** tot laat in den nacht’ (Waterhoek, 288)

> ‘De geschiedenis van zulk een leven kan in twee regels samengevat worden: van jongs af **slaven en beulen** om aan den kost te komen, veel *armoede en gebrek* uitstaan om de talrijke kinderen groot te brengen’ (Herinneringen, 225)

> ‘Ondereen hebben zij **gerammeld en getaterd**’ (Prutske, 410)

> ‘Zus (...) weet ook hoe ze met voorkomend vragen te stellen en in Broers naam antwoorden te plaatsen, door hem **verstaan en begrepen wordt**’ (Morgenstond, 172)

‘Zonder dat één van beiden **dacht of gewaar werd**, dat men in 't geheim hunne doenwijze **naging en bespiedde**’ (Blijde Dag, 106)

‘'t Geluchte betrekt, 't begint te **zeveren en te mijzelregenen**’ (Maanden, 373)

‘Vermeulen beeldde zich nu in dat zijn zoon **te kermen en te smeken** lag als een kind’ (Vlaschaard, 267)

‘Een glans die haar in gelijk welke ellende moest **troosten en opbeuren**’ (Minnehandel, 296)

‘Er wordt **geslagen en gestampt**, **gegloeid en gezucht**’ (Uitzicht, 308)

‘Van vroeg in den morgen (...) begonnen de peerden te **kletsen en te slaan** met de hoeven tegen 't berdelen beschot van hunne sliet’ (Langs Wegen, 9)

‘De bezigheid van al zijn gedachten was **moossen en plonsen** in water’ (Dodendans, 46)

‘Hij ten minste bleef niet bij **klagen en jammeren**’ (Levensbloesem, 514)

‘Tegen Gods inzicht was zij blijven **verlangen en begeren**’ (Alma, 143)

‘Waarnaar heeft hij hier op de wereld **gehankerd en getracht**, en tot wàt moest het dienen?’ (Werkmensen, 404)

‘Al dooreen en gruisdikke, zaten ze te **pinkelen en te sperkelen** als trillende vuurstippels, als lonkende ogen die gedurig **knipten en wimperden**’ (Kerstvertellingen, 50)

Verder:

verlangen of begeren	(Kerstvertellingen, 25)
pramen en kneinzen	(ibid., 13)
werken en beulen	(Werkmensen, 396)
gadeslaan en afloeren	(ibid., 378)
plagen of duvelen	(ibid., 360)
keren en wenden	(ibid., 336)
peuteren en fineren	(ibid., 405)
leiden en bestieren	(Alma, 139)
gletsen en uitglijden	(ibid., 49)
helpen en bijstaan	(ibid., 48)
groeien en ontluiken	(ibid., 41)
verzaken en afsterven aan	(ibid., 41)
hernieuwen en onderhouden	(ibid., 41)
gissen en raden	(Levensbloesem, 265)
verzorgen en voedsteren	(ibid., 235)
zich schamen en vermijden	(ibid., 413)
balleganten en zotteleren	(ibid., 307)
vloeken of twisten	(ibid., 300)
duwen en steken	(Langs Wegen, 10)
verdragen en klagen	(ibid., 161)
snorken en zuchten	(ibid., 143)
achteruitduwen of versteken	(ibid., 105)
bommelen en tuimelen	(ibid., 101)
zeggen en verklaren	(ibid., 98)
draaien en wenden	(ibid., 92)
pijnen en wroeten	(ibid., 91)
vrezen of duchten	(Minnehandel, 67)
wenen en jammeren	(ibid., 247)
vezelen en lachen	(ibid., 317)
roepen noch schreeuwen	(Vlaschaard, 253)
klagen en kermen	(ibid., 225)
knetteren en kraken	(ibid., 219)
draaien en dooreenwoelen	(ibid., 213)
het hamerde en maalde in haar hoofd	(ibid., 209)

de tonen wentelden en keerden	(ibid., 200)
krenken en beledigen	(ibid., 172)
bulten en steken	(ibid., 169)
verbreken en teniet doen	(ibid., 159)
deelnemen en meedoen	(ibid., 153)
dubben en weifelen	(ibid., 150)
hinderen of aan banden leggen	(ibid., 134)
vermeerderen en aangroeien	(ibid., 128)
daar oekert en wemelt de hele bevolking	(ibid., 120)
zingen en schuifelen	(ibid., 176)
het klopte en bonsde	(ibid., 103)
uiteendoen en bespreken	(ibid., 99)
een liedje dat ze zelf gedicht en gevooisd had	(ibid., 91)
dingen moeten gedogen en laten gebeuren	(ibid., 77)
klagen en kneinzen	(ibid., 75)
er werd geklaagd en geknoterd	(ibid., 69)
steken en pijnigen	(Vlaschaard, 66)
bewerken en drichten	(ibid., 62)
zonder rusten of verpozen	(ibid., 51)
de tijd had aan zijn leven geknaagd en gevreten	(ibid., 46)
een boer die begint te eerselen of te wankelen	(ibid., 32)
de tijd had zijn kop geboet en gehamerd	(ibid., 19)
alles wat er roerde of leefde	(ibid., 17)
gekweekt en geboren	(ibid., 16)
wachten en berusten	(ibid., 11)
vernoorlozen of teniet doen	(Maanden, 367)
klagen en lamenteren helpt niet	(ibid., 345)
rusten en stilliggen	(ibid., 330)
haken en verlangen naar	(ibid., 307)

wentelen en draaien	(Vlaschaard, 285)
beschadigen of teniete doen	(Maanden, 418)
berispt en gestraft worden	(Blijde Dag, 56)
krevelen en kittelen	(Morgenstond, 166)
toekennen en aanwijzen	(Prutske, 238)
vernooien of verbeteren	(ibid., 238)
aanvullen en volledigen	(ibid., 188)
uitkomen of aanlanden	(ibid., 184)
roeren of bewegen	(Herinneringen, 193)
smachten en verlangen	(ibid., 236)
opgeven en laten liggen	(ibid., 236)
schelden en vloeken tegenvallen of verkeerd gaan	(Waterhoek, 139)
gekken en balleganten	(ibid., 133)
tempeesten en vloeken	(ibid., 109)
huichelen of veinzen	(ibid., 76)
wenden noch keren kunnen	(ibid., 53)
zonder zeggen of spreken	(ibid., 49)
overmeesteren en bedwingen	(ibid., 41)
schuwen en vrezen	(ibid., 35)
beulen en slaven	(ibid., 29)
noch roeren noch keren kunnen	(ibid., 28)
voorvallen of gebeuren	(ibid., 21)
ravotten en vechten	(ibid., 11)
konkelfoezen en listen beramen	(ibid., 198)
redetwisten en hakeweren	(ibid., 199)
brassen en slempen	(ibid., 288)
roepen en schreeuwen, schelden en tieren	(ibid., 237)
storen of onderbreken	(Levensbloesem, 276)
uitstaan en doorlijden	(Langs Wegen, 209)
een aanmerking krijgen of berispt worden	(Levensbloesem, 292)
iets vergeten of achterlaten	(Lenteleven, 74)
gadeslaan en afloeren	(Werkmensen, 378)
zonder rusten of verbeiden	(Vlaanderen, 403)

b) Zoals bij de nomina wordt deze binaire verbindingen nog versterkt bij de werkwoorden met hetzelfde prefix.

Dit is in de eerste plaats het geval wanneer de werkwoorden voorkomen in de vorm van het verleden deelwoord zoals blijkt uit de voorbeelden op de vorige bladzijden. Om herhaling te vermijden worden op deze plaats geen voorbeelden meer gegeven.

her- :

‘Altijd **herdoen en herkeren** in denzelfden kringloop, door de jaren’ (Minnehandel, 211)

‘Hoeveel dagen had zij het **hergaan en herdaan**? (Alma, 132)

‘Hetgeen zij hier uitrichten is het voortdurend **herhalen en herdoen’** (Werkmensen, 336)

De inhoud van dit werkwoord (een der voornaamste thema's van Streuvels' oeuvre) wordt door deze herhalend-versterkende verbindingen op merkwaardige wijze geïntensiveerd.

door-:

‘Wanneer heel de hof is **doorzocht en doorsnuffeld**’ (Prutske, 354)

‘Gelijk de nerven van een blad zo is de landstreek **doorsneden en doorlijnd** met wegen en straten, beken en kanalen’ (Vlaanderen, 407)

‘Heel de bodem wordt **doorwoeld en doorkarnd’** (ibid., 261)

‘De wegen schijnen oude, onbruikbare dingen, die **doorgroefd en doorkorven**, de lijnen trekken door 't land’ (Uitzicht, 239)

ont- :

‘Mira verscheen in hare schamele plunje - altijd te nauw en te kort, en langs alle kanten **ontgroeid en onttrokken**’ (Waterhoek, 51)

voor- :

‘’t G-een in 't begin en bij ieder als een grote verassing was opgenomen, beweerden zij nu **voorzegd en voorspeld** te hebben

be- :

Talrijker zijn de voorbeelden met be-:(l)
‘Hij **bebroedde en bepeinsde** het zolang tot hij aan de *ge*dachte *ge*wend *gew*orden was (Vlaschaard, 127)

‘Wolken regenstof die rakelings over den grond schoren en de velden **begispten en begeselden**’ (ibid. 9)

‘Zijn vlaschaard heeft hij toevertrouwd aan de zorg van den oppersten Baas die daar hoge, den eeuwige gang der dingen **beheerst en beheert**’ (ibid. 54)

‘De liefde in hare duizende uitingen, was 't geen hen **belangde en bekoorde**’ (Vlaschaard, 96)

‘Hij **betastte en bekeek** het vlas van dichtbij’ (ibid., 216)

‘**'t Bestookte en 't bemierde** hen’ (ibid., 183)

‘Tot over de oren **bemorst en bespetterd**, rood van gejaagdheid, kwamen de meisjes (...) op 't hof’ (ibid., 224)

(l) op. p. 303 werd gezegd dat de met be- geprefigeerde werkwoorden buitengewoon talrijk zijn. Het prefix transitiveert het werkwoord. Van deze werkwoorden houdt Streuvels het meest.

‘Hij voelde zich **bemierd en bezeten** door den drang’ (ibid., 225)

‘Degenen die eeerst als slachtoffers beschouwd werden, stonden nu **bekend en benijd** als begunstigden’ (Waterhoek, 127)

‘Hij kwam (...) 's avonds uit den meers, **bespetterd en beslijkt**’ (ibid., 156)

‘Ginder was de gespannen geest aan 't werk, **het berekenen en becijferen**’ (ibid., 157)

‘Onervaren en schuchter, moest hij zelf de zaken van zijn huwelijk regelen, alles **belopen en beredderen**’ (ibid., 283)

‘Waar zij, op de afgesproken plaats, elkaar ontmoetten, was 't een **bekijken en bekeuren** met luiden uitroep van bewondering voor elkaars nieuwe kleding’ (Minnehandel, 117)

‘Op dit ogenblik ondervond Max het behagelijk genot van **befeest en bejubeld** te worden (ibid., 298)

‘De schamele bomen **befranjeld en bezoomd** tot tenden de takken **bestoven en berunseld** al den bovenkant met wit glinsterende poeiering’ (ibid., 69)

Verder:

bezien en bezorgen	(Lenteleven, 81)
bezien en beleven	(Avonden, 361)
bezeten en bereden	(Alma, 47)
bezeten en bemiereld	(Maanden, 362)
betroetelen en beduffelen	(Prutske, 213)

bestoven en bezweet (Minnehandel, 120)
bespetterd en bestoven (Dorpsgeheimen, 108)
bespetterd en beplakt (Avonden, 420)
belabberd en bespetterd (Vlaanderen, 459)
besmeurd en besmetterd (Uitzicht, 268)
besmeurd en beslijmd (ibid., 248)
beslijkt en bezweet (Waterhoek, 93)
besmeurd en belabberd (Werkmensen, 297)
bespetterd en beslijkt (Waterhoek, 156)
bemorsd en bemoorteld, } (Uitzicht, 241)
bespetterd en beslijmd } (Uitzicht, 241)
beschut en beveiligd (Werkmensen, 310)
bereuzeld en bevlokt (Openlucht, 390)
bepluimd en bewimpeld (Beroering, 505)
bemist en beneveld (Herinneringen, 54)
beleggen en besluiten (Blijde Dag, 106)

ver-: Buitengewoon talrijk zijn de binaire verbindingen met ver- geprefigeerde werkwoorden. Vooral ter aanduiding van: vernietiging, vernieling.
Ze komen vooral voor als, verleden deelwoord.
Zie ook het hoofdstuk over de woordvorming en het woordgebruik(1).

‘Door haar **verafschuwd en veracht**’ (Waterhoek, 254)

‘Om wat er sedert den oorlogstijd (...) **veranderd en verbeterd is**, laat Prutske geen *merkelijke vreugde of voldoening* blijken’ (Prutske, 205)

‘Op straffe hunne *eer en goeden naam*, en nog veel ander dingen meer, **te verbeuren en te verliezen**’ (Levensbloesem, 245)

(1) P. 305 en p. 490.

‘Maar in zo'n ongenaakbare afgelegenheid schijnt er alles **vergaan en verkleurd**’ (Avonden, 443)

‘Nu de bloeitijd vergaan was, en 't duizendmalig of Wdb getintiel der levende bloemen **verbleekt en vervaald**’ (Vlaschaard, 175)

‘'t Was nu toch al **verdemeleerd en verloren** en met niets meer te helpen’ (Langs Wegen, 146)

‘Niets meer te **verduiken of te verdoezelen**!’ (Werkmensen, 407)

‘En als de beiaard noen heeft geklopt, **versterft en vervloeit** al het gerucht’ (Uitzicht, 344)

‘De dagen liepen haastig voorbij en 't zou eens de laatste zijn: Koornaert **vergaan en vergeten** op 't kerkhof liggen onder een zerk’ (Beroering, 325)

Verder:

vergeten en verlaten	(Uitzicht, 250)
vergeten en vergaan	(Dodendans, 13):
Deze verbinding komt zeer vaak voor!	
vergaan en vergeten	(Werkmensen, 228):
Deze verbinding komt zeer vaak voor!	
vergaan en versmolten	(Avonden, 444)
vereten en verteerd	(Langs Wegen, 139)
verenkelen en verdoven	(Uitzicht, 352)
verduiken en verdoezelen	(Waterhoek, 189)
verdoven en verwarren	(Prutske, 243)
verdompeld of verdoold	(Langs Wegen, 56)
verdoezelen en versmelten	(Levensbloesem, 411)
verborsteld en verplakt	(Waterhoek, 94)
verhageld en vernield	(Langs Wegen, 123)
verhankeren of verslingeren	(Prutske, 391)

verheugen en verhemmen (Levensbloesem, 331)
verkaried en verkorven (Waterhoek, 198)
verkereld en verkaried (ibid., 176)
verknabbelen en verzwelgen (Blijde Dag, 126)
verleggen en verzoeten (Vlaschaard, 33)
verloochenen en verdringen (Beroering, 306)
vermoeden of verwachten (Blijde Dag, 106)
vermolmd en vergaan (Langs Wegen, 45)
vermolmd en vertjokt (Avonden, 345)
vermoossen en verminken (Avonden, 346)
vernield en vergaan (Uitzicht, 299)
vernielen en vermorzelen (Prutske, 196)
vernielen en vernozelen (Vlaschaard, 149)
vernozelen en vernielen (Uitzicht, 292)
verplakt en verslegen (Vlaschaard, 15)
verpreuvelen of verscherrigen (Waterhoek, 193)
verregend of vergaan (Langs Wegen, 174)
verschijnen en verdwijnen (Prutske, 388)
verschuiven en vervormen (Avonden, 370)
verslepen en verporren (Najaar, 439)
versleten en verhakkeld (Avonden, 346)
verslinden en vermoossen (Werkmensen, 322)
verslingerd en verhankerd op (Vlaschaard, 154)
versmelten en verdoezelen (Herinneringen, 255)
versterven en vervloeien (Uitzicht, 344)
vertukt en verzot (Herinneringen, 320)
vervaald en verwelkerd (Uitzicht, 238)
vervallen en verarmoed (Zomerland, 267)
vervaald en verscheurd (Avonden, 420)
vervaald en verwelkerd (Uitzicht, 238)
verwachten en vermoeden (Vlaschaard, 89)
verward en verkloeried (Uitzicht, 218)
verward en verwoest (Dodendans, 34)
verweerd en verwersd (Waterhoek, 18)
verwerreld en verweisterd (Maanden, 420)

verzaaid en verlaten	(Avonden, 374)
verzieren en verzinnen	(Prutske, 292)
verzonken of vergaan	(Langs Wegen, 206)

In vele gevallen ontbreekt het bindwoord:

‘**Verduiken** zou ze 't, **verbergen**’ (Vlaschaard, 282)

‘De oude man die aan **'t afzakken**, aan 't **begeven** is’ (ibid., 46)
‘Wat heeft ze gedaan dat ze me zo **betukt**, **betovert** en gevangen houdt, dat ik er altijd bij wil zijn?’ (Minne handel, 168)

‘Schoonheid die **vervluchtigd** is, **verwasemd**’ (Najaar, 353)

‘De kortwoonst ginder bleef gesloten, dicht, stom lijk een **versteend**, **verstorven** ding’ (Langs Wegen, 80)

‘Die overtuiging **vernooide** zijn zin, **verhemde** zijn verstoord gemoed’ (Waterhoek, 137)

3. *Van Adjectieven*.

In het voorgaande hoofdstuk werd de zeer grote frequentie van het adjectief in Streuvels' werk reeds aangestipt. Op die plaats werd ook naar dit hoofdstuk verwezen in verband met de binaire verbindingen van het adjectief[1]. Deze adjectieven komen vóór of na het naamwoord. Vele ervan kunnen ook beschouwd worden als participia perfecta. Het perfectische aspect van Streuvels' taal werd reeds geregeld aangeduid.

‘Over heel de streek stonden de twaalf populieren **bekend en vermaard** onder een en denzelfden aar-naam: de twaalf Ruisaards’ (Najaar, 359)

(1) zie p. 477.

‘Daarenboven zijn er op elk dorp een aantal **vertoortelden en mismaakten**’ (Vlaanderen, 536)

-*Met be-*

‘**Bemist en beneveld**, heel de diepte gevuld met roerende dampen die er *draaien en wentelen* als in een kokende brouwketel’ (Herinneringen, 54)

-*Met ge-*

‘Zie maar (...) hoe de hoeven **gedekt en gesloten** staan, somber tegen de lucht’ (Najaar, 356)

‘Hele drommen wijven, in donkere kapmantels **gedoken en geduffeld**, trappelden lijk in een droom langs de huizen op de sneeuw’ (Lenteleven, 25)

‘Met hen gaat Prutske **gemeenzaam en gemoedelijk** om’ (Prutske, 185)

‘'t Spande soms hard om die keutelbende **gereed en gekleed** te krijgen’ (Levensbloesem, 271)

-*Met ver-*

‘Lieveke voelde zich **verlicht en verlost**’ (Levensbloesem, 453)

‘Zij vonden hem regelmatig met een studieboek naast zijn bord, of aan 't cijferen en zodanig **verdiept en verstrooid**, dat hij er het eten bij vergat’ (Waterhoek, 145)

‘Het gelijkt sommige oudjes die **eeuwig en ervig verlaân en vernibbeld** in den donker naar de kerk lopen’ (Maanden, 321)

‘De seizoenen zijn **verwerreld en verweisterd**, gelijk al 't ander op de wereld’ (ibid., 420)

‘Nu kwam die razende woeling zo onverwachts, dat de mensen er **verpaft en verdaan** op stonden te kijken’ (Vlaschaard, 220)

‘Ik zie een ouden, gedaagden perelaar, **versleten en verhakkeld** staat hij als een sul; ze hebben hem *gekroond en gekandelaard*’ (Avonden, 346)

‘Dolf! 't Was al wat zijn **verstomde en verslagen** geest uitbracht’ (Langs Wegen, 182)

‘De gebouwen van het boerderijtje waren **verwoond en vervallen**, - (...), men had zelf wat *gepleisterd en geplakt* om den boel een ooglijk uitzicht te geven, (...) het kot is **vervallen en versleten** (Vlaanderen, 599)

‘Zij zijn **verwend of verwaand**’ (Herinneringen, 24)

-*Met vol*-

‘ Amper vijftien jaar oud, was zij op enkelen tijd **volgroeid en volvormd** als ene van twintig’ (Vlaschaard, 87)

Verder:

Opvallend is ook de combinatie van een positief met een negatief adjectief en van een adjectief met een tegenwoordig of verleden deelwoord.

roekeloos en verwaand	(Vlaschaard, 285)
met wankelende en onvaste stap	(Prutske, 184)
moe en afgebeuld	(Werkmensen, 298)
te kante en opgedoekt	(ibid., 218)
afgemat en vermoeid	(Alma, 176)
afgemat en uitgeput	(ibid., 175)
oorloos en ten ondomme	(Waterhoek, 172)
bevrijd en ontdaan	(ibid., 81)

liefde maakt **scherpzinnig en spitsvondig**	(Waterhoek, 247)
ze waren **gejaagd en bezeten** om...	(ibid., 200)
Lommens alleen loopt **onttodderd en gejaagd**	(ibid., 171)
Nu bleek het **vermaard en bekend** onder den gansen omtrek	(ibid., 109)
Mira deed **schuchter en bedeesd**	(ibid., 100)
Lander was **uitgemergeld en vermagerd**	(ibid., 94)
Met dat hellejonk nu was **'t eender en 't zelfde**	(ibid., 48)
Ze is **leep en slim** genoeg, **uitgeslapen en opgeleerd**	(ibid., 46)
Het leven is al **saai en droog** genoeg	(Levensbloesem, 421)
Vrees, en verlangen bleek **voorbarig en nutteloos**	(ibid., 413)
Er was niets **onbetamelijks of oneerbaars** in de voorstelling	(ibid., 413)
Vrij en onbelemmerd	(ibid., 412)
Zij voelt zich **mijde en bevangen**	(ibid., 387)
Ze voelde zich wat **vermijd en bedeesd**	(ibid., 347)
Ze waren **vertukt en benitteld** op...	(ibid., 233)
Nu stond zij daar, **arm en onbeholpen**	(Alma, 145)
Geroepen en uitverkoren om...	(ibid., 138)
Ellendig en behoeftig zijn	(ibid., 115)
De man was **oud en versleten**	(ibid., 81)
Bezeten en bereden door de zorg van 't bestaan, **korzelig en bitsig** in hun spreken	(ibid., 47)
Alma was **schuchter en bedeesd**	(ibid., 15)
Gewassen en verschoond in de verse beddelakens kruipen	(ibid., 15)
Haar zieltje was weer **blank en rein**	(ibid., 15)
Zij moest **zeegbaar en ingekeerd** blijven	(ibid., 15)
Gelaten en gedwee	(Herinneringen, 256)
Hij is **gaaf en ongeschonden**	(ibid., 224)
Hij blijft **verlaan en beslommerd**	(Prutske, 365)

Haastig en gejaagd (ibid., 326)

Prutske trekt **welgezind en opgetogen** naar huis	(ibid., 283)
Zij begroet **welgezind en opgewekt** den nieuwen dag	(ibid., 206)
Zacht en kalm, de ene, **stuurs en streng** de andere	(Morgenstond, 164)
Zuiver en onbevlekt blijven	(Blijde Dag, 79)
Haar bestaan dat ze nu zo **ellendig en triestig** voor zich zag	(ibid., 63)
Kalm en gelaten zijn oppersten uitgang afwachten	(Vlaschaard, 291)
Gerust en tevreden zijn	(ibid., 275)
De dagen die zo **gerust en kalm** voorbijgingen	(ibid., 264)
Maar zijn **streng en stevig** karakter van aanzienlijke boerenzoon hield hem **schuchter en bedeesd** gelijk in zijn eerste jeugd, en te midden het *spel en bradheid* waarin hij meegesleept werd, bleef *de onzekerheid en de angst* altijd wakker om zijn beheersing niet te verliezen.	(ibid., 241)
Zij tweeën waren **bezadigd en gedaagd**	(ibid., 239)
Mijdzaam en vreesachtig	(ibid., 187)
Zijn bestaan scheen hem **kleurloos en vaal**	(ibid., 186)
Nieuw en vreemd was heel die beweging over de streek die **gerust en eenzaam** van uitzicht placht te zijn	(ibid., 176)
De mannen gingen **gedaagd en ernstig**	(ibid., 176)
Netels en hondsribbe schoten **welig en vei** op	(ibid., 155)
Nu, zo **onverwachts en onvoorbereid** stond Louis op het kruispunt	(ibid., 160)
's Avonds laat, ging hij **tam en mat** ten ruste	(ibid., 131)
De begeerte van **vers en ongenoten** geluk	(ibid., 131)

De zaak was hem **belangloos en onverschillig**	(ibid., 126)
Preus en blijgemoed	(ibid., 64)
Met 't vlas waren ze 't meest **bezig en bekommerd**	(ibid., 56)
Welgezind en preus	(ibid., 55)
Een bende spreeuwen liepen **verlaan en neerstig** op en neer	(ibid., 53)
Ze gingen samen, **afgeakkerd en moe**, door den avond	(ibid., 51)
Heel en gans	(ibid., 46)
Onverschillig en gelaten	(Vlaschaard, 11)
Het niet **nodig of geradig** achten	(ibid., 11)
Welgemoed en opgeruimd	(Minnehandel, 99)
Het geluk miek haar **wreed en onmeedogend**	(ibid., 85)
De andere meisjes waren **afgunstig en nijdig**	(ibid., 73)
Bendig en profijtig zijn	(Langs Wegen, 65)
De kermiswagen stond **eenzaam en verlaten**	(Dodendans, 45)

Zonder bindwoord[1]

‘**Vluchtige, vervliedende** schimmen uit het rijk der verbeelding’ (Herinneringen, 237)

‘Een **versteend, verstorven** ding’ (Langs Wegen, 80)

‘**Gewillige, goedmoedige** merrie’ (ibid., 13)

‘Broer heeft de handen gelost en ziet **verbouwerd, verlegen**’ (Morgenstond, 171)

‘Ze leefden in **onverzoenlijke, onverzadelijke** vete’ (Herinneringen, 280)

(1) Zie p. 477: asyndeton.

B. *Binaire en alliterererende verbindingen.*

Geregeld reeds hebben we gewezen op het belang van de klank in het werk van Streuvels.

Ook in het hoofdstuk over de woordvorming werd een aparte paragraaf gewijd aan de talrijke alliteraties in zijn werk.

Niet alle alliterererende verbindingen zijn vaste tweeledige groepen, vele ervan zijn eerder toevallige verbindingen.

Het is duidelijk dat de binaire verbinding nog nadrukkelijker wordt wanneer beide elementen alliteréren.

Dr J. Boets behandelt uitvoerig de klankexpressieve waarde en de ritmisch-structurele funktie van de alliterererende woordgroepen[(1)].

1. *Nomina.*

b :	‘Maar voor haar ook was 't alle dagen herdoen zonder **bate of beternis**’ (Najaar, 382)
bl :	‘Er ontstond een ommekeer in haar gemoed: de drang naar **bloei en blijheid** die zich gelden laat als ene wet’ (Alma, 100)
br :	‘In 't schuurke vond hij nog een spade, (...) en wat alm versmeten tussen oude manden en wissen en **brol en brake**’ (Langs Wegen, 53)
d :	‘Daarom heeft het publiek zijn belang gaan stellen in (...) **daden en doening** van den kunstenaar’ (Herinneringen, 10)

(1) J. BOETS, **Moderne Teorieën in verband met klankexpressie Een kritische studie met een systematische bibliografie over de jaren 1900 tot 1960. (Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde**) Gent, 1965 VI de reeks Nr 96 p. 167-171 **en**: ID., **De Taal van-binnen-uit** - **Handelingen van de Koninklijke Commissie van Toponymie en Dialectologie**. -1965, dl. XXXIX, p. 246-257

dr : ‘De **drift en de drang** is voortaan naar buiten, in de openlucht’ (Maanden, 312)

f : ‘Omdat het leven-in-de-werkelijkheid al saai en droog genoeg is, men het door **fictie en fantasie** wat opvrolijken moet’ (Levensbloesem, 421)

gr : ‘Buiten 't verschil van **groei en grootte**, waren de meisjes eender van uitzicht en kleding’ (Blijde Dag, 13)

h : ‘Nu voelde hij zich alleen staan, zonder **heul of hulp**’ (Waterhoek, 180)

kl : ‘In de diepte lag de wereld open vol **kleur en klatering**’ (Zomerland, 254)

kr : ‘Moest hij **krotekappers en krebbebijters** zien bovenkraaien en meer doen dan hij zelf?’ (Vlaschaard, 81)

l : ‘De arbeiders hadden hun gereedschap, hunne **lappen en leesten** bijeen gegaard’ (Waterhoek, 290)

m : ‘Het ventje dat (...) door **mist en more**, hier aangeland is’ (Kerstvertellingen, 217)

r : ‘Met 't zwart van **roet en rook** in 't stoppelig, ongeschoren wezen’ (Werkmensen, 297)

sl : ‘Oortijds, toen de Schelde (...) de ganse omgeving der lage landen met **slegge en slijk** oversopte, lagen de polders als een verlatene wildernis’ (Vlaanderen, 434)

sn :	‘Maar als hij dat talmen moe werd, gaf hij een **snauw en snok** aan zijn ketting’ (Dodendans, 134)
st :	‘Ze schijnt ongevoelig, bestand tegen de hardste **stoten en stampen**’ (Prutske, 219)

t : ‘Een kwartier uur later waren de meisjes bij groepen verdeeld en weeral zonder **tik of toon**, verspreid in de vele zalen van het gesticht’ (Blijde Dag, 16)

tr : ‘Er was noch **trommel noch trompet**’ (Alma, 195)

vl : ‘Als een vierkante stenen blok, waar **vlerk noch vleugel**, toren noch tinne uitstak - zo effen en gelijkig afgemeten waren de hoge muren der gebouwen.’ (Blijde Dag, 10)

vr : ‘**Vreugd en vrees**, *twijfel en verlangen* woelden door elkaar om de bovenhand’ (Beroering, 319)

w : ‘Zonder **woord of wenk**, (...) had zij hem genood bij haar te komen’ (Waterhoek, 241)

z : ‘Met fijn gebak, wilde zij er zich in bemoeien, - beweerde het best te weten, - er haren **zeg en zegel** over strijken’ (Dorpsgeheimen, 131)

Verder:

een schijtjonk zonder buik of bil	(Waterhoek, 163)
hurden en hagen	(ibid., 238)
kronkels en krullingen	(Uitzicht, 302)
noch leên noch letten	(Levensbloesem, 335)
lucht en land waren milde en gereed	(Vlaschaard, 47)
veel rooi en rampen	(Levensbloesem, 335)
met sletsen en slaveien zijn genoegen zoeken	(Kerstvertellingen, 91)
sterkte en steun zoeken	(Waterhoek, 175)
zonder stuik of stoot	(Blijde Dag, 139)
zonder stoot of stuik	(Najaar, 379)
storm of stoornis	(Blijde Dag, 15)

voeten noch vuisten vermogen er iets tegen	(Waterhoek, 48)
haar hart vol vrede en vreugde	(Alma, 176)
gevoel van vreugde en vrees	(ibid., 87)
indruk van wellust en wulpsheid	(Waterhoek, 163)

2. *Verba*

De binair-allitererende verbindingen van werkwoorden komen talrijker voor dan van nomina en adjectieven.

br :	‘En dan, zo aanstonds **braakt en brobbelt** het volk ter kerken uit’ (Vlaschaard, 74)
d :	‘Daaruit **doomde en dampte** de vochtigheid op’ (Minnehandel, 272)
dr :	‘Het was hen voldoende hem aan te zien en te horen, en in de menigte **gedrumd en gedrongen** te worden’ (Waterhoek, 131)
fl :	‘De vogelen zijn er bezig en **fluiten en fluisteren**’ (Prutske, 363)
gr :	‘Ze **greep en groffelde** het afgesneden gras en de bloemen door elkaar’ (Dorpsgeheimen, 212)
h :	‘Gelijk ze er in haar rood baaitje, tussen tronk en struik **hipt en huppelt,** lijkt het een vogeltje’ (Prutske, 357)
k :	‘Barisjan weet van elken boom hoe hij moet **gekandeeld en gekandelaard** worden’ (Maanden, 405)
kl :	‘Grootmoeder zat op de knieën en **kloof en klopte** nevens hen op den grond aan planken voor een doodkistje’ (Zomerland, 306)
kn :	‘Zo **knuffelden zij en knoterden** zagewijs voort over en weer’ (Dagen, 166)
kr :	‘Fons **kreunt en krimpt** van 't zeer’ (Levensbloesem, 339)

kw :	‘Hij wist het bedied van al het **kwetteren en kwelen**’ (Genoveva, 110)

m : ‘De kakebenen **morzelden en maalden** met kracht al wat er tussen kwam’ (Dorpsgeheimen, 319)

p : ‘Van stonden aan herneemt (...) het **porren en poenderen** in koude, in wind en regen’ (Najaar, 374)

pl : ‘Men had zelf wat **gepleisterd en geplakt** om den boel een ooglijk uitzicht te geven’ (Vlaanderen, 599)

pr : ‘Voor 't overige zaten ze er te **pruttelen en te prazelen**’ (Vlaschaard, 143)

r : ‘De ongedoevige wind (...) had er in **gerammeld en gerameid**’ (Uitzicht, 299)

sch : ‘Zij **schoorden en schampten** de benen vast in den grond’ (Zomerland, 228)

sl : ‘De mannen van niemendal (...) **sleuren en slaven** om voorraad in het hol te slepen’ (Werkmensen, 377)

sm : ‘Legijn en zijn zuster waren bekend voor twee vrekkige kadoteraars, die nooit **gesmijkt of gesmeerd** hadden’ (Vlaschaard, 246)

sn : ‘Tot de toeschouwers aan 't **snikken en snuiten** gingen’ (Herinneringen, 358)

sp : ‘De bast **spertelde en spokkerde** met gloeiende gensters’ (Dodendans, 112)

st : ‘Hij **stamelde en steende**’ (Dagen, 166)

t : ‘Ze **tastte en tinste** om hem verder op te winden’ (Dorpsgeheimen, 142)

tr : ‘Niettemin bleef hij onderweg zolang **trutselen en trantelen** omdat hij ginder twee drollige vrouwen zag afkomen’ (Najaar, 407)

w : ‘Bij 't **wemelen en wikkelen** van het flodderig kleed, **wentelt en wisselt** het tonenspel als een gedurige kleurentoverij’ (Najaar, 365)

wr : ‘Zij **wroetelde en wrocht** in de eerde’ (Zomerland, 224)

z : ‘'t Heeft wekenlang **gezeverd en gezabberd**’ (Maanden, 331)

zw : ‘De een gesteld op zorgen en sparen, de ander op **zwieren en zwetsen**’ (Werkmensen, 392)

Verder:

duikelen en duiken (Minnehandel, 75)
flodderen en fluiten (ibid., 275)
graaien en grijbelen (Vlaschaard, 225)
grijpen en greien (ibid., 188)
keren en kantelen (Waterhoek, 191)
klimmen en klauteren (Prutske, 389)
kloppen en kleunen (Najaar, 412)
knabbelen en knagen (Vlaschaard, 253)
koesteren en keren (ibid., 128)
kruisen en krinkelen (Dorpsgeheimen, 21)
kriepen en kreunen (Prutske, 183)
krullen en krimpen (Dagen, 234)
langen of lusten (Langs Wegen, 157)
lonken en lachen (Minnehandel, 300)
plonsen en pletsen (Prutske, 375)
pogen en porren (Herinneringen, 237)
ratelen en rammelen (Prutske, 338)
roezen en ronken (Waterhoek, 143)
rollen of roeren (Vlaschaard, 218)
reuzen en ronken (Dagen, 261)
ruisen en ronken (Najaar, 440)
ronselen en ravelen (Najaar, 382)

rammelen en ranselen	(Najaar, 447)
schietenen schetteren	(Zomerland, 309)
schelden en schimpen	(Dagen, 265)
schemeren en schijveren	(Langs Wegen, 55)
schommelen en schudden	(Prutske, 199)
schaken en schofferen	(Herinneringen, 280)
schrammen en schribbelen	(Uitzicht, 278)
smodderen en smuiken	(Waterhoek, 176)
spelen en spoeteren	(Vlaschaard, 85)
spelen en spartelen	(Herinneringen, 73)
stamelen en stenen	(Dagen 166)
stemmen noch teugelen	(Uitzicht, 284)
tafelen en tuisen	(Herinneringen, 280)
tasten en tinten	(Waterhoek, 143)
winnen en weren	(Najaar, 377)
wiegen en wenden	(Kerstvertellingen, 90)
wentelen en wemelen	(Prutske, 339)
wervelen en winkelen	(Vlaschaard, 227)
wikkelen en wemelen	(ibid., 33)
wikken en wegen	(ibid., 246)
worstelen en wagelen	(ibid., 253)
wenden en wisselen	(Herinneringen, 71)
wemelen en wikkelen	(Lenteleven, 79)
wrijven en wringen	(Uitzicht, 245)
zeuren of zagen	(Prutske, 339)
zingen en zinderen	(Herinneringen, 206)

3. *Van adjectieven.*

a) *met het voegwoord en*:

‘Hij was daarbij een vent die recht in de schoenen ging, met een kop die op 't zijne staat, **bars en bot** over 't hof loopt’ (Levensbloesem, 235)

‘Het jonger volk draagt broek en vest van **blekere en blijdere** kleur’ (Uitzicht, 323)

‘Dagen lang bleef alles **dof en donker**’ (Vlaschaard, 9)

‘Altijd weer herneemt een andere strijd van licht en warmte tegen **donker en dompige misten**’ (Vlaanderen, 403)

‘Zie maar hoe **doods en derf**, hoe verlaten de landen zijn’ (Najaar, 356)

‘Hij dronk, dronk om **gei en geestig** te worden en troost te vinden’ (Langs Wegen, 185)

‘De **sch**ors van de **sch**achten is **glad en glibberig** van den regen’ (Maanden, 412)

‘Het wijvetje was er **krom en kreupel** bij geworden’ (Kerstvertellingen, 45)

‘**Liber en los** zijn gang te mogen gaan’ (Dorpsgeheimen, 159)

‘Zij voelde zich zo **licht en luchtig**’ (Lenteleven, 90)

‘De jaren hadden hem **nors en nukkig** gemaakt’ (Vlaschaard, 45)

‘**Prat en pronkend** voor den aantrek bij jonkmans’ (Levensbloesem, 241)

‘**Ruw en rauw** gooide zij 't er uit wat er bij hare geboorte voorgevallen was’ (Waterhoek, 46)

‘Den wilden blik **schichtig en schuw** rondvliegend (Waterhoek, 99)

‘**schorre en schelle** vogelkreten’ (Zomerland, 302)

‘Op de begroeide graven is het een warreling, **schots en scheef**, van zwarte kruisen en kruisjes’ (Vlaanderen, 532)

‘... terwijl ze **schuchter en schalks** monkelde’ (Minnehandel, 64)

‘Miel, Maarten en Foten, drie wiestergaaien, **slom en slonk**, (Waterhoek, 136)

‘Ze (...) gaan nu, met ernstig gelaat, deftig, **statig en stijf**,...’ (Uitzicht, 343)

‘We voelden ons (...) **stout en sterk** in onze drieënige vriendschap’ (Avonden, 396)

‘En nu gaan de dagen nog nauwelijks open en toe, **treurig en traag**’ (Maanden, 420)

‘Waar hij werkend was, tuimelden de eerdeklompen gestadig **vei en vettig** één voor één onder zijn spade’ (Langs Wegen, 127)

‘Haar ogen keken Max van zo dicht bij, **vrank en vrolijk** vertrouwend in 't gelaat’ (Minnehandel, 128)

‘Ze trokken **vrij en vrank** als op eigen hof, in de boei’ (Dodendans, 110)

‘Haar stemmetje dat (...) even **vrolijk en vriendelijk** ratelt’ (Prutske, 254)

‘Van bloot en naakt, **woest en wild** en onbewoond gelijk het ginder was, praalt de weelde hier **en** de rijkdom (Vlaanderen, 405)

‘Zijt ge **ziek of zuchtig**, kind?’ (Zomerland, 285)

‘Fruit is haar enige lekkernij en alles wat **zuur en zerp** smaakt’ (Prutske, 414)

b) Zeer frequent is ook de asyndetische en alliterererende verbinding van twee adjectieven. Over het asyndeton wordt op p. 477 gesproken. Enkele voorbeelden:

‘Hun **blijde, blozende** wezens **bl**onken overal en hun **l**achende ogen **l**onkten in de ronde’ (Uitzicht, 257)

‘De **dikke, donzige**, witte vacht’ (Kerstvertellingen, 9)

‘Daar lag seffens een mengeling van verminkte beesten en beuling bruin en groen, **glad glimmend** met donkere strepen’ (Dodendans, 108)

‘Met de handen zocht hij en haalde **grote groene** ranken op’ (Zomerland, 204)

‘Loti's **lam lelijk** hoofdeke knikte naar elk end een’ (Zomerland, 210)

‘Met **rank raaide** lijf, kop in de lucht...’(Waterhoek, 46)

‘Dan kwam uit zijn keel een **scherp, schorrig**: Krrri! Krrri!’ (Dorpsgeheimen, 251)

‘Een klompje huizen (...) rond een **stompen stenen** toren geschaard’ (Avonden, 376)

‘Hij ging... altijd gaan, met dien **traag, trantelenden** stap van **d**olende **d**ompelars **d**ie nievers t'huis behandeld zijn’ (Lenteleven, 32)

‘De vruchten groeien en blinken van **vette, veie** gezondheid’ (Uitzicht, 275)

‘Dan kleedde hij zich aan in zijn **vluwde, vlottende** morgengewaad’ (Dorpsgeheimen, 316)

‘Ze sloegen elkaar **vriendelijk vrij** op den schouder’ (Dagen, 172)

‘Het **wapperende, witte** sluierlint’ (Avonden, 353)

‘De lucht was **zalvend zacht** en windstil’ (Herinneringen, 175)

‘Ik zag hen al stillekens verminderen, dan werden het twee **zwarte zwevende** stipjes die in den draai verdwenen’ (Lenteleven, 13)

Verder:

blauwe blinkende pane	(Openlucht, 379)
blinkende, blauwe ogen	(Uitzicht, 339)
donzig donker fluweel	(Blijde Dag,70)
grote grove kerels	(Langs Wegen, 204)
lange lome nacht	(Dodendans, 128)
Hoe fijn, rijzig, rilde de olmen en iepen	(Avonden, 330)
hun ruige, rode wezens	(Uitzicht, 244)
traag treuzelende stap	(Levensbloesem, 441)
weke warme lucht	(Werkmensen, 295)
wijde wabberende broek	(Waterhoek, 29)
wit wazige nevelen	(Prutske, 259)
wuivende witte mouw	(Lenteleven, 95)
zo zijig zacht de stemming	(Dorpsgeheimen, 164)

C. *Binair-assonerende verbindingen, rijmende verbindingen.*

Naast de alliteratie wordt de assonantie door Streuvels zeer vaak gebruikt om de binaire verbindingen te intensiveren. Zelfs het rijm schuwt Streuvels niet, integendeel, hij heeft het zelfs opzettelijk gezocht zoals uit de voorbeelden moge blijken.

Over de klankexpressieve waarde van de rijmende woordgroepen en rijmformaties schreef Dr. J. Boets[(1)].

1. *Nomen.*

‘De schoolmeester (...) een ding dat van zulk tot zulk uur de jongens in **dwang en gang** komt houden’ (Dodendans, 59)

‘Hij voorzag de schone vrucht in haren **groei en bloei**’ (Vlaschaard, 48)

‘Zij verhuist met **hut en mut**’ (Prutske, 253)

‘In 't bezit van **keer en weer**, met vollen weister om alles naar eigen inzicht en beleg uit te voeren, zou hij zijn wil gedurig in daden omzetten’ (Vlaschaard, 190)

‘Wat zweefde er toen een toverij in de lucht, die aan alles een heel bijzondere **kleur en geur** gaf..’ (Avonden, 350)

‘*Be*zeten en *be*miereld door den drang naar de **kwei en de grei** (Maanden, 362)

‘Haar begrip kon **de macht en de dracht** van dit mysterie niet omvatten’ (Alma, 16)

(1) J. BOETS, **Moderne Theorieën in verband met klankexpressie**. Gent, 1965, p. 171-175 **en**: J. BOETS, **De Taal van-binnen-uit**. Leuven, 1965 p. 225-230. Voor de volledige titel zie p. 524, noot (1)

‘Hij stond hier als de misdadiger, heel alleen, zonder **oost of troost**, tegenover de ganse bevolking’ (Vlaschaard, 258)

‘De wind ging verder **rommeling en bommeling** maken’ (Bloemlezing, 225)

‘Met één ruk lag de dief achterover, zonder **ruit noch muit**’ (Langs Wegen, 181)

‘Met een **snauw en een klauw sna**pt ze dieveling naar 't geen ze lust’ (Prutske, 234)

‘Met den toon waarop Broeke dit uitsprak, onder schijnbare drift, zonder **spraai of blagaai**, kalm en in klare taal, kwam het hun zo eenvoudig voor’ (Waterhoek, 111)

‘En over de besmuikelde en mistige velden hoorde men noch **zang nog klang**’ (Minnehandel, 200)

2. *Werkwoord*.

Zoals bij de alliteraties zijn ook de assonerende verbindingen van twee werkwoorden talrijker dan die van twee nomina of adjectieven.

‘De stroom **duwt en spuwt** ineens ter poorten uit’ (Uitzicht, 341)

‘Hij was in de weelde van de twintig jaren, jongeling, vrij op zijn vaders havezate, eigen met alles wat er op het hof **haaide en draaide**’ (Vlaschaard, 16)

‘Met **hangen en verlangen** gerocht de maand om’ (Herinneringen, 30)

‘Morgen is 't opnieuw van leer **heien en sleien** dat er 't vel aanplakt’ (Waterhoek, 131)

‘'t Werken is er geen **jachten en trachten** naar winst’ (Vlaanderen, 554)

‘'t Vluchtig spook door vreemde armen omgrepen, **gekaapt en geschaakt**, (...)’ (Minnehandel, 126)

‘Niets anders meer tenzij **mijken en smijken** en vetleggen..’ (Vlaschaard, 79)

‘Ze hoopte nog altijd dat 't dutske beteren zou, maar zo stillekes ging het uit, zonder **piepen of kriepen**, als een keersken’ (Langs Wegen, 155)

‘Ze **pookten en stookten** met hun stokken om !t laatste halfdroge vlas verbrand te krijgen’ (Dodendans, 115)

‘Nog nooit had hij alzo zijn voldoening gehad in 't **reinen en sleinen**, in 't **sm**odderen en **sm**uiken van dit natte jaargetijde’ (Waterhoek, 176)

‘De Legemeers, gelijk hij **rekt en strekt**, (...) is onveranderd gebleven’ (Levensbloesem, 229)

‘Overal **roerende en poerende** volk’ (Uitzicht, 342)

‘'t **Ruist en bruist** door de eentonigheid, met ongelijke halen’ (Uitzicht, 222)

‘De kinderen **sleurden en beulden** met hem als met een goeden makker’ (Blijde Dag, 67)

‘Nu ze niet meer te kort kwamen, stelden zij hun zin op **sparen en vergaren**’ (Alma, 76)

‘De schrijver was iets als de heerser in die toverwereld, waar mensen in **wandelen en handelen**’ (Herinneringen, 126)

‘Prutske verlangt altijd naar den Zaterdag (...) omdat het haar alsdan toegelaten wordt **te wassen en te plassen**’ (Prutske, 263)

Verder:

schrijven en wrijven	(Waterhoek, 105)
stremmen en remmen	(Alma, 89)
bedriegen en liegen	(Maanden, 388)

Herhaling van binaire verbindingen:

‘Van al 't geen in Prutske's wereld **reilt en zeilt**, **roert en poert**, **rekt en strekt**, **groeit en bloeit**, **leeft en zweeft**, **floddert en vlindert**, weet zij den naam’ (Prutske, 188)

3. *Adjectieven, verleden deelwoord*:

‘De **besmeurde en gescheurde** werkkleren’ (Alma, 25)

‘Toen hij daar liep, **gei en blij** tussen de levende, bekommerde niemand zich om den jongen kerel’ (Vlaschaard, 265)

‘Elk haast zich om, binst het nog tijd is, alles **gereed en bereed** te krijgen’ (ibid., 62)

‘De opijnige Vermeulen wilde dochters gelijk bendepeerden, struise brokken, **gereild en gezeild** naar den echt oud-Vlaamsen eed’ (Vlaschaard, 81)

‘Hij zat zich te overletten hoe hier van Verschaeve weg te geraken en of er nog tijd was, om **getooid en gemooid** met zijn beesten aan te komen...’ (Uitzicht, 243)

‘Hij is voor u **gezocht en gekocht**’ (Waterhoek, 235)

§ 2. Ternaire verbindingen en opsommingen.

Geregeld reeds konden we erop wijzen dat Streuvels zijn zinnen overlaadt met adjectieven en bepalingen. De Streuveliaanse zin schijnt de indrukken en sensaties weer te geven in de orde waarin de geest ze ontvangt.

Een van de voornaamste kenmerken van zijn stijl is inderdaad de verzwaring(1) die hij bereikt door herhaling, variatie, omschrijving, pauzering, onderbreking, herinnering, uitbreiding.

Hierdoor krijgt zijn zin iets nadrukkelijks en mist soms de vlotheid of lichtheid die het lezen vergemakkelijken.

H. Morier noemt dit een eigenschap van de naturalistisch-cinegrafische stijl.(2)

Deze vorm van gestadige aaneenschakeling en opsomming is ook een kenmerk van de langzame denkwijze van de eenvoudige mens, van de rustige epische verhaaltrant die Streuvels schijnt te willen benaderen.

Over de syntaxis werd reeds een en ander gezegd op p. 47-49.

Van dit stijlkenmerk vormen de binaire verbindingen de eerste aanloop en illustratie. In dit hoofdstuk belichten we de ternaire en meerledige verbindingen van nomina en verba.

Over de adjectieven werd gehandeld in het vorige hoofdstuk: p. 477

De nomina en de verba worden asyndetisch of door combinatie asyndeton-syndeton verbonden.

(1) H MORIER, **La psychologie des styles**, Genève, 1959, p. 312: ‘style névrotomique’
(2) ID. o.c., p. 188.

A. *Nomen.*

a) bij de ternaire verbindingen gaat het in veel gevallen om klankaanduidende verbaalabstracta.

Voorbeelden:

> ‘Hier heerste indrukwekkende stilte : **'t gekabbel** van den bergstroom, **'t gesuis** in de hoge bomen en daarboven uit, één enkele stem die bedaard den rozenkrans bad, met af en toe 't **gemompel** der meebiddende menigte’ (Beroering, 434)
>
> ‘En 't **gerucht** en **geroep** en 't **geschreeuw** hangt over de straat als van een broeiende bijenzwerm’ (Uitzicht, 318)
>
> ‘Achter hen, op straat, ging **gerucht** en **gedruis** en **geroep**, zodanig dat zij schrokken’ (Lenteleven, 119)
>
> ‘Zijn eigen schuifeldeuntje verging in 't bellend gezang van de melkende meiden en 't veelvuldig, **gesnater**, **geloei** en **gesnork** van de beesten’ (Langs Wegen, 13)
>
> ‘Bachten zijn rug herneemt het **getater** en **gebel** en **gezang**’ (Uitzicht, 284)
>
> ‘Verward **getater** en **gelach** en **geschetter** gaat over 't veld’ (ibid., 282)
>
> ‘Al dat **gekleun** en **geklop** en **gehak** ginder boven op de zoldering’ (Lenteleven 147)
>
> ‘Rond zijn oren is 't een **gekwetter** en **getjink** en **gefluit** van alle vogelgebroed ondereen’ (Maanden, 350)
>
> ‘'t Was er evenals aan 't zeestrand waar al 't geluid van **gebabbel**, **georgel** en **geschreeuw** opdampt en verwaait’ (Blijde Dag, 55)

‘Ongevoelig voor 't **gerammel**, **gestamp** en **gestoot**’ (Werkmensen, 296)

‘Dat vervloekt gemoos met den elektriek in de lucht waarmede ze tegenwoordig den dag door en tot laat in den nacht, al dat **gepraat**, **gejank** en **gedruis** over heel de wereld rondzenden’ (Maanden, 358)

‘Er viel tussen 't klokke**geklo**p veel vreugdig **getater** en **gelach**’ (Dodendans, 99)

‘(...) den ouden boer, 't **opperhoofd** 't **gezag** en de **alheerder** in persoon’ (Vlaschaard, 16)

‘Baleiers! Onnozele wiestergaaien, weerwijsaards allegâre, wacht, wacht! zeg ik u’ (ibid., 59)

‘Geen kreet, geen klacht, geen zucht van den zieke’ (ibid., 266)

‘En meteen is al 't kwaadbloed, de nijdasserij, de zwartgalligheid vergaan **en** vergeten’ (Maanden, 359)

b) *vier nomina*:

‘Terwijl Vader en Prutske er achterover op den rug uitgestrekt, genoeglijk te luisteren liggen naar 't **gevezel**, **gemurmel**, **geruis** en **gezang** van al dat klein gebroed’ (Prutske, 368)

‘Heel het pleintje was even gauw vol beweging - één over-en-weer **geloop** en **krioel** en **geroep** en **gemengel** van rood, bruin wit en zwart’ (Uitzicht, 241)

‘Het schaamtegevoel, de diep ingewortelde **eerbaarheid**, het **ontzag**, **de eerbied** voor zijn aanzien **en** deftigheid, weerhielden hem’ (Vlaschaard, 134)

‘Spijt, ergernis, wanhoop schaamte vervulden haar’ (ibid., 141)

‘In dien korten tijd was 't aanschijn der wereld veranderd: de **regen**, **'t vlas**, h**et land** en **de lucht** waren nu maar bijkomstige dingen meer’ (ibid., 257)

‘Hij wilde zijn **velden**, zijne **beesten**, zijn **land** en **vruchten** hij wilde boer zijn’ (ibid., 291)

‘Ze voelden al evenveel behoefte hun **gedachten en overwegingen**, hun **vooruitzichten** en **meningen** aan den man te brengen’ (Maanden, 315)

‘Nu is 't prille groen aan 't uitschieten op het houtgewas: **belletjes**, **klokjes**, **vaantjes** en **knopjes** allerhande’ (ibid., 328)

‘Dezelfde **praalzucht**, **eergierigheid**, **strijdlust** en **snoeverij** kenden zij ook in 't drinken, dansen en in alle woeste uitspattingen’ (Waterhoek, 25)

c) *vijf nomina en meer*:

‘Daarin rustte de **macht**, het **aanzien**, de **sterkte**, het **fortuin**, het **leven** der hoeve’ (Vlaschaard, 125)

‘Meer dan de zon die heel zijn innerlijk wezen verlichtte, was er de onduidelijke **begeert**e, de geheime **nood**, het nieuwsgierig **verlangen**, de **bewondering** - maar ook de **vrees**... om iets te beminnen’ (ibid., 136)

‘**Eenhandigheid**, **kindergrillen**, **verkeptheid**, **vrees**, **valse schaamte**, zijn zovele ondeugden waarmede Prutske niet besteken is’ (Prutske, 184)

‘**Hersenschimmen**, **goochelspel**, **droomgezich**t, **luchtkasteel**, **zelfbedrog**, verdreven gelijk rook’ (Levensbloesem, 362)

‘Over heel de deining der kouters was 't een zelfde heerlijkheid: 't veie **loof** der aardappels, de **tarwe**, **rogge klaver** en **haver**, de **beten**, al om 't even schoon in hun wasdom’ (Vlaschaard, 131)

‘'t Land moet omgeploegd, gekleend, en gezaadvoord; de **beer**, de **zevenscharre** of **lepeleegde**, de **breker**, de **eerploeg**, de **sleepegge**, de **rol** - al 't gereedschap wordt uit schuur of wagenkot te voorschijn gehaald’ (Maanden,389)

‘Gouden, **schemering**, felle **zonneschijn**, **mist en grijze nevels deemster** en **maneglans** die het stadsbeeld in altijd wisselend aanschijn belichten of bedoezelen’ (Herinneringen, 202)

‘Een menigte ander vogels, **eksters**, **merels**, **bosduiven**, **lijsters**, **gaaien**, **kallen** en **kauwen kwetteren**, **snateren**, **ronken** of **roepen** elk op zijn manier hun dronken welgezindheid uit’ (Maanden, 393)

‘In een huishouden, dat in krot verkeert, worden vooreerst alle nutteloze uitgaven afgeschaft: **bier**, **wijn**, **schone kleren**, **kortendrank**, **likeuren**, **parfumerie**, **juwelen**...’ (ibid., 399)

‘Prutske weet of vermoedt niets van de ijle stilte die zij in huis en over heel het hof heeft achtergelaten, waar alle dingen, die zij door haar tegenwoordigheid met leven placht te bezielen, opeens de **spraak**, den **zang**, het **gekwetter**, **gelierlauw**, **gelach**, **geprevel**, **gefluister** gestaakt hebben en stom in 't zwijgen van de dood zijn teruggekeerd’ (Prutske, 427)

‘**Vliegen**, **mieren**, **kevers**, **wormen**, **vlinders**, naakte **vogeljongen**, 't is haar al even welkom en aangenaam om te bezitten’ (ibid., 191)

‘**Distels**, **kantjoen**, **kattesteert**, **rotse**, **meiboom**, **hofgras**, **dauwdistels**, **beunzekeskruid** en **vlasruie** - al wat als onkruid

rake had, kenden de wiedsters' (Vlaschaard, 101)

'**Bed**, **wieg**, **rijtuig**, **zetels**, **stoelen en tafels**, **kookstoof**, **kleerkast**, **telraam** en **schoolboeken**, 't staat er alles in een hoek opgeborgen' (Prutske, 233)

'In zijn hoofd soesden de geruchten van het werkhuis, - het **wentelen** en **ronken** der jachtwielen, het **knarsen** der tandraderen, **zoeven** van drijfriemen, de snerpende **piepzang** van het zaaglint, **kloppen** en **kleunen** van ijzer en staal' (Werkmensen, 302)

nomina en adjectieven:

'Hij was een persoon met aangenaam voorkomen, flink, zelfbewust in zijn optreden - stadsjongen van voorname familie, maar die zich wonderwel wist aan te passen met de landelijke bevolking en omgaan kon met geringe lieden; beleefd en welgemanierd, opgeruimd, geestdriftig en bezield met onvermoeibaren werkijver, ondernemend genoeg om een hele parochie op stelten te zetten en den aard der mensen te veranderen; bovendien veelzijdig ontwikkeld, welsprekend, beste predikant, liefhebber van muziek en al wat kunst en schoonheid betreft' (Levensbloesem, 349)

'Nog nooit voelde hij evenals nu hoe sterk heel de omgeving aan hem vast was: velden, wegen en wegeltjes, de bomen langs de bane, met de muren en daken van 't hof, met wal en poort en brug en dreef' (Vlaschaard, 131)

'Op den Waterhoek zelf waren het de volksspelen: zaklopen, gaaibollen, mastklimmen, hanekop, ringsteken, tonnekerol, puidenkoers, tornooi op de Biesbeek, springen, zwemmen, worstelen' (Waterhoek, 298)

‘Lieveke Glabeke (...) van aard en karakter: taaie **wilskracht**, volhardend, bezield met **doorzettingsvermogen**, ontvankelijk, overgevoelig, teerhartig, wankelbaar van gemoed, opgewekten levenslust, onderhevig aan de schommelingen der weersgesteldheid’ (Levensbloesem, 312)

‘De vacantie! los van 't gesticht, buiten de omheining der muren, in de openlucht, vrij, ontslagen van dwang, reglement, bewaking, werk en lessen, van dagorde en uurrooster ontdaan van dien ingetogen ernst en vormelijke houding, - de straat op, de stad in, ene reis met den trein en naar huis! naar huis! De geboortestreek weerzien, vader, moeder, zusters en broers, de hond, de kat, de beesten, het hof, de keuken (...) hare slaapkamer, het bed, het dorp, de geburen, de gezellinnen...’ (Levensbloesem, 295)

Andere ‘klassieke’ bladzijden vindt men in:

‘Levensbloesem,’ p. 303-304: bij de beschrijving van de spelen der kinderjaren: 9 werkwoorden, 8 nomina

‘Levensbloesem,’ p. 434: bijna de ganse bladzijde is één opsomming.

‘De Teleurgang van den Waterhoek’ p. 296: de beschrijving van een stoet.

‘Het Uitzicht der Dingen’ p. 275: 11 namen van onkruid

‘Prutske’ p. 228: namen van kledingstukken

‘Herinneringen uit het Verleden’, p. 55 meer dan tien namen van kleuren

‘Prutske’, p. 274: 14 namen van plagernijen

‘Zomerland’, p. 265: 30 scheldwoorden (geciteerd op p 366)

B. *Verbum*: vooral met het verleden deelwoord.

a) **ternair**: vooral in de vorm van het verleden deelwoord.

‘Zie welk een schade, en hoe we er nu voorstaan: alles **verloren, verkaried, vernoorloosd**!!’ (Waterhoek, 189)

‘In de woelige menigte wordt Prutske al gauw **opgeslorpt, versmolten, vermengd**, verdwijnt er in als deel van het geheel’ (Prutske, 279)

‘De gereuvelde stammen der oude perelaars zijn **beroest en besproet en betikkeld**’ (Vlaanderen, 571)

‘Aanstonds lag er alles **vernield en vermoord en verwoest**, al wat er leefde en groeide en wrocht’ (Avonden, 382)

‘De twee stonden te hijgen, ze waren àf, geheel **besmeurd**, **beslijkt en bezweet**’ (Waterhoek, 93)

‘Langs alle kanten werd er **gevezeld, geruld en geronkt**’ (Vlaschaard, 248)

‘Zij bedacht nu hare handelswijze: hoe ze naar hem **geogeld**, **gelonkt en gelachen** had, er zich geheel op toegelegd, - verzinning, sluw en arglistig’ (ibid., 279)

‘Hij wist (...) hoe alles verder zou **groeien en roeren en wentelen** door den gang der dagen’ (ibid., 291)

‘Thuisgekomen halen ze (...) hun hert op om te **overleggen**, **te kleineren, te viezevezen**’ (Maanden, 326)

‘Geredekaveld, gedisputeerd, geprofeteerd’ (ibid., 394)

‘Nestelen, spelen en dartelen’ (Prutske, 367)

‘Oekeren, wriemelen, krioelen’ (ibid., 367)

‘'s Avonds hokten ze samen in de herbergen of bij geburen, waar **gezongen, gedanst en gespeeld** werd, tot laat in de nacht soms gefeest en gefooid’ (Waterhoek, 199)

‘In troppels liepen zij 't bos in, waar **geschaterd werd**, **gegicheld, en gezottebold**’ (Levensbloesem, 236)

‘Vlas dat **dooreenverwerreld, verstreuveld en gescheisterd** lag’ (Vlaschaard, 257)

‘Het kind werd **bekeken, bekust en bemonkeld**’ (Zomerland, 291)

‘En wat er daar om en rond dien onderpastoor **gekonkelfoesd en geïntrigeerd en gecaballeerd** wordt, is om te huilen’ (Dorpslucht II, 429)

‘Ze **lamoesde en streelde en vleide** haar’ (Zonnetij, 522)

‘In de kamer werd er **geconciliabuleerd, gefluisterd en gekonkelfoesd**’ (Avelghem, 249)

b) *vier verba*:

‘Wie had het zaad **verbabbezakt, gereeuwd, vermoord of verampeneerd**?’ (Vlaschaard, 65)

‘Wanneer men de handen voelt jeuken, de handen die verlangen **te grijpen, te heffen, te duwen, te steken,** om voortgang in 't werk te krijgen...’ (Vlaschaard, 13)

‘En moeder gaf maar altijd toe, liet maar altijd gebeuren, **bekukkelde, betoefelde, fleisterde, flameide**’ (ibid., 78)

‘Van oppe te neer moest de vlaschaard alzo **overgaan, gewied**, **gekuist, gezuiverd** worden’ (ibid., 101)

‘De gazetten zorgen voor het schelden en verwijten, malkaar beschuldigen en betichten voor dief en deugniet’ (Maanden, 316)

‘Het vlas (...) werd nu dien uitersten dag **gepakt, vermoost, geslegen en verslingerd**’ (Vlaschaard, 220)

Verder:

kwetteren, snateren, ronken of roezen (Maanden, 393)
lopen, springen, duiken en schreeuwen (Blijde Dag, 67)
groenen, bloeien, schateren en lachen (Prutske, 338)
ratelen, en rammelen, tateren en tjinken (ibid., 338)
afbijten, afsnukken, afvechten en afpilken (Dodendans, 49)
bespreken, beknoteren, beknibbelen en bejagen (Dorpsgeheimen, 112)

c) *vijf werkwoorden*:

‘Met één ademveeg van den sterken wind, alles vernietigd was en verslagen lag, in snot, gemalen, versnijsterd en vernutseld’ (Vlaschaard, 222)

‘Hij slierde achterwaarts uit, tjaffelde over de oneffenheden, pladeide door de kleverige modder, als in de rijstpap schaverdijnde op goed geluk, en stampte zonder uitkijken met de zware stevels door de plassen’ (ibid., 251)

‘Zonder achterdocht had ze maar altijd voort gezwolgen, gelachen en gegabberd, gewenteld en gedarteld’ (ibid., 281)

Verder:

babbelen, schikken, wijzen helpen en zorgen (Prutske, 233)
ravelen, scheuren, vermoossen, rafelen en verslijten (Kerstvertellingen, 13)
oppoetsen, witselen, schilderen, boenen en verversen (Werkmensen, 237)
zottebollen, golferen, ketsen en slaan, worstelen (ibid., 295)
kirren en kezen, krabben en tateren en knoteren (Geurts II, 4)
roepen, tieren, schelden, lachen en gekken (Kerstvertellingen, 72)

d) *zes verba*:

‘Onze voorouders die er (...) gewrocht, geploeterd, geleden en gestreden hebben... en geheerd, en nu vergaan, verdwenen en vergeten zijn’ (Herinneringen, 274)

‘En 't ronkt en dreunt en gilt en schreeuwt en babbelt en zoemt dooreen’ (Uitzicht, 244)

‘Hij begreep niet (...) hoe zij met kallegaaien, ravotselen, gabberen, kawauwen en schossebrokken, zottebollend de weelde van den zomer uitvierden’ (Vlaschaard, 123)

Verder:

grijpen, zottebollen, gekscheren, lachen, robbelen en wentelen (Vlaschaard, 185)
schitteren, lonken, pinkelen, blinken, glanzen en glimmen (Prutske, 388)
bedorven geraken, kwade manieren meebrengen naar huis, geld verteren, weerspannig zijn, elkander opruien (Alma, 56)

e) *zeven werkwoorden*:

‘Haar stemmetje dat ratelt, rammelt, babbelt, fluistert, zingt, vertelt en kwinkeleert’ (Prutske, 254)

‘Hij vindt gelegenheid aan zijn huis te verstellen, te witten, te schilderen, te nagelen, te plakken, te poenderen en te prutselen’ (Vlaanderen, 479)

Verder:

vezelen, kakelen, tateren, lachen en giechelen, meedelen, snebberen (Alma, 137)
er mag niet te veel gedronken, gespeeld, gedanst, gevrijd, gevierd, geboemeld, gejaagd (Levensbloesem, 533)

f) *Herhaling van binaire verbindingen*:

> ‘Vast en **st**evig **st**apt hij over **st**een en **str**uik, geeft zich met heel het lijf in het lopen, wentelt **en** robbelt, **kl**imt en klautert, tuimelboomt en wagewielt, of vlijt zich en luiert wellustig als een jonge poes’ (Prutske, 389)

Een van de meest bekende voorbeelden van opsomming is uit ‘Het leven en de Dood in den Ast’, opgenomen in ‘Werkmensen’, p. 377.(1)

> ‘Het toneelspel neemt zijn gewoon verloop: nadat ieder zijn bekomste heeft en de nooddruft voldaan is, begint de leute en de zottemarterije, het buitelen en dansen, kachaaien en ginnegabben, piokken, takelen, tjokken, tinsen en titsen, trijkelen, kullebukken, hossebrokken, zeerden, pierlen, kokeren en dertelen al overhoop’.

(1) **Volledige Werken**, Kortrijk, (1952-1957), dl. 10.

§ 3. De Alliteratie.

De alliteratie is een van Streuvels' meest geliefkoosde procédés. Om die reden werd in het hoofdstuk over de woordvorming een speciale paragraaf gewijd aan de alliterérende composita.

Ook in dit hoofdstuk werd aan de alliteratie reeds een paragraaf gewijd: p. 524: de binair-alliterérende verbinding.

Het is opvallend ook dat bij de veranderingen die Streuvels in de verschillende uitgaven van zijn werken aanbrengt, hij op zoek gaat naar alliteraties. Op dit gebied vooral wou hij het de filologen moeilijk maken, zo deelde hij ons persoonlijk mee bij een bezoek aan ‘het Lijsternest’.

De klankexpressieve waarde van de alliterérende formaties en woordgroepen wordt uitvoerig behandeld door Dr. J. Boets(1)

In dit hoofdstuk willen we even onderzoeken hoe de alliteratie in de zin of bij de zinsdelen meespeelt.

De alliteratie met bl, kl, l, r, sch, en vooral w, komt het vaakst voor.

A. *Alliteratie bij het nomen.*

b :	‘'t Schijnt wel alsof een kudde **b**aloorde **b**uffels er den **b**odem hebben omgewoeld’ (Levensbloesem, 229)
bl :	‘Horieneke was nu lijk een **bl**anke **bl**oem’ (Lenteleven, 99)
	‘De Mei wrocht ongestoord haren weg door de zonnige, **bl**auwe lucht en **bl**ies den ouden pereboom vol nieuwen, **bl**anken **bl**oesem’ (Dodendans, 151)

Verder:

blekkerend bloemenspel	(Uitzicht, 217)

(1) zie noot p. 524

blijde **bl**oemen (Avonden, 364)

blinkende **bl**oemen (Lenteleven, 75)

blinkende **bl**aren (Dodendans, 27)

bolle **b**osseboompjes (Uitzicht, 339)

br : ‘Hun ogen blonken en keken gezamelijk, staal, op de **br**obbelende **br**utseling die uit het ruggegaatje opproestte’ (Dodendans, 94)

‘In zijn **br**ooddronkene **br**adheid, **br**iest en huilt hij om 't gedruis van het zeerot te overtieren’ (Vlaanderen, 402)

d : ‘Het orgel van den peerdjesmolen draait zijn **d**ansenden **d**eun’ (Uitzicht, 342)

verder:

dikke **d**amp (Openlucht, 357)

dolende **d**ompelaars (Lenteleven, 32)

donzig **d**onker (Levensbloesem, 493)

dr : ‘Nog maar rechts had Lander den heten adem en den **dr**iftigen **dr**uk van die pezige armen gevoeld, of hij lag met lijf en ziel, weerloos als een schaap, in Mira's macht’ (Waterhoek, 56)

‘In **dr**onken **dr**ift grepen armen in 't wilde’ (ibid., 69)

g : ‘In 't ijle van 't **g**eluidloos **g**eluchte, afgelegen van alle bewoning, stond het Wezenhuis’ (Blijde Dag, 10)

‘De **z**on **z**ifte haar **g**ouden **g**ensters als weerskanten in de brandruiten’ (Lenteleven, 105)

gl : ‘Dan kwam zij 's avonds laat thuis met den gloei in 't gelaat, bruingebrand van

de zon en den **gl**underen **gl**ans in de ogen’ (Levensbloesem, 482)

gr : ‘Van op den **gr**oenen **gr**asoever, over de huizen van 't dorp, was de zonnigheid en het zichtbeeld veranderd’ (Dorpsgeheimen, 221)

Verder: **gr**oene **gr**aszee (Minnehandel, 153)

met **gr**ote **gr**epen (Langs Wegen, 19)

h : ‘De wijven wreven met de **h**akige **h**anden hun verrunselde **w**ezens **w**akker’ (Lenteleven, 45)

‘**h**uppelende **h**euveling (Vlaanderen, 406)

j : ‘'t Schreeuwde alom in **j**ongen **j**ubel’ (Avonden, 339)

k : ‘Maar hier en daar (...) verscheen de bonte wemeling, die in 't naderen **k**ennelijke **k**udden van **k**eeuwelende **k**oeien werden, die afkwamen naar 't dorp toe’ (Uitzicht, 241)

‘**k**eeuwelende **k**udde’ (Prutske, 365)

kl : ‘En dan, in één duivelslag, op één teken, vliegen ze tegen elkaar aan en vormen een dicht ineenge**kl**isten **kl**omp’ (Vlaschaard, 205)

‘Naarmate de zonne rees, droogden de **kl**ampe **kl**eren aan de slijters hun lijf’ (Vlaschaard, 213)

verder: **kl**aterende **kl**anken (Minnehandel, 296)

klaterend **kl**eurenspel (Vlaanderen, 465)

kleen **kl**okje (Lenteleven, 21)

kleine **kl**euters (Alma, 93)

klein **kl**utske (Zomerland, 205)

kleverige **kl**ei (Minnehandel, 200)

klinkende **kl**etsen (Zomerland, 211)

kloppende **kl**oefen (Vlaschaard, 74)

kokende **k**olk (Vlaschaard, 222)

kn : ‘’t Was een dubbele jongen in 't volle groeien, (...) met **kn**okige **kn**ieën’ (Lenteleven, 137)

kr : ‘Voor ons, onder 't venster, was een grote waterplas waar de fijne stofdruppels **kr**ieuwelende **kr**ingetjes in sloegen’ (Dodendans, 34)

kw : ‘Hier had hij een **kw**ijnende **kw**aal genezen’ (Levensbloesem, 232)

l : ‘Horieneke haalde haar catechismus uit, legde hem open op de **l**age **l**euning der brug’ (Lenteleven, 64)

Verder:

lage **l**uchten	(Vlaanderen, 423)
lange, **l**uie **l**ummel	(Dagen, 233)
late **l**icht	(Maanden, 295)
lauwe **l**ucht	(Vlaschaard, 34)
lavende **l**ucht	(ibid., 12)
leutig **l**even	(Dodendans, 17)
losse **l**apjes	(Uitzicht, 238)
loze **l**isten	(Blijde Dag, 137)
lui **l**ijf	(Langs Wegen, 95)
luide **l**eute	(Lenteleven, 121)
luide **l**even	(Langs Wegen, 152)
luide **l**ustigheid	(Uitzicht, 290)

m : ‘Binnen ging het gerucht van **m**alende **m**uilen’ (Minnehandel, 185)

verder:

melkende **m**eiden	(Langs Wegen, 13)
minzaam, **m**onkelende **m**ond	(Zomerland, 303)

n : ‘De **n**atte **n**etten fletsten om beurten in 't water’ (Zonnetij, 442)

p : ‘En de wereld zag hij zo groot, zo eentonig blak: een platte, **w**itte **w**oestijne met hier en daar een **p**ijlde **p**opulier’ (Lenteleven, 25)

pr : ‘Uit die **pr**alende **pr**acht bedeeg stil en traag, 't beschot dat leefte moest worden voor mens en dier’ (Najaar, 354)

r : ‘Met een **r**appen **r**ip van het mes sneed hij een letterteken op elk brood’ (Dorpsgeheimen, 107)

verder:

een **r**atelende **r**eke wagens	(Zonnetij, 536)
rauwe **r**euk	(Dorpsgeheimen, 317)
rechte **r**ichting	(Herinneringen, 51)
rechte **r**ote	(Openlucht, 399)
reine **r**uimte	(Lenteleven, 104)
rijke **r**uimte	(Avonden, 376)
roeiende **r**aven	(Uitzicht, 221)
rosse **r**uffe	(Vlaschaard, 264)

s : ‘Hun poten plompten met **s**iepende **s**opping tot over de knieën in de vette zompe van 't messingstro’ (Zomerland, 245)

sl : ‘Hij wierp het **sl**appe **sl**unseding in gramte tegen de stenen’ (Minnehandel, 144)

slaande **sl**ingers (Dorpsgeheimen, 261)

slap als een **sl**unske (Langs Wegen, 129)

sch : ‘Vooreerst had hij al zijn geld aan Theresia moeten afgeven - den **sch**amelen **sch**at’ (Dorpsgeheimen, 109)

verder:

schamel **sch**epsel	(Langs Wegen, 153)
schamele **sch**ooier	(Dorps geheimen, 334)
schandelijke **sch**ade	(Langs Wegen, 173)
schattige **sch**oonheid	(Herinneringen, 69)
scherpe **sch**arren	(Vlaschaard, 39)
scherpe **sch**eidschreef	(Openlucht, 401)
scherpe **sch**ichten	(Zonnetij, 398)
het **sch**erpe **sch**uifelen	(Avonden, 363)
schitterende **sch**ichten	(Dodendans, 124)

scherpe **sch**aduw (Dorpsgeheimen, 47)

schurftig **sch**aap (Blijde Dag, 103)

‘Er kwam een **sch**rille **sch**reeuw uit’ (Zomerland, 206)

st : ‘Nu is 't de geschikte **st**onde om door de **st**ille **st**eegjes te slenteren’ (Herinneringen, 219)

verder:

stenen **st**anders	(Herinneringen, 271)
stille **st**em	(Levensbloesem, 467)
stom **st**uk gebouw	(Uitzicht, 251)
stoute **st**ukken	(Najaar, 395)

str: ‘De geneugte van een **str**affe **str**eling’ (Avonden, 400)

verder:

strakke **str**engheid	(Vlaschaard, 37)
strelende **str**oeling	(Dorps geheimen, 319)

t : ‘Er speelde lijk een gouden sneeuw die dansend neervlinderde op de **t**in**t**elende **t**oppen van 't groen en op 't melkwitte veld’ (Lenteleven, 122)

tr : ‘Zo ging zij met **tr**agen **tr**ed naar den boomgaard toe’ (Zonnetij, 422)

‘De dagen beginnen en eindigen in **tr**age **tr**illing van goud en oranje deemstering’ (Avonden, 341)

v : ‘De grond geurde en de eerde lijmde onder den voet van **v**eie **v**ettigheid’ (Vlaschaard, 41)

verder:

vale **v**esten	(Dodendans, 57)
vonkend **v**ier	(Maanden, 428)

vl : ‘'t Is een **vl**iegende **vl**uchter! en der zitten wel zes mensen in’ (Openlucht, 408)

w : ‘Vermeulen wist te wel (...) dat diep in hem, de wens te machtig overeind stond die begeerde, dat er morgen geen dag meer klaren zou op 't geen hij vandage in **aalwaarden** *toorn* verricht had’

(Vlaschaard, 258) In de laatste uitgave:
in aal**w**aarde **w**oede (p. 270)

verder:

wabberende **w**ind	(Kerstvertellingen, 64)
wakkere **w**ind	(Avonden, 354)
wankelzinnige **w**ildewagen	(Dodendans, 16)
warme **w**elligheid	(Dorpsgeheimen, 45)
warme **w**ortels	(Lenteleven, 111)
warrelende **w**oeling	(Openlucht, 444)
wassen **w**ezen	(Zomerland, 303)
wazig-**w**itte **w**olkjes	(Lenteleven, 63)
wazige **w**olkjes	(Alma, 185)
weidse **w**arande	(Levensbloesem, 352)
weidse, **w**ilde **w**entel	(Najaar, 376)
wijde **w**eide	(Dodendans, 106)
wijde **w**erf	(Langs Wegen, 152)
het **w**ilde ge**w**eld van den **w**ind	(Uitzicht, 221)
wilde **w**ind	(Alma, 72)
witte **w**agen**w**eg	(Dodendans, 27)
witter dan de **w**apperende **w**aste **w**it is	(Uitzicht, 304)
witte hemdekes die **w**ipten lijk **w**emelende **w**impels in de **w**itte boomgaard	(Lenteleven, 74)
witte **w**ade	(Maanden, 422)
witte **w**anden	(Levensbloesem, 276)
witte **w**eelde	(Lenteleven, 112)
witte **w**oestijne	(Lenteleven, 25)
witte **w**olken	(Avonden, 354)
witte **w**olkendrendels	(Lenteleven, 104)
woelende **w**ereld	(Avonden, 357)
woelige **w**ind	(Lenteleven, 147)
wolle **w**olkjes	(Minnehandel, 136)
woelend **w**ater	(Dorpsgeheimen, 233)
wonder **w**aas	(Vlaschaard, 226)
het **w**ondere **w**akker**w**orden	(Levensbloesem, 326)
wondere **w**eemoed	(Minnehandel, 172)

wondere **w**ending (Openlucht, 368)

z : ‘Alzo verging de zomer. Al de dagen had Maurice doorgebracht in de opene lucht, onder de **z**engende **z**on’ (Waterhoek, 148)

verder:	**z**achte **z**ang	(Minnehandel, 153)
	zinkende **z**on	(Avonden, 419)
	zoete **z**innelijkheid	(Levensbloesem, 468)
	zoevende **z**eilen	(Alma, 66)

zw : ‘Dat hij er wel mee vare met zijn *zwarte zwane*! Zie hoe groots ze zich houdt’ (Minnehandel, 254)

verder:	**zw**are **zw**aai	(Vlaanderen, 422)
	zware **zw**erk	(Uitzicht, 223)

B. *Alliteraties bij het werkwoord.*

Met het werkwoord allitereren het onderwerp, het object of de bijwoordelijke bepalingen.

a) *Onderwerp + werkwoord*

‘Hun wassen keersen stonden te branden boven de truisen gouden **bl**oemen en **bl**aren die **bl**onken’ (Lenteleven, 92)

‘'t **Br**ood **br**okkelt vaneen (Dorpsgeheimen, 167)

‘Een eindeloosheid van **dr**oefenis **dru**kt over de verlatene wereld’ (Uitzicht, 219)

‘En de **h**onden **h**uilen naar de maan’ (Maanden, 307)

‘Windassen en katrollen piepten, **kl**inken **kl**epperden in de tanden der raderen’ (Waterhoek, 281)

‘'t **Kl**okske **kl**epte **v**erlaan voor de **v**espers’ (Minnehandel, 83)

‘**Kr**aaien in zweeflucht, **kr**assen van den honger’ (Maanden, 295)

‘De boerinnen zijn in de zwarte zijde, met **r**okken die **r**uisen en kraken, in 't frommelen bij elken stap dien zij doen’ (Uitzicht, 323)

‘'t **Sch**oten overal gouden **sch**ichtjes’ (Lenteleven, 79)

‘De **sl**eutel **sl**oeg’ (ibid., 99)

‘In den openen heerd lagen de **sp**aanders te **sp**okkeren’ (Uitzicht, 226)

‘Er **sp**eelde een **sp**otlach op zijn wreed aangezicht’ (Lenteleven, 35)

‘Er **str**oelde een **str**aalke zwart bloed op den grond’ (Lenteleven, 80)

‘'t Ge**tr**ek **tr**antelde langzaam, slepend door 't zand’ (ibid., 17)

‘De **v**orken **v**imden de zwaden effen aan open’ (Dagen, 261)

‘Het is **z**omer**z**onnewende aan den tijd. Nu **z**egeviert de **z**omer over de wereld’ (Vlaschaard, 114)

‘De **z**on **z**ifte haar **g**ouden **g**ensters al weerskanten in de brandruiten, dwars door de kerk’ (Lenteleven, 105)

b) *het werkwoord en het object allitereren*:

‘En ge **b**eult hier uwen **b**alg in tweeën om die **kl**ei**kl**uiten multerig te krijgen’ (Werkmensen, 383)

‘Gaat gij hier blijven **dr**ek **dr**inken?! ik niet!’ (Zomerland, 269)

‘In haar wezen **dr**oeg zij een onweerstaanbaren **dr**ang naar kinderlijke eenvoud en reinheid’ (Alma, 25)

‘De meisjes vooruit, liepen gearmd, luide taterend door de dreef, met de **kl**oefen **kl**akkend tegen een om den slag van den kwakkel na te bootsen’ (Vlaschaard, 211)

‘Hij **kr**eeg een **kr**ijzeling in de armen’ (Lenteleven, 35)

‘Schemel **sp**ande de **sp**ieren’ (Zomerland, 228)

‘Ze **st**ampten nu en dan een korten **st**amp’ (ibid., 135)

‘Doorke **w**eerde met de andere hand de neerhangende **w**ilgen**w**issen **w**eg’ (ibid., 119)

‘Hij **w**ond het **w**iekje op’ (Dorpsgeheimen, 254)

‘Hij **z**oog het **z**eem uit de honigraten’ (Dodendans, 10)

‘De koeien **z**open een **z**eup en lekten het sappige gras van de oevers’ (Zomerland, 261)

‘De landlieden stonden nu als puidjes zo klein en machteloos te guwen naar dien hemel die al hun **verw**achtingen **verw**ersde’ (Langs Wegen, 129)

c) *het werkwoord allitereert met andere bepalingen*:

‘De zon was weer **bl**ijde aan 't **bl**inken’ (Avonden, 419)

‘zijn ogen **dr**aaiden **dr**onken van al het gewarrel’ (Minnehandel, 311)

‘Maar luider, met opener keel en **go**rgelend **g**almen, hieven de merels nu ook hun uchtendzang aan’ (Minnehandel, 271)

‘Al de handen vielen aan 't werk en de brandhoop **gr**oeide **gr**oot’ (Dodendans, 111)

‘'t Zonneke dat zo **l**iefelijk **l**oech door de vensters’ (Lenteleven, 157)

‘Het groen was allenthenen **sch**ielijk uitge**sch**oten’ (Zomerland, 279)

‘De twee *sch*oppen **schr**aven **schr**ankend over de stenen vloer en *sch*eppen met volle lading in den opgehouden zak’ (Werkmensen, 338)

‘Zijn ogen **st**onden zo **st**out en diep in den kop’ (Dagen, 193)

‘Ze hielden het zo **st**evig **st**aande’ (Kerstvertellingen, 23)

‘Zij flokte er zich behagelijk neder, en **w**entelde er **w**ellustig als ene kat’ (Waterhoek, 45)

‘Zij stond daar, **w**ijdbeende, te **w**aggelen’ (Lenteleven, 55)

‘Er kwam een windeke ritselen door 't loof dat bij pozen **z**achte, **z**ijig **z**oefde’ (Lenteleven, 122)

‘Zij zagen hoe Loti's hoofd zo slap, zo **zw**aardood **zw**emelde aan den mageren hals’ (Zomerland, 221)

C. *Alliteraties in de zin*.

Uit deze voorbeelden blijkt duidelijk dat Streuvels de alliteratie bewust aanwendt om aan zijn zin het ritme te geven, om de klankwaarde op te voeren, om de aandacht te vestigen op bepaalde woorden.

b : ‘Swane zat in haar hutte voor het open raam **b**erken **b**ezems te **b**inden’ (Zomerland, 308)

bl : ‘Hij bewonderde met genoegen de appels en peren die tussen de **bl**aren te **bl**euzen hingen’ (Dorpsgeheimen, 92)

‘De welgezindheid die **bl**onk als ene **bl**oem in haren glimlach’ (Alma, 71)

‘Tot hij ver**bl**ind door 't **bl**oed, **bl**amot geslagen, geen lid meer heffen kon’ (Waterhoek, 93)

‘Kasteele zag den werklust in haar gespierde handen en de gulle **bl**ijheid in haar **bl**auwe ogen **bl**inken’ (Zonnetij, 497)

br :

‘In zijn **br**ooddronkene **br**adheid **br**iest en huilt hij om 't gedruis van het zeerot te overtieren’ (Vlaanderen, 402)

d :

‘Hij zocht den weg al over 't dorp en **d**ompelde ver**d**er **d**oor **d**e **d**ikke **d**uisternis op de grote baan’ (Langs Wegen, 97)

‘De zon **d**ingelt over de **d**aken’ (Vlaschaard, 116)

‘Beneden daar stijgt, uit het water en uit de eerde, **d**e **d**unne **d**auw (...) **d**ie **d**e **d**ingen zachtjes **d**iepe in **d**eemster nevelkleed gaat om**d**uffelen’ (Dodendans, 124)

‘Uit **d**e *don*kerte ten Westen *dom*melde een **d**of ger*om*mel’

dr :

‘Te midden al dat zwijgen gingen **dri**emaal **drie** klokslagen die **dr**eunen door de kerk’ (Lenteleven, 97)

gl :

‘De zon beglinsterde de mulzige korreling van den buikboogden hoogkouter met een **gl**ets **gl**oeiend rood’ (Vlaschaard, 49)

gr :

‘Vader **gr**eep me in een **gr**amschap vast’ (Lenteleven, 9)

k :

‘Hun vingers **k**elden van de **k**oude’ (Maanden, 341)

kl :	‘In de verte gaat de zang onduidelijk en vervagend, met 't **kl**akken der **kl**oefen tegeneen, op mate van den zang’ (Vlaschaard, 206)
l :	‘'k Ben er meermaals wandelen geweest in **l**ommer**l**anen van aartsoude beuken; 'k heb er met **l**ust **l**iggen **l**uisteren naar 't zoeven van de wind’ (Avonden, 343)

‘Een ware nasmaak van oogsttijd voelt ge door uwe keel als ge in het malse vlees bijt van het murwe fruit en 't sap u overvloedig **l**angs de **l**ippen **l**oopt’ (Avonden, 360)

‘En om te bewijzen dat de duivel in **l**evenden **l**ijve **l**angs het **l**and **l**oopt, vertelde Zenia’ (Vlaschaard, 97)

‘Hij **l**iet zijn **l**ijf **l**eunen’ (Lenteleven, 34)

‘Zij stak de naakte armen wijduit om het wellige van de **l**uwe **l**ucht die **l**angs haar loshangende hemdsmouwen tegen haar **l**ijf kwam aaien’ (Zomerland, 308)

‘Te schoftijde lagen de knapen die niets uit te richten hadden, **l**ui te **l**oeren in de **l**ucht’ (ibid., 269)

m : ‘De **m**idden**m**ast van de **m**olen’ (Prutske, 282)

‘Dat **m**utje **m**ensen’ (Waterhoek, 172)

pl : ‘Poentje **pl**etste met zijn blote voetjes in de **pl**assen’ (Lenteleven, 131)

r : ‘Ze **r**ekte heel haar **r**onde **r**anke lijf uit’ (Zomerland, 312)

‘Een **r**uisen en **r**azen van **r** aderen’ (Zonnetij, 473)

‘Al dat zonnegelonk speierde uit met den **r**euk van **r**ozen en **r**eseda door 't open **r**aam de weefkamer binnen’ (Dagen, 214)

‘Heur paternoster was een lange, **r**atelende **r**eke wagens die vreselijk vooruit **r**ammelden’ (Zonnetij, 536)

sch : ‘**Sch**uilen in de **sch**uur’ (Werkmensen, 339)

‘De **sch**ipper op zijn **schu**ite’ (Vlaschaard, 41)

‘In **sch**erp **sch**uine glooiing, **sch**oot het **sch**aliëndak omhoog’ (Dorpsgeheimen, 302)

‘Treze's **sch**erpe stem **sch**etterde’ (ibid., 98)

‘Ze wist dat ze niet beter was, nu, dan de **sch**urftige dompelaars die **sch**ooien uit gewoonte. Maar hoe jammer was 't voor die on**sch**uldige **sch**aapjes van kinders!’ (Openlucht, 371)

schr: ‘Heel het land stond doorlaaid van **schr**eeuwende zon die nu lijk **schr**eeuwend vuur loodrecht uit de lucht neerviel’ (Zonnetij, 393)

‘Ze **schr**eeuwden hun **schr**avenden kreet’ (Vlaschaard, 210)

‘Uit zijn keel kwam een **sch**erp, **sch**orrig: - Krrri! Krrri! die **schr**aafde als de **schre**eeuw van een vreemden vogel. (...) De jongens waren altijd om 't even benieuwd Martje zijn **schr**ikgezicht te zien opzetten en den **schr**eeuw te horen’ (Dorpsgeheimen, 252)

sl : ‘De wind **sl**oeg in haren **sl**uier’ (Lenteleven, 101)

sp : ‘Onder **sp**annend geweld van **sp**ieren trokken zij de poten boven’ (Zomerland, 245)

st : ‘De koeien, op **st**al **st**onden **st**il lijk vermoord’ (Zonnetij, 470)

‘Op den hoek van 't veld **st**ond de boer zijn groot lijf ge**st**eund op enen **st**af’ (Lenteleven, 126)

‘Van alle kanten **st**apten wijven in kapmantels en jongens op hun kloefen die **st**ampten op den **st**enen vloer dat 't galmde in de **st**ille beuken’ (Lenteleven, 68)

‘Vermeulens volk **st**aakte een **st**onde en ze bleven op den **st**eert van de houwe **st**aan leunen’ (Vlaschaard, 197)

‘Door de dode dorpsstraat **st**ekte hij met den **st**ok en **st**apte met de zware schoenen luide over de **st**enen’ (Dagen, 258)

‘De warme **st**alreuk **st**oorde **st**erk’ (ibid., 258)

‘Hij **st**iet tegen **st**aken en **st**enen’ (Dodendans, 24)

str : ‘De goede rust vloeide door zijn **str**amme leden als een weldoende **str**eling’ (Dorpsgeheimen, 115)

v : ‘Heur gewonde handen trokken de **v**unzende **v**endels **v**aneen’ (Dagen, 187)

vl : ‘**Vl**aanderen, **Vl**anderen, **vl**aamn, **vl**amende land, **vl**a'en, **vl**ade, **vl**ak, laag land dat effen en blakende, **vl**iem, **vl**iemende, **vl**amende geworden is’ (Herinneringen, 56)

‘**Vl**ugge engelen **vl**ogen op witte **vl**erken’ (Lenteleven, 69)

‘Zij **vl**eien over de **vl**ezige gladde huiden’ (Zomerland, 248)

‘Er **vl**otten grote **vl**aken smoor over de verte’(ibid., 203)

vr : ‘Nu had zij hem **vr**eemd **vra**gend aangekeken’ (Zonnetij, 353)

w : ‘De stuifregen begispte hun **w**ezen met **w**ater en **w**ind’ (Openlucht, 357)

‘De bomen die de ontbonden **w**oede van den **w**ind **w**eerstonden’ (Najaar, 371)

‘Hij wist zijn dagen vast lijk de oude boom die als de tijd daar is, meedoet in 't lentewerk, **w**eer en **w**ind opvangt van **w**aar het **w**aaien **w**il’ (Langs Wegen, 127)

‘'t Was al een eeuwigheid dat hij geen geld meer gezien had - die **w**ondere **w**are **w**aaraan hij met **w**erken niet geraken kon, hield hij nu in klinkende stukken op zak!’ (ibid., 144)

‘De **w**ilde **w**ind zoekt er zijn **w**egen en vaart er door met **w**oestheid **w**ijds en zijds’ (Uitzicht, 216)

‘**W**ie **w**aagt er zich in dat lijfsgenadig stormen, in de **w**ilde vlagen van grijze **w**oestheid, onder den ge**w**eldigen asem van den **w**ind? (Uitzicht, 218)

‘**W**itter dan de **w**apperende **w**aste **w**it is’ (Uitzicht, 304)

‘**W**ellustige meiden, **w**eeldig in hun jeugd, **w**iens **w**ezen glanst in den dag’ (Avonden, 424)

‘Omdat het gebeuren moest en nog nooit gefaald had, **w**ekte 't **w**onder **w**eeral geen verbazing’ (Vlaschaard, 56)

‘De **w**ind **w**oei haar tegen de **w**angen’ (Blijde Dag, 41)

‘Een afgrond met ongemeten diepten... **w**aarboven de **w**inden **w**aaien als een **w**ilde adem, over een onbe**w**oonde **w**ereld’ (Herinneringen, 68)

‘In de **w**oonst **w**almde de **w**eeë dampreuk’ (Levensbloesem,275)

‘Alle **w**egen **w**aren **w**’(Lenteleven, 29)

‘**W**itte hemdekes die **w**ipten lijk **w**emelende **w**impels in de **w**itte boomgaard’ (Lenteleven, 74)

‘Een **w**arme **w**ind kwam door de takken **w**erken’ (Lenteleven, 129)

‘Zij **w**iegden met **w**aaiend haar en **w**apperende kleren’ (ibid., 85)

Verder:	**w**entelen in een **w**arrel**w**ind	(Blijde Dag, 43)
	wolken aan den **w**ijden hemel	(Vlaanderen, 416)
	waas van **w**eemoed	(Najaar, 357)
	wegscheren **w**at **w**oekert	(Uitzicht, 275)

z :

‘De **z**ang **z**ijner liederen **z**at in den stap en den **z**waai van **z**ijn lijf’ (Minnehandel, 76)

‘De **z**on **z**ond haren **z**egen’ (Vlaschaard, 117)

‘Een **z**oelte als een **z**alve’ (Maanden, 334)

‘De hond **z**ette **z**ich op **z**ijn **z**et’ (Lenteleven, 21)

‘Het oneindig **z**achte lied dat de populieren **z**ullen **z**ingen heel den **z**omer lang’ (Najaar, 365)

zw :

‘**Z**ijn vloeren kleren **z**wabbelden nu zo los om dat forsig lijf van den **z**wierigen vent’ (Dagen, 193)

‘Dan goot hij weer, met een sierlijken **zw**aai van de **zw**aren roemer, in één teug den fermen **zw**alp naar binnen’ (Dorpsgeheimen, 319)

‘Ze **zw**ommen in hun **zw**eet, maar de armen **zwa**aiden zoveel te vlugger’ (Zonnetij, 399)

gemengd

‘**D**e **d**aken **d**ekten **zw**art en **zw**aar de lemen wanden’ (Dagen, 155)

‘Wij die niets deden tenzij **r**uifelen in den **r**ijkdom, **w**entelen in de **w**eelde’ (Najaar, 357)

‘Daar (...) wordt de zeegbaarheid van den heiligen dag vergeten in de **dr**ift van den **dr**ank en de **w**armte van den **w**ellust’ (Uitzicht, 351)

‘Maar 't **l**and **l**ag open en de **l**ucht was helder blauw met grote **w**itte **w**olken. De **w**ind **w**oei haar tegen de **w**angen’ (Blijde Dag, 41)

‘**Kl**eurige snuisterijen en **kl**aterend **sp**eelgoed dat **sp**eierde op het donkergroen van het borstelig dennen haar’ (Kerstvertellingen, 43)

§ 4. Zinsbouw en woordorde.

Het is niet de bedoeling van deze studie de zinsbouw van Streuvels grondig en in extenso te onderzoeken.

Dit zou het onderwerp kunnen zijn van een aparte studie waarin, o.a. zouden besproken worden: de semi-nominale zinnen; de nominale zinnen; de afgescheiden zinnen, met o.m. het afgescheiden substantief, de afgescheiden voorzetselbepaling, adverbium en adjectief, participium (presens en perfectum). Daaruit zou blijken dat de voortdurende onderbreking van de zin of van de periode een voornaam kenmerk is van Streuvels' stijl.

Verder zou kunnen gehandeld worden over de absolute constructies, de vrije indirecte stijl enz...

In deze paragraaf willen we enkel wijzen op de soms eigenaardige **woordorde** die we in alle werken en dus in alle perioden van zijn werk terugvinden: we noemen ze de logische woordorde.

A. *Achterplaatsing van het object.*

> ‘Maar als ze den toom voelden lossen, dreven zij gezamelijk **met harden hoefslag stampend den grond**, een fermen ademsnoffel uit’ (Dagen, 292)

> ‘Hij had ze gekregen van zijn Peetje die nu al zolang dood was en **hij had nog onthouden het strenge beles** op den groten dag dat hij ze den eersten keer opzetten mocht’ (Openlucht, 379)

> ‘**Ze heeft geleid een ei**, meende Door’ (Dodendans, 76)

> ‘Zij verroeren geen lid, maar paalvast staan ze en **gereed meê te kampen weerom den algemenen strijd** die den vijand uit het land moet jagen’ (Najaar, 364)

‘Als voor een feest, **om te vieren den uitgang** der zonne heerlijkheid, tooien zij zich met hun beste gewaad’ (ibid., 368)

‘Dat moest **beduiden het teken van 't verbond**’ (ibid., 425)

‘Daarbij 't ongemak van **te leren kennen dien vreemden ruin**’ (Langs Wegen, 10)

‘Hij stapte met grote grepen, **duwend de zware schoenen** op de botsbollige knoestbrokken’ (ibid., 19)

‘Laten we den avond komen liggen nog wat en **aanzien de blauwe omneveling** in de deemstertoverij’ (Avonden, 448)

‘Hier had hij den eigenaar van zijne hofstede ontmoet en was er ook druk **aan 't afhandelen den prijs** en schikkingen over herstel en onderhoud’ (Prutske, 258)

‘(De bomen) **beschermend het schamel kapelleken**’ (Avonden, 345)

‘Met de handen **houdend de waaiende manen** van 't drieste peerd’ (ibid., 397)

‘Buiten de grote lijnen van de vooruitziende schikking **hield hij even vast de kleine dingen** van den lopenden dag’ (Vlaschaard, 17)

‘De zonnestraal is als het blinkend koperen klaroen, dat met schetterstoot en jubelkreet **verkondigen komt de glorie** van den nieuwen dag’ (Morgenstond, 165)(1)

‘Hij begint te wankelen omdat hij zich onvast voelt en zonder steun of hulp, **missend de omgeving** die hem tot nu had rechtgehouden’ (Herinneringen, 43)

‘Zodat niemand wist of **nagaan kon het vorderen** van den avond’ (Kerstvertellingen, 95)

(1) Dit is een van Streuvels meest geliefkoosde en gebruikte synesthesieën: klank en licht.

‘Hij **legde haar voor ogen de waardigheid van** den huwelijkenstaat’ (Alma, 113)

‘Lieveke **is geworden ene van die leerlingen** waar niemand acht op geeft’ (Levensbloesem, 294)

Verder:

‘Dodendans’(1): p. 66, 95, 98, 103, 136, 139, 141; 144.

‘Dagen’(1): p. 175, 238, 248, 256, 258, 288.

‘Stille Avonden’(2): p. 398, 417, 448.

‘De Vlaschaard’(3): p. 19, 113, 176.

Opvallend is wel dat dit verschijnsel in de werken na 1907 vermindert en bijna helemaal verdwijnt.

Het is niet de eerste maal dat we vaststellen dat dit jaar van ‘De Vlaschaard’ een keerpunt is in het oeuvre van Streuvels.

B. *Achterplaatsing van adjectief en adverbium*.

‘De brandhoop groeide groot met roodvurige holen daarin en **rookhaven geweldig**’ (Dodendans, 111)

‘Buiten runselde de sneeuwmijzel, aanhoudend den grond en de daken **dekkend stillekens** met wit’ (Dagen, 175)

‘De gedachten kwamen hem effen aan te binnen en **gaande nevenseen**, ontwierp hij zijn plan’ (Dorpsgeheimen, 227)

‘Rondom lag de **ruimte onmetelijk**’ (Vlaschaard, 133)

‘Op den kop draagt Jan **een arlekijnshoed gedeukt** en een witten das’ (Prutske, 222)

(1) **Volledige werken**, Kortrijk, (1952-1957) dl 2.
(1) **Volledige werken**, Kortrijk, (1952-1957) dl 2.
(2) id., dl 5
(3) id., dl 6

‘Met **stapjes licht** doch statig in de houding, treedt zij onze zitkamer binnen’ (Herinneringen, 212)

‘Dit alles ruiste Lieveke door het hoofd, **maar woorden vond zij, geen**’ (Levensbloesem, 356)

‘Dan kreeg hij hulp of onderstand, eerst van de naastbestaanden, ofwel van geburen; als 't nodig bleek, van **elken inwoner** onverschillig’ (Waterhoek, 26)

‘Maar **de jongens allemaal** wisten hoe schoon hij vertellen kon’ (Najaar, 403)

allemaal wordt normaal achter het bepaalde woord geplaatst, meestal echter nog na het werkwoord.

‘Ze hadden gemonkeld, verstandelijk, goedkeurend en hij had toegegeven’ (Langs Wegen, 74)

Tussen komma's, zinsonderbrekend, is dergelijke plaatsing vaak mogelijk in het algemeen Nederlands.

C. *Vooropplaatsing van ‘vol’*.

‘'t Genot zat **vol** hunne ogen’ (Dodendans, 111)

‘De zwarte nacht hing **vol** de kamer’ (Dagen, 157)

-naast de normale achterplaatsing:

‘De gezellen uit dezelfde buurt zaten den linksen hoek **vol**’ (Dagen, 282)

D. *Syntactische assimilatie*.

Onder invloed van het dialect gebruikt Streuvels het werkwoord **vinden** op dezelfde wijze als zien, horen enz...

Voorbeelden:

> ‘**'k Heb hem hier vinden zitten**, hier in mijn eigen overbuur’ (Najaar, 387)
> ‘Daar **had** hij **hen** allen **vinden staan** bij Arie’ (Dodendans, 100)
>
> ‘**'k Heb ze vinden moossen** in de vuiligheid’ (Langs Wegen, 166)

Eigenaardig geconstrueerd is:

> ‘De sprookjes-venten **meende** Pierke alle stappen **te vinden zitten** tussen 't donker bomenlommer’ (Dodendans, 10)

Besluit.

> ‘A writer's style may be regarded as an individual and creative utilization of the resources of language which his period, his chosen dialect, his genre and his purpose within it, offer him’.
>
> ‘Linguistics ans Style’(1)

In dit proefschrift heb ik getracht enkele belangrijke aspecten van het proza van Streuvels te karakteriseren.

Het inleidend hoofdstuk toont de invloed van de (dialectische) uitspraak en klank op de spelling en de schrijfwijze bij Streuvels. Terzelfder tijd wijst het op de onnauwkeurigheid, onzekerheid en soms ook wel slordigheid van zijn interpunctie.

In **het hoofdstuk over de woordleer** heb ik vooral aandacht besteed aan de vele dialectische en oudere vormen. Hierbij werd aangestipt dat deze laatste gedeeltelijk de neerslag zijn van Streuvels' uitgebreide lectuur (b.v. het gebruik van de conjunctief enkele bijwoordelijke uitdrukkingen, vele genitief- en datief- vormen), maar dat vele ervan ook ontleend zijn aan de dagelijkse spreektaal (o.a. de niet-geapocopeerde eind -e, de vorming van diminutieven, de woordenschat enz.). Opvallend zijn ook de nogal talrijke afwijkingen in het genus en bij de meervoudsvorming en het gebruik van de werkwoorden die eveneens in het dialectisch gebruik een gedeeltelijke verklaring vinden. Kenmerkend voor Streuvels is ook de bewuste handhaving van de buigings -n.

In **het hoofdstuk dat de woordvorming behandelt**, wordt in bijzonderheden nagegaan op hoe intensieve wijze Streuvels geëxperimenteerd heeft op het ganse gebied van de samenstelling en de afleiding om zijn taal bruikbaar te maken.

Kenmerkende samenstellingen, zowel bij de nomina, verba als adjectieven blijken te zijn de samenstellingen waarvan één van de leden een onverbogen adjectief of een verbaalstam is. Vooral de verbaalstammen en -substantieven oefenen op Streuvels een grote aantrekkingskracht uit.

(1) zie p. xxiv.

Bij de afleidingen zijn zeer karakteristiek, vooral bij de werkwoorden, de met een bijwoord geprefigeerde waar het prefix de vereiste kleurigheid en precisie en nadruk teweegbrengt. De suffixen ontleent Streuvels vooral aan het dialect. Opvallend bij de werkwoorden is eveneens het buitengewoon groot aantal denominatieven.

De voornaamste nieuwvormingen vinden we bij de composita. Waar het naamwoorden betreft, gaat het vooral om klankaanduiding; bij de verba geldt het meestal bewegingschildering en het grootste aantal adjectivische nieuwvormingen zijn kleuraanduidende bijvoeglijke naamwoorden. Naar de frequentie te oordelen, bekleden de bewegingschilderende neologismen de eerste plaats, gevolgd door de klankaanduidende en kleuraanduidende nieuwgevormde woorden. Aanduidingen van andere zintuigelijke indrukken komen bij Streuvels uiterst zelden voor.

Het derde hoofdstuk bespreekt Streuvels' uitgesproken voorkeur voor **de substantivische of nominale vorm**, zoals die ten overvloede blijkt uit het gebruik van de semi-nominale zinnen, de zinnen met voorzetselbepaling en uit de substantivering van de infinitief en het adjectief. Deze voorliefde kwam ook reeds in het hoofdstuk over de woordvorming ter sprake.

Het laatste hoofdstuk onderzoekt **de woordverbindingen** waarbij Streuvels' grote waardering duidelijk wordt voor het binaire ritme dat door alliteratie en assonantie aanzienlijk wordt versterkt (de rol van de klank in Streuvels' werk werd eveneens reeds in het inleidend hoofdstuk aangehaald) en voor de opeenstapeling van woorden en groepen die aan zijn zin en aan zijn ritme dat specifiek-eigen karakter geeft.

Terloops hebben wij enkele kenmerken van de Streuveliaanse zin aangestipt waarbij vooral de opeenstapeling van en de oplossing ervan in woorden en groepen, de talrijke pauzeringen en perifrasen kenmerkend zijn . Zij verklaren het tekort aan beweeglijkheid en lenigheid van zijn zin, waarin toch, door de talrijke pauzeringen het maximaal effect van elk onderdeel verzekerd is.

Wij wagen het niet al de stijlverschijnselen in het werk van Streuvels in één bepaalde interpretatie te duwen, of zijn stijlpersoonlijkheid te versystematiseren. Het stijl-geheel van Streuvels wordt wellicht best als een verstrengeling en kruising van vele invloeden en richtingen begrepen en kan aldus slechts bij benadering worden geïnterpreteerd.(1)

Wij aarzelen derhalve om aan bepaalde verschijnselen een verklaring te geven.

Dat Streuvels ongetwijfeld elementen uit **de impressionistisch-symbolistische literatuur** heeft overgenomen, is duidelijk. In deze studie hebben we in dit verband en met de bedoeling dit vluchtig aan te tonen geregeld verwezen naar de studie van Prof. Dr. J. Aerts over K. Van de Woestijne en van Dr. F. Jansonius over L. Van Deyssel.

Tot deze erfenis kunnen we wellicht zijn vele woordverbindingen en woordvormingen rekenen, zijn voorliefde tot het scheppen van neologismen, het zoeken naat atmosfeerscheppende woorden en beelden, het gebruik van dialectische vormen om hun klankrijkdom, plastische waarde en gevoelskleur, het bewaren van archaïstische vormen en wendingen en de verbrokkeling van zijn volzinnen.

Een groot deel van deze kenmerken kan ook op rekening gebracht worden van de gesproken taal die Streuvels dagelijks hoorde en sprak en geregeld ook wil benaderen of navolgen. De invloed ervan is vooral merkbaar in zijn spelling, in het woordgebruik (o.a. voegwoorden, voorzetsels, eind -e, enz.), in de woordkeuze, in de woordvorming (b.v. suffixen, vorming van diminutieven), in het gebruik van de familiare taalkring, in de woordverbindingen, bij de alliteratie en assonantie, enz.

In dit verband wil ik er nog eens op wijzen dat Streuvels een auteur is die zijn taal hoort. Dit bleek al uit het inleidend en eerste hoofdstuk, maar ook het overvloedig gebruik van klankaanduidende neologismen, de verliefdheid op en het steeds groter wordend aantal alliteraties, assonanties en rijmformaties en verbindingen zijn hiervan een duidelijk bewijs.

(1) vgl.: J. AERTS, o.c., p. 75.

Vele afwijkingen (in spelling, genusaanduiding, meervoudsvorming, gebruik der werkwoorden, enz.) moeten ook verklaard worden door de invloed van het dialect.

Toch kunnen we Streuvels niet overal en altijd vrij pleiten van een zekere slordigheid en onnauwkeurigheid. Dit valt vooral op bij het gebruik van de leestekens, bij het aaneenschrijven der woorden, enz. In zijn eerste periode waren dit beslist de fouten van de autodidact.

Uit zijn zeer uitgebreide **lectuur** heeft Streuvels enkele elementen overgehouden als: de hogere, deftige stijl, plechtige woorden, ontleningen uit vreemde talen, bastaardwoorden, het gebruik van de conjunctief, vele stereotiepe uitdrukkingen en oude casusvormen.

Streuvels' abstraherend-conceptualistische geest verklaart waarschijnlijk het overvloedig gebruik van **abstracte woorden,** aantal dat in de latere werken voortdurend stijgt en zijn uitgesproken voorkeur voor **de nominale of substantivische vorm**. In het nomen of het abstractum fixeert hij het wezen der dingen dat hij passief-receptief registreert en waarbij hij vooral voor het perfectieve, voor de voltooidheid schijnt geïnteresseerd.

Zeer belangrijk en kenmerkend voor Streuvels' taal en stijl is **het emfatisch karakter** dat we o.a. aantreffen bij de bewuste opfrissing van versleten composita door scheiding der delen door middel van het koppelteken, bij de tautologische samenstellingen, bij de nadruk op het substantief in de voorzetselbepalingen, bij de geprefigeerde werkwoorden waar het prefix de handeling door het werkwoord uitgedrukt preciseert of versterkt, bij de asyndetische verbinding van adjectieven en de verbrokkeling van de volzin waardoor elk onderdeel de nodige accentuatie krijgt, bij de versterkende functie van het prefix, alliteratie en assonantie in de binaire verbinding, bij het overvloedig gebruik van het adjectief, bij de opsommingen en opeenstapelingen, enz.

In de **evolutie** van Streuvels' taal stelde ik vast dat er zich met ‘De Vlaschaard’ (1907) een verschuiving voordoet. Deze kentering, waarop in deze studie geregeld werd gewezen, begon reeds in 1905 en kende haar voltooiing in 1910. In ‘De Teleurgang van den Waterhoek’, twintig jaar later, zien we vele oude woorden, vooral verouderde bijwoorden, voegwoorden en voorzetsels en vele andere wendingen die hij lang reeds door een algemeen + Nederlands woord had vervangen, opnieuw opduiken, de dialectische woordenschat wordt opmerkelijk groter, het aantal vreemde woorden vermindert aanzienlijk. Streuvels schijnt niet alleen terug te grijpen naar ‘deken Broecke’ uit ‘In 't Water’ (1898), opgenomen in ‘Zonnetij’ (1900), maar ook naar de taal en de stijl van zijn eerste periode.

Register

aan
+ gesubstantiveerde infinitief: 379
+ substantief: 378

aan-: prefix werkwoord: 277

aaneen-: prefix werkwoord: 277

aanhalingstekens: 65

aanwijzend voornaamwoord
onverbogen vorm: 163
verouderde vorm: 163

-aard: suffix nomen: 260

ablaut(formaties): 348; 349

absolute genitief: 209

abstrahering: 266; 377; 405; 470

achterplaatsing
adjectief/adverbium: 570
object: 568

adjectief
achterplaatsing: 570
afleiding: 331
allitererende met nomen: 551
binair-allitererend: 531
binair-assonerend: 538
dubbele afleiding: 339
eerste lid compositum: 251; 309; 314
eigenschappen: 475
gebruik: 475
kleuraanduidend: 31; 309; 314; 318; 324; 410; 482
met koppelteken: 31
‘liggen’ + -: 440
onverbogen: 136
opeenstapeling: 481
recapitulatie: 475
samenstellende afleiding: 342

spelling -iek: 138
‘staan’ + -: 446
- + substantief: 477
substantivering: 405; 410
trappen van vergelijking: 138
uitgang: 132
verbuiging: 134
vorming: 309-347
‘zitten’ + -: 451

af-: prefix werkwoord: 278

afkortingen: lijst der -: 17

afleiding:
adjectief: 331
dubbele afleiding adjectieven: 339
samenstellende afleiding:
adjectief: 342
werkwoord: 306

substantief: 257
werkwoord: 300

afwijking:
genus: 88
spelling: 44; 46; 104; 142

‘al’: bijwoord: 212

alliteratie
bij het nomen: 551
bij het werkwoord: 558
in de zin: 561
woordvorming: 348; 352-356

allitererende binaire verbinding
adjectief: 531
naamwoord: 524
werkwoord: 527

analogische participia formaties: 483

antithese: 331; 483; 520

archaïsmen:
zie ook: verouderde vormen 21: 75: 129: 362

assimilatie: zie syntactische assimilatie: 572

assonantie: 348; 354
zie ook: assonerende binaire verbinding

assonerende binaire verbinding:
van adjectief: 538
van naamwoord: 535
van werkwoord: 536

asyndeton: 477; 523; 533

atmosfeerschepping: 231; 235; 248; 250; 310; 423

bastaardwoorden: 370

basterdvloeken: 81

be-
binaire verbinding
naamwoord: 501
werkwoord: 513

prefix
adjectief: 322; 328; 341; 519
werkwoord: 303; 308

bepaald lidwoord: 138

bepaling met ‘van’: 232

betrekkelijk voornaamwoord
buigings-n: 165
foutieve spelling: 165
verkeerde congruentie: 165

bewegingschildering:
ablautformaties: 349
adjectief: 313; 315; 484
bijwoord: 211
naamwoord: 238; 239; 242; 253; 257; 268; 502
rijmformaties: 350
werkwoord: 276; 279; 286; 289; 291; 292; 297; 306; 307

bezittelijk voornaamwoord
buigings-n: 159
dialectische vormen: 160
datief: 159
-e: 159
‘een’: 162
genitief: 158
onbeklemtoonde vormen: 162
onverbogen vormen: 161
verkeerde spelling: 162

bibliografie: 2

bij-: prefix werkwoord: 279

bijwoord:
achterplaatsing: 570
‘al’: 212
bewegingschildering: 211
bijwoordelijke uitdrukkingen: 111
eerste lid samengesteld
naamwoord: 262
werkwoord: 276-294

klank- en bewegingschildering: 211
-lijk: 208
-ling(e): 210
-lings: 210
oude vormen: 208
-s: 209
trappen van vergelijking: 211
vervangen door ‘doen’: 214
vorming: 208

bijwoordelijke uitdrukkingen: 110
met koppelteken: 36

binaire verbinding
adjectief: 518
allitererend: 524
assonerend: 535
naamwoord: 494
met hetzelfde prefix:
adjectief: 518
naamwoord: 501
werkwoord: 512

semi-synoniemen: 494
synoniemen: 494
werkwoord: 507

binnen-: prefix werkwoord: 279

‘blijven’
+ adjectief: 452
+ in + nomen: 456
+ infinitief: 452
+ verleden deelwoord: 452
+ voorzetselbepaling: 452
+ werkwoorden van rust: 455
= ‘zijn’: 378

‘brengen’: 367

buigings-n:
adjectief: 134
betrekkelijk voornaamwoord: 165
bezittelijk voornaamwoord: 159
lidwoord: 141
nominatief: 141
telwoord: 168

casus: 102

combinatie asyndeton/syndeton: 481

compositum: zie: samenstelling

congruentie: zie: betrekk. vnw.

conjunctief: 193

consonanten: wegvallen van -: 25; 136

datief
bezittelijk voornaamwoord: 159
bijwoordelijke uitdrukkingen: 110
persoonlijk voornaamwoord: 149

-de/-te: adjectieven op -: 346

deelwoord:
als adjectief gebruikt: 482
zie: analogische participia formaties
tegenwoordig -
verleden -

deftige stijl: 361

denominatieven: 239; 257; 268; 300; 303; 305; 306; 318; 490

dialect: 363-367; 370; 434; 440; 449; 451; 472
zie ook: spreektaal; streektaal; volkstaal.

dialectische vormen:
bezittelijk voornaamwoord: 160
persoonlijk voornaamwoord: 143
voegwoord: 224
voorzetsel: 215

dicht-: prefix werkwoord: 280

diminutief: zie: verkleinwoord

‘doen’: vervangt bijwoord: 214

door-:
in binaire verbinding van ww.: 512
prefix werkwoord: 280

dooreen-: prefix ww.: 281

dubbele afleiding: adjectief: 339

dubbele meervoudsvorm: 100

dubbele punt: 50

duratief aspect: 257; 378; 379; 424; 425; 442; 449; 452; 483

-e
uitgang
adjectief: 132
naamwoord: 129
bezittelijk voornaamwoord: 159
werkwoord: 189

-e- i.p.v. -a-: 23

-ee- i.p.v. -aa-: 21

‘een’
bezittelijk voornaamwoord: 162
= elkander: 157
= iemand: 167

‘eigen’: 156

-elen: ww. op -: 281; 292; 294; 301; 304; 308

emfase: 26; 245; 247; 281; 286; 291; 292; 306; 397; 410; 463; 477; 481; 489; 493; 525; 535; 539; 561

-en
genitief: 109
meervoud: 98

enclitische vormen: 146

-(e)nis: suffix nomen: 261

-er: suffix nomen: 262

-eren: ww. op -:294; 301; 304; 308

-erig: suffix adjectief: 334

-erij: suffix nomen: 264

-erik: suffix nomen: 46; 94; 265

-ers: uitgang meervoud: 100

-eu- i.p.v. -00-: 24

‘even’: voegwoord van vergelijking: 223

familiare taal: 279; 366

frequentatief aspect: 257; 301

futurum: omschrijving -: 191

‘gaan’: geluid- en klankaanduiding: 468

ge-: vorming nomina: 240; 257; 258; 502; 519

gedachtenstreep: 56

genitief:
absolute -: 209
bezittelijk voornaamwoord: 158
bijwoordelijke uitdrukkingen: 110
lidwoord: 140
meervoud: 108; 109
partitieve -: 105
uitgang: -en: 109
-s: 102

genitivus explicativus: 232

genus: afwijkingen: 88

‘geraken’ + verl. deelw. of adj.: 462

gesubstantiveerde infinitief: 106; 379; 387; 395; 402; 544

haakjes: 72
‘hangen’: 448

-heid: suffix nomen: 265; 382; 389; 387; 397; 405

-her-: prefix werkwoord: 304; 513

herhaling persoonlijk vnw.: 145

herkomst der woorden: 359

‘het, 't’
voorlopig onderwerp: 470; 471
=‘er’: 471

hogere stijl: 361
‘houden’+ verl. deelw.: 457
hulpww. bij het perfectum: 188

-i- i.p.v. -e-: 24

-iek i.p.v. -isch: 138; 334

-ig:
samenstellende afleiding adjectief: 342
gesubstantiveerd adjectief op -ig: 411

imperatief: 195

impressionisme: 228; 240; 251; 253; 275; 276; 295; 309; 362; 377; 405; 410; 422; 425; 429; 482; 489

in: voorzetselbepalingen met -: 397-404

in-: prefix werkwoord: 281

ineen-: prefix werkwoord: 282

infinitief
'komen' + inf.: 429
'liggen' + te + inf.: 442
+ pers. vnw.: 196
substantivering: 395; 402; 415
werkwoorden allen in inf.: 307

zie ook: gesubstantiveerde infinitief

-ing: suffix nomen: 239; 268; 384; 393; 400

interjecties: 76

intern object: 381

iteratief aspect: 240

je: 144

klankaanduiding:
ablautformaties: 349
adjectief: 313; 316
alliteratie: 352
assonantie: 354
bijwoord: 211
binaire verbinding: 502
naamwoord: 240; 241; 254; 257; 268

rijmformaties: 350
tegenwoordig deelwoord: 484
ternaire verbinding: 540
werkwoord: 286; 295; 296; 301; 307
+ ‘gaan’: 468

klanknabootsing: zie klankaanduiding
kleuraanduiding
adjectief: 31; 309; 314; 318; 324
gesubstantiveerd adjectief: 410
tegenwoordig deelwoord: 482

klinkers: spelling: 21

‘komen’
+ infinitief: 277; 429
+ verleden deelwoord: 431

komma: 61

kommapunt: 63

koppelteken:
adjectief: 31
bijwoordelijke uitdrukkingen: 36
gebruik: 26
interjecties: 39
naamwoord: 27
telwoord: 37; 171
voornaamwoord: 37
werkwoord: 38

krachttermen: 366

‘krijgen’
+ naamwoord: 464; 466
+ te + infinitief: 466

landschapschildering: 316; 342; 386; 410; 484

lectuur: 360; 396

leestekens: 47

lichtaanduiding: 239; 242; 255; 268; 298; 315; 482

lidwoord:
buigings-n: 141
genitief: 140
vormen: 139

‘liggen’
+ te + infinitief: 442
+ verleden deelwoord: 433
= ‘zijn’

‘lijk’: voegwoord van vergelijking: 223

-lijk: suffix
adjectief: 336
bijwoord: 208

-ling(e): suffix bijwoord: 210

-lings: suffix bijwoord: 210
-loos: suffix adjectief: 337

mede-: prefix werkwoord: 282

medeklinkers: spelling: 25

mee-: prefix werkwoord: 282

meervoudsvorming: 94

meervoudsvormen: ongewone -: 375

‘met’
+ gesubstantiveerde inf.: 395
+ naamwoord: 389; 396
+ verbaalsubstantief: 392

metafoor: 243

‘midden’: voorzetsel: 215

mis-: prefix werkwoord: 282
modus der ww.: 193

na-: prefix werkwoord: 283

naamwoord:
binair-allitererend: 524
binair-assonerend: 535
met koppelteken: 27
uitgang: 129
als versterkend prefix: 249
vorming: 231

neer-: prefix werkwoord: 283

nieuwvormingen: 227; 295; 300; 419; 468; 482

nomen: zie: naamwoord; substantief.

nominale perifrase: 421

‘om’: redengevend voegwoord: 221

om-: prefix werkwoord: 284

omschrijving futurum: 191

on-: prefix
adjectief: 331
naamwoord: 259

onbeklemtoonde vormen: bez. vnw.: 162

onbepaald lidwoord: 139; 388

onbepaald voornaamwoord: 166

onovergankelijke werkwoorden: 197; 203

onpersoonlijke vorm: 470

ont-:
prefix:
adjectief: 333
naamwoord: 259
werkwoord: 305

binaire verbinding ww.: 513

ontleningen uit vreemde talen: 369

onverbogen vormen:

aanwijzend voornaamwoord: 163
adjectief: 136
bezittelijk voornaamwoord: 161

op-: prefix werkwoord: 284

opeenstapeling
adjectief: 481
binaire verbinding: 495
gesubstantiveerde inf.: 544
naamwoorden: 544
ternaire verbinding: 541
werkwoorden: 548

oude vormen: zie: verouderde vormen

over-: prefix werkwoord: 287

overgankelijke werkwoorden: 200; 203

participium: zie: deelwoord

partitieve genitief: 105

passief-receptief aspect: 424; 433; 434; 443; 457; 464; 473

passieve vorm: 473

perfectief aspect: 424; 429; 433; 443; 490; 518

perfectum: hulpww. bij -: 188

perifrase:
nominale: 421
werkwoord: 425
werkwoorden van rust en beweging: 428

persoonlijk voornaamwoord:
accustatief: 151
datief: 149
dialectische vormen: 143
enclitische vormen: 146
herhaling: 145
+ ja/neen
'je': 144
verdubbeling: 145

prefix:
afleiding
adjectief: 331
naamwoord: 257
werkwoord: 303

binaire verbinding
naamwoord: 501
werkwoord: 512

preterito-presentia: 187

progressive conjugation: 425

rangtelwoord: 171

recht-: prefix werkwoord: 288

redengevend voegwoord: 221

resultatief aspect: 462

retorisch aspect: 231

reukaanduiding: 286

rijm(formaties); 350; 535

ritme: 389; 397; 476; 493; 561

rond-: prefix werkwoord: 288

-s:
bijwoord: 209
genitief: 102
meervoud: 94

samen-: prefix werkwoord: 288

samenstelling:
adjectief: 309
naamwoord: 231
tautologische -: 244
werkwoord: 276

met koppelteken: 31

samenstellende afleiding: zie: afleiding

samentrekkingsteken: 40

scheldwoorden: 366

schrijftaal: 361

-sel: suffix nomen: 269

semi-nominale zinnen: 378

semi-synoniemen: 494

‘sleutelwoorden’: 235; 240; 248; 255; 271; 286; 314; 316; 327; 328; 342; 348; 386; 410; 423; 569

smaakaanduiding: 313

spelling:
adjectief: 138
afwijkingen: 44; 46; 104; 162
invloed spreektaal: 21; 23; 26; 43; 129
klinkers: 21
medeklinkers: 25
telwoord: 171

spreektaal: 48; 282; 303; 304; 305
zie ook: dialect; streektaal; volkstaal

statisch aspect: 434; 443; 448; 457

‘staan’
+ adjectief: 446
+ verleden deelwoord: 443

stereotiepe uitdrukkingen: 110

stijl:
deftige, hogere stijl: 361
vrije, indirecte stijl: 65

streektaal: 260; 265; 348; 363
zie ook: dialect; spreektaal; volkstaal

substantief: zie ook; naamwoord
afleiding: 257
samenstelling: 231

vorming: 231

als versterkend prefix: 325
eerste lid samengesteld
adjectief: 324; 327
naamwoord: 232

substantiveren:
adjectief: 405; 410
infinitief: 415
tegenwoordig deelwoord: 414

substantivische vorm: 197; 238; 239; 240; 247; 377; 381; 415; 502

suffix:
afleiding
adjectief: 334
naamwoord: 260

vorming diminutief: 271

symbolisme: 228; 362; 375

syndeton: 481

synesthesie: 240; 243; 569

synonymiek: 241; 278; 288; 293; 504
zie ook: vierde hoofdstuk.

syntactische assimilatie: 572

syntaxis: dialect: 364

taalkringen: 361; 365; 366

tastzin: 313

tautologische samenstellingen: 244

‘te’: verzwakte vorm van ‘tot’: 215

-te: suffix
nomen: 270
adjectief: 346

tegen-: prefix werkwoord: 288

tegenwoordig deelwoord:

als adjectief: 482
substantivering: 414
tweede lid samengesteld adjectief: 327; 314

werkwoorden alleen als tegenw. deelw.: 307
‘zijn’ + -: 425

telwoord:
buigings-n: 168
collectieve vormen: 168
eerste lid samengesteld
adjectief: 330
naamwoord: 256

met koppelteken: 37
oude vormen: 168
rangtelwoord: 171
spelling: 171

ternaire verbinding:
naamwoord: 540
werkwoord: 546

toe-: prefix werkwoord: 289

transitieve verbinding: 381

trappen van vergelijking:
adjectief: 138
bijwoord: 211

uit-: prefix werkwoord: 289

uiteen-: prefix werkwoord: 291

uitgang:
adjectief: 132
naamwoord: 129
werkwoord: 189; 190

ver-
prerix werkwoord: 305
in binaire verbinding
adjectief: 519
naamwoord: 501
werkwoord: 515

verbaalabstracta
in binaire verbinding: 502
in ternaire verbinding: 540
met prefix: 257
‘in’ + -: 401
‘met’ + -: 392

verbaalstam
eerste lid samengesteld
adjectief: 325
naamwoord: 253
werkwoord: 295

als gezegde: 387
‘in’ + -: 402
‘met’ + -: 393

verbaalsubstantief:
ge-: 240
-ing: 239
in+ -: 400
met + -: 392; 394
object van transitieve verbinding: 197
tweede lid van samengesteld naamwoord: 237

verbleekt substantief: 249; 325

verbum: zie: werkwoord

verdubbeling pers. vnw.: 145

vergelijking: voegwoord van -: 223

verkeerde spelling: 162; 165
zie ook: afwijkingen; spelling

verleden deelwoord:
als adjectief: 490
adjectief met ont-: 333
adjectief in binaire verbinding: 518
analogische participia formaties: 340
binaire verbinding: 392
binair-allitererende verbinding: 512

‘geraken’ + _-: 462

‘houden’ + -: 457
‘komen’ + -: 431
‘liggen’ + -: 433
‘staan’ + -: 443
substantivering: 434
ternaire verbinding: 546
tweede lid samengesteld adjectief
adjectief: 318; 328
naamwoord: 331

spelling; verkeerde -: 46
werkwoord alleen als -: 278; 304; 305
‘zitten’ + -: 450

verkleinwoorden: 271

verouderde vormen:
aanwijzend voornaamwoord: 163
adjectief: 134
bezittelijk voornaamwoord: 158
bijwoord: 208
telwoord: 168
voegwoord: 224
voorzetsel: 215
woorden: 361

vloeken: 366

voegwoord:
‘om’ (redengevend): 221
oudere vormen: 224
van vergelijking: 223
weglating van ‘dat’ in ‘zonder dat’: 220

vol-: prefix
adjectief: 520
werkwoord: 292

volkstaal: 396; 425
zie ook: dialect; spreektaal; streektaal

voor-: in binaire verbinding van ww.: 513

voorbij-: prefix werkwoord: 292

voorkeur substantief: 238; 239; 240; 247

voorlopig onderwerp: 470; 471

voornaamwoord:
aanwijzend: 163
betrekkelijk: 165
bezittelijk: 152
onbepaald: 166
persoonlijk: 143
met koppelteken: 37
wederkerend: 151
wederzijds: 156

vooropplaatsing: 571

voort-: prefix werkwoord: 292

vooruit-: prefix werkwoord: 293

voorzetsel:
dialectische vormen: 215
geen voorzetsel: 219
‘midden’: 215
‘te’: 215
‘tot’: 215
vast - bij adj., nw. en ww.: 216

voorzetselbepaling:
‘in’: 397
‘met’: 389
‘aan’: 378

vreemde talen: 367

vrije indirecte stijl: 65

-waard(s) i.p.v. -waarts: 25

wederkerend voornaamwoord: 151

wederzijds voornaamwoord: 156

weg-: prefix werkwoord: 293

weglatingsteken: 43

wegvallen consnonanten: 25; 136; 172

werken voor
1905: 23; 336
1907: 146; 157; 570
1909: 251
1910: 40

werkwoord:
absoluut: 200
binaire verbinding: 512
binair-allitererend: 527
binair-assonerend: 536
futurum: omschrijving: 191
hoofdijden: 174
hulpwerkwoord bij perfectum: 188
met koppelteken: 38
modus: 193
onovergankelijke: 197
opeenstapeling: 547
overgangelijk: 197
persoon en getal: 189
preterito-presentia: 187
preteritum: 190
reflexieve: 197
scheidbaarheid: 174
sterke: 176
tempus: 191
ternaire verbinding: 546
uitgang: 189; 190
zwakke: 176

met intern object: 197
met reflexieve of passieve betekenis: 203
vorming: 276

Westvlaamse uitspraak: 21; 23; 273

woordorde: 568

woordtekens: 26-45

woordverbinding
binair: 493
ternair: 539

‘zelf’:
voornaamwoord: 154
genitief: 155

‘zich’: voornaamwoord: 151; 152

‘zijn’ + tegenwoordig deelwoord: 425

zinnen met het werkwoord ‘zijn’: 382

zinsbouw: 47; 568

zinstype: ‘zijn’ + datief pers. vnw.: 149

‘zitten’
+ adjectief: 451
+ verleden deelwoord: 450
= ‘zijn’: 452

‘zonder’: voegwoord: 220

Bijgevoegde stelling.

Ten onrechte noemt A. Van Loey (Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vlaamse Academie v. Taal- en Letterkunde, 1968, 334) Manneken Pis (Mannekenpis) een uniek voorbeeld van compositum waarvan het eerste lid onweerlegbaar nominatieffunctie heeft.

Dergelijke composita komen in de dialecten meer voor.